

УДК 811+821](5)(05)

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-242X>

Розглядаються актуальні питання мовознавства та літературознавства на матеріалі східних мов і літератур.

Для науковців, викладачів, аспірантів і студентів.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР	Мазепова Олена, д-р філол. наук, проф. (Україна)
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	Аракелова Вікторія, д-р філософії, проф. (Вірменія); Бадрі Росвіта, д-р габіліт., проф. (Німеччина); Букрієнко Андрій, канд. філол. наук, доц. (Україна); Ісаєва Наталія, д-р філол. наук, доц. (відп. ред.) (Україна); Комарницька Тамара, канд. філол. наук, доц. (Україна); Прушковська Ірина, д-р філол. наук, проф. (Україна); Сівков Іван, канд. філол. наук, доц. (Україна); Хамрай Олексій, д-р філол. наук, ст. наук. співроб. (Україна); Цолін Дмитро, д-р філол. наук, доц. (Україна)
Адреса редколегії	Навчально-науковий інститут філології (кімн. 125) 6-р Тараса Шевченка, 14, м. Київ, 01601 ☎ (38044) 239 31 83 e-mail: oriental.bulletin@knu.ua web: http://oriental.bulletin.knu.ua/
Затверджено	вченою радою ННІ філології 26.11.24 (протокол № 3)
Зареєстровано	Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення Рішення № 1089 від 28.03.2024 Ідентифікатор друкованого медіа: R30-03807
Атестовано	Міністерством освіти і науки України (категорія Б) Наказ № 1035 від 23.08.23
Індексування	Cross Ref, Google Scholar
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет" Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця	ВПЦ "Київський університет" 6-р Тараса Шевченка, 14, м. Київ, 01601 ☎ (38044) 239 32 22, 239 31 58, 239 31 28 e-mail: vpc@knu.ua

BULLETIN

TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV

ISSN 1728-242x (Print), ISSN 2786-5983 (Online)

ORIENTAL LANGUAGES AND LITERATURES

1(30)/2024

Established in 1997

UDC 811+821](5)(05)

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-242X>

The present issue is devoted to the analysis of the topical matters of linguistics and literary studies, based on the Oriental languages and literatures.

For researchers, academics, Ph. D. students and students.

EDITOR-IN-CHIEF	Mazepova Olena, DSc (Filol.), Prof. (Ukraine)
EDITORIAL BOARD	Arakelova Victoria, PhD, Prof. (Armenia); Badry Roswitha, Dr. Habil., Prof. (Germany); Bukriienko Andrii PhD (Filol.), Assoc. Prof. (Ukraine); Isaieva Natalia, DSc (Filol.), Assoc. Prof. (Executive Editor) (Ukraine); Khamray Oleksii, DSc (Filol.), Senior Researcher (Ukraine); Komarnytska Tamara, PhD (Filol.), Assoc. Prof. (Ukraine); Prushkovska Iryna, DSc (Filol.), Prof. (Ukraine); Sivkov Ivan, PhD (Filol.), Assoc. Prof. (Ukraine); Dr. Tsolin Dmytro, DSc (Filol.), Assoc. Prof. (Ukraine)
Address	Educational and Scientific Institute of Philology (office 125), 14, Taras Shevchenko blvd., Kyiv, 01601 ☎ (38044) 239 31 83 e-mail: oriental.bulletin@knu.ua web: http://oriental.bulletin.knu.ua/
Approved by	the Academic Council of the ESI Philology 26.11.24 (protocol № 3)
Registered by	the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine Decision № 1089 of 28.03.24 Identifier of printed media: R30-03807
Certified by	the Ministry of Education and Science of Ukraine (category B) Order № 1035 dated 23.08.23
Indexing	Cross Ref, Google Scholar
Founded and published	Taras Shevchenko National University of Kyiv Publishing and Polygraphic Center "Kyiv University" Certificate of entry into the State Register ДК № 1103 dated 31.10.02
Address	PPC "Kyiv University" 14, Taras Shevchenko blvd., Kyiv, 01601 ☎ (38044) 239 32 22, 239 31 58, 239 31 28 e-mail: vpc@knu.ua

ЗМІСТ

ВОРОБЕЙ Ольга, ШНАЙДЕР Дарина Специфіка репрезентації образу Китаю у тревелозі Софії Яблонської "З країни рижу та опію"	5
ЗАБУРАННА Ореста Японський прізвищевий антропонімікон як об'єкт лінгвістичного вивчення	14
КІРНОСОВА Надія Особливості маніфестації архетипів колективного несвідомого у творчості Лі Бая	21
КУЛИК Ірина, КОРЧИНСЬКА Наталія Українська топонімія в турецькому лінгвоісторичному дискурсі	27
КУЧЕРЕНКО Аліна, МУЗИКА Вероніка Відображення війни РФ проти України в арабськомовних медіа (на матеріалах онлайн-новин і коментарів в Instagram)	31
ЛЕВЧИН Ірина, ГРИЦАЙЛО Богдан Структурно-семантичні особливості військової термінології сучасної перської мови	39
МАЗЕПОВА Олена, СОБОРА Владислав Комунікативно-прагматичні параметри функціонування перськомовного військово-політичного дискурсу (на матеріалі публікацій щодо ізраїльсько-палестинського конфлікту 2023–2024 років)	45
МАЛЕНЬКА Тетяна, СУРОВЦЕВА Ольга Проблематика сучасної жіночої прози Ірану та іранської діаспори	54
МОСКАЛЕНКО Кирило Арабськомовний дипломатичний дискурс: лінгвопрагматичні особливості міждержавної угоди	65
НАЛІМОВА Анастасія Гастрономічний дискурс корейської малої прози XXI століття	71
ОГЛЯДИ	
АЛІЄВА Заміна Керім Кизи Азербайджанський театр: його роль, історія розвитку, причини успіху, виклики та проблеми	77
МАРЧЕНКО Анастасія, ПОКРОВСЬКА Ірина Міжконфесійний діалог та адаптація: аналіз турецького досвіду	81
ПЕРЕКЛАДИ	
ЛЕВЧИН Ірина Переклад десяти коротких оповідань Белькейс Солеймані зі збірки "Гра у наречену й нареченого"	86

CONTENTS

VOROBEL Olha, SHNAIDER Daryna The peculiarity of China Representation in Sofila Yablonska's Travelogue "From the Land of Rice and Opium"	5
ZABURANNA Oresta Japanese Surnames as a Subject of Linguistic Studies	14
KIRNOSOVA Nadiia The Specifics of Manifestations of Archetypes from the Collective Unconscious in the Works of Li Bai.....	21
KULYK Iryna, KORCHYNSKA Nataliia Ukrainian Toponymy in Turkish Linguistic-historical Discourse	27
KUCHERENKO Alina, MUZYKA Veronika Representation of russian federation's War against Ukraine in Arabic Media (on Materials of online News and Instagram Comments)	31
LEVCHYN Iryna, HRYTSAILO Bohdan Structural-Semantic Features of Modern Persian Military Terminology	39
MAZEPOVA Olena, SOBORA Vladyslav Communicative and Pragmatic Parameters of the Functioning of the Persian-Language Military-Political Discourse (Based on Publications Concerning Israel-Palestine Conflict, 2023-2024)	45
MALENKA Tetiana, SUROVTSEVA Olga The Issues of Modern Women's Prose of Iran and the Iranian Diaspora	54
MOSKALENKO Kyrylo Arabic Diplomatic Discourse: Linguopragmatic Features of Interstate Agreement	65
NALIMOVA Anastasiia Gastronomic Discourse of the Korean Short prose of 21st Century	71
REVIEW ARTICLES	
ALIYEVA Zamina Kerim Kyzy Azerbaijan Theatre: Its Role, History of Development, Reasons for Success, Challenges and Problems.....	77
MARCHENKO Anastasiia, POKROVSKA Iryna Inter-Confessional Dialogue and Adaptation: an Analysis of the Turkish Experience.....	81
TRANSLATIONS	
LEVCHYN Iryna Translation the Ten Short Stories by Belgheis Soleimani from Collection of Stories "Game Bride and Groom"	86

УДК 821.161.2-31.09 Яблонська С.
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-242X.2024.30.01>

Ольга ВОРОБЕЙ, канд. філол. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0003-4956-8943
e-mail: vorobei@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Дарина ШНАЙДЕР, бакалавр
ORCID ID: 0009-0009-3748-8568
e-mail: dsh.sh2003@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

СПЕЦИФІКА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ОБРАЗУ КИТАЮ У ТРЕВЕЛОЗІ СОФІЇ ЯБЛОНСЬКОЇ "З КРАЇНИ РИЖУ ТА ОПІЮ"

Вступ. У 30-х рр. XX ст. українське літературно-мистецьке середовище захоплено стежило за надзвичайно детальними й колоритними описами Китаю, які Софія Яблонська публікувала на сторінках галицького часопису "Нова хата". Її мандрівні нотатки, насичені глибокими спостереженнями та враженнями від китайського соціально-політичного життя, відкривали читачам невідомий світ далекої культури. Ці описи не лише розширювали горизонти українських читачів, але й мали фундаментальне значення для українсько-китайської комунікації, закладаючи основи взаємного розуміння та культурного обміну між двома народами. Відображаючи у своїх творах відмінності та схожості культур, Софія Яблонська створила своєрідний міст, який сприяв зближенню і взаємозбагаченню української й китайської культур.

Методи. Під час дослідження використані такі методологічні підходи: метод аналізу та синтезу дозволив виокремити основні риси й тенденції художньо-документальної прози письменників-мандрівників початку XX ст.; завдяки порівняльному методу стало можливим виявити подібності та відмінності у соціально-побутових звичках і політичних тенденціях Китаю та України 30-х рр. XX ст.

Результати. Особистий досвід подорожей і професійні навички Софії Яблонської відіграли важливу роль у її методах відтворення образу Китаю у тревелозі "З країни рижу та опію". Завдяки своїм знанням про фото- і відеозйомку, художній хист, витривалість і запал попри складні умови мандрів, Софія Яблонська змогла повноцінно відтворити умови життя тогочасного Китаю. У своєму бажанні відкрити справжній Китай Софія Яблонська намагалася уникати контактів із європейцями, віддаючи перевагу близькій комунікації з китайцями. У її описах простежуються суспільні, історичні й національні особливості Китаю того часу, зокрема питання корупції, війни, опіумної залежності та європейського впливу. Її тревелог дозволяє побачити специфічні риси китайської дійсності та відмінності між світосприйняттям українців і китайців.

Висновки. Як висновок висунуто тезу про те, що багатопланова подача матеріалу та багатогранна манера оповіді твору Софії Яблонської роблять його цінним джерелом для лінгвокраїнознавчих, психолінгвістичних, і соціальних досліджень, надаючи можливість глибше зрозуміти як культурні особливості, так і міжособистісні взаємовідносини в китайському тогочасному суспільстві.

Ключові слова: китайська література, українська література, тревелог, образ, Софія Яблонська.

Вступ

Софія Яблонська – яскрава представниця української мистецько-літературної спільноти 30-х рр. XX ст. Матеріали, зібрані під час подорожей Далеким Сходом у 1932–1938 рр., були опубліковані в жіночому часописі "Нова хата" й інших виданнях, що мали феміністичне ідейне спрямування, символом якого стала сама Софія Яблонська. Її мандрівні нотатки не лише представляють новаторський для української художньої документальної прози жанр тревелогу, але й слугують джерелом знань про соціальну та політичну дійсність тогочасного Китаю. У розмові із французьким консулом, який згадується самою Софією Яблонською у тревелозі "З країни рижу та опію", вона постає сміливою жінкою, поведінка якої викликає непорозуміння з боку тогочасного суспільства¹: "Перед моєю першою виправою вглиб Юнану французький консул в Юнан-Фу перестеріг мене про те, що та моя "самостійність" може дуже дорого мені коштувати. На його великий жаль, він не міг офіційно заборонити мені подорожувати по Юнані, бо на це в мене був незалежний від нього дозвіл. [...] – Хто бачив, щоб сама молода жінка... – Молодій, напевно, легше, ніж старій, – перебила я жартом наперекір його надто поважному настроєві! – Щоб узагалі жінка подорожувала сама по середньому Юнані, де повно піратів та різних інших небезпек! – Я, напевно, не перша

й не остання..." (Яблонська, 2018, с. 88). До того ж, авторка з сарказмом коментує стереотипне уявлення про підвищену небезпеку, із якою жінка нібито може стикнутися під час подорожей Далеким Сходом. Незалежний характер її мандрівки, незламне прагнення до відкриття нового: дослідження культури та життя в далекосхідній країні, свідчать про активну участь Софії Яблонської у суспільному житті та її феміністичні погляди, що безпосередньо корелюються із активізацією першої хвилі жіночого руху у Європі на початку XX ст. (Ісаєва, 2018, с. 16–17).

Мета цієї статті – аналіз суспільно-історичних умов в Китаї початку XX ст. і специфіки світобачення китайців через призму світосприйняття української дослідниці – Софії Яблонської. Досягнення мети дослідження передбачає виконання таких **завдань**: розглянути ідейно-тематичні особливості та відмінності відтворення образу Китаю у творчості Софії Яблонської та найвідоміших європейських мандрівників Китаєм (Е. Скідмор, Е. ЛаМотт, І. Берд, М. Гонт та ін.); проаналізувати шляхи формування образу Китаю й особливості вираження рис національного характеру китайців у творі Софії Яблонської "З країни рижу та опію". **Об'єктом** виступає український художньо-документальний літературний твір Софії Яблонської "З країни рижу та опію", а **предметом** дослідження – специфіка відтворення образу Китаю в текстах української документальної прози 30-х рр. XX ст.

¹ Як зазначає у своєму репортажі Д. Воробкало: "Сміливі і щирі репортажі Софії, зрештою, як і вона сама, не раз викликали неприховане обурення галицького панства, особливо старшого покоління, мовляв де ж то пасує молодій панянці самій мандрувати далекими світами без добropорядного супроводу та надто відверто описувати свої «вражіння»" (Воробкало, 2016).

Методи

У ході дослідження застосовувалися кілька методологічних підходів. Метод аналізу та синтезу дозволив визначити ключові характеристики й тенденції художньо-документальної прози письменників-мандрівників початку ХХ ст. Використання порівняльного методу надало можливість виявити подібності та відмінності у соціально-побутових звичках і політичних тенденціях Китаю та України 30-х рр. ХХ ст. Завдяки комплексному підходу дослідження отримало ґрунтовну базу для аналізу літературних творів у контексті міжкультурних взаємозв'язків.

Результати

Відомий французький мандрівник і письменник сучасності Константин де Слізевич у тревелозі "Ivre de Chine: Voyages au coeur de l'Empire" слушно зазначає, що початкові знання про місце подорожі розкриваються лише під час самої подорожі. Іншими словами, відмінність між поверхневим письменником-мандрівником, який лише спостерігає, і справжнім письменником-мандрівником, який стає активним учасником подій, полягає не стільки у тривалості подорожі, скільки у критичній позиції, який він як письменник (і вже потім його читач) зможе зайняти щодо іншої культури (Slizewicz, 2010, с. 5). Подорож певним чином передбачає читання про "Інше". Лише тоді, коли людина здатна це зробити, подорож набуває метаморфозної сили для подорожуючого, його майбутнього читача та власне самого сприйняття "Іншого". Для європейських мандрівників Китаєм кінця ХІХ – початку ХХ ст. зіставлення понять "батьківщини" / "дому" та чогось "Іншого" так само було актуальним і знайшло своє відображення, зокрема, у тревелогах Е. Скідмор "Westward to the Far East" (Scidmore, 1892), Е. ЛаМотт "Peking Dust" (LaMotte, 1920), І. Берд "The Yangtze Valley and Beyond" (Bird, 1899), М. Гонт "A Woman in China" (Gaunt, 1914), А. Давід-Ніл "Voyage d'une Parisienne à Lhassa" (David-Néel, 1927), Е. Майяр "Forbidden Journey: From Peking to Kashmir" (Maillart, 1940), П. Флемінг "News from Tartary: A Journey from Peking to Kashmir" (Fleming, 1936), І. Сьюз "Shark's Fins and Millet" (Sues, 1944). Однак окрім пізнавальної функції для кінцевого читача, такі публікації відігравали вирішальну роль в окресленні політично-економічної географії² та дискурсивному формуванні образу західних країн за допомогою подвійних кодів, тобто зіставлення Захід-Схід. У роботі "Orientalism", яка базується на дослідженні британських і французьких письменників-мандрівників у контексті західного імперіалізму ХІХ ст., Ед. Саїд справедливо зауважив: "Писати про [Схід] так само, як і подорожувати ним, означає пересуватися у сфері політичної волі, політичного управління та політичного визначення" (Said, 1979, с. 169). Робота Ед. Саїда не лише поглибила дослідження в розрізі мандрівної літератури, але і привернула увагу до ризиків надмірної дискурсивізації Китаю, яка могла звести нанівець будь-яку можливість "пізнання" Китаю очима і словами письменників-мандрівників. Оскільки репрезентація Китаю в західноєвропейській літературі, зокрема у тревелогах, не лише відображає реальність, але й формує її. Пізнаючи цю країну та культуру крізь призму письменників-мандрівників, критики роботи Ед. Саїда наголошували на тому, що важливо пам'ятати про існування "справжнього" Китаю, із якого мандрівники черпають натхнення та за допомогою художніх засобів створюють своє бачення дійсності. Це, за словами Н. Кліффорда, означає, що потрібно

"відкинути будь-яке уявлення про єдиний 'есенціалізований' Схід чи Китай у свідомості Заходу та звернути увагу на гетерогенність і взаємодію між суб'єктивним та об'єктивним" (Clifford, 2001, р. 14). Д. Портер так само наголошує, що, якщо орієнталізація Сходу є тоталітарним дискурсивним проектом, то "знання – на відміну від ідеології – про 'Інше' неможливе" (Porter, 1990, р. 4). Гіпотеза полягає в тому, що можна пізнати Китай через мандрівну літературу, але щоб оцінити такі знання, тексти мають бути контекстуалізовані через вивчення їхньої генези й культурного контексту, який їх формує. Щоб уникнути домінування текстуального аспекту над геокультурним або *vice versa*, слід аналізувати не лише зміст текстів, але й контекстуалізувати кожну оповідь у її культурно-історичному середовищі. Н. Кліффорд підкреслює важливість урахування зовнішніх обставин, за яких створюється наратив, і робить їх видимими у самому творі: "Це означає вивчення не лише способів опису Китаю для читачів на батьківщині, але й причин, чому були обрані ті чи інші форми репрезентації, а також те, як ці форми відображали зміни, що відбувалися як у самому Китаї, так і в суспільствах, з яких походив мандрівник" (Clifford, 2001, р. 2). Відтак, кожна репрезентація іншої країни, у яку прибув автор, завжди є продуктом взаємодії між культурно-історичними умовами цієї країни у відповідний період та особистим досвідом і поглядами мандрівника. Позитивне чи негативне сприйняття Китаю не можна однаково застосовувати до будь-якого конкретного історичного періоду; навпаки, воно має бути контекстуалізоване в часі та/або у біографії автора, щоб бути належно оціненим і зрозумілим.

Основним мотивом для далекосхідної мандрівки Софії Яблонської була підготовка фото- й кіно матеріалу на замовлення французького кінематографічного товариства "Societe Indochine Films et Cinema", однак провівши у провінції Юньнань більше року, вона змогла відзняти та занотувувати достатньо матеріалу, щоб написати книгу виключно про Китай. Жан Арден, директор торговельного товариства "Опторґ-Юнан-Фу", який зустрів Софію Яблонську в Китаї, у своїй публікації "Львів'янка серед китайців" згодом виразив своє захоплення її сміливістю, енергійністю та винахідливістю. Він також підкреслив її абсолютно самостійне й обдумане рішення подорожувати Далеким Сходом лише з необхідним для роботи обладнанням (Яблонська, 2018, с. 9–10). Провінція Юньнань також була обрана Софією Яблонською не випадково, адже як і більшість західно-європейських мандрівників, вона шукала автентичний, на її думку, Китай: "Перед цією подорожжю я розпитувала багатьох мандрівників про найцікавішу провінцію Китаю. Майже всі радили мені Юнан, що, незважаючи на вигідний доступ залізницею до столиці, все що зберіг свій первинний вигляд Китаю. Зберіг він його тому, що залізничний шлях, що веде в Юнан, ще дуже молодий, не встиг ще так далеко від моря перевести вглиб краю європейського духа чи якоїсь там іншої 'цивілізації'" (Яблонська, 2018, с. 60). У її виборі чітко простежується втеча від цивілізованої (західної) сучасності, яка живила всі тогочасні тревелоги: втеча, спрямована головним чином на пошук автентичності за межами того, що сприймається як скомпрометоване. До того ж, зосередженість мандрівника на окремій провінції, на думку С. Рамаццотті, є виправданим рішенням: "дуже часто не обов'язково відвідувати країну у всій її цілісності, щоб зрозуміти її; навпаки, іноді достатньо – і це стосується, зокрема, Китаю, який є

² Американська політика "Відкритих дверей" передбачала зростання інтересу до Китаю, особливо до комерційної експлуатації басейну річки Янцзи, яка представляла "економічну перспективу для британських купців та інвесторів [завдяки] її відповідному міжнародному положенню" (Calzati, 2018, с. 170).

величезною країною, – визначити місце або людину, яка є парадигматичною для країни" (Calzati, 2018, p. 153). Навіть у достатньо найвіддаленішій від цивілізації провінції українка проклала маршрути подорожей та обирала місця проживання, які максимально віддаляли її від впливу західного суспільства в Китаї, дозволяючи повністю зануритися в автентичну цієї країни: "Не на те я втікла так далеко з Європи, щоб знову віднайти такі самі "справи" аж у Китаю. Китайські "облуди", "дикунські звичаї" та все інше прийму від них з вибачливою усмішкою, щоб тільки відпочити від подібних 'європейських справ' (Яблонська, 2018, с. 39). Софія Яблонська розглядає труднощі подорожей як найпотужніший рушій і мотивацію для відкриття незвіданих світів: "Мій ненаситний інстинкт хапчивої мандрівниці гнав мене якнайдалше від залізничних шляхів, корабельних ліній та битих доріг" (Яблонська, 2018, с. 90). Іншим напрямом "втечі" для Софії Яблонської стало занурення у мальовничість китайського пейзажу: "Згадуючи приповідку "шукай і знайдеш", я всміхнулася сама до себе, бо введовзі у пейзажі справді найшла те, за чим шукали мої очі: чар і прославлену красу Юнанських гір" (Яблонська, 2018, с. 37).

Окресливши мету своєї подорожі як таку "...щоб побачити китайців, щоб пізнати їх життя, звичаї, мистецтво, віру" (Яблонська, 2018, с. 60), Софія Яблонська насамперед була вмотивована у дослідженні "Інакшості" країн Далекого Сходу й Китаю зокрема. На відміну від тревелогів І. Берд (Bird, 1899) та Е. ЛаМотт (LaMotte, 1920), її мета не включала просування політичних інтересів власної країни, а зосереджувалася на зборі матеріалу про суспільні особливості та здобутки Китаю для збагачення знань українців про світ. Подорож Китаєм не була туристичною мандрівкою, як у випадку Е. Скідмор (Scidmore, 1892), оскільки її текст не лише описує реальність, але й наскрізно містить критичні зауваження від самої авторки. Наратив оповіді тревелогу "З країни рижу та опію" здебільшого тяжіє до контрорієнтального та перегукується з ідеями М. Гонт (Gaunt, 1914) та О. Девід-Ніл (David-Néel, 1927). Критика та коментарі Софії Яблонської базуються на особистому досвіді та враженнях, які не обумовлені зовнішніми чинниками чи політичною ідеологією. Метод дослідження китайського суспільства української мандрівниці базується на двох основних принципах: зближення з місцевими жителями через безпосереднє спілкування та відчуження від європейців. Попри бажання глибокого занурення в китайську культуру, Софія Яблонська підкреслює неможливість повного усвідомлення деяких культурних аспектів життя китайців (театральні традиції, бинтування ніг тощо) через належність до різних етносів. Отже, оповідь частково контекстуалізується самою авторкою, що дозволило українському читачеві того часу краще зрозуміти описане у тревелозі.

Соціальні проблеми китайського суспільства 30-х років XX століття

Форма державного устрою китайської імперії протягом усієї історії існування передбачала необхідність чіткої системи **стратифікації китайського суспільства**, а рівність між людьми вбачалась лише як рівність можливостей в освіті, кар'єрі або збагаченні та вважалась справедливою, що встановлюється самим Небом: "Однак, так само як існують Небо і Земля, існує різниця між верхом і низом. Просвітлений володар повинен спочатку

підвестися, а тоді зможе впорядкувати державу і порядок в ній. Як двоє великоможних не можуть служити один одному, так і двоє простолюдинів не можуть керувати один одним, це є Небесний порядок речей. Якщо влада і становище людей рівні, а їхні бажання і невдоволення однакові, тоді для них не вистачить ресурсів, і вони обов'язково будуть боротися. Якщо вони боротимуться, то неминуче настане хаос, а якщо буде хаос, то вони зубожіють. Володарі минулого ненавиділи цей хаос, тому вони встановили 禮 та 意, щоб розділити людей, розмежувати бідних і багатих, знатних і простолюдинів, так щоб вони могли ними керувати. Це є основою для підтримання порядку у Піднебесній. У "Шуцзін" сказано: "Повна рівність – це не порядок. І я пристаю до цієї думки" (Xunzi, 2014, с. 69–70). Попри реформи, запроваджені урядом Китайської республіки після повалення династії Цін у 1911 р., у Китаї все ще домінувала традиційна конфуціанська ієрархія китайського суспільства, яка передбачала чітке розмежування класів: "Згодом я стала виразно розрізняти одних від других, себто справжніх китайців, панів над Юнаном, та справжніх мешканців Юнану – льо-льотів. Льо-льоти займають тут переважно становища селян, візників, носіїв, караванярів, риболовів тощо. Вони заступають домашніх звірят, якими поганяють китайські володарі" (Яблонська, 2018, с. 60). Така нерівність перегукувалась зі становищем українського селянства: реформи 60–80-х рр. XIX ст. суттєво трансформували соціальну структуру українського суспільства, скасувавши кріпацтво й активувавши проникнення капіталізму у всі сфери економіки. Проте, через недостатню продуманість реформи та прагнення царського режиму зберегти велике поміщицьке землеволодіння, значна частина українських селян залишилася малоземельною або зовсім безземельною (Ігнатова, & Рамазанов, 2009, с. 36).

Під час громадянської війни Китай зазнав нищівних ударів від **гіперінфляції та всеохопної корупції**. Представники правлячої партії Гоміньдан часто привласнювали матеріальні ресурси, озброєння та гуманітарну допомогу, яку надавали США³. Це привласнення включало навіть критично важливі поставки, необхідні для військових операцій і підтримки населення. Подібна поведінка урядовців не лише послаблювала військову міць країни, але й підіривала довіру міжнародних партнерів, зокрема Сполучених Штатів, які намагалися допомогти. Зловживання владою на місцях і власне неприйняття такої ситуації засвідчила Софія Яблонська, коли побачила процес електрифікації провінції: "Будувати цю карколомну лінію тоді, коли вони мали до вибору досконалий, далеко коротший та менше коштовний проєкт компетентних інженерів, який відкинули для особистих амбіцій та особистих зисків, – це злочин!!! Явна крадіж, а тимчасом вони ще досі сидять на своїх тривких престолах у дирекції й з усмішкою щедрості роздають нову роботу направи лінії всякій голоті" (Яблонська, 2018, с. 39). Наслідки таких дій лише погіршували соціально-економічну ситуацію в Китаї, посилюючи недовіру населення до влади. Занепокоєння Софії Яблонської економічними й соціальними наслідками громадянської війни та японської інтервенції в Китаї зумовлене схожими проблемами на території України⁴. Українська мандрівниця проводить паралель між соціально-історичними процесами обох

³ Президент США Гаррі С. Трумен зазначив, що "всі ці Чанги, Кунги та Суни – злодії", оскільки привласнили 750 млн доларів фінансової допомоги від уряду США (Bagby, 1992, с. 65).

⁴ У жовтні 1929 р. УРСР розпочинає численні арешти представників Спілки Визволення України; у листопаді того ж року на пленумі ЦК ВКП(б) було взято курс на прискорене проведення колективізації і знищення заможного селянства, зокрема на території України. У вересні-листопаді 1930 р. у Галичині проходить "Пацифікація" – масштабна репресивна антиукраїнська акція польського уряду, яка була здійснена силами польської поліції у відповідь на липневі антипольські акції саботажу і підпалів, організованих ОУН.

країнах, звертаючи увагу на ідейну налаштованість населення та ступінь їхнього національного самоусвідомлення: "Перегортаючи сторінки історії Далекого Сходу, врешті, зневірена, я рішила, що, може, й краще, що з десятків воєнничих племен, що жили зі собою у постійних війнах, тепер тут існує тільки кілька держав, що втримують ці країни у спокої. Чим більше претенсій до панування, тим більше воєн, тим поганіший терен до розвою, до цивілізації. Осуд дуже безоглядний, навіть, може, не дозволений людині, що сама має бажання незалежності свого поневоленого краю, – людині, що хоче боронити свою мову, свої звичаї, свій нарід. Так і ні! Вважаю, що людина може вийти поза межі свого "я" – тоді осуд її стане зовсім інший, безоглядніший та суворіший для самого себе. Мені здається, що зовсім зрозуміло, що Китай не має охоти віддавати Юнану льо-льотам, Польща – нам Галичини, Москва – Україні, але, з другого боку, зовсім нормально, що Україна хоче бути вільна, що від віків бореться й боротиметься за свою незалежність. Наша пасивність була б доказом браку підстав до нашої незалежності, до нашого окремішного існування" (Яблонська, 2018, с. 61). Софія Яблонська зазначає, що як українське, так і китайське суспільства переживають схожі випробування, які впливають на формування національної ідентичності та політичної свідомості. Вона акцентує на тому, що війна не лише руйнує економіку і суспільний лад, але і сприяє глибоким змінам у свідомості людей, спонукаючи їх до переосмислення власної ролі в боротьбі за національне відродження.

Мандрівниця не змогла оминати увагою проблему **опіумної залежності**, яка активно поширювалася серед населення Китаю внаслідок Опіумних воєн⁵. С. Яблонська детально й виразно висвітлює руйнівні наслідки цієї залежності для китайців, підкреслюючи, як опіум став своєрідним відображенням загального настрою й умов життя людей того періоду. Це явище не лише поглибило соціальні проблеми, але і стало символом морального занепаду, який охопив значні верстви суспільства: "Один китайський лікар, що витратив уже багато літ на протиопіумову працю, запевняв мене, що це зайвий труд і що легше китайцям відібрати риж, бо тоді їм ще лишиться опій, коли ж їм забрати опій, тоді їм вже нічого не лишиться..." (Яблонська, 2018, с. 129). Софія Яблонська пов'язує свій особистий досвід ознайомлення з традицією вживання опіуму із прагненням глибше зануритися в китайську автентичність. Це бажання розуміти сутність місцевої культури й соціального укладу стає для неї важливим аспектом дослідницької діяльності. Як зауважує її сусід, старий Кво, цей досвід є невід'ємною частиною процесу занурення в китайську дійсність, яка надає можливість пізнати країну зсередини та зрозуміти її особливості: "З вашою цікавістю всіх переживань ви не могли покинути країни опію, не зазнавши вражіння, яке він дає" (Яблонська, 2018, с. 226). Софія Яблонська, спробувавши опіум як засіб занурення в китайську тогочасну

дійсність, поступово піддавалася його впливу. Попри постійні картання себе через брак сили волі, вона продовжувала збільшувати кількість викурених за вечір трубок, занурюючись у світлі й ностальгійні спогади дитинства. Цей досвід дав їй змогу глибше зрозуміти прагнення китайців відсторонитися від навколишньої дійсності, адже "увесь неспокій розпливався із сірим димом" (Яблонська, 2018, с. 233) і попри те, що кожна людина по-своєму реагує на цей наркотик, "він усім дає душевну насолоду та фізичну полегшу..." (Яблонська, 2018, с. 236). Покидаючи кордони Китаю, Софія Яблонська так само рішуче полишає і звичку курити опіум, оскільки вважає, що "опій – це екзотика і насонник Китаю, і він не повинен виходити поза його межі" (Яблонська, 2018, с. 237).

Опіумна залежність китайців знайшла своє відображення у тревелагах інших західних письменників. Цю доволі делікатну та політично заангажовану проблему розглядали чимало мандрівників, проте їхні погляди здебільшого зумовлювалися особистими обставинами, значно відрізнялися від емпіричного підходу Софії Яблонської. Відтак, британська мандрівниця І. Берд, зокрема захищала інтереси Великої Британії на території напівколоніального Китаю, тому вона спочатку обережно уникає згадок про роль своєї країни в опіумній торгівлі: "Я не буду торкатися історії зростання і використання опіуму в Китаї" (Bird, 1899, с. 497). Хоча згодом британка припускає, що розповсюдження опіуму здебільшого пов'язане з лінню⁶ китайського народу: "Поза комерційною діяльністю на китайців, як і на більшу частину східного життя, лежить всепоглинаюча тінь тупості. [...] Все це робить блаженні сні і забуття опіумної трубки дуже бажаними" (Bird, 1899, с. 514). Інтереси, які просуває І. Берд, маскуються під виглядом цивілізаційної місії, що підкреслює моральні, а не комерційні мотиви. Це підтверджується твердженням авторки про те, що Китай варто розглядати не як зону "контролю", а як зону "впливу". Такий підхід слугує відновленню цілісності Великої Британії та зміцненню її провідної позиції у відносинах із Китаєм.

Роботоргівля в Китаї протягом багатьох століть приймало різні форми – від традиційного рабства до боргового рабства, примусової праці тощо. Хоча в імператорському Китаї були спроби скасувати її⁷, проте навіть після ратифікації закону про скасування рабства у 1906 р., практика рабовласництва продовжувалась щонайменше до 1949 р. Так, Е. М. Робертс згадує свої бесіди зі Стюартом Гелдером, іноземним кореспондентом під час громадянської війни в Китаї: "Стюарт Гелдер жив у Чунціні. Одного разу, незабаром після його прибуття, під час прогулянки з другом він побачив маленьку дівчинку років шести, що лежала замерзлою на смерті в смітті у стічній канаві. Він був невимовно шокований, і йому не стало легше, коли його друг сказав, що у великих містах, таких як Шанхай, щороку від 20.000 до 30.000 немовлят залишаються покинутими своїми батьками, які не в змозі їх прогодувати. Деякі з немовлят,

⁵ Опіумні війни – військові конфлікти між Великобританією та Китаєм у середині XIX ст. (1840–1842 рр. і 1856–1860 рр.) в основу яких покладено передумови торговельного характеру, насамперед, – закритість торговельного ринку Китаю для західної торгівлі та дискримінація європейських торговців. [...] Результатом військових дій став Пекінський договір, за яким Китай виплатив Великобританії та Франції 11 млн доларів США контрибуції, відкрив для іноземної торгівлі порт Тяньцзінь і дозволив використовувати китайців як робочу силу, у колоніях Великої Британії та Франції. Проте, для Китаю найстрашнішим результатом опіумних воєн стало стрімке збільшення кількості наркоманів, якщо на початку Першої опіумної війни із 416 млн китайців курцями опіуму було близько 2 млн осіб, то у 1881 р. – із 369 млн населення кожен третій (120 млн осіб) вважався опіумним наркоманом (Бережнюк, 2013, с. 184–185).

⁶ На противагу І. Берд, Софія Яблонська навпаки підкреслює надзвичайну працьовитість китайців і їхню любов до роботи на землі: "я все ще з однаковим захопленням подивляю китайців у праці. [...] і вони працюють, доки стає духу" (Яблонська, 2018, с. 121–124).

⁷ У 1368 р. засновник і перший імператор династії Мін – Чжу Юаньчжан – видав наказ про скасування всіх форм рабства, проте рабство й надалі існувало в Китаї у формі обмеження кількості домашніх рабів і додаткових податків для рабовласників (Hinks, & McKiviga, 2015, с. 155).

яким "пощастило" залишитися з батьками, вижили, але пізніше були продані в рабство" (Roberts, 1970, с. 44). Одного вечора, під час прогулянки у передмісті, Софія Яблонська стає свідком моторошної картини продажу власної дитини матір'ю: "Всередині юрби стояла мати, що, обезсилена нуждою, продавала свою маленьку дитину. Крізь сльози та ридання вона вихвалювала прикмети своєї дитини, яка, на щастя, не плакала, тільки широко відкритими оченятами оглядала юрбу, мовби шукала в ній свого покупця. Мати обертала на всі боки своє дитинятко – ні криве, ні сліпе, ні заражене – та врешті на доказ його безперечної вартости показала всім, що це хлопець. [...] Жалісним голосом зраненої звірюки мати кляла свою лиху долю, що змушувала її до цього розстання, благала людей милосердя – не дати її дитині згинуть з голоду, як цуценяткові. Свого одинака-хлопця вона віддавала за невільника, продавала будь-кому, щоб тільки визволити його з неволі голоду, а може, й смерті" (Яблонська, 2018, с. 68). Не витримавши розпачу жінки та байдужості натовпу, українка прийняла єдине можливе рішення, щоб врятувати хлопчика – вона купила його: "Я взяла дитину в брудному сповитку на руки та вкинула всі гроші, які мала в кишені, жінці, яка зі здивування, вдячності чи суму не могла навіть піднятися, щоб попрощатися зі своєю проданою дитиною" (Яблонська, 2018, с. 70).

Специфіка побуту, звичаїв та дозвілля китайців 30-х років XX століття

Подорожуючи провінцією Юньнань, Софія Яблонська також звернула увагу й детально описала незвичні та подекуди незрозумілі для європейця традиції, обряди, побут і звичаї китайців. Вона ретельно описує побачене, намагаючись не лише надати власний критичний коментар, але й збагнути природу цієї інакшості.

Бинтування ніг офіційно було заборонено в Китайській республіці у 1912 р., проте ця традиція практикувалась ще з часів династії Тан (唐, 618–907) і навіть після заборони китайські жінки, особливо у віддалених районах, продовжували калічити ноги заради химерної естетики. "Лотосові ніжки" відразу привернули увагу Софії Яблонської: "Другого дня їзди, підвечір, я врешті вперше побачила прославлені справжні китаянки на малесеньких ніжках, що стрибають з одної на другу, наче горобці. Дивлячись на їх дрібні стриби, на їх якби механічну ходу манекінів, я врешті рішила запитати мого сусіда-китайця про походження тих незвичайних жінок з карликовими ніжками. Він пояснив мені, що це не зовсім окрема раса людей, а стародавній збережений звичай сповивати від дитинства ноги жінкам, аж доки вони не стануть маленькі та майже кругленькі, бо на них жінці нелегко втекти з дому її пана-чоловіка" (Яблонська, 2018, с. 26). Бинтування ніг не звільняло жінку від фізичної праці та догляду за дітьми, які вони часто змушені були поєднувати: "Тутешні жінки ніколи не носять своїх дітей на руках: руки в них завсіди повинні бути вільні, ними вони пробивають собі перехід крізь юрбу або падають на них без шкоди для дітей, коли їх маленькі ніжки втратять рівновагу. Усякий тягар жінки-робітниці носять на плечах, зачеплений стяжкою за чоло та шнурками за рамена або ще, коли довша дорога, завішений на деревлянім ярмі за шию" (Яблонська, 2018, с. 55). Софія Яблонська з іронією підкреслює походження й умовленість традиції бинтування ніг, а також додає елемент сарказму у своєму описі власного

ставлення до цієї практики. Це особливо помітно в епізоді, де молода дівчина загинула під час повені саме через збереження цієї давньої традиції. Авторка так акцентує на негативних наслідках сліпого дотримання застарілих звичаїв, що призводять до трагічних випадків: "Правобіч затопленого дімка на човні над'їхали китаяці, що шукали на залитім подвір'ї молодої китаянки, яка впала туди зі сходів, посовгнувшись на своїх маленьких ніжках. Дівчини китаяці не знайшли, зате я знайшла цікавий приклад застосування китайського звичаю, який вимагає, щоб змалку повивачами стискати жіночі ноги, щоб вони їм зісохли і змаліли, на те щоб жінка не могла далеко втікти від своєї хати" (Яблонська, 2018, с. 136).

У процесі історичної еволюції в Китаї відбулось зближення та переплетення різних релігійних систем, серед яких варто виокремити три найголовніші – конфуціанство, буддизм і даосизм, які вважаються трьома основними віровченнями Китаю (*кит.* 三教). Після Сінхайської революції в умовах зростання урбанізації та західного впливу, нова інтелектуальна еліта намагалась делегітимізувати релігію як таку, особливо народні вірування, які розглядалася як перешкода на шляху до модернізації (Overmyer, 2009, с. 50). Націоналістичний уряд Китайської Республіки посилив репресії проти місцевої релігії. Храми масово конфісковували, руйнували або використовували як школи (Overmyer, 2009, с. 43). У 1928 р. постановою про "Стандарти для збереження або скасування богів і святинь" офіційно скасувала всі божественні культи, за винятком культів визначних героїв, таких як Великий Юй (*кит.* 大禹), Гуань Юй (*кит.* 關羽) і Конфуцій (Overmyer, 2009, с. 51). Однак, попри дискусії представників інтелігенції, містяни та селяни продовжували зберігати звичні для їхньої місцевості **релігійні традиції й обряди**, свідком яких і стала Софія Яблонська: "Ранком будять мене звуки ґонґу і дзвонів, що ритмічними ударами накликають бонзів до молитви. Здалека прилітають відірвані звуки скандованої молитви та глухий тупіт містичного маршу. Це вірні слуги Будди ходять гусаком довкола святині й кожних кілька кроків виконують таємні жести свого обряду" (Яблонська, 2018, с. 101). Як і багато інших подібних ритуальних дійств, вони викликають у С. Яблонської глибоке здивування та відчуття містичності, що супроводжується певним шануванням невідомих їй традицій. Її спостереження підкреслюють унікальний характер цих традицій, сприяючи більш глибокому розумінню культурних особливостей китайського суспільства. Описовий і структурований характер наративу Яблонської дозволяє використовувати її текст як цінне джерело фактичної інформації для наукових досліджень китайської культури та суспільних практик того часу.

Догляд за рідкісними птахами та їхнє розведення було характерним захопленням багатих маньчжурів початку XX ст., які здебільшого мешкали у великих містах, де працювали в імперському державному апараті. Незважаючи навіть на фінансову кризу й занепад родинних статків після падіння династії Цін, вони продовжували слідувати своїм сімейним традиціям⁸: "Деякі китаяці приносять сюди свої власні пташки у клітках, завішують їх на галузках, а самі під деревом пригравують їм на мандоліні дивні мелодії. Іноді ці китаяці, аматори пташок, улаштовують під деревами справжні концерти, змагаючи пташиного цвірінкання" (Яблонська, 2018, с. 127). У контексті соціально-економічної кризи та злиденного стану населення Китаю того періоду, це явище здавалося для

⁸ Відомий китайський письменник і драматург Лао Ше у п'єсі "Чайна" навіть підкреслює певну одержимість цим хобі: "Я недоідаю, а своїм птахам не дам голодувати! (*Намхненно*). Ти тільки подивись, подивись яка краса! (*Відкриває дах клітки*) От подивився на неї, шкода вже й помирати" (老舍, 2012).

Софії Яблонської абсурдними на перший погляд. Однак, це явище додатково збагатило сприйняття українкою специфічного світогляду китайського народу, сформованого під впливом історичних і культурних факторів. Воно віддзеркалює унікальні особливості менталітету, які глибоко вкорінені в соціально-етичних традиціях Китаю.

У **поховальних обрядах** китайців можна простежити два діаметрально протилежних підходи до смерті. З одного боку, присутній чітко виражений страх перед мерцями й бажання виключити їх зі світу живих. З іншого – зберегти зв'язок із померлим, попросити в нього заступництва, зробити його захисником від тих сил смерті, яких він по суті й уособлює. Наприклад, у конфуціанстві подібна дуалістичність знайшла своє відображення в понятті "синівської шанобливості" (*кит. 孝*), яка вимагала шанобливого ставлення до покійного, але в той же час не допускала зміщення світів живих і мертвих. Також, згідно з конфуціанським вченням, у померлого обов'язково має бути місце поховання, куди можуть прийти родичі та проявити свою повагу до предків. Попри схоже шанобливе ставлення до померлих і відношення до смерті на Галичині⁹, Софія Яблонська усе ж була вражена масштабом китайського цвинтаря: "Як я тільки приїхала в Юнан, мене здивував вид безмежних цвинтарних загонів, що тягнуться довкола міста та іноді на кілька кілометрів прикривають цілі узгір'я своїми зеленими могилами. На тих цвинтарях гріб стоїть оподалік від гробу – кожний у затишку, кожний під широким покривалом трави, під тінню дерев. Там досить запашного простору, тиші та спокою, "щоб кожний дух без страху зустрінути сусіда міг свobodно бродити довкола свого гробу. Живі люди тут не мають і половини тих вигід, що мерці: вони по містах дшаться вкупі від надміру життя" (Яблонська, 2018, с. 112). Авторка критично зауважує, що китайці приділяли більше уваги поліпшенню умов на цвинтарях, ніж власному життю, ставлячи питання благоустрою поховань вище за потреби поліпшення умов свого існування.

Народні вірування, що в Китаї мали надзвичайне поширення, поєднували в собі не лише віру у надприродні сили та їхній можливий негативний вплив, але і сприяли виникненню великої кількості оберегів від цих сил і застережень. **Забобони** можна трактувати як прояв страху й покірності перед панівними богами, що вкорінюється в серцях людей. Цей стан, за словами дослідника, є результатом безпорадності та збентеження свідомості, що виникають після зустрічі з незрозумілими явищами життя, що так само приводить до поклоніння й залежності від надприродних сил у періоди труднощів (陈永艳, 张进辅, & 李建, 2009, с. 219). Нерозуміння процесу фотозйомки породив безліч страхів, один із яких – це страх втрати душі, тому місцеве населення побоювалось фотографуватися. Інша причина ворожого ставлення до світлин полягала у страху святотатства, бо за думкою тубильців, як їх називала Софія Яблонська у тревелозі, вони "відтворюють людське обличчя – тим самим боже, бо кожна людина є частиною бога" (Яблонська, 2018, с. 102).

Китайський **традиційний театр** виник у порівняно пізній етап розвитку китайської літератури у XIII ст., увібравши в себе здобутки попередніх епох. Це досить складне й одночасно органічне поєднання художніх елементів, властивих різноманітним жанрам. Синкретична природа китайської традиційної драми ввібрала в себе елементи комедійних вистав *цаньцзюньсі* (*кит. 参军戏*), акробатичних вистав *байсі* (*кит. 百戏*), музично-танцювальні сценки *геусі* (*кит. 歌舞戏*), буддистських пісень

оповідок *бяньвень* (*кит. 变文*), речитативів *шочан* (*кит. 说唱*), сунських фарсів *юаньбень цзацзюй* (*кит. 原本杂剧*) та ін. (Воробей, 2021, с. 29). Хоча на початку XX ст. у театральній системі Китаю відбуваються суттєві зміни, зокрема зароджуються нові жанри, проте традиційний театр, який на той момент вже налічував близько 330 жанрових різновидів, залишається улюбленою розвагою багатьох китайців. Софія Яблонська очоче відвідувала вистави, які відбувалися зазвичай просто неба, і попри незвичну композиційну побудову п'єс і власне незнання китайської мови, отримувала естетичне задоволення на рівні з іншими глядачами: "– Вас, напевно, це дивує? – запитав маляр. – Для вас це досить несподіване, правда?... Наш театр, як бачите, сильно ріжниться від вашого. Чи ви вже помітили крайній конвенціоналізм нашого театру? Зате в ньому відроджується вся традиція народу, тут живе його дух. Дух, ідея, думка можуть віджити від одного натяку, але треба вміти відчутти його... На малюнку не вистачить бачити форми й коліри, а в театрі не вистачає розуміти слова, треба зрозуміти значення... – Чи це необхідне? – спитала я. – Мені, наприклад, вистачає приємності і зворушення, яке я відчуваю, глядячи на оці ваші гармонійні пантоміми, колірові костюми, боеві танки та слухаючи сопілчаного співу акторок. Мені здається, що часто розуміти в театрі – це значить розчаруватися. Тоді як тут, де я нічого не розумію, для мене все таємне, нове та повне чару. Пощо розуміти? Щоб знати інтригу? Хто за кого б'ється, хто кому завидує, хто зраджує?..." (Яблонська, 2018, с. 173). Софія Яблонська звертає увагу на складність сприйняття китайського театрального мистецтва крізь призму європейських уявлень. Вона підкреслює, що для європейця важко не лише досягнути зміст вистави, але й відчутти естетичне задоволення від глибшої суті дійства, яке часто приховане за візуальною складовою. Яблонська порівнює східний і західний театри, зауважуючи, що вони являють собою кардинально різні, нетотожні явища, які мають різний підхід до драматургії, сценічного мистецтва та сприйняття глядачем, що ще більше підкреслює культурну дистанцію між ними: "– Я не погоджуюся з вами, – відповіла я. – Певно, що не розумію його, може, навіть ніколи не збагну його правдивого значення, хоч це зовсім не виключає мого зворушення, чисто абстрактної приємності очей та слуху" (Яблонська, 2018, с. 174). Попри труднощі в усвідомленні та розумінні китайського театру з позиції глядача, який належить до іншої культурної традиції, авторка визнає високий рівень майстерності постановки. Вона акцентує увагу на основних складових театрального дійства, відзначаючи синкретичний характер китайського театру, який поєднує в собі різноманітні види мистецтв. До таких компонентів належать музичний супровід, виконання арій, елементи бойових мистецтв, а також особливі костюми та маски, що підкреслюють амплуа кожного персонажа: "Не вважаючи на труднощі зрозуміти цю п'єсу, я була захоплена новизною, та над усе – боевими змаганнями, пластичною акробатикою, та врешті – барвними одягами та мистецько розмальованими масками акторів. Багатство нових вражень та трохи загальшавої, як на мої непривичні вуха, музики по чотирьох годинах вистави так запаморочили мене, що я вийшла з театру, хопітаючися на ногах" (Яблонська, 2018, с. 177).

Особливості відображення національних рис характеру китайців

У тревелозі, поряд з описом побуту, дозвілля та традицій, наявний аналіз національних рис характеру

⁹ Про сприйняття смерті та вшанування померлих в українській історії детальніше можна прочитати у спеціалізованому номері журналу "Локальна історія" № 3 від 2020 р.

китайців, які відображаються у їхній поведінці та ставленні до навколишнього світу. З аналізу тексту тревелогу можна зробити висновок про виразно проявлені **пасивність та апатію**, властиві китайцям. Це підтверджується епізодом, де описується байдужість національних меншин до можновладців на їхніх землях, а також їхнє небажання боротися за власну незалежність: "Спершу дивно мені видалась ця їхня апатія [...] У них своя мова, зовсім окремішна від китайської, є навіть (а власиво – були) своє письмо, своя віра, свій одяг, свої звичаї [...]. Тож могли б бути в них деякі претенсії до незалежності. Ні сліду!" (Яблонська, 2018, с. 61). До того ж, риси соціальної індиферентності знаходять відображення на сцені, де зображено продаж дитини на ринку, що підкреслює загальне ставлення місцевого населення до важливих соціальних питань: "Беручи мою пасивність за ще одну й останню відмову, мати в розпуці шпурнула своєю дитиною на землю та сама стала товкти головою об каміння. Дитина заплакала із страху й болю, хоч ніхто з юрби навіть не ворухнувся. Люди придивлялися до сцени, мов до театральної вистави, байдужі й спокійні, хоч цікаві на закінчення" (Яблонська, 2018, с. 69). Образ інфантильного люду часто постає у тревелозі Софії Яблонської, а також корелюється із художнім зображенням індиферентного натовпу у творчості кшайських письменників того часу, зокрема Лу Сіня ("Щоденник божевільного", "Достеменна історія А-к'ю"), Лао Ше ("Рикша"), Ба Цзіня ("Сім'я") та ін. Подібно до того, як натовп у "Достеменній історії А-к'ю" виявив своє розчарування смертю головного героя, вважаючи, що "дивитися на розстріл не так цікаво, як на відтинання голови" (Лу Сінь, 1963, с. 60), аналогічне міркування висловлює і співрозмовник українки: "Нагла смерть людини зовсім не зворушує їх. До смерті вони занадто звикли, хоч коли б тих піратів мучили (як давніше) перед їх очима, тоді що іншого – тоді площа була б повна народу. Один старий китаєць, аматор тортур, пояснив мені причини цієї байдужості: – Ця зміна, – казав він, – існує від часу, відколи заступили в Юнан-Фу кару смерті звичайним розстрілом. – Дивно... Ви вважаєте, що розстріл – це не правдива кара смерті, – запитала я" (Яблонська, 2018, с. 202). Софія Яблонська з певною різкістю й сарказмом реагує на побачені реалії, контрастуючи їх із моральними принципами, притаманними західному світогляду, які різко відрізняються від ціннісних орієнтирів місцевого населення. Вона підкреслює фундаментальні розбіжності між етичними уявленнями Заходу та східною ментальністю, що створює відчутний культурний бар'єр у сприйнятті й оцінюванні місцевих традицій і звичаїв.

Доля – важливий концепт китайської традиційної культури. Як справедливо зауважує А. Сміт: "Не усвідомлюючи повною мірою цього факту, китаїці є нацією фаталістів. У класичних текстах багато говориться про те, що "декрети Неба і Долі йдуть своїм шляхом". Ця доктрина фаталізму є невід'ємною частиною їхнього світогляду. Нічого не є більш звичним, ніж почути, як особливо нещасний китаєць говорить: "Це моя доля"" (Smith, 1890, с. 164). Лін Юйтан підкреслює, що "фаталізм не лише є ментальною звичкою китайців, але й частиною свідомої конфуціанської традиції. Віра в долю так тісно пов'язана із соціальним статусом, що нині побутують такі фрази як "зберігай свій статус і підкоряйся волі Неба" і "нехай Небо і Доля йдуть своїм шляхом". Ця доктрина фаталізму є великим джерелом особистої сили [...] а також пояснює душевний спокій китайців" (Lin, 1936, с. 99). Софія Яблонська відразу пов'язала **фаталізм** китайців і їхню **смиїкість**: "Багато дечого я навчилася в Китаї, а зокрема витривалості та фаталізму. Навіть ті жалісні

вибухи жебраків, голосіння плачок на гробах та продаж своїх дітей – це тільки звичайні вияви життя та китайської традиції, віри чи то стану людини. [...] Коли китаїці не зворушуються на вид страждання людей та звірят, то вони так само безоглядно ставляться до своїх власних злиднів. Якщо в них нема спочування, то також вони зовсім не знають сподівання на краще майбутнє ні не вірять у потреби боротьби з дійсністю. Безумовно, що цей фаталізм зменшує їх нужду. На цю відвічну традицію зложилось багато причин, а найважливіші з них – це надмірне залюднення краю, невдячна тверда земля, надто часті повені та посухи, постійні напади, війни, грабежі..." (Яблонська, 2018, с. 75). Софія Яблонська аналізує ці риси характеру китайців як результат складних умов їхнього існування, пояснюючи їх як адаптивний механізм до цих умов. Вона підкреслює, що фаталізм у китайському суспільстві, зокрема має глибоке релігійне підґрунтя, яке можна простежити до буддизму. Згідно з її поглядом, релігійні вірування, зокрема буддистські концепції, відіграють ключову роль у формуванні фаталістичного світогляду, який допомагає китаїцям давати раду викликам життя.

Дискусія і висновки

Притаманні українській мандрівниці відкритість, сміливість, активна громадянська позиція та передові ідеї формують її прагнення до глибокого вивчення далекохідної культури й занурення в незвідане суспільство. Софія Яблонська сприймає подорож до Китаю як унікальну можливість усебічного дослідження культурних особливостей, національних характеристик китайців, а також як шанс здобути власний досвід подолання життєвих викликів і виокремлення виняткових аспектів навколишньої реальності. Провінція Юньнань постає у її описах як простір, де зосереджені умови для спостереження та відображення китайської дійсності початку ХХ ст. Так само, жанр тревелогу стає для авторки оптимальним інструментом для втілення обраної тематики, вираження ідей і належного структурування зібраного матеріалу.

Грунтовний підхід до аналізу реальності, майстерність літературного вираження та точність фактичної подачі матеріалу роблять тревелог Софії Яблонської "З країни рижу та опію" важливим джерелом для вивчення Китаю в контексті країнознавства. У творі, через художні засоби, ретельно відтворено суспільні явища тогочасного китайського суспільства, поєднуючи критичний аналіз із особистим поглядом авторки. Тревелог яскраво ілюструє соціальні умови та проблеми китайського суспільства 30-х рр. ХХ ст., зокрема залишкові явища традиційної стратифікації суспільства, гіперінфляцію, корупцію, опіумну залежність і торгівлю дітьми. Особливої уваги заслуговує докладний опис традицій і повсякденних звичаїв китайців: бинтування ніг, особливості проведення дозвілля (утримання птахів і театральні вистави), забобонність місцевого населення, поховальні традиції. Окремо варто виокремити аналіз рис національного характеру китайців, серед яких Софія Яблонська виокремлює пасивність, апатію, фаталізм і морально-фізичну стійкість.

Особливість підходу Софії Яблонської до відображення дійсності полягає у її глибокому зануренні в соціальне середовище, що простежується через безпосередній контакт з окремими його представниками, детальний опис досвіду зйомок фотоматеріалу й навіть спробу вживання опію. Таке залучення оповідача до культурного контексту дає змогу найбільш виразно продемонструвати відмінності у світогляді, менталітеті та загальному баченні світу між китаїцями й українцями. Усі перелічені елементи тревелогу Софії Яблонської,

включаючи особистісний, ідейний і тематичний виміри оповіді, а також конкретні деталі відтвореної реальності, формують комплексне уявлення про Китай, що стає цінним джерелом для подальших досліджень у літературознавстві й інших наукових галузях. Усі описані Софією Яблонською традиції, звичаї, обряди й моделі поведінки знаходять підтвердження в записках інших мандрівників і дослідників китайської культури. Така відповідність між спостереженнями різних авторів свідчить про загальноприйнятий характер цих культурних явищ і надає дослідженню додаткової достовірності. Водночас, це дозволяє розглядати тревелог Софії Яблонської не лише як унікальне авторське бачення, але і як цінний етнографічний матеріал, що відображає ключові аспекти соціальної та культурної специфіки китайського суспільства того часу.

Внесок авторів: Ольга Воробей – концептуалізація; методологія; написання – перегляд і редагування; Дарина Шнайдер – формальний аналіз; написання – оригінальна чернетка.

Список використаних джерел

- Бережнюк, І. (2013). *Митна енциклопедія: у 2-х т.* ПП Мельник А.А.
Воробей, О. (2021). *Театральне мистецтво Китаю: історичний екскурс*. Гельветика.
- Воробкало, Д. (2016). *Історія галичанки, яка побачила світ, або дивовижні обрії Софії Яблонської*. Дзеркало медіа. <https://dzerkalo.media/articles/istoriya-galichanki-yaka-pobachila-svit-abo-divovijni-obrii-sofii-yablonskoi>
Ігнатова, Л., Рамазанов, Ш. (2009). Соціальна структура українського суспільства в Російській Імперії пореформеного періоду (друга половина XIX – початок XX ст.). *Сторінки історії* (28), 27–37. <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/10244>
- Ісаєва, Н. (2018). *Китайська жіноча проза: ревізія канону*. 2-ге вид. Логос.
Лу Сін'є. (1963). *Достеменна історія А-кіу*. Логос. https://shron1.chtyvo.org.ua/Xun_Lu/Dostemenna_istoriia_A-Kiu.pdf
- Яблонська, С. (2018). *З країни рижу та опію: роман*. Родовід.
- Bagby, W. M. (1992). *The Eagle-Dragon Alliance: America's Relations With China in World War II*. University of Delaware Press.
- Bird, I. L. (1899). *The Yangtze Valley and Beyond: An Account of Journeys in China, Chiefly in the Province of Sze Chuan and among Man-Tze of the Somo Territory*. John Murray.
- Calzati, S. (2018). *Mediating Travel Writing, Mediated China: The Middle Kingdom in Travel Books and Blogs*. Common Ground Research Networks. <https://doi.org/10.18848/978-1-61229-981-5/CGP>
- Clifford, N. J. (2001). *A Truthful Impression of the Country: British and American Travel Writing in China, 1880–1949*. University of Michigan Press. <https://doi.org/10.3998/mpub.17395>
- David-Néel, A. (1927). *Voyage d'une Parisienne à Lhasa: à pied et en mendiante de la Chine à l'Inde à travers le Tibet*. Librairie Plon. <https://archive.org/details/voyageduneparisi0000davi>
- Fleming, P. (1936). *News from Tartary: A Journey from Peking to Kashmir*. Jonathan Cape.
- Gaunt, M. E. (1914). *A woman in China*. T. Werner Laurie Ltd. <https://www.gutenberg.org/files/54401/54401-h/54401-h.htm>
- Hinks, P., McKiviga, J. (Eds.). (2015). *Encyclopedia of Antislavery and Abolition*. Greenwood Publishing Group. <https://doi:10.5040/9798400606090>
- LaMotte, E. N. (1920). *Peking Dust*. The Century Company.
- Lin, Y. (1936). *My Country and My People*. Lowe and Brydone. <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.205798/mode/2up>
- Maillart, E. (1940). *Forbidden Journey: From Peking to Kashmir*. Travel Book Club.
- Overmyer, D. (2009). *Local Religion in North China in the Twentieth Century the Structure and Organization of Community Rituals and Beliefs*. Brill. <https://doi.org/10.1163/ej.9789004175921.i-222>
- Porter, D. (1990). *Haunted Journeys: Desire and Transgression in European Travel Writing*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400861330>
- Roberts, E. M. (1970). *Mao Tse-tung and the Chinese Communist Revolution*. Methuen. <https://archive.org/details/maotsetungchines0000robe/page/n3/mode/2up>
- Said, E. W. (1979). *Orientalism*. New York: Vintage Books. https://books.google.com.ua/books/about/Orientalism.html?id=Yivirt2t11YC&redir_esc=y
- Scidmore, E. R. (1892). *Westward to the Far East: A Guide to the Principal Cities of China and Japan with a Note on Korea* (3 ed.). The Canadian Pacific Railway Company.
- Slizewicz, C. D. (2010). *Ivre de Chine: Voyages au coeur de l'Empire*. Editions Perrin.

- Smith, A. H. (1890). *Chinese Characteristics*. North-China Harold Office. <https://archive.org/details/chinese-characteristics/page/n7/mode/2up>
- Sues, I. (1944). *Shark's Fins and Millet*. Little, Brown & Company.
- Xunzi. (2014). *Xunzi: The Complete Text*. In E. L. Hutton (Ed.). Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400852550>
- 老舍. (2012). 茶馆. 藏书网. <https://www.99csw.com/book/2040/index.htm>
- 陈永艳, 张进辅, & 李建. (2009). 迷信心理研究述评. *心理科学进展* (17(01)), 218–226.

References

- Bagby, W. M. (1992). *The Eagle-Dragon Alliance: America's Relations With China in World War II*. University of Delaware Press.
- Berezhniuk, I. (2013). *Customs Encyclopedia: in two volumes*. Melnyk A.A. Publishing [in Ukrainian].
- Bird, I. L. (1899). *The Yangtze Valley and Beyond: An Account of Journeys in China, Chiefly in the Province of Sze Chuan and among Man-Tze of the Somo Territory*. John Murray.
- Calzati, S. (2018). *Mediating Travel Writing, Mediated China: The Middle Kingdom in Travel Books and Blogs*. Common Ground Research Networks. <https://doi.org/10.18848/978-1-61229-981-5/CGP>
- Chen Yongyan, Zhang Jinfu, & Li Jian. (2009). A Review of Superstition Psychology Studies. *The Development of Psychology*, 17(01), 218–226 [in Chinese].
- Clifford, N. J. (2001). *A Truthful Impression of the Country: British and American Travel Writing in China, 1880–1949*. University of Michigan Press. <https://doi.org/10.3998/mpub.17395>
- David-Néel, A. (1927). *Voyage d'une Parisienne à Lhasa: à pied et en mendiante de la Chine à l'Inde à travers le Tibet*. Librairie Plon. <https://archive.org/details/voyageduneparisi0000davi>
- Fleming, P. (1936). *News from Tartary: A Journey from Peking to Kashmir*. Jonathan Cape.
- Gaunt, M. E. (1914). *A woman in China*. T. Werner Laurie Ltd. <https://www.gutenberg.org/files/54401/54401-h/54401-h.htm>
- Hinks, P., & McKiviga, J. (Eds.). (2015). *Encyclopedia of Antislavery and Abolition*. Greenwood Publishing Group. <https://doi:10.5040/9798400606090>
- Ihnatova, L., & Ramazanov, Sh. (2009). The Social Structure of Ukrainian Society in the Russian Empire During the Post-Reform Period (Late 19th – Early 20th Century). *Pages of History*, 28, 27–37 [in Ukrainian]. <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/10244>
- Isaieva, N. (2018). *The Chinese Women's Prose: A Revision of the Canon*. 2th ed. Lohos [in Ukrainian].
- LaMotte, E. N. (1920). *Peking Dust*. The Century Company.
- Lao She. (2012). *Tea House*. Cangshu Wang. <https://www.99csw.com/book/2040/index.htm> [in Chinese].
- Lin, Y. (1936). *My Country and My People*. Lowe and Brydone. <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.205798/mode/2up>
- Lu Xun. (1963). *The True Story of Ah Q*. Lohos [in Ukrainian]. https://shron1.chtyvo.org.ua/Xun_Lu/Dostemenna_istoriia_A-Kiu.pdf
- Maillart, E. (1940). *Forbidden Journey: From Peking to Kashmir*. Travel Book Club.
- Overmyer, D. (2009). *Local Religion in North China in the Twentieth Century the Structure and Organization of Community Rituals and Beliefs*. Brill. <https://doi.org/10.1163/ej.9789004175921.i-222>
- Porter, D. (1990). *Haunted Journeys: Desire and Transgression in European Travel Writing*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400861330>
- Roberts, E. M. (1970). *Mao Tse-tung and the Chinese Communist Revolution*. Methuen. <https://archive.org/details/maotsetungchines0000robe/page/n3/mode/2up>
- Said, E. W. (1979). *Orientalism*. Vintage Books. https://books.google.com.ua/books/about/Orientalism.html?id=Yivirt2t11YC&redir_esc=y
- Scidmore, E. R. (1892). *Westward to the Far East: A Guide to the Principal Cities of China and Japan with a Note on Korea* (3th ed.). The Canadian Pacific Railway Company.
- Slizewicz, C. d. (2010). *Ivre de Chine: Voyages au coeur de l'Empire*. Editions Perrin.
- Smith, A. H. (1890). *Chinese Characteristics*. Shanghai: North-China Harold Office. <https://archive.org/details/chinese-characteristics/page/n7/mode/2up>
- Sues, I. (1944). *Shark's Fins and Millet*. Little, Brown & Company.
- Vorobei, O. (2021). *Theatrical Art of China: A Historical Overview*. Helvetyka [in Ukrainian].
- Vorobkalo, D. (2016). *The Story of a Galician Woman Who Saw the World, or the Amazing Horizons of Sofia Yablonska*. Dzerkalo Media. <https://dzerkalo.media/articles/istoriya-galichanki-yaka-pobachila-svit-abo-divovijni-obrii-sofii-yablonskoi> [in Ukrainian].
- Xunzi. (2014). *Xunzi: The Complete Text*. In E. L. Hutton (Ed.). Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400852550>
- Yablonska, S. (2018). *From the Land of Rice and Opium: novel*. Rodovid [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 19.08.24

Прорецензовано / Revised: 18.09.24

Схвалено до друку / Accepted: 26.11.24

Oliha VOROBEL, PhD (Philol.) Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0003-4956-8943
e-mail: vorobei@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Daryna SHNAIDER, Bachelor
ORCID ID: 0009-0009-3748-8568
e-mail: dsh.sh2003@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE PECULIARITY OF CHINA REPRESENTATION IN SOFIIA YABLONSKA'S TRAVELOGUE "FROM THE LAND OF RICE AND OPIUM"

Background. *In the 1930s, the Ukrainian literary and artistic community followed with great interest the vividly detailed and colorful descriptions of China that Sofiia Yablonska published in the Galician magazine "Nova Khata". Her travel notes, rich in deep observations and reflections on Chinese socio-political life, introduced readers to an unknown world of a distant culture. These descriptions not only expanded the horizons of Ukrainian readers but also played a fundamental role in Ukrainian-Chinese communication, laying the groundwork for mutual understanding and cultural exchange between two nations. By highlighting cultural differences and similarities in her works, Sofiia Yablonska created a kind of bridge that facilitated the convergence and mutual enrichment of Ukrainian and Chinese cultures.*

Methods. *The study employed the following methodological approaches: the method of analysis and synthesis allowed for identifying key features and trends in the documentary prose of early 20th-century travel writers; the comparative method enabled the discovery of similarities and differences in the socio-cultural practices and political tendencies of China and Ukraine in the 1930s.*

Results. *Sofiia Yablonska's personal travel experience and professional skills played a crucial role in her methods of depicting the image of China in her travelogue "From the Land of Rice and Opium". Thanks to her knowledge of photography and cinematography, artistic talent, resilience, and passion despite challenging travel conditions, Ukrainina traveler was able to fully capture the living conditions of early 20th-century China. In her quest to reveal the true China, she deliberately minimized contact with Europeans, prioritizing close communication with the Chinese people. Her descriptions reveal the social, historical, and national characteristics of China at that time, including issues of corruption, war, opium addiction, and European influence. Her travelogue provides insights into the unique traits of Chinese reality and highlights the differences in worldview between Ukrainians and Chinese nations.*

Conclusions. *The conclusion presents the thesis that the multifaceted presentation of material and the multidimensional narrative style in Sofiia Yablonska's work make it a valuable source for linguistic, psycholinguistic, and social studies, offering a deeper understanding of both cultural features and interpersonal relations in contemporary Chinese society.*

Keywords: *Chinese literature, Ukrainian literature, travelogue, image, Sofiia Yablonska.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.

ЯПОНСЬКИЙ ПРІЗВИЩЕВИЙ АНТРОПОНІМІКОН ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО ВИВЧЕННЯ

Вступ. З'ясування механізмів формування, будови і побутування антропоніміки є важливим ключем для розуміння засад існування певної етнокультурної спільноти. Загалом у країнах Далекого Сходу прізвище відіграє вагомий роль у ідентифікації особистості, однак, на відміну від китайців і корейців, антропоніміка японців – їхніх найближчих географічних сусідів – є надзвичайно багатомірною й різноманітною. З огляду на це, вивчення японських власних імен є актуальним завданням сучасної японістики. Грунтуючись на працях японських дослідників і даних реєстрів прізвищ, у статті маємо на меті охарактеризувати лінгвістичні особливості японського прізвищового антропонімікону й окреслити перспективи його подальшого вивчення.

Методи. Основним методом, застосованим у дослідженні, є описовий метод, окрім цього використано прийоми теоретико-критичного аналізу наукової літератури, зіставного методу та методу індукції.

Результати. З'ясовано, що відповідь на дискусійне питання японістики про кількісний склад японських прізвищ залежить від того, які критерії застосовуються під час його підрахунку. Цифри коливаються від 100 тис. одиниць із застосуванням строгого підходу й урахуванням лише сучасного зрізу антропоніміки до 300 тис. одиниць під час урахування фонетико-графічних варіантів як окремих прізвищ і даних минулих історичних епох. Розглянуто також питання регіональності прізвищ, і на основі 30 найпоширеніших прізвищ Японії запропоновано класифікацію, яка більшою мірою корелює з діалектним поділом японської мови. Фонетично японські прізвища належать до лексичного шару ваго, структурно-морфологічно найчастіше є двочленними та семантизують особливості рельєфу й окультурену природу, відбиваючи цінності японської мовної картини світу. Розгляд частотних ієрогліфів у прізвищах виявив, що перші компоненти виступають семантичними конкретизаторами, вказуючи на різні атрибути, а останні – на самі об'єкти чи аспекти їхньої орієнтації у просторі.

Висновки. Прізвища є важливим джерелом інформації про регіональні особливості країни, лінгвістичні риси японської мови, цінності мовної картини світу. У перспективі подальшого вивчення потребує питання регіональної характеристики японських прізвищ і опрацювання їхньої несуперечливої семантико-ідеографічної класифікації.

Ключові слова: японська мова, прізвище, регіональність, морфологічна структура, семантико-ідеографічна класифікація.

Вступ

З огляду на довгу історію формування, японський прізвищевий антропонімікон має багатшарову будову: основу його складають прізвища середньовіччя, пов'язані з боротьбою за володіння землею, однак у ньому збереглися також старі прізвища родових общин уджі й додалися досить нові прізвища із XIX ст.

Мета статті – з'ясувати основні проблеми лінгвістичного дослідження японського прізвищового антропонімікону й окреслити перспективи його подальшого вивчення. Для досягнення мети поставлені такі завдання: з'ясувати питання чисельності й регіональних особливостей японських прізвищ; подати їхню фонетичну, структурно-морфологічну, семантико-ідеографічну характеристику; окреслити основні завдання і проблеми, які виникають під час здійснення семантико-ідеографічної класифікації.

Огляд літератури. Дослідження японських прізвищ має багату традицію: їх вивчають у історико-антропологічному аспекті як складову будови та функціонування японського соціуму (中村, 2009), у зв'язку з історією роду (苗字由来 net), як соціально-психологічний феномен (土肥, 2007). Набагато рідше прізвища стають об'єктом лінгвістичного вивчення, можливо, тому, що серед способів їхнього утворення відсутній морфологічний спосіб, отже немає "видимих" афіксів, які була би потреба описати та систематизувати. Оскільки переважна більшість японських прізвищ утворена від топонімів, праці японських дослідників здебільшого намагаються пов'язати прізвище з географічним ареалом його походження, що передбачає пошук конкретного історичного місця, з якого бере початок історія того чи іншого роду. Звичайно, дослідження антропонімікону як лінгвістичного феномену вимагає

урахування також історичних і географічних факторів його формування. У статті пропонуємо, не вдаючись до прослідковування зв'язку з конкретним географічним ареалом походження, розглянути суто лінгвістичний аспект японських прізвищ, що передбачає характеристику їхніх регіональних, фонетичних, структурно-морфологічних, семантико-ідеографічних особливостей. Також варто зауважити, що попри високе зацікавлення японською культурою в Україні, поки не можна констатувати наявності системного лінгвістичного дослідження японського прізвищового антропонімікону в українській японістиці.

Методи

Основним методом, застосованим у дослідженні для інвентаризації та систематизації мовного матеріалу, є описовий. До того ж використано прийоми теоретико-критичного аналізу наукової літератури, прийоми зіставного методу та методу індукції.

Результати

Кількісний склад японського прізвищового антропонімікону. Варто зазначити, що дослідники не дійшли єдиної думки щодо кількості японських прізвищ. Вагомою причиною цього є відсутність спільних критеріїв визначення тотожності прізвищ і різні часові рамки, якими обмежують предмет дослідження. Виданий 1996 р. Великий словник прізвищ японської мови налічує майже 300 тис. прізвищ (丹羽, 1996). Прагнучи створити якомога повніший реєстр прізвищ, який дав би змогу пояснити також і їхнє походження, його укладач М. Ніва, включив у словник не лише сучасні прізвища, а й ті, які існували чи могли існувати в минулі епохи. Окрім того, підхід М. Ніви до визначення прізвищ є дуже ліберальним, адже різними прізвищами він вважає фонетико-ідеографічні структури, які, радше, є варіантами одного й того ж прізвища. Цю варіативність, яка виникає

© Забуранна Ореста, 2024

через особливості ієрогліфічного запису та його поєднання із фонетичним комплексом, можна узагальнити до трьох випадків:

1. Різне читання ієрогліфа в прізвищі. Скажімо, прізвище 古谷 "стара гірська ущелина" можна читати і як Фуруя, і як Фурутані.

2. Не відображені в ієрогліфічному записі фонетичні чи граматичні явища на морфемному шві. Найчастіше це стосується одзвінчення приголосного. Скажімо, 山崎 "гірський мис" може вимовлятися і як Ямадзакі, і як Ямасакі.

Тому прізвище, записане однаковими ієрогліфами, може мати досить багато варіантів. У комбінації двох вище описаних випадків, наприклад, прізвище 柴田 може відображати п'ять фонетичних комплексів: しばた, しばだ, しはだ, しだ, しのだ, і це ще не найбільша кількість фонетичних варіантів, які може мати прізвище.

3. Різні варіанти написання ієрогліфа. Наприклад, прізвище Такахаші "високий міст" може писатися і через 高, і через ієрогліф з більшою кількістю рисок 髙, який не входить до ієрогліфічного мінімуму.

Телефонна книга компанії NTT за 1996 р., яка містить прізвища актуальних абонентів, але у якій фонетичні варіанти також вважають різними прізвищами, містить уже "лише" 160.598 прізвищ (芝野, 耕司, 1997).

Інший дослідник японських прізвищ, Е. Сакума, дотримується строгого підходу до підрахунку їхньої кількості. Він відштовхується від єдності ієрогліфіки, тобто різні фонетичні варіанти вважає одним і тим самим прізвищем. Також Е. Сакума зауважує, що варто брати до уваги лише нове й нормативне написання ієрогліфа, а не старі чи інші девіантні варіанти. Отже, на його думку, сучасний японський антропонімікон налічує приблизно 100 тис. одиниць (佐久間, 1972, с. 57). Ми погоджуємося з такими критеріями ідентифікації, хоча, звичайно, варто додати, що для носіїв різних фонетико-ідеографічних варіантів їхні прізвища сприймаються радше як різні прізвища.

Отже, критерії визначення єдності прізвища суттєво впливають на визначення їхньої загальної кількості. Якщо не враховувати фонетичної та графічної варіативності, а також відкинути історичний матеріал, то загальна кількість і справді є суттєво меншою. Однак навіть за такого строгого підходу розмаїття японського антропонімічного арсеналу все одно вражає, тим більше, якщо порівняти антропоніміку японців із їхніми найближчими сусідами – китайцями й корейцями, від яких Країна Вранішнього Сонця запозичила багато елементів культури та цивілізації. Там арсенал прізвищ є досить обмеженим. М. Ніва наводить такі цифри: близько 3500 прізвищ у Китаї та 250 – у Кореї (丹羽, 1996).

У Японії теж був період, а саме кінець епохи Хейан, коли кількатисячний арсенал прізвищ звівся до дуже малої кількості (豊田, 1971, р. 37). Ідеться про старі родові прізвища, які ще називають うじ /uji/. У тодішньому суспільстві виникло домінування визначеної кількості могутніх родів, і, приписуючи себе до котрогось із них, людина отримувала більшу захищеність, змогу вище підніматися кар'єрними щаблями. Тому наприкінці епохи правління аристократії надзвичайного поширення набули прізвища чотирьох могутніх родів, якими були Мінамото (源), Тайра (平), Фудживара (藤原) і Тачібана (橘). Окрім них зустрічались ще такі прізвища, як Кі (紀), Сугавара (菅原), Оое (大野), Оно (小野), Коремуне (惟宗) чи Кійохара (清原) (加藤周一, 2007, 第 12 卷, р. 285).

У цей період у Японії доходила до логічного завершення система правління державою, яка орієнтувалася

на чиновницький Китай, і зароджувалася нова, військово-феодална. Із переходом до середньовіччя, яке характеризується поширенням нових військових відносин у державі й виникненням сімейних династій (家), набули поширення прізвища нового типу – 名字 (потім 苗字), що спричинило теперішнє розмаїття антропонімічного арсеналу та виразно відрізняє японців від їхніх найближчих географічних сусідів.

Регіональні особливості японських прізвищ. На регіональність японських прізвищ науковці звернули увагу давно. Її досліджували Т. Шібата, Е. Сакума й ін. (佐久間, 1972; 柴田, 1955). У своїй праці про прізвища Е. Сакума характеризує 30 найпоширеніших прізвищ Японії за регіонами (佐久間, 1972, р. 29–31). Якщо узагальнити його спостереження, то можна виділити такі шість типів ареального розподілу широковживаних прізвищ.

1. Прізвища, які зустрічаються загалом у країні достатньо рівномірно:

小川 (з перевагою у регіоні Канто), 橋本 (незначно більше поширене на заході країни, ніж на сході), 石川 (загалом рівномірно), 内田 (порівняно більше на острові Кюсю, а також у регіонах Чюґоку, Кансай, Канто).

2. Прізвища, які властиві для цілої країни, але мають регіональні згущення:

佐藤 (надзвичайно багато у регіонах Тохоку та Хоккайдо, також багато у Канто), 田中 (зустрічається досить часто й у Канто, але особливо поширене на заході країни), 渡辺 (особливо багато в регіоні Чюбу та Канто), 山田 (центром поширення є регіони Токай та Чюбу), 吉田 (особливо багато в регіоні Кінкі).

3. Властиві для сходу країни прізвища:

鈴木 (поширене на Хоккайдо, Тохоку, Токай з центром поширення в регіоні Канто), 小林 (особливо багато у Чюбу та Канто, але поширене також на Тохоку та Хоккайдо), 伊藤 (властиве загалом для сходу країни, а центр – префектури Айчі, Міє, Гіфу), 斎藤 (властиве для сходу країни, є в регіоні Канто, але особливо багато на Тохоку та Хоккайдо), 加藤 (багато у Чюбу та Канто, а центр поширення – префектури Айчі, Міє, Гіфу), 清水 (багато в регіонах Канто, Чюбу, Тохоку).

4. Властиві для заходу країни прізвища:

山本 (загалом поширене на заході країни з центром у Чюґоку, Шікоку та Кінкі), 中村 (загалом поширене на заході, але особливо на Кюсю), 井上 (досить рівномірно поширене на цілому заході), 松本 (особливо поширене у Чюґоку та Шікоку), 山口 (особливо поширене на Кюсю), 森 (особливо поширене у Чюґоку та на Шікоку), 池田 (особливо поширене у Чюґоку та на Шікоку), 岡田 (досить рівномірно зустрічається на всьому заході).

5. Середні прізвища (поширені й на заході, і на сході Японії, але не поширені на крайньому заході та крайньому сході історичного ареалу проживання японців (тобто на Кюсю та Тохоку):

林 (багато у регіонах Хокуріку, Кінкі, Чюґоку, Шікоку, але досить поширене також у Канто та Чюбу), 長谷川 (особливо багато в регіоні Чюбу, але поширене також у Канто й досить часто зустрічається в регіоні Кансай), 中島 (багато в західній Японії, але відносно поширене й у регіонах Канто та Чюбу).

6. Поширені на захід і схід від історичного центру Кінкі (тобто не поширені в самому Кінкі):

高橋 (особливо багато у Тохоку та Хоккайдо, але достатньо багато також у Канто, Чюґоку та Шікоку), 佐々木

прізвищ, які входять у десятку найпоширеніших прізвищ Японії, однак не поширені на південному заході країни, і зіставив їх з даними префектури Міядзакі.

Фонетичні, структурно-морфологічні, ідеографічні особливості японських прізвищ. Переважна більшість ієрогліфів у прізвищах читається за кунним читанням, це звичайно, пов'язано з тим, що більшість прізвищ походить від топонімів, які не зазнали значного впливу китайської мови. Тому для прізвищ властиві ті самі фонетичні ознаки, що і для питомих японських лексем: відсутність пом'якшених приголосних, позначених

や, っ, よ, а також ん, дзвінких і /r/ на початку слова. К. Шінгай звертає увагу на те, що у прізвищах особливо багато голосного /a/: цей голосний міститься аж у 19 (59.4 %) із 32 силабем найбільш поширених десяти прізвищ префектури Міядзакі. (新貝, 2004, р. 31).

Що стосується структурно-морфологічних особливостей, то майже 90 % японських прізвищ має дво-членну структуру та складається із двох ієрогліфів. Цікаво, що в будові не зауважено значних територіальних відмінностей.

Таблиця 1

Десять найбільш поширених прізвищ метрополії Осака та префектури Канаґава
(на основі даних 苗字由来 net)

№	Метрополія Осака	Префектура Канаґава ¹
1	田中	鈴木
2	山本	佐藤
3	中村	高橋
4	吉田	渡辺
5	松本	小林
6	井上	加藤
7	山田	田中
8	山口	伊藤
9	高橋	中村
10	小林	山本

Таблиця 2

Поширеність п'яти поширених японських прізвищ у префектурі Міядзакі (згідно з 新貝, 2004, р. 23)

Прізвище	Місце в загальнонаціональному рейтингу	У префектурі Міядзакі	Префектура найбільшого поширення та відсоток поширення	
鈴木	2 місце	28 місце	Шідзуока	5.2 %
渡辺	5 місце	19 місце	Яманаші	3.3 %
伊藤	6 місце ²	79 місце	Акіта	3.0 %
小林	9 місце	121 місце	Наґано	3.2 %
加藤	10 місце	43 місце	Айчі	2.4 %

Таблиця 3

Структура японських прізвищ (за 佐久間, 1972, р. 104–105)

Структура	м. Сендай	м. Фукуока
одночленні	3.1%	2.9%
двочленні	88.0 %	86.4 %
тричленні	8.8 %	10.5 %
чотиричленні	0.1 %	0.6 %

У ієрогліфіці японських прізвищ поєднуються дві частково протилежні тенденції. З одного боку, її переважна більшість асоціюється саме з прізвищами і є частотною для цього лексичного пласту, а з іншого – певна її частина належить до рідкісних і незвичних ієрогліфів.

Спершу розглянемо часто вживані ієрогліфи і проаналізуємо, які поняття закодовані найчастіше у японських прізвищах. Аналіз книги телефонних абонентів компанії NTT за 1996 р. дає такі дані. У прізвищах зустрічається 5,159 ієрогліфів, а найчастіше вживаними є такі: 1. 田 (рисове заливне поле), 2. 藤 (гліцинія), 3. 山 (гора), 4. 野 (поле), 5. 川 (річка), 6. 本 (основа), 7. 村 (село), 8. 井 (криниця), 9. 中 (середина), 10. 木 (дерево), 11. 小 (малий), 12. 原 (рівнина) (芝野, 耕司, 1997, コラム 17). Отже, картина світу японського антропонімікону містить ландшафт, його особливості, а також рослинний світ.

Цікаво, що 田, який є у прізвищах 4.641.468 абонентів із зареєстрованих 31.271.136, більш ніж удвічі випереджає наступні. Наприклад, другий за кількістю ієрогліф 藤 є у 2.255.121, а третій, 山 – у прізвищах 2.194.126 абонентів. Наступні ієрогліфи (4–12) містяться у прізвищах більш ніж мільйона абонентів (芝野, 耕司, 1997, コラム 17).

Тож не буде перебільшенням стверджувати, що заливне поле стало інтегральною частиною прізвищового антропонімікону. За якими ж властивостями його диференціювали? Найчастіше ними є рельєф (岡田, 河田), особливості ґрунту (石田), рослинність (梅田), інші об'єкти (倉田, 井田), розташування поля (西田, 上田, 中田), статус власника, тобто приналежність поля (武田, 宮田), його якісні ознаки (古田, 青田), побажання, замовляння (吉田, 富田), форма поля (長田), розмір чи кількість (多田), живі

¹ З огляду на те, що в Токіо прибуло багато населення з різних куточків Японії, ми взяли для порівняння дані сусідньої префектури Канаґава та порівняли їх з даними метрополії Осака, адже обидві адміністративні одиниці є відносно однаковими за кількістю населення.

² Прізвища 渡辺 і 伊藤 у попередній таблиці мають інакші позиції, тому що рейтинг прізвищ, на який спирається Х. Шінгай, незначно відрізняється від даних, які взято за основу в цій статті.

ісоти (匹田, 猿田), природні явища (霜田), сезонні ознаки (秋田, 朝田).

Ми окреслили основні номінативні моделі прізвищ із другим компонентом 田, повне ж висвітлення цього питання вимагає окремого дослідження. Окрім того, 田 може виступати також першим компонентом словотвірної моделі, і в такому випадку воно найчастіше є орієнтиром. Наприклад, популярне прізвище 田中 говорить про те, що господар власника розташовувалася серед кількох рисових полів.

Перспективний, на нашу думку, підхід до вивчення частотності ієрогліфів пропонує Е. Сакума, який розглядає їх залежно від позиції ієрогліфічного елемента у структурі прізвища. Отже, Е. Сакума виокремлює найуживаніші ієрогліфи, які зустрічаються як початковий і як кінцевий елемент номінативної моделі. Дослідник підкреслює, що подає їх у приблизному порядку спадання частотності.

Найчастіше вживані перші елементи: 大, 小, 中, 高, 三, 上, 井, 西, 山, 野, 田, 川, 木, 北, 下, 宮, 佐, 石, 長, 藤, 安, 原, 新, 岩, 竹, 前, 久, 平, 神, 金, 伊, 谷, 寺, 富, 福, 吉, 加, 村, 東, 池, 島, 岡, 松, 本, 内, 森, 清, 沢, 黒, 相, 今, 杉, 坂, 浅, 関, 横, 古, 青, 河, 永, 新, 白, 菅, 千, 日, 倉, 米, 柳, 広, 水.

Найчастіше вживані останні елементи: 田, 野, 谷, 山, 川, 井, 藤, 原, 木, 本, 島, 沢, 村, 崎, 岡, 内, 部, 屋, 口, 尾, 地, 上, 瀬, 中, 林, 間, 下, 森, 倉, 坂, 戸, 江, 見, 元, 津, 石, 松, 賀, 浦, 橋, 沼, 塚, 永, 家, 平, 島, 場, 城, 保, 根, 越, 子, 理, 垣, 畑, 河, 淵, 脇, 末, 畠 (佐久間, 1972, р. 92–94).

Застосування такого підходу дає змогу не просто механічно підрахувати частотність ієрогліфів, а й відтворити семантичні стосунки елементів у мотиваційній основі. Отже, перші компоненти виступають семантичними конкретизаторами, вказуючи на різні атрибути (ознаки, приналежність) об'єктів, а останні компоненти – на самі об'єкти чи аспекти їхньої орієнтації у просторі.

Незважаючи на те, що більшість ієрогліфів є досить поширеними, нерідко зустрічаються прізвища, які мають незвичайне читання, або такі, які походять від малознаних топонімів чи явищ.

Е. Сакума виділяє такі чотири типи "незвичності" прізвищ (佐久間, 1972, р. 94–97):

- незвичні ієрогліфи. Наприклад, ієрогліф прізвища 皇 /saikachi/ відсутній у ієрогліфічних словниках періоду, у якому писалася праця Е. Сакуми;

- ієрогліфи відомі, але читання – незвичне. Наприклад, прізвище 月見里 читається /yamanashi/ і означає "місцевість без гір, де можна без перешкод милуватися місяцем";

- ієрогліфи відомі, читання також, але такі лексеми належать до загальноновживаної лексики. Наприклад, загальноновживана лексема 宇宙 /uchū/ "космос" зустрічається також як прізвище;

- інші особливості структури чи читання. Наприклад, п'ятичленне прізвище 勘解由小路 /kadenokōji/, носії якого живуть у Ямаґучі.

Основні шляхи походження прізвищ і проблеми семантико-ідеографічної класифікації. Хоча у значенні антропонімів домінує референтність, вони тісно пов'язані із семантикою як одиниці номінації. Установлення їхньої номінативної моделі передбачає реконструкцію зв'язку антропоніма з мотиваційною основою –

лексичною одиницею, від якої та утворена, – тобто з її семантичними й ідеографічними особливостями.

Т. Тойода у праці про історію японських прізвищ окремим розглядає прізвища середньовіччя 名字, і прізвища, які походять від старих родових прізвищ уджі, і виділяє такі сфери походження прізвищ.

Походження прізвищ 名字 (豊田, 1971, р. 15–24).

1. Походять від назв, які присвоювали розораним чи здобутим земельним угіддям. Тут Т. Тойода прикладів не наводить, очевидно тому, що це основний спосіб поповнення 名字 і не потребує пояснення. Можна навести приклад 新田 /hitta/ "нове поле". Це назва приватного земельного володіння в землі Коодзукі (上野国新田荘), яке здобув чи розорав такий собі Йошішіґе з роду Мінамото, і цим започаткував рід Нітта (і зараз ця місцевість є на півдні префектури Ґумма) (大藤, 2012, р. 33).

2. Походять від посади в уряді, які займали розорювачі чи здобувачі земель: 税所 /saisho/ – посада і будівля відповідального за зберігання рису та іншого майна тої чи іншої землі, тобто 国; 大蔵 /ōkura/ – прізвище походить від посади головного скарбничого.

3. Походять від історичних назв територій чи споруд: 三宅 /miyake/ (раніше записувалося 屯倉) – так називали імператорські склади й урядовців, які управляли імператорськими землями; 関 /seki/ – прізвище походить від застав, які встановлювалися між окремими землями з оборонною, контрольною та фіскальною метою (таке прізвище отримували ті, хто був начальником застави).

4. Пов'язані з інститутом 莊園 – приватних провінційних землеволодінь придворних аристократів, буддистських монастирів і синтоїстських храмів VIII–XVI ст. Це передусім таке прізвище, як 庄司 /shōji/ – управителі землеволодінь, призначені їх власниками. Ті ж, які мали стосунок до землеволодінь монастирів і храмів, можуть мати прізвища 宮地 /miyaji/ чи 寺田 /terada/.

5. Походять від небесних світил, рельєфу, сторін світу, тварин чи рослин та ін.:

- містять назви небесних світил та об'єктів, сторін світу: 日奉 /himatsuri/, 日向 /hyūga/, 南雲 /nagumo; nankumo/, 喜多 /kita/;

- походять від назв об'єктів рельєфу та їхніх особливостей і присутні у прізвищах із такими ієрогліфами, як 田 (рисове zalivne поле), 畠 (поле для вирощування різних сільськогосподарських культур), 水 (вода), 川 (річка), 山 (гора), 丘 або 岡 (пагорб), 森 (ліс), 林 (гай), 岸 (берег), 浜 (піщаний берег) та ін.;

- вказують на розташування ділянки і інші особливості: 上田 (високе розташування), 西田 (з західного боку), 前田 (перед маєтком землевласника), 田中 (дім був оточений ділянками, де вирощувався рис), 広田 (велика територія), 長田 (видовжена форма ділянки), 佐久間 у Чіба чи 迫田 на острові Кюсю (залівні поля, які використовували потік води, що стікав з улоговини між горами), 曾根 (бідний ґрунт з камінням), 反町 (походить від ділянок, які окультурювали, випалюючи на них рослинність);

- вказують на водні ресурси: 和泉 /izumi/, 井上 /inoue/, 桜井 /sakurai/;

- містять назви рослин: сосна (松), криптомерія (杉), сакура (桜), дуб (柏) та ін. (найчастіше прізвища містять назви рослин, які росли на території і ставали символом

дому). У прізвиськах наставників конфуціанства та лікарів часто фігурують персик (桃) і японська слива (梅);

- містять назви тварин: найчастіше компонентами прізвиськ є пес (犬山, 犬飼), але бувають ними й інші тварини, які водяться у горах (熊谷). Елементом прізвиська брали також назви тварин, які асоціюються з довголіттям (龜山, 鶴田). У прізвиськах можна зустріти також дракона (龍山, 龍岡) і дуже рідко – тигра (虎尾).

Походження прізвиськ, які мають зв'язок із давніми родовими прізвиськами уджі (豊田, 1971, р. 25–36)

1. Прізвиська старих впливових родів. Серед них є незмінні старі родові прізвиська (напр., 葛城 /katsuragi/, 阿部 /abe/, 久米 /kume/, 佐伯 /saeki/), а є також і прізвиська, частково змінні з різних мотивів (напр., 伴 /tomo/ від 大伴 /ōtomo/, 曾我 /soga/ від 蘇我 /soga/);

2. Прізвиська, які називали тих, хто перебував у власності імператорів: 建部 /takebe/ від 武部 /takerube/, 輕部 /karube/, 矢田部 /yatabe/;

3. Прізвиська професійних каст: 海部 /kaifu/, 阿麻部 /amabe/ та ін., 服部 /hatori/, 高橋 /takahashi/, 渡辺 /watanabe/, 鶴飼 /ukai/;

4. Прізвиська іммігрантів, які вказують на їхню країну походження¹.

Цей перелік є інформативним і достатньо вичерпним. Однак його окремі групи виділені за допомогою різних критеріїв: зазвичай це історична реальність, із якою прізвисько пов'язане, а інколи це семантичні механізми словотвору прізвиськ. Через те на його основі важко побудувати несуперечливу класифікацію. Найбільш проблематичним є питання класифікації прізвиськ, які містять назви небесних світил, рельєфу, сторін світу, тварин чи рослин і водночас походять від назв, які присвоювали розораним чи здобутим земельним угіддям (їх можна зарахувати і до першої, і до п'ятої рубрики походження прізвиськ 名字). Окрім того, аналізуючи семантику, Т. Тойода бере до уваги лише один компонент, який вважає провідним чи відповідним певній рубриці, ігноруючи інший. Так, серед прізвиськ із назвами тварин подано і ті, які називають рід занять (犬飼), і ті, де назви тварин є диференційною ознакою об'єктів рельєфу (熊谷), і ті, де тварина фігурує своєрідним щасливим символом (鶴田).

Дискусія і висновки

Отже, вважаємо, що вказану вище класифікацію варто доопрацювати, установивши несуперечливі критерії поділу. Можна також зробити її двоступеневою: спершу здійснити поділ за історичними реальностями, а в межах кожної групи визначати зв'язок прізвиська з мотиваційною основою, ураховуючи значення всіх її компонентів, де це можливо.

А це можливо далеко не завжди без ґрунтовного етимологічного аналізу. Адже певна частина прізвиськ втратила прозорість зв'язку з мотиваційною основою, а тому могла переосмислитися на сучасному етапі. Наприклад, Судзукі, одне з найбільш поширених прізвиськ Японії, записується ієрогліфами 鈴 "дзвіночок" і 木 "дерево". Однак раніше його вимовляли すずき, зауважує О. Оото. Це була палиця, яку ставили всередину зжатої та вискладаної

рисового збіжжя і вшановували як місцеперебування божества (大藤, 2012, р. 40). Не завжди можливо з упевненістю зарахувати до тієї чи іншої рубрики прізвисько через те, що воно може мати подвійну мотивацію: ідеографічну, засновану на ієрогліфіці, та фонетичну, засновану на звучанні. Із наведених у статті прізвиськ найбільш характерним прикладом такої подвійної мотивації є прізвисько аристократів з Шікоку 喜多, яке вимовляється /kita/, тобто має значення "північної сторони світу", але записується ієрогліфами зі значенням "радість" і "багато".

Прізвиськовий антропонімікон є багатограним явищем японської мови, який віддзеркалює історію, регіональні особливості й ціннісну картину світу її носіїв. З погляду лінгвістики насамперед потребує уваги вивчення регіональних особливостей японських прізвиськ, а також укладання їхньої повної та несуперечливої семантико-ідеографічної класифікації.

Список використаних джерел

- 大藤, 修. (2012). *日本人の姓・苗字・名前—人名に刻まれた歴史*. 吉川弘文館.
加藤, 周一. (編). (2007). *世界大百科事典*. 改訂新版: 全 34 巻. 平凡社.
佐久間, 英. (1972). *日本人の姓*. 大藝書房.
柴田, 武. (1955). *日本の人名*. 講座日本語 2 日本語の構造. 中村通夫編, 大月書店.
芝野, 耕司. (編著). (1997). *JIS 漢字字典*. 日本規格協会.
新見, 晴男. (2005). 続・名字のルーツをたどる. 宮崎県地方史研究紀要. 平成 16 年度, 第 31 輯, 宮崎県立図書館, 21–44. <https://www.lib.pref.miyazaki.lg.jp/hp/menu000000500/hpg000000424.htm>
全国名字ランキング. (日付なし). 名字由来 net (<https://myoji-yurai.net/prefectureRanking.htm>)
土肥, 伊都子. (2007). 社会的カテゴリーとしての苗字——「苗字 アイデンティティ」に対するカテゴリー・サイズの効果——. 研究紀要. 人文科学・自然科学篇, 48, 17–33.
豊田, 武. (1971). *苗字の歴史*. 中央公論社.
中村, 友一. (2009). *日本古代の氏姓制*. 八木書店.
丹羽, 基二. (編). (1996). *日本苗字大辞典*. 芳文館.

References

- Dohi, Itsuko. (2007). Family name as a social category: the effect of category size towards the identity of the family names. *Journal of the Faculty of Letters, Kobe Shoin Women's University*, 48, 17–33 [in Japanese].
Katō, Shūichi. (Ed). (2007). *World Encyclopedia*. Revised New Edition: in 34 volumes. Heibonsha [in Japanese].
Nakamura, Tomokazu. (2009). *The Uji-Kabane system: Kinship in ancient Japan*. Yagi Shoten [in Japanese].
National surname ranking. (UD). *Surnames origin's net* [in Japanese]. <https://myoji-yurai.net/prefectureRanking.htm>
Niwa, Motoki. (Ed). (1996). *The expanded dictionary of Japanese family names*. Houbunkan [in Japanese].
Ōtō, Osamu. (2012). *Last names, surnames, given names of the Japanese: History curved in the person's name*. Yoshikawa Kōbunkan [in Japanese].
Sakuma, Ei. (1972). *The last names of the Japanese*. Rikugeishobo [in Japanese].
Shibano, Kōji. (1997). *JIS Kanji dictionary*. Japanese Standards Association [in Japanese].
Shibata, Takeshi. (1955). *Person's names of Japan. Course Japanese 2: Japanese Language Structure*. Edited by Michio Nakamura, Ōtsuki Shoten [in Japanese].
Shingai, Haruo. (2005). Continued. Tracing the roots of family names. *Miyazaki Prefecture Local History Research Bulletin*. Heisei, 16, 31. Miyazaki Prefectural Library, 21–44 [in Japanese]. <https://www.lib.pref.miyazaki.lg.jp/hp/menu000000500/hpg000000424.htm>
Toyoda, Takeshi. (1971). *The history of family names*. Chūōkōron-sha [in Japanese].

Отримано редакцією журналу / Received: 30.09.24
Прорецензовано / Revised: 21.10.24
Схвалено до друку / Accepted: 26.11.24

¹ Т. Тойода називає кілька таких давніх прізвиськ. Із поміж них найбільш поширеним у сучасній Японії є 秦 /hata/.

Oresta ZABURANNA, PhD. (Philol.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0009-0009-0436-3566
e-mail: oresta.zaburanna@lnu.edu.ua
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

JAPANESE SURNAMES AS A SUBJECT OF LINGUISTIC STUDIES

Background. *Clarifying the ways of forming, structure and usage of anthroponyms is an important key to understanding the functioning of certain ethnocultural communities. Generally in the countries of the Far East a surname plays an important role in personal (self) identity, but on the contrary of China and Korea, the set of Japanese surnames, their nearest geographical neighbors, is extremely rich and diverse. Thus, the comprehensive study of Japanese proper names is a relevant task of Japanese studies.*

Objectives. *Basing on the works of Japanese researchers and on the databases of Japanese surnames, this article aims to present characteristics of linguistic features of Japanese surnames and draws perspectives on their further investigation.*

Methods. *The main method applied in this study is a descriptive method. Furthermore we used procedures of critical analysis and the contrastive method.*

Results. *It was found that the answer on the discussible issue concerning the amount of Japanese surnames depends on the counting criteria. The amount can vary from thereabout 100 thousand units when considering only the present times and using strict criteria concerning the Kanji records and their spellings, to almost 300 thousand units when adding surnames no longer used and counting different phonetic and graphical Kanji variants as separate surnames. This article also deals with the issue of regional characteristics of surnames. The 30 most popular Japanese surnames were classified from a regional point of view and this classification has much in common with the division of Japanese dialects. Phonetically, Japanese surnames are part of wago. Morphologically, most of them consist of two components and semanticize the features of the terrain and cultivated nature, reflecting the values of the Japanese language's worldview. The analysis of component frequency revealed that last components denote the objects or aspects of their orientation in the space, and first components specify their different attributes.*

Conclusions. *Surnames are an important source of information about the regional characteristic of the country, linguistic features of Japanese and the values of its worldview. The question of regional characteristics of Japanese surnames and developing their consistent semantic and ideographical classification demands further investigation.*

Keywords: *Japanese language, surname, regionality, morphological structure, semantic and ideographic classification.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.

УДК 821.581.09Лі Бай
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-242X.2024.30.03>

Надія КІРНОСОВА, канд. філол. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0001-7721-5630
e-mail: n.kyrnosova@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ МАНІФЕСТАЦІЇ АРХЕТИПІВ КОЛЕКТИВНОГО НЕСВІДОМОГО У ТВОРЧОСТІ ЛІ БАЯ¹

Вступ. Психоаналіз давно закріпився як метод літературознавчих досліджень, зокрема активно експлуатується поняття архетипу, однак до китайської літератури він застосовується не так широко, принаймні в українському літературознавстві таких розвідок поки що не багато. Окрім того, у тих численних розвідках, що стосуються інших літератур, помічаємо, що термін архетип сильно девальгував і почав означати щось геть не те, що мав на увазі його "батько" – К. Юнг. Тому вважаємо актуальним чіткіше окреслити поняття архетипу, повернувшись до його витоків – творчості К. Юнга, і перевірити твердження про універсальність його змістів (що випливає з формулювання колективного несвідомого, тобто спільного для всього людства) на матеріалі китайської літератури. Відповідно формування уявлень про архетипи колективного несвідомого в китайській літературі було прийнято за мету цього дослідження, а виходячи з цієї мети, сформульовано такі завдання, як виявлення архетипної основи окремих поезій китайського поета Лі Бая та з'ясування універсальної й культурно специфічної форм її маніфестації.

Методи. Для того, щоб виявити архетипну основу віршів Лі Бая, використовувалася психоаналітичний метод і метод інтерпретації, а для того, щоб з'ясувати культурну специфіку наявних маніфестацій використовувалися методи етимологічного аналізу ієрогліфів (що позначали ключові для творення відповідних образів лексеми) і метод концептуального аналізу, який уможливив виявлення культурно специфічної інформації в концептах, на основі яких генерувалися образи-маніфестації архетипів. Матеріалом дослідження послужили два вірша Лі Бая – "Весняні думи" і "Під місяцем самотньо п'ю".

Результати. Виявлено, що у вірші "Весняні думи" актуалізується архетип аніми і це традиційно відбувається в образі жінки, однак маркером цього жіночого образу є займенник 妾, що містить конотацію упослідженості, і в цьому вбачається китайська культурна специфіка цього образу. У вірші "Під місяцем самотньо п'ю" актуалізуються два архетипи – старця і самоті, перший пов'язаний з образом місяця, а другий – з образом тіні. Водночас образ місяця сприймається у своїй функції цілком універсально, а тінь – містить культурну специфіку, пов'язану із зображенням у відповідному ієрогліфі масивної будівлі як джерела тіні, що у світлі психоаналізу може бути потрактовано як позначення вертикалі, тобто розвитку, властивого архетипу самоті.

Висновки. Архетипну основу в образах для дослідження віршах було виявлено, простежено універсальні риси та культурну специфіку для відповідних образів. Виявлення архетипів відбувалося виключно в опорі на класичні визначення цього поняття у К. Юнга, тому очікується, що результати цього дослідження стануть у пригоді як для поглиблення розуміння поезій Лі Бая, так і для уточнення поняття архетипу.

Ключові слова: аніма, архетип, китайська література, культурно маркована інформація, образ, поезія епохи Тан, самотність, старець, тінь.

Вступ

Термін *архетип* у сучасному науковому обігу пов'язується з концепцією колективного несвідомого німецького психолога К. Юнга. Цей дослідник називав архетипами *комплекси досвіду*, що стаються з нами як щось доленосне (Юнг, 2023, с. 47), або ж психічні змісти колективного несвідомого, придатні для усвідомлення (Юнг, 2023, с. 12), про існування яких на рівні свідомості ми дізнаємося завдяки їхньому втіленню у споконвічних загальних образах (Юнг, 2023, с. 13) або справжніх символів (Юнг, 2023, с. 58). У випадку образів маємо персоналізовані архетипи (Аніма, Тінь, Старець), у випадку чистих символів – трансформаційні (система чакр у тантризмі або система триграм у "Книзі змін").

Здатність втілюватися в образах і виступати дійовими особами сновидінь і *фантазій* (Юнг, 2023, с. 58) робить архетипи цікавими для дослідників художньої літератури, адже є велика ймовірність того, що саме вони (архетипи) лежать біля витоків багатьох створених словесними засобами образів. Тож у цій статті пропонується проаналізувати на предмет наявності архетипної основи окремі образи в поезіях Лі Бая (李白, 701–762) – китайського поета епохи Тан, всесвітня відомість і зрозумілість якого упродовж уже більше ніж тисячі років підводить до думки про апеляцію до *колективного несвідомого* – спільного для всіх людей, як вважав К. Юнг (Юнг, 2023, с. 12). Однак цікавим для літературознавчого дослідження виглядає не сам по собі факт наявності архетипів колективного підсвідомого у творчості Лі

Бая, а й особливості їхньої маніфестації у його поезіях, зокрема й ті, що зумовлювались мовою цих поезій. Тобто, іншими словами, *мета* цього дослідження – проінтерпретувати окремі поезії Лі Бая у світлі психоаналізу й показати культурну специфіку маніфестацій архетипів колективного несвідомого, якщо такі будуть виявлені.

З огляду на це, ставимо перед собою такі **завдання**: 1) виявити в поезіях Лі Бая образи, які піддаються інтерпретації з погляду психоаналізу й можуть мати зв'язок з архетипами; 2) виявити універсальні й культурно специфічні риси реалізації цих образів у поезіях цього автора.

Методи

Оскільки в художній літературі, і в поезії зокрема, образи творяться словами, а в китайській поезії ще й, додатково, ієрогліфами, які зберігають на рівні своєї графіки образну складову – як "пам'ять" про ситуацію свого виникнення, то висвітлити архетипи у творчості Лі Бая пропонується, окрім, звичайно, *психоаналітичного методу*, покликаного вербалізувати підсвідомі змісти, також застосуванням методу *етимологічного аналізу* ієрогліфів на позначення лексем, залучених до створення відповідних образів, і виявлення відповідних смислів, а також методу *концептуального аналізу* цих лексем задля встановлення культурної специфіки тих образів (власне, виявлення культурно специфічної інформації в них). Останні два методи передбачають роботу з мовними одиницями, однак їхнє використання в межах літературознавчого дослідження виглядало правомірним ще Юнгу, адже він зазначав, що коли ми надаємо

¹Транскрипція китайських власних імен і назв у цій статті подається за системою Кірносової-Цісар.

чомусь смисл, ми використовуємо мовні матриці, які походять від першопочаткових образів (Юнг, 2023, с. 51), напевне маючи на увазі, що ми можемо усвідомити певний сенс (образ) тільки вербалізувавши його, і задавши тим самим певний напрям досліджень – з'ясувати як за допомогою мовних одиниць можна висвітлювати архетипну основу певних образів і яке це має значення для інтерпретації твору.

Результати

Перш ніж перейти до дослідження образів у поезії Лі Бая, варто додати коментар щодо розуміння терміну *архетип* у цій роботі. Спираючись на дослідження К. Юнга, формулюємо власне розуміння терміну *архетип* як "заводське налаштування" нашої психіки в режимі об'єктності, тоді як свідомість людини функціонує в режимі суб'єктності (докладніше про це див. Юнг, 2023, с. 35). Саме так розумітиметься поняття архетипу в цьому дослідженні на противагу розмитому його розумінню в сучасному науковому обігу, коли його застосовують до образів, що складають культурний код, але не є маніфестаціями архетипів, бо не містять біологічно-інстинктивного підґрунтя. Окрім того, необхідно підкреслити також автономність змістів психічного несвідомого, про що неодноразово наголошував Юнг (Юнг, 2023), – це означає, що архетипи є вродженими, вбудованими в нашу психіку від початку, а не опісля витісненими зі свідомості змістами.

Додамо також власне розуміння поняття *образ*, оскільки у статті будемо оперувати цим поняттям, а в літературознавстві існує певна розпливчастість у його визначенні, особливо коли йдеться про його диференціацію від поняття *символ*. Нагадаємо, що в українському літературознавстві зазначену проблематику починав О. Потебня (Потебня, 1985), але писав про неї у своєму специфічному ракурсі – з погляду внутрішньої форми слова. Якщо брати сучасних українських дослідників, то спробу розмежувати поняття образу й символу знаходимо в С. Альботи (Альбота, 2016), яка підтверджує на основі етимології відповідних термінів більший зв'язок з конкретикою в образа, ніж у символу. Однак образ як маніфестація архетипів на теоретичному рівні в цих дослідженнях не розглядався (хоча, звичайно, пам'ятаємо про виходи у психологію в інтерпретаціях різних образів у Потебні!). Тож у цій статті образ, зокрема й художній образ, розуміється інформаційно – як *спосіб фіксації певного смислу в потоці сигналів*, що передбачає користування матеріальними формами для пояснення нематеріальних явищ (енергетичних, наприклад, коли йдеться про психіку). У такому формулюванні образ стає дискретною одиницею потоку мислення.

Як зазначалося вище, Юнг послуговується як терміном образ, так і терміном символ, останній використовується тоді, коли йдеться не про енергетичні явища, а про процеси. Проте в межах цього дослідження розглядатимуться лише персоніфіковані архетипи, тому зосереджуємося на образах.

Нарешті, додамо також визначення терміну *концепт*, у якому ми згодні з Ж. Краснобаєвою-Чорною, особливо у твердженні про те, що концепт характеризується кодованістю у чуттєво-образних уявленнях, відображає ментальну дійсність і виконує пізнавальну функцію, функції збереження знань про світ, структурування знання та орієнтування у світі (Краснобаєва-Чорна, 2009, с. 41).

Тепер спробуємо розглянути окремі поезії Лі Бая на предмет маніфестації в них архетипів, тобто витлумачити їх, словами Юнга, як *результат свідомого опрацювання відповідних психічних змістів* (Юнг, 2023, с. 14).

Для дослідження на предмет зв'язку з архетипами було обрано два вірші Лі Бая (належать до найвідоміших): 1) "Весняні думи" (春思) – написаний від особи жінки, тож цікавий з погляду маніфестації анімі; 2) "Під місяцем самотньо п'ю" (月下独酌), де наявність таких дійових осіб як місяць і тінь спонукає розглянути його як маніфестацію архетипів старця (інша назва – духу) і самості.

Аналіз зазначених двох поезій за допомогою психоаналітичного методу підтверджує зв'язок образів цих поезій із архетипами, а концептуальний аналіз відповідних лексем розкриває їхню культурну специфіку. Наведемо нижче аргументи.

Серед архетипів, що їх визначив і обговорював Юнг, важливе місце посідає архетип анімі – проекція настроїв, реакцій, імпульсів і всіх інших можливих психічних спонтанностей (Юнг, 2023, с. 43), а також "хаотичне прагнення до життя" (Юнг, 2023, с. 48). Зауважимо, що анімою називається зазначений комплекс переживань саме у психіці чоловіка, натомість антагоніста у психіці жінки називають анімусом. Оскільки ж у цій статті йтиметься про поета-чоловіка, то надалі будемо звертатися лише до архетипу анімі. Наявність цього архетипу в підсвідомості чоловіка К. Юнг пояснював так: "У кожній статі до певної міри присутня протилежна стать, як і біологічно лише один із багатьох чоловічих генів є вирішальним для чоловічості. Решта жіночих генів, як виглядає, формують у нього також жіночі риси, утім вони залишаються несвідомими через свою підлеглість" (Юнг, 2023, с. 44).

У розумінні Юнга, аніма – це щось живе як таке, те, що творить наше життя (Юнг, 2023, с. 43), тож він визначав цей комплекс переживань також як АРХЕТИП ЖИТТЯ (Юнг, 2023, с. 51), маючи на увазі його амбівалентність (життя саме по собі є не лише добрим, а й злим (Юнг, 2023, с. 44)), а також існування хаосу поряд із порядком (Юнг, 2023, с. 49). Пов'язуючи архетип анімі з архетипом життя, Юнг писав: "Аніма – це життя поза всіма категоріями, а тому може обійтися без дорікань, як і без похвали. Цариця Небесна і гуска, всім їм випало жити" (Юнг, 2023, с. 49). Саме ця теза виглядає актуальною в контексті дослідження вірша Лі Бая "Весняні думи" (唐诗, 2010, р. 5).

春思	"Весняні думи"
燕草如碧丝，	Там десь на Півночі де ви пішли походом, лишень зазеленіло – в князівстві Єнь .
秦桑低绿枝。	А тут на Півдні вже шовковиця прецінь гілки схилила, обтяжена плодами, – в князівстві Цін .
当君怀归日，	Побачить ту травичку мій володар, і в серці йому може зрине спогад про дім.
是妾断肠时。	А я на ту шовковицю як гляну, то все нутро мені мов перетя(г)не – так пройме біль.
春风不相识，	А ще цей вітер тут – пустун весняний, запону сколихне...
何事入罗维？	Ми ж не знайомі з ним? Тоді навіщо турбує він мене?
	(переклад автора – Н.К.)

Аргументами на користь того, що цей вірш є маніфестацією архетипу аніми є такі:

1) вірш написано від імені жінки (докладніше пояснення див. далі), тож маємо образ ліричної героїні (а аніма, на думку Юнга, найчастіше втілюється саме в жіночих образах (Юнг, 2023, с. 40, 42, 45));

2) раптова поява в останніх двох рядках образу вітру, що може трактуватися як той самий "подих життя", або ж, власне, душа ("аніма" в перекладі з лат.). Юнг асоціював аніму з душею й писав, що міфологічна свідомість сприймає душу людини як "магічний подих життя (звідси й – "аніма") чи полум'я" (Юнг, 2023, с. 42). Однак у контексті нашого вірша слово "подих" асоціюється з вітром; більше того, в одній з робіт Юнг прямо написав: "...аніма та анімус мають до діла із *ánemos* (вітер)" (Юнг, 2023, с. 269);

3) побудова ліричного світу вірша на опозиціях (аніма – гермафродит, що вміщує в собі два єства – чоловіче й жіноче) і структурний паралелізм (крім останніх двох рядків). Розкриємо тепер ці інтерпретації.

Неспростовним свідченням того, що вірш написано від імені жінки, є використання займенника 妾 (я) як самоназви жінки в давні часи – слово, про яке всі словники пишуть, що воно містить конотацію упослідженості (Ї, 2005, р. 32).

Джерелом таких сенсів є графічний бік ієрогліфа, який зображує жінку на колінах, над головою якої нависає знаряддя кари¹ (рис. 1). Ця ситуація вказувала на жінку, яка в чомусь завинила (і мала бути покарана) або жінку-рабину (Ї, 2005, р. 32); таке пояснення міститься і в Шовені (许, 2006).



Рис. 1. Першопочаткова форма ієрогліфа 妾

https://image.baidu.com/search/detail?ct=503316480&z=0&ipn=d&word=%E5%A6%BE%E5%AD%97%E7%94%B2%E9%AA%A8%E6%96%87%E5%9B%BE%E7%89%87&hs=0&pn=4&spn=0&di=7410818322373017601&pi=0&m=1&tn=baiduimage&detail&is=0%2C0&ie=utf-8&oe=utf-8&cl=2&lm=-1&cs=153641295%2C493567429&os=1058233069%2C2617599880&simid=153641295%2C493567429&adpicid=0&ipn=0&ln=30&fr=ala&fm=&sme=&cg=&bdtype=0&oriquery=%E5%A6%BE%E5%AD%97%E7%94%B2%E9%AA%A8%E6%96%87%E5%9B%BE%E7%89%87&objurl=https%3A%2F%2Fgss0.baidu.com%2F70cFfynKgQFm2e88luM_a%2Fbaike%2Fpic%2Fitem%2F5ab5c9ea15ce36d317003d9536f33a87e950b10b.jpg&fromurl=ippr_z2C%24qAzdH3FAzdH3Fkwthj_z%26e3Bkw17_z%26e3Bv54AzdH3Fpwwf75AzdH3Fk65ofjAzdH3Fv5gpgjp%3F1%3Dbjkunk1nb1ddb0labcja1w81&gsm=&islist=&querylist=&dyTabStr=MCwzLDEsMiwXMyw3LDYsNSwXMiW5

Феодалне китайське суспільство вимагало від жінок саме в такому ключі говорити про себе у присутності чоловіків, нав'язуючи жінкам ідентифікацію себе з рабинями й підлеглими.

На противагу образу "рабині" у вірші представлено образ її чоловіка – 君 *володар, повноважна особа*. Так до чоловіків повинні були звертатися жінки й цим самим звертанням користувалися між собою чоловіки.

Розглянемо докладніше сенси, що містяться в цьому образі, через форму ієрогліфа. Цей ієрогліф виник ще в

написах на панцирах черепах, і складається з двох частин: рука з палицею вгорі та рот внизу (рис. 2). Вважається, що він зображає ситуацію, коли хтось наказує (рот) урядовцям (рука з палицею) виконувати справи (Ї, 2005, р. 44). Можна здогадатися, що цим "хтось" може бути лише володар.



Рис. 2. Першопочаткова форма ієрогліфа 君

https://image.baidu.com/search/detail?ct=503316480&z=0&ipn=d&word=%E5%90%9B%E5%AD%97%E7%94%B2%E9%AA%A8%E6%96%87%E5%9B%BE%E7%89%87&hs=0&pn=9&spn=0&di=7410818322373017601&pi=0&m=1&tn=baiduimage&detail&is=0%2C0&ie=utf-8&oe=utf-8&cl=2&lm=-1&cs=237931024%2C4272299345&os=2557647811%2C644748532&simid=237931024%2C4272299345&adpicid=0&ipn=0&ln=30&fr=ala&fm=&sme=&cg=&bdtype=0&oriquery=%E5%90%9B%E5%AD%97%E7%94%B2%E9%AA%A8%E6%96%87%E5%9B%BE%E7%89%87&objurl=https%3A%2F%2Fcidianwang.com%2Ffile%2Fshufa%2Fzhuanhu%2Fliyangbing%2F201712218346cd23b.jpg&fromurl=ippr_z2C%24qAzdH3FAzdH3Fooo_z%26e3Bvt1twgwg2_z%26e3Bv54AzdH3Ffi7uwAzdH3FzcAzdH3Fpwwg09lc_99nc_z%26e3Bip4&gsm=&islist=&querylist=&dyTabStr=MCwzLDEsMiwXMyw3LDYsNSwXMiW5

Можна проінтерпретувати цей образ як маніфестацію анімуса у психіці ліричної героїні, яку "видобуває" звідти автор-чоловік, настільки глибоко вживаючись у створений ним же образ, що здатен зазирнути навіть у підсвідомість. Утім, обидва образи (і ліричної героїні, і її антагоніста) доволі загальні, вони не мають індивідуальних рис, а є лише концептуальною межею, у якій застигли загальноприйняті уявлення про чоловіче й жіноче єство в певній культурі (китайській). І судячи з розглянутих вище ієрогліфів, які репрезентують ці образи у прив'язці до мовних одиниць, можна окреслити ці уявлення так: чоловіче єство живиться владою, жіноче – знає своє місце під лавкою. Порівняємо тепер із тим, що писав К. Юнг – у нього чоловіче й жіноче єство, по-перше, розуміються не як антагоністи, а як дві сторони одного явища, одне завжди перебуває в іншому, а по-друге, жіноче єство в нього представляло хаос, а чоловіче², відповідно, космос, а це не та сама опозиція, що *влада* і *підлеглість*. Тому, якщо виходити лише з того факту, що вірш написано від особи жінки, це не буде переконливо свідчити про те, що в ньому ми маємо маніфестацію аніми, однак у вірші є й інші ознаки, які в сукупності роблять таку інтерпретацію цілком імовірною.

І друга така ознака міститься на структурному рівні – 4 з 6 рядків вірша будуються на опозиційних образах і за законами паралелізму.

Розглянемо докладніше ці опозиційні образи й насамперед зазначимо, що в цьому вірші описана доволі популярна в китайській поезії ситуація *розлуки дружини й чоловіка* через військовий похід, будівництво Великого муру тощо. В аналізованій поезії причина розлуки не уточнена, але критичні джерела пишуть саме про військовий похід (唐诗, 2010, р. 5). Натомість тут підкреслено велику відстань між подружжям, причому цікаво, що вона вимірюється часовими параметрами – через

¹ Власне так зображення, у якому вбачають ніж для гоління, потрактував Ґво Можо (Ї, 2005, р. 33).

² Зауважимо, що тут не йдеться про анімуса, який є проекцією уявлень про чоловіче єство в психіці жінки, хоча деякими своїми рисами анімус дотичний до порядку (див. Юнг, 2023, с. 164).

кліматичні відмінності крайніх точок – князівств Янь³ і Цін, що розташовані далеко одне від одного по осі "північ – південь": коли в одному з них лише розпочалася весна, в іншому – вже достигли ягоди (шовковиця). Відчуття відстані створюється таким чином у системі опозицій: Янь (Північ)/ Цін (Південь) – просторова локалізація, трава зеленіє/шовковиця достигає – часова локалізація, і далі ця опозиція переноситься на людські стосунки (зі збереженням функції "передати відстань між протилежними полюсами") – звертання 君 (володар, чоловік) / 妾 (рабіня, дружина) і локалізацією внутрішнього життя – груди (чоловік) / кишки (жінка).

君 повноважна особа (самостійність)

怀 (胸) груди

草 трава

风 вітер як уособлення зовнішнього світу
(розімкненого)

Ідею такої побудови міг "підказувати" Лі Баю архетип аніми, який, як зазначалося вище, є досвідом сприйняття життя в його амбівалентності. Виражений на структурному рівні, цей архетип має свою "китайську" специфіку – квантитативний паралелізм, можливий лише у випадку ієрогліфічної писемності й односкладових слів (тобто, коли один ієрогліф позначає одне слово), коли однакова кількість ієрогліфів у рядках і однаковий порядок слідування різних частин мови (це означає, що опозиційні образи перебувають на позиціях у рядку чітко один навпроти іншого), а також тональний малюнок створюють надзвичайно стрункий текст, у процесі сприйняття якого смислового, зорова і слухова симетрія підсилюють одна одну, і таким чином виникає непересічне мистецьке явище, що має високу естетичну цінність, і могло реалізуватися лише в китайській культурі.

І третя ознака вірша "Весняні думи", яка ще більше підсилює аргументи на користь того, що образ ліричної героїні цього вірша є маніфестацією аніми, – це поява образу вітру наприкінці вірша, який, у кращих традиціях аніми, ламає стрункий порядок попередніх рядків і постає порушником не лише хисткого балансу внутрішнього світу героїні, але й побудованої на опозиціях структури вірша. Вище вже зазначалося, що Юнг вважав вітер однією з іпостасей аніми, тож його раптова поява у вірші виглядає цілком логічною в межах нашої інтерпретації, і, варто додати, красивою в реалізації Лі Бая. Наявність цього образу у вірші, поряд із образом ліричної героїні, і створює асоціацію на архетип аніми, тобто скеровує думку інтерпретатора саме в такому напрямі. Зауважимо, що за таким само принципом будуються ієрогліфідеограми, покликані позначати абстрактні поняття шляхом асоціації через поєднання двох конкретних образів

月下独酌

花间一壶酒，独酌无相亲。

举杯邀明月，对影成三人。

月既不解饮，影徒随我身。

Із приводу двох останніх образів (груди / кишки) варто пояснити, що в китайській культурі вони мали ґендерне забарвлення як місце локалізації внутрішнього життя: груди – це місце розташування серця, а серце вважалося органом думки в уявленнях давніх китайців, і саме в серці локалізується внутрішнє життя чоловіка – він живе думками, жінка ж живе почуттями, а вони локалізовані в нутрі, в кишках, і між цими полюсами внутрішнього життя (між думкою й почуттями) теж існує очевидна відстань.

Отже, як бачимо, вірш дуже струнко вибудовується на системі опозицій, проте йдеться не про взаємовиключення, а про одночасне існування й того, й іншого, обох полюсів. Представимо всі опозиції нижче:

妾 рабіня, підлегла

肠 живіт (кишки), нутро

桑 шовковиця (дерево в цвіті, плідне)

罗维 запона як уособлення внутрішнього світу
(замкненого)

(власне, як в ієрогліфі 好, де жінка + дитина = добре). Тобто, вірш написано з розрахунку на сприйняття асоціативним мисленням, коли зрозуміти сенс цілого можна через питання: "чому саме ці образи поєднані тут?", і в цьому також проявляється китайська специфіка маніфестації архетипу аніми.

Хоча, інтерпретуючи цей вірш, варто зауважити, що ні дата, ні обставини його написання не відомі, тому ми не можемо перевірити, у якій саме межовій ситуації перебував Лі Бай, що у його свідомості зринув цей архетип. І навіть ми не можемо говорити, що він його усвідомлював і цілеспрямовано конструював вірш саме так і саме з такими образами. Радше потрібно говорити про те, що відповідна структура й образи зринули самі собою на опис певної життєвої ситуації, що активувала архетип аніми, і він реалізувався через творчість, спрямовуючи її за законами колективного підсвідомого.

Окремо також варто сказати про момент перебирання на себе ролі жінки. Загалом, Юнг писав, що спілкування з анімою надає людині мудрости (Юнг, 2023, с. 48), але також у нього є спостереження, що ідентифікація себе з анімою характерна для гомосексуалістів (Юнг, 2023, с. 104). Проте, у випадку Лі Бая варто зауважити, що така ідентифікація, реалізована у творчості, є тимчасовою і несправжньою, у межах вірша вона більше схожа на гру, ніж на серйозний психічний розлад, тому в цьому дослідженні ідея про пошуки гомосексуальних мотивів у творчості Лі Бая у зв'язку з актуалізацією архетипу аніми не розглядатиметься.

Ще один архетип, окреслений Юнгом – **Старець**. Він проглядає у вірші "Під Місяцем самотньо п'ю" (唐诗, 2010, р. 4).

"Під Місяцем самотньо п'ю"

Дзбанок із трунком посеред квітів –
На самоті доводиться пити.

Аж ось

Місяць на чарку сюди завітає,
Й третьою **тінь** мою доєднає.

Шкода,

що місяць у трунках нічого не тямить,
Так тінь невідривна з моїми п'ятами.

³ У перекладі, із міркувань співзвучності й ритми, використано фонетичну транскрипцію назви князівства (чуємо Єнь), хоча згідно із фонологічною транскрипцією, більш поширеною у вжитку, пишемо Янь.

暂伴月将影，行乐须及春。

我歌月徘徊，我舞影零乱。

醒时同交欢，醉后各分散。

永结无情游，相期邀云汉。

Цей вірш Лі Бая прийнято розглядати як "гімн" самотності, що судилася людині, яка є на голову вище свого оточення. З погляду маніфестації в ньому архетипів, цей вірш не вивчався, однак його потужна здатність зачаровувати підказує таку ідею. Попри те, що одним із персонажів вірша є тінь, архетипною основою тут більш імовірно є старець (наставник/дух/сенс), але перш, ніж запропонувати аргументи на користь цієї думки, розглянемо, як розумів архетип старця Юнг.

На думку автора теорії архетипів, "старець являє собою, з одного боку, знання, пізнання, роздуми, мудрість, розсудливість та інтуїцію, а з другого – моральні властивості, як-от доброзичливість та готовність допомогти" (Юнг, 2023, с. 285). В образі старця, який надає пораду й допомогу, втілюється психічний прояв духа (Юнг, 2023, с. 275) або ж персоніфікується думка (Юнг, 2023, с. 280), яка рятує героя. Цей архетип також має амбівалентну природу (Юнг, 2023, с. 277), тобто може чинити відносно героя як добрі, так і злі справи. Важливо також розуміти, у якій ситуації актуалізуватиметься цей архетип: "Архетип духа в подібні людини, гнома чи тварини завжди з'являється в ситуації, коли ми потребуємо певного усвідомлення, розуміння, доброї поради, рішення, якогось плану тощо, однак яких не можна досягнути власними зусиллями" (Юнг, 2023, с. 278).

У проекції на обраний вірш Лі Бая цей архетип упізнається в образі місяця, який допомагає ліричному герою подолати самотність, ще й дарує йому "чарівний предмет" – його тінь: такого собі контрольованого друга.

Власне, "освітлювальну" природу архетипу старця зауважував і сам Юнг (Юнг, 2023, с. 289), вона логічна, якщо ми сприймаємо цього старця як помічника, який з'являється в момент кризи (= темрява) і підказує нам, що робити далі (= проливає світло на подальший шлях). Отже, паралель із місяцем напрошується сама собою і він може сприйматися як один із образів маніфестації відповідного архетипу. Однак варто зауважити цікавий хід, що вирізняє цей вірш Лі Бая від багатьох інших маніфестацій архетипу старця – зазвичай, за дослідженнями Юнга, цей архетип приходить до героя сам – у снах чи фантазіях, а тут ліричний герой *із власної ініціативи* запрошує місяць у компанію, піднявши чарку¹, хоча, з іншого боку, варто розуміти, що на небі місяць з'являється поза волею чи ініціативою ліричного героя, і ось це розуміння лише посилює дивовижний чар цієї поезії, джерелом якого є вміння поета обернути навколишню ситуацію так, аби отримати контроль над тими речами (місяць, друг), над якими в житті він не може його мати.

Не менш цікавим для тлумачення й оригінальним для західного читача у вірші Лі Бая "Під місяцем самотньо п'ю" є образ тіні. Тінь у вірші постає "чарівним предметом", які старець зазвичай дарує герою, – тут це

Ось так

У їхній компанії я розважаюсь

Допоки весна довкола триває.

Хитається місяць у такт моєї пісні,

Піду у танок – тінь підхопиться з місця.

Гуляємо разом, допоки при тямі,

Ну а нап'юся...

Розійдемося кожен своїми шляхами.

Необтяжлива дружба хай триває віки,

Щоб ми разом ступили на небесні стежки.

(переклад автора – Н. К.)

"контрольований друг", котрий в усьому слідує за героєм, коли тому потрібна компанія, і зникає, коли тому потрібен спокій. Саме тому тінь у цьому вірші не сприймається як маніфестація архетипу тіні, адже в тому випадку вона втілювала б якісь слабкості героя. До того ж, якщо проаналізувати ієрогліф на позначення лексеми "тінь", то виявиться, що цей образ може мати стосунок до іншого архетипу – самоті.

Отже, розглянемо докладніше графічний образ лексеми "тінь", втілений в ієрогліфі (рис. 3).



Рис. 3. Ієрогліф 影

m.cidianwang.com/shufa/ying2432.htm

Як бачимо, цей ієрогліф є піктограмою (тобто обмежується зображеннями конкретних предметів без підтекстів) і складається із трьох компонентів: сонце + пагода + рисочки-штрихи (тінь) (寔, 2005, р. 154). Етимологічні словники підказують нам бачити в цьому картину того, як сонце світить на пагоду і та відкидає тінь. І тут цікаво зауважити, що предмет-джерело тіні й сама тінь присутні на малюнку одночасно, а тому варто очікувати, що вони нерозривні й у мисленні китайців, на відміну від мислення європейців (принаймні, носіїв української мови), які призвичаїлися під словом "тінь" мати на увазі саме тінь, без предмету, що її відкидає. Тому Юнг і назвав свій архетип, який містить непривабливі знання про себе, тінню, адже відповідний психічний механізм працює таким чином, щоби відмежуватися від цих непривабливих сторін своєї особистості. Тому в західній культурі тінь символізує здебільшого щось темне і погане, тоді як у китайській культурі в цілому спостерігаються більш позитивні конотації відповідної лексеми, зокрема й через те, що вона сприймається разом зі своїм джерелом.

Утім, архетип тіні не є предметом цього дослідження, оскільки він в обраному вірші Лі Бая не присутній, тож повернімося до графічного образу тіні в китайській ієрогліфіці. У контексті нашого дослідження привертає увагу образ пагоди – високої будівлі на кілька поверхів (це підкреслено й на зображенні в ієрогліфі), оскільки цей образ матеріалізує вертикаль, що у психіці сигналізує про особистісне зростання. Юнг говорить про образ гори як об'єктивацію такої вертикалі й робить гору символом самоті (Юнг, 2023, с. 282), однак у цьому дослідженні обстоюватиметься думка про те, що масивна будівля може так само символізувати цю вертикаль, і тоді образ

¹ Цей момент поки що не вдалося передати в запропонованому у статті робочому перекладі вірша, але загалом важливо звернути увагу перекладачів на його важливість.

тіні у вірші Лі Бая, на підставі своєї графічної реалізації, вказуватиме на архетип самості. Це тлумачення може підсилюватися й рядком 影徒隨我身 (тінь невідривно слідує за мною), який може розумітися метафорично, у сенсі того, що підсвідомість завжди супроводжує свідомість.

Дискусія і висновки

У цій розвідці були залучені найвідоміші твори Лі Бая, де міркування про жіноче й чоловіче начало та про помічників на шляху до зростання були явними, однак можна очікувати, що в інших поетичних творах доби Тан цього ж автора чи й інших авторів відповідні архетипи також зринають, тому цю розвідку можна продовжити, охопивши ширший матеріал і потім систематизувати результати.

Варто також звернути увагу на те, що хоча архетипи самі по собі є феноменами підсвідомого, як те визначив К. Юнг, однак їхня образна реалізація в поезії має суб'єктивні риси й культурну специфіку. У проаналізованих нами віршах Лі Бая були виявлені такі культурні особливості маніфестації архетипів: 1) аніма втілювалася в образі добровільно підлеглої чоловікові жінки; 2) образ тіні виявився вказівкою на архетип самості, оскільки графічно був представлений через зображення *масивної будівлі, що відкидає тінь*, і таким чином об'єктивував вертикаль як символ розвитку самості. Образ місяця також має свою специфіку реалізації як архетип старця, але це швидше суб'єктивні особливості бачення і ставлення до ситуації з боку Лі Бая, ніж культурна специфіка, – ідеться про той жест, коли ліричний герой сам запрошує до себе в компанію місяць, тобто поводить доволі ініціативно у спілкуванні з помічником із підсвідомості. Виявити

культурну специфіку маніфестації архетипів вдалося шляхом аналізу концептів, вербалізованих у мові і представлених графічно на рівні ієрогліфа.

Список використаних джерел

- Альбота С. (2016). Символ vs образ: до питання термінологічної варіативності. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія "Проблеми української термінології"*, 842, 107–110.
- Краснобаєва-Чорна Ж. (2009). Концептуальний аналіз як метод концептивістики (на матеріалі концепту ЖИТТЯ в українській фраземіці). *Українська мова*, 1, 41–52.
- Потебня О. (1985). *Естетика і поетика слова*. Мистецтво.
- Юнг К. (2023). *Архетипи і колективне несвідоме*. Астролібія.
- 龚文字、龚勇 (2005). *汉字字源：当代新说文解字*. 长春：吉林文史出版社.
- 许慎 (2006). *说文解字*. 北京：九州出版社.
- 唐诗·宋词·元曲 (2010). 沈阳：万卷出版公司.

References

- Albota, S. (2016). Symbol vs Image: on the Issue of Terminological Variability. *Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series "Problems of Ukrainian Terminology"*, 842, 107–110 [in Ukrainian].
- Krasnobaeva-Chorna, Zh. (2009). The Conceptual Analysis as the Method of Conceptive Science (on Material of the Concept Life in the Ukrainian Phraseology). *Ukrainian Language*, 1, 41–52 [in Ukrainian].
- Potebnja, O. (1985). *Aesthetics and Poetics of the Word*. Mystectvo [in Ukrainian].
- Jung, C. (2023). *Archetypes and the Collective Unconscious*. Astrolibija [in Ukrainian].
- Dou Wenyu, Dou Yong (2005). *The Origins of Characters: A Contemporary Interpretation of "Shuowen Jiezi"*. Jilin Wenshi Chubanshe [in Chinese].
- Xu Shen (2006). *Shuowen Jiezi*. Beijing: Jiuzhou Chubanshe [in Chinese].
- Tangshi, Songci, Yuanqu (2010). Shenyang: Wanquan Chubanshe [in Chinese].

Отримано редакцією журналу / Received: 17.08.24

Прорецензовано / Revised: 06.09.24

Схвалено до друку / Accepted: 26.11.24

Nadiia KIRNOSOVA, PhD (Philol.), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0001-7721-5630

e-mail: n.kyrnosova@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE SPECIFICS OF MANIFESTATIONS OF ARCHETYPES FROM THE COLLECTIVE UNCONSCIOUS IN THE WORKS OF LI BAI

Background. *Psychoanalysis has long been established as a method of literary studies, with the concept of the archetype being particularly exploited. However, it is not as widely applied to Chinese literature, especially in Ukrainian literary studies, where such explorations are still limited. Moreover, in numerous studies concerning other literatures, we notice that the term 'archetype' has been significantly devalued, diverging from the original meaning intended by its 'father,' C. Jung. Therefore, it seems necessary to more clearly define the concept of the archetype by returning to its origins – the works of C. Jung – and to test the claim of its universal meanings (derived from the formulation of the collective unconscious, i.e., common to all humanity) using the material of Chinese literature. Accordingly, the formation of ideas about the archetypes of the collective unconscious in Chinese literature was adopted as the goal of this research, and from this goal, tasks were formulated, such as identifying the archetypal basis of specific poems by the Chinese poet Li Bai and clarifying the universal and culturally specific forms of their manifestation.*

Methods. *To identify the archetypal basis of Li Bai's poems, the psychoanalytic method and the method of interpretation were used, while the cultural specificity of the manifestations was determined using the methods of etymological analysis of the characters (that signify key lexemes for creating the corresponding images) and the method of conceptual analysis, which allowed for the identification of culturally specific information in the concepts that generated the archetype-manifesting images. The material of the study included two poems by Li Bai – 'Spring Thoughts' and 'Drinking Alone under the Moon.'*

Results. *As a result, it was found that in the poem 'Spring Thoughts,' the archetype of the Anima is manifested in the image of a woman; however, the marker of this female image is the pronoun 妾, which contains a connotation of subordination, indicating a Chinese cultural specificity of this image. In the poem 'Drinking Alone under the Moon,' two archetypes are activated – the Old Man and the Self; the first is associated with the image of the moon, and the second with the image of the shadow. In this case, the image of the moon is perceived in its function as entirely universal, while the shadow contains cultural specificity, related to the depiction in the corresponding character of a massive building as the source of the shadow, which, in light of psychoanalysis, can be interpreted as indicating vertical development, inherent to the Self archetype.*

Conclusions. *The archetypal foundation in the selected poems was identified, and both universal traits and cultural specifics were traced in the corresponding images. The identification of archetypes was carried out solely based on the classical definitions of this concept by C. Jung, so the results of this research are expected to be applicable both for deepening the understanding of Li Bai's poems and for refining the concept of the archetype.*

Keywords: *anima, archetype, Chinese Literature, cultural information, image, Tang poetry, the Self, the Old Men, the Shadow*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.

УДК [811.161.2-112*373.21=512.161]*25:801.83(560)
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-242X.2024.30.04>

Ірина КУЛИК, магістр
ORCID ID: 0009-0005-8446-0913
e-mail: irynakulyk2020@gmail.com
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Наталія КОРЧИНСЬКА, канд. пед. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0002-3711-1201
e-mail: natakorchynska@gmail.com
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

УКРАЇНСЬКА ТОПОНІМІЯ В ТУРЕЦЬКОМУ ЛІНГВОІСТОРИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Вступ. Розглядається проблематика відтворення українських топонімів засобами турецької мови в історичному та лінгвістичному контекстах. Дослідження висвітлює численні згадки про українські географічні назви, засвідчені в різноманітних турецьких писемних пам'ятках XVI–XVIII ст., таких як картографічні матеріали, літописи, хроніки й офіційні державні документи. Актуальність роботи зумовлена важливістю українських топонімів у турецьких джерелах як унікального матеріалу для реконструкції історичних взаємозв'язків між українським і турецьким народами та відтворення історичної географії України. Мета дослідження полягає у з'ясуванні способів передачі топонімів, локалізованих на території сучасної України, включно з назвами географічних об'єктів Кримського півострова, і виявленні ключових лінгвістичних викликів під час їхнього відтворення турецькою.

Методи. У дослідженні застосовано комплексний підхід, що поєднує загальнонаукові та спеціальні лінгвістичні методи. Використано методи аналізу і синтезу для опрацювання теоретичного матеріалу та формування висновків, метод індукції для узагальнення отриманих результатів. Дескриптивний метод застосовано для опису особливостей відтворення топонімів, а порівняльно-зіставний – для виявлення відмінностей між оригінальними назвами та їхніми турецькими відповідниками. Також використано методи історичного та лінгвістичного аналізу під час вивчення турецьких писемних пам'яток XVI–XVIII ст., включаючи картографічні матеріали, літописи, хроніки й офіційні державні документи. Застосовано методи транскрипційного аналізу й етимологічного дослідження для вивчення фонетичної та семантичної адаптації топонімів.

Результати. У ході дослідження виявлено ключові лінгвістичні виклики та труднощі, що виникали під час відтворення українських географічних назв турецькою. Встановлено, що ці труднощі були спричинені структурними, фонетичними та морфологічними розбіжностями між задіяними мовними системами, а також історико-культурними чинниками. Аналіз показав різноманітність методів, що використовуються для передачі українських топонімів у турецьких джерелах, зокрема такі: ендонімічний переклад, транскрибування, транслітерування, екзонімічний переклад та калькування.

Висновки. Дослідження підкреслює значущість українських топонімів у турецьких джерелах як цінного лінгвістичного й історичного матеріалу. Результати роботи сприяють глибшому розумінню механізмів міжмовної та міжкультурної комунікації між українським і турецьким народами. Виявлені особливості відтворення українських топонімів у турецькій мові надають важливу інформацію для реконструкції історичної географії України та розкривають складність процесів мовної взаємодії в контексті історичних контактів між двома культурами.

Ключові слова: українські топоніми, лінгвоісторичні особливості, переклад географічних назв, способи перекладу, міжмовна взаємодія.

Вступ

Актуальність дослідження української топонімії в турецькому лінгвоісторичному дискурсі зумовлена кількома важливими чинниками. По-перше, топонімія, як найбільш стійкий лінгвістичний пласт, акумулює цінну інформацію про етнічний склад населення, його походження та міграційні процеси в минулому. Вивчення особливостей передачі українських топонімів засобами турецької мови відкриває перспективи для реконструкції історичних зв'язків між українським і турецьким народами, а також лінгвістичних трансформацій, що відбувалися в ході взаємодії цих мовних спільнот. По-друге, в умовах глобалізації та розвитку міжнародних відносин роль перекладу топонімів набуває дедалі більшого значення. Топоніми є невід'ємною частиною культурного простору, і їхній переклад має вагомий вплив на те, який образ країни або регіону формується в уявленні представників іншої культури. Некоректний переклад географічної назви може стати предметом непорозуміння на міжнародному рівні, що може нести загрозу політичним, економічним і культурним зв'язкам між державами. Особливий інтерес у цьому контексті становить переклад українських топонімів турецькою мовою. Туреччина є важливим стратегічним партнером України в економічній, політичній і культурній сферах. Обидві держави активно розвивають двосторонні відносини, торговельні й інвестиційні зв'язки. У зв'язку з цим виникає необхідність у високоякісному та стандартизованому перекладі

українських географічних назв турецькою, що сприятиме уникненню потенційних суперечок, непорозуміння і забезпечить підґрунтя для конструктивної багатовекторної співпраці між двома державами.

Метою дослідження є визначення особливостей відтворення українських географічних назв у турецьких історичних джерелах задля розкриття механізмів міжмовної та міжкультурної комунікації, викликів і стратегій передачі топонімічного матеріалу між різносистемними мовами. Для досягнення поставленої мети було сформульовано такі завдання:

- 1) дослідити корпус українських топонімів, зафіксованих у різних турецьких писемних джерелах;
- 2) проаналізувати лінгвістичні трансформації під час передачі українських топонімів турецькою мовою з урахуванням системних відмінностей між мовами;
- 3) класифікувати способи передачі українських топонімів турецькою мовою.

Об'єктом дослідження є українські топоніми, відтворені в турецьких історичних джерелах, зокрема літописах, хроніках, картографічних матеріалах, офіційних документах.

Огляд літератури. Проблематика української топонімії у лінгвоісторичному дискурсі не є новою для вітчизняного мовознавства. Дослідженнями у цій сфері займалися такі науковці: Л. О. Белей, І. М. Желєзняк, Т. В. Іваніна, В. М. Калінкін, О. Ю. Карпенко, Ю. О. Карпенко, Г. М. Лабінська, В. В. Лучик, Є. С. Отін, М. М. Торчинський та ін.

Проте питання перекладу українських топонімів турецькою мовою, їхнього історичного минулого та лінгвістичних трансформацій у процесі взаємовпливу мовних систем залишається недостатньо вивченим і потребує ґрунтовного розгляду.

Методи

У дослідженні застосовано комплексний підхід, що поєднує загальнонаукові та спеціальні лінгвістичні методи. Використано методи аналізу й синтезу для опрацювання теоретичного матеріалу та формування висновків, метод індукції для узагальнення отриманих результатів. Дескриптивний метод застосовано для опису особливостей відтворення топонімів, а порівняльно-зіставний – для виявлення відмінностей між оригінальними назвами та їхніми турецькими відповідниками. Також використано методи історичного та лінгвістичного аналізу під час вивчення турецьких писемних пам'яток, включаючи картографічні матеріали, літописи, хроніки й офіційні державні документи. Застосовано методи транскрипційного аналізу та етимологічного дослідження для вивчення фонетичної та семантичної адаптації топонімів. Для формування матеріальної бази дослідження використано метод часткового добору (для підбору статей та інших матеріалів), а також метод суцільного добору (для виокремлення українських топонімів серед відібраного матеріалу).

Результати

Взаємодія культур та історичні контакти між етносами завжди залишали відбиток на мовному ландшафті народів. Топоніміка, або сукупність географічних назв, є одним з найбільш сталих лінгвістичних пластів, що акумулює інформацію про етнічний склад населення, його походження та міграційні процеси в минулому. Дослідження особливостей передачі українських топонімів засобами турецької мови відкриває широкі перспективи для реконструкції історичних зв'язків між українським і турецьким народами, а також лінгвістичних трансформацій, що відбувалися в ході взаємодії мовних спільнот.

Тривалі історичні контакти між Україною та Туреччиною мали глибокий вплив на обидві держави, сприяючи інтенсивному культурному, політичному й історичному обмінам. Яскравим свідченням такої взаємодії є численні українські географічні назви, зафіксовані в турецьких історичних джерелах, зокрема літописах, хроніках, картографічних матеріалах та офіційних документах.

Українські топоніми почали фігурувати в турецьких писемних пам'ятках ще в ранні періоди контактів між населенням Османської імперії та українських земель. В Османській імперії назви українських міст, сіл та інших географічних об'єктів трапляються на турецьких картах XVI–XVIII ст. (сайти Phebus; Reddit; The Unique Maps Co). Ці картографічні матеріали становлять унікальне джерело відомостей про тогочасну географію українських теренів, їхній адміністративний устрій та особливості написання локальних назв. Українські топоніми на цих картах були зафіксовані османським письмом, яким послуговувалися турки в той період.

Прикладами українських топонімів, записаних османською турецькою мовою, на цих картах є: Україна – اوكرانيا – *Ukranya*, Київ – كييف – *Kiyif*, р. Дніпро – دينپر – *Dinyeper*, Бессарабія – بيسارابيا – *Bessarabiya*, Азовське море – بحر ازاق – *Bahr-i Azaq*, Крим – قيريم – *Qirim*, Чорне море – بحر سياه – *Bahr-i Siyah* тощо.

Окрім картографічних матеріалів, особливості передачі українських топонімів засобами турецької мови яскраво ілюструють офіційні державні документи, що увічнили історію дипломатичних взаємин між Україною та Османською імперією. Це численні дипломатичні листи, торговельні угоди, кадастрові записи,

адміністративні акти й інші писемні пам'ятки. Загалом, ці документальні джерела містять згадки про українські міста, села, річки й інші географічні об'єкти, задіяні в політичній, економічній і культурній взаємодії між Україною та Туреччиною. У ході дослідження розглядалась історична розвідка О. Середи, у якій дослідник представив ряд османських документів, що безпосередньо пов'язані з Україною. Це, зокрема, ферман султана Мехмеда IV до гетьмана Богдана Хмельницького (1651), берат султана Мехмеда IV до гетьмана Петра Дорошенка (1669), лист від гетьмана Івана Мазепи до великого візира (1699), лист гетьмана Пилипа Орлика щодо підписання договору з Османською державою (~ 1735–1738) (Середа, 2018, с. 33–38, 39–44, 84–85, 140–168).

Серед топонімів, що найчастіше трапляються в цих історичних джерелах, помітне місце посідають назви великих міст, зокрема Київ і Кам'янець-Подільський, а також Хотин. Значна кількість згадок припадає на топоніми Кримського півострова: Бахчисарай, Сімферополь, Євпаторія, Феодосія. Окрім того, активно фігурують назви великих річок України – Дніпро, Дністер, Південний Буг тощо.

Продовжуючи розгляд проблематики відтворення українських географічних назв турецькою, доцільно залучити до аналізу давні літописи та хроніки, які є першоджерелами інформації про історичні контакти між народами. Зокрема, у хронологічному збірнику Абдуллаха Ібн Рідвана "Теваріх-і Дешт-і Кипчак" (*Tevarih-i Dēst-i Kıpçak*), написаному османською мовою у XVII ст., трапляються згадки про такі українські топоніми, як Крим, Бахчисарай, Перекоп, Сімферополь, Білогірськ, Євпаторія, Феодосія, Чорне море, Дніпро та Дунай.

Варто зазначити, що всі топоніми, локалізовані в Криму, автор подає у їхніх найдавніших історичних формах: Перекоп – як *Or Kalası*, Сімферополь – *Akmescid*, Білогірськ – *Karasu*, Євпаторія – *Gözleve*, Феодосія – *Kefe*, Бахчисарай – *Bahçesaray*. Назви водних об'єктів подані так: Чорне море – *Bahr-i Siyah*, Дніпро – *Özi Nehri*, Дунай – *Tuna Nehri* (Erdoğan, & Uysal, 2012, р. 9, 22, 24, 28, 34, 41, 53). Це можна пояснити тим, що, починаючи з XV ст. на території півдня України та Криму існувала держава "Кримське ханство", отже топоніми звучали й писалися виключно кримськотатарською мовою.

Загалом, аналіз особливостей відтворення українських топонімів у турецьких писемних джерелах відкриває значні перспективи для історичних студій. Ці писемні свідчення є цінним джерелом відомостей, що дозволяють глибше зрозуміти минуле українських земель, мовні особливості та культурні процеси в епоху тісних контактів з Османською імперією. До того ж, українські топоніми, зафіксовані в турецьких джерелах, становлять унікальний матеріал для відтворення історичної географії України XVI–XVIII ст.

У площині лінгвістичного дискурсу варто відзначити, що топоніміка виступає не лише цінним джерелом історичних відомостей, а й слугує ілюстрацією мовних контактів і взаємовпливів між українською та турецькою мовними системами. Під час відтворення українських топонімів турецькою мовою можна виділити кілька ключових лінгвістичних особливостей:

1. Різниця в системах письма та фонетичні відмінності мов.

Головною проблемою під час перекладу українських топонімів турецькою мовою є невідповідність графічних систем мов, зумовлена структурними та фонетичними розбіжностями між алфавітами. Наприклад, незважаючи на спільне грецьке походження латиниці та кирилиці, що певною мірою полегшує встановлення відповідників між літерами, на фонологічному рівні існують суттєві відмінності,

які призводять до неточностей у процесі транслітерації географічних назв. Відтворення топонімів засобами іншої графічної системи завжди буде лише апроксимацією їхнього оригінального звучання, оскільки кожен алфавіт розроблений для специфічної звукової системи конкретної мови й не може повністю відобразити весь різноманітний спектр фонологічних одиниць мов, із якими стикається топоніміка в контексті міжмовної взаємодії.

Прикладом може бути українська літера "щ", якій часто некоректно приписують турецькі еквіваленти "ş" або "ç", тоді як найбільш наближеним звуковим відповідником виступає сполучення цих двох літер – "şç". Аналогічні труднощі виникають під час перекладу буквосполучення "дз", для якого в турецькій мові відсутній прямий еквівалент, на відміну від української сполуки "дж", що має точну відповідність у вигляді турецької літери "c" [дже]. Подібні розбіжності між фонетичними системами мов становлять виклик для забезпечення адекватної передачі звукового складу топонімів під час перекладу.

2. Морфологічні відмінності.

Морфологічні розбіжності між українською та турецькою мовами зумовлюють відмінності у структурі географічних назв. Завдяки вільному порядку слів в українській мові існує можливість варіювання компонентного складу топонімів. Зокрема, незважаючи на типову препозицію числівників відносно означуваного слова, вони можуть займати й постпозитивне положення, що ілюструє топонім *с. Залісся Перше*. За часткового калькування такого найменування турецькою – *Zalissya Birinci* – спостерігаємо структурну невідповідність, оскільки для турецької мови постпозиція числівників, особливо порядкових, є нехарактерною.

Така морфологічна розбіжність між мовами створює певні труднощі під час передачі українських топонімів засобами турецької мови, оскільки калькування буквального порядку слів може призводити до структурних відхилень від норм цільової мови. Відповідно, для забезпечення адекватності перекладу географічних назв необхідно враховувати граматичні норми турецької мови та відповідним чином видозмінювати вихідну форму топоніма.

3. Історичні та культурні фактори.

Окремі українські топоніми мають глибоке історичне або культурне підґрунтя, що може залишитися невідтвореним при перекладі засобами турецької мови. Наприклад, назва населеного пункту може безпосередньо пов'язуватись з іменем історичної постаті або походити з місцевої легенди.

Для подолання таких перекладацьких труднощів у практиці турецької топонімічної традиції застосовується багато методів передачі географічних назв:

1. Ендонімічний переклад.

Ендонімічний переклад має на увазі збереження форми офіційного написання географічних назв, що прийнята у країні, де розташований цей географічний об'єкт. Цей метод застосовується, коли країни використовують спільну систему письма. Однак, такий підхід не дає інформації про вимову назви, адже одні й ті ж літери можуть по-різному звучати в різних мовах. Прикладом до цього способу перекладу є варіант, коли топонім Київ перекладають як *Kiyiv*.

2. Транскрибування.

Цей метод перекладу передбачає максимальне наближення до оригінальної фонетичної реалізації топоніма. Такий підхід не завжди можливий через обмеження, спричинені різницею між алфавітами та фонетичними системами мов. Незважаючи на це, цей метод вважається одним із найбільш ефективних способів передачі топонімічного матеріалу, оскільки він дозволяє

якнайточніше відобразити специфіку топонімікону конкретної території. Приклади транскрибування топонімів: Запоріжжя – *Zaporijya*, Переяслав – *Pereyaslav*, Покуття – *Pokutya*.

3. Транслітерування.

У практиці перекладу топонімів першочергова перевага традиційно надається застосуванню фонетичного принципу. Проте, як зазначалось, цей підхід не завжди може реалізуватись, оскільки достовірна місцева вимова кожного окремого географічного об'єкта залишається невідомою. До того ж, у певних випадках існують об'єктивні труднощі у відтворенні вимови засобами алфавіту мови-реципієнта. Через ці чинники перекладачі нерідко вдаються до методу транслітерації, що передбачає повну заміну літер вихідного алфавіту на літери алфавіту цільової мови. Наприклад, турецькою мовою транслітеруються такі українські географічні назви: Біла Церква – *Bila Tserkva*, Десна – *Desna*, Донецьк – *Donetsk*, Маріуполь – *Mariupol*, Хотин – *Hotin* тощо.

4. Екзонімічний переклад.

Екзонімом називається географічна назва, що використовується в межах певної лінгвокультурної традиції для позначення об'єкта, локалізованого поза межами території, де ця мова має статус офіційної чи державної. Екзонім відрізняється від ендонімічної назви, яка є усталеною серед місцевого населення на території розташування відповідного географічного об'єкта (Дрогушевська, Руденко, & Сивак, 2012, с. 26). Передача географічних назв з вихідної мови засобами їхніх усталених, традиційно вживаних відповідників у мові перекладу являє собою метод перекладу за допомогою екзонімів. У турецькому мовленні можемо помітити вживання екзонімів до таких українських топонімів, як Білгород-Дністровський (Аккерман) – *Akkerman*, Азовське море – *Azak Denizi*, Євпаторія – *Gözleve*, Одеса (Хаджибей) – *Hocabey*, Феодосія – *Kefe*, Кілія – *Kili*.

5. Калькування.

Метод калькування передбачає буквальний, дослівний переклад компонентів географічної назви з вихідної мови на мову перекладу. Його застосування можемо простежити в передачі турецькою мовою таких топонімів, як Майдан Незалежності – *Bağımsızlık Meydanı*, Південний Буг – *Güney Bug*.

Варто зазначити, що перекладачі не завжди обмежуються виключно зазначеними прийомами. Доволі поширеною є практика застосування змішаних типів перекладу, які поєднують різні методи. Прикладами можуть бути: комбінація транскрибування і транслітерування, часткове або повне калькування одного компонента назви з паралельною транскрипцією/транслітерацією іншого, адаптивне транскрибування, за якого форма слова вихідної мови знає певного пристосування до фонетичної/граматичної структури мови-реципієнта тощо (Білозерська, Возненко, & Радецька, 2010, с. 44).

Дискусія і висновки

Отже, унаслідок дослідження було встановлено, що турецькі писемні джерела XVI–XVIII ст., включаючи карти, літописи, хроніки й офіційні документи Османської імперії, містять значну кількість згадок про українські топоніми. Це свідчить про інтенсивність історичних контактів між українськими землями й Османською державою та надає унікальний матеріал для реконструкції історичної географії України того періоду. Під час передачі українських топонімів турецькою виникають специфічні лінгвістичні труднощі, зумовлені структурними, фонетичними та морфологічними розбіжностями між мовами. Зокрема, значні виклики створюють невідповідність графічних систем і відмінності у фонетичних системах,

особливо під час передачі таких звуків, як "щ" і "дз". Існує п'ять основних методів перекладу українських топонімів турецькою мовою: ендонімічний переклад, транскрибування, транслітерування, екзонімічний переклад і калькування. Водночас для передачі сучасних українських топонімів найчастіше застосовуються методи транслітерування і транскрибування, які забезпечують найбільш точне відтворення оригінальної назви. Історико-культурні фактори мають суттєвий вплив на вибір методу перекладу топонімів, особливо у випадках із назвами, що мають глибоке історичне або культурне підґрунтя. Наприклад, спостерігається тенденція до використання екзонімів для історично значущих місць.

Підсумовуючи, варто наголосити, що комплексне дослідження української топонімії в турецькому лінгво-історичному дискурсі створює потужну базу для подальших поглиблених наукових студій у сфері історії, лінгвістики, перекладознавства та суміжних дисциплін. Здобуті результати відкривають нові перспективи для реконструкції історичних зв'язків між українським і турецьким народами, аналізу динаміки їхньої культурної взаємодії, а також удосконалення практики міжмовного відтворення топонімічного матеріалу між різносистемними мовами.

Внесок авторів: Наталія Корчинська – концептуалізація, методологія; Ірина Кулик – програмне забезпечення; збір емпіричних даних і їхня валідація; аналіз джерел, підготовка огляду літератури або теоретичних засад дослідження.

Список використаних джерел

- Білозерська, Л. П., Возненко, Н. В., & Радецька, С. В. (2010). *Термінологія та переклад*. НОВА КНИГА.
- Дрогушевська, І. Л., Руденко, І. С., & Сивак, Н. І. (2012). Міжнародний досвід вживання традиційних географічних назв. *Вісник геодезії та картографії*, 1, 25–28. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgtk_2012_1_7
- Середа, О. (2018). *Османсько-українська дипломатія в документах XVII–XVIII ст.* Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України; Стамбульський університет.

Iryna KULYK, Master of Arts
ORCID ID: 0009-0005-8446-0913
e-mail: irynakulyk2020@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Nataliia KORCHYNska, PhD (Ped.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0002-3711-1201
e-mail: natakorchynska@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

UKRAINIAN TOPONYMY IN TURKISH LINGUISTIC-HISTORICAL DISCOURSE

Background. The article examines the issue of rendering Ukrainian toponyms using the Turkish language in historical and linguistic contexts. The study explores numerous mentions of Ukrainian geographical names attested in various Turkish written sources from the 16th-18th centuries, such as cartographic materials, chronicles, annals, and official state documents. The relevance of the work is due to the importance of Ukrainian toponyms in Turkish sources as unique material for reconstructing historical relationships between Ukrainian and Turkish peoples and recreating the historical geography of Ukraine. The aim of the study is to analyze the methods of conveying toponyms localized in the territory of modern Ukraine, including the names of geographical objects of the Crimean Peninsula, and to identify key linguistic challenges in their reproduction in Turkish.

Methods. The study employs a comprehensive approach combining general scientific and special linguistic methods. Methods of analysis and synthesis are used to process theoretical material and form conclusions, while the induction method is used to generalize the obtained results. The descriptive method is applied to describe the peculiarities of toponym reproduction, and the comparative method is used to identify differences between original names and their Turkish counterparts. Methods of historical and linguistic analysis are also used in studying Turkish written sources from the 16th-18th centuries, including cartographic materials, chronicles, annals, and official state documents. Methods of transcriptional analysis and etymological research are applied to study the phonetic and semantic adaptation of toponyms.

Results. The study revealed key linguistic challenges and difficulties that arose in reproducing Ukrainian geographical names in Turkish. It was established that these difficulties were caused by structural, phonetic, and morphological differences between the language systems involved, as well as historical and cultural factors. The analysis showed a variety of methods used to convey Ukrainian toponyms in Turkish sources, namely: endonymic translation, transcription, transliteration, exonymic translation, and calquing.

Conclusions. The study emphasizes the significance of Ukrainian toponyms in Turkish sources as valuable linguistic and historical material. The results of the work contribute to a deeper understanding of the mechanisms of interlingual and intercultural communication between Ukrainian and Turkish peoples. The revealed peculiarities of reproducing Ukrainian toponyms in the Turkish language provide important information for reconstructing the historical geography of Ukraine and reveal the complexity of language interaction processes in the context of historical contacts between the two cultures.

Keywords: Ukrainian toponyms, linguistic-historical features, translation of geographical names, translation methods, interlingual interaction.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.

Erdoğan, M. A., & Uysal, S. (2012). *Abdullah ibn Ridvan. Teverih-i Deşt-i Kıpçak an Hittai-i Kırım veya Teverih-i Tatar Hanan-ı Kadim ve Ahval-i Deşt-i Kıpçak [The Chronicle of Desht-i Kiptchak in the country of Crimea, or The Chronicle of the ancient Khans and the state of Desht-i Kiptchak]*. Ege Üniversitesi Yayınları.

Джерела ілюстративного матеріалу

Phebus. *Osmanlıca Avrupa haritası, ortadan tamirli haliyle*. <https://phebusmuzayede.com/4021-osmanlica-avrupa-haritasi-ortadan-tamirli-haliyle-23x18cm.html>

Reddit. *A map of Ottoman conquests written in Ottoman Turkish and published in 1914*. https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/158w8w/ottoman_conquests_turkish_with_arabic_alphabet/?rdt=49480

The Unique Maps Co. *Old Map of the Middle East in Arabic Script, 1890 – Ottoman Empire, Balkans, Arabian Peninsula, Black Sea*. <https://uniquemaps.eu/products/old-map-of-the-middle-east-in-arabic-script-1890-ottoman-empire-balkans-arabian-peninsula-black-sea?shpxid=99fd8f87-1313-4a10-b42a-36931288ccd3>

References

- Bilozerska, L. P., Voznenko, N. V., & Radetska, S. V. (2010). Terminology and translation: Educational manual for students of philological direction of training. NOVA KNYHA [in Ukrainian].
- Drohushovska, I. L., Rudenko, I. S., & Sivak, N. I. (2012). International experience of using traditional geographic names. *Bulletin of Geodesy and Cartography*, 1, 25–28. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgtk_2012_1_7
- Sereda, O. (2018). Ottoman-Ukrainian diplomacy in the documents of the XVII–XVIII centuries. A. Yu. Krymsky Institute of Oriental Studies NAS of Ukraine; Istanbul University.
- Erdoğan, M. A., & Uysal, S. (2012). *Abdullah ibn Ridvan. Teverih-i Deşt-i Kıpçak an Hittai-i Kırım veya Teverih-i Tatar Hanan-ı Kadim ve Ahval-i Deşt-i Kıpçak [The Chronicle of Desht-i Kiptchak in the country of Crimea, or The Chronicle of the ancient Khans and the state of Desht-i Kiptchak]*. Ege Üniversitesi Yayınları.

Sources

Phebus. *Osmanlıca Avrupa haritası, ortadan tamirli haliyle*. <https://phebusmuzayede.com/4021-osmanlica-avrupa-haritasi-ortadan-tamirli-haliyle-23x18cm.html>

Reddit. *A map of Ottoman conquests written in Ottoman Turkish and published in 1914*. https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/158w8w/ottoman_conquests_turkish_with_arabic_alphabet/?rdt=49480

The Unique Maps Co. *Old Map of the Middle East in Arabic Script, 1890 – Ottoman Empire, Balkans, Arabian Peninsula, Black Sea*. <https://uniquemaps.eu/products/old-map-of-the-middle-east-in-arabic-script-1890-ottoman-empire-balkans-arabian-peninsula-black-sea?shpxid=99fd8f87-1313-4a10-b42a-36931288ccd3>

Отримано редакцією журналу / Received: 15.05.24

Прорецензовано / Revised: 08.10.24

Схвалено до друку / Accepted: 26.11.24

УДК 327:342.95+811.411.21

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-242X.2024.30.05>

Аліна КУЧЕРЕНКО, канд. філол. наук, асист.

ORCID ID: 0000-0003-3378-3083

e-mail: alina.kucherenko@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Вероніка МУЗИКА, магістр

ORCID ID: 0009-0004-3871-7004

e-mail: veronique.muzyka@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ВІДОБРАЖЕННЯ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ В АРАБСЬКОМОВНИХ МЕДІА (НА МАТЕРІАЛІ ОНЛАЙН-НОВИН І КОМЕНТАРІВ В INSTAGRAM)

Вступ. В умовах інформаційної війни позиція арабських країн щодо російської агресії проти України виражається у ЗМІ за рахунок лексико-семантичних і стилістичних маркерів, які можуть зазнавати впливу російської пропаганди. Актуальність цієї розвідки викликана потребою ідентифікації лексики, за допомогою якої арабські медіа окреслюють ситуацію в Україні, і визначення тематики новин і реакцій на них у соціальних мережах. Мета цього дослідження – визначити особливості функціонування лексико-семантичних і стилістичних засобів створення арабського медіадискурсу, у якому відображена війна Росії з Україною.

Методи. Застосовано комплексну методику, що охоплює елементи лексико-семантичного та стилістичного аналізу (опрацювання відповідної лексики в новинах); зіставного аналізу (окреслення мовних характеристик контенту на різних ресурсах); лінгвопрагматичного аналізу (встановлення комунікативної мети й особливостей функціонування лексики в повідомленнях ЗМІ і коментарях до них); дискурс-аналізу (визначення особливостей відображення обраної теми в медіа та її впливу на онлайн-комунікацію в контексті інформаційної війни).

Результати. Окреслено тематичні особливості репрезентації новин про російсько-українську війну на онлайн-ресурсах різних арабських країн (Єгипет, Катар, ОАЕ, Саудівська Аравія). Лексико-семантичний аналіз дозволив встановити специфіку використання суспільно-політичної та військової лексики. Зафіксовано маркери російської пропаганди на позначення війни в Україні й української влади. Визначено стилістичні засоби емоційної експресивності в новинах і коментарях в Instagram.

Висновки. Тематика повідомлень арабських ЗМІ охоплювала події на фронті, дискусії щодо перемовин між РФ та Україною, допомогу Заходу, участь арабських країн й інше. Інформація нерідко представлена суб'єктивно та на основі російських джерел. Найпомітніше місце посідає суспільно-політична та військова лексика, яка за рахунок різних конотацій здатна впливати на тональність повідомлень. Використовуються маркери російської пропаганди, на кшталт висловів "військова операція" і "київський режим", навіть у текстах з нейтральною емоційністю, що може призводити до негативного сприйняття України. Для досягнення певної тональності в новинному контенті застосовані метафори, епітети, гіперболи тощо. У зіставленні з новинами, реакції користувачів Instagram, позитивні або негативні, виражені відкрито, можуть містити сарказм, а самі коментарі покликані чинити маніпулятивний вплив на інших комунікантів.

Ключові слова: арабський медіадискурс, лексико-семантичні особливості, мова медіа, російсько-українська війна, тональність.

Вступ

Реакції на події у перші місяці повномасштабного вторгнення РФ до України трансливалися світовими медіа, включаючи арабські. Тенденція щодо підтримки України з боку арабського світу початку 2022 р. змінилася разом із ситуацією на полі бою. 2023 р. до трійки найвпливовіших інформаційних ресурсів у шести арабських країнах (Єгипет, Марокко, Саудівська Аравія, Йорданія, ОАЕ та Ірак) входив російський пропагандистський канал RT Arabic. До того ж, донині російські медіаджерела використовуються як один із первинних інформаційних ресурсів арабськими ЗМІ (Константинова, & Чорногор, 2023). Цілком очевидно, що станом на 2024 р. у ставленні до України арабські країни зайняли гнучку позицію, за якої вони балансують між відносинами із Заходом з одного боку, та з Китаєм і Росією – з іншого. Про це свідчить також і лінгвістичний аналіз новинних матеріалів медіагігантів *Al-Jazeera* та *Al-Arabiya*, у яких чітко простежуються наративи російської пропаганди про війну між РФ і НАТО, події висвітлюються з посиланнями як на західні й українські джерела, так і на російські й інше.

Вивченням механізмів російської дезінформації на Близькому Сході займаються аналітичні центри, дипломати, науковці (Jensen, 2018; Katzka, 2024). Водночас, нині відсутні комплексні дослідження власне мовних особливостей арабських новин про російсько-українську війну у період 2023–2024 рр. Однак події такого штибу мають беззаперечний вплив на мову сучасних медіа, тому **актуальність** цієї розвідки полягає в необхідності виявлення мовних маркерів, якими позначають в арабських ЗМІ

військово-політичну ситуацію в Україні, а також ставлення арабських країн до неї; окреслення тематики повідомлень про Україну в офіційних медіа й реакцій на них у соціальних мережах. Розкриття зазначених питань уможливило краще розуміння сучасного арабського медіадискурсу та його учасників як на лінгвістичному, так і на екстралінгвістичному рівнях. Зокрема, отримані відомості дають змогу визначити бачення війни в Україні арабськими медіа та користувачами мережі Instagram, а також мовні інструменти, за допомогою яких це бачення відображене в медіапросторі.

Наукова **новизна** цієї праці полягає в тому, що вона є однією з перших спроб визначити особливості висвітлення російсько-української війни не лише в мові офіційних арабських медіа, але й коментарів до них від користувачів Instagram, що відображають реакції арабів на події.

Мета цієї розвідки – встановити особливості функціонування лексико-семантичних і стилістичних одиниць арабськомовного медіадискурсу, у якому відображаються різні аспекти російсько-української війни.

Для досягнення поставленої мети нам необхідно виконати такі **завдання**:

- окреслити тематичні межі новин різних арабських ЗМІ;
- проаналізувати лексико-семантичні параметри новин на різних ресурсах;
- схарактеризувати стилістичні особливості повідомлень ЗМІ, зіставивши їх із коментарями в соціальних мережах;

© Кучеренко Аліна, Музика Вероніка, 2024

• визначити тональність досліджуваних текстів на основі аналізу засобів емоційної експресивності.

Матеріалом дослідження слугували понад 100 повідомлень ЗМІ багатьох арабських країн (Єгипет, Катар, ОАЕ, Саудівська Аравія) і 100 коментарів у мережі Instagram.

Методи

У ході дослідження застосовувалася комплексна методика, що охоплює елементи:

- лексико-семантичного аналізу текстів (для ідентифікації ключових слів і фраз, на кшталт лексем "війна", "конфлікт", "криза", і конотацій, наданих їм для досягнення певної комунікативної мети – нівелювати роль України, викликати в реципієнта співчуття, сумніви, глузування тощо);

- стилістичного аналізу (для встановлення стилістичних засобів емоційної експресивності, таких як метафори, гіперболи, порівняння тощо, які сприяли вираженню певних поглядів на конфлікт);

- лінгвопрагматичного аналізу (для визначення комунікативної мети й особливостей функціонування лексики в повідомленнях ЗМІ і коментарях до них, що, зокрема уможлиблювала позитивну, негативну або нейтральну тональність повідомлення);

- зіставного аналізу (для співвіднесення мовних маркерів тональності повідомлень на різних онлайн-ресурсах, які публікували новини на підтримку певної сторони);

- дискурс-аналізу (для окреслення особливостей функціонування лексико-семантичних і стилістичних одиниць, які виражають погляди, пов'язані з російсько-українською війною в арабських медіа, а також для виявлення особливостей відображення обраної теми та її вплив на реципієнтів у коментарях до новинних сторінок у соціальних мережах на тлі інформаційної війни).

Огляд літератури. Мова ЗМІ є джерелом сучасної стандартної арабської мови, однак нині медіа, по-перше, охоплюють не лише регульовані відповідними органами медіаджерела (офіційні телеканали, преса, радіо, вебсторінки газет тощо), але й онлайн-блоги, соціальні мережі, канали в месенджерах тощо. Поширення інформації відбувається неконтрольовано, її зміст є щонайменше неперевірений ні з погляду мовних норм, ні в сенсі достовірності значень, що транслуються творцями контенту. З огляду на те, що арабськомовний медіадискурс як явище є динамічним і багатоаспектним, він становить інтерес для лінгвоарабістики та суміжних до неї дисциплін. Алжирські дослідники М. Фуділ і М. Кушнан у статті "Effects of modern media on the Arabic language" (Вплив сучасних медіа на арабську мову) вказують на такі очевидні зміни в мові арабських ЗМІ, як допущення мовних помилок, використання розмовних лексем, іншомовних запозичень тощо (Foudil, & Kouchenane, 2024, p. 538).

Критичному дискурс-аналізу присвячена праця англійського арабіста Е. Лахлалі "Arabic media coverage of pandemics" (Висвітлення пандемії арабськими медіа), у якій автор розглянув особливості комунікативних стратегій і вплив новинних ресурсів Al-Jazeera та BBC Arabic на реципієнтів під час пандемії коронавірусу (Lahlali, 2023).

Текстові заміни в перекладених новинах на каналах Al-Jazeera та Al-Arabiya окреслені у статті "Changing the Structure of Paragraphs and Texts in Arabic: A Case from News Reporting" (Зміна структури абзаців і текстів в арабській мові: кейсі з новинних репортажів) Г. Етельба (Ethelb, 2019). Граматичні та семантичні особливості сучасних єгипетських медіа, зокрема газети "Al-Ahrām",

вивчені в контексті корпусних досліджень шведським науковцем Е. Лундіном (Lundin, 2021).

В Україні проблемі представлення російсько-української війни в кувейтських ЗМІ з політологічного ракурсу присвячено працю української дослідниці й дипломатки О. Сегеди (Сегеда, 2022). Авторка, зокрема аналізує маніпулятивні, позитивні та нейтральні повідомлення про Україну. Активних зусиль як виявленні та протидії російським дезінформаційним кампаніям в арабському світі докладають українські дипломати, журналісти й аналітики (Константинова, & Чорногор, 2023). Окремі лінгвістичні аспекти впливу російської пропаганди на арабськомовні соціальні медіа у зв'язку з російсько-українською війною розглянуті в публікаціях А. Кучеренко (Kucherenko, 2023).

Західних та арабських лінгвістичних розвідок, присвячених відображенню російської агресії проти України в арабських ЗМІ, нині не виявлено.

Результати

В умовах активної інформаційної війни РФ проти України, яка велась щонайменше з 2014 р., арабськомовний медіапростір продовжує зазнавати постійного цілеспрямованого впливу російської пропаганди. Цей процес здійснюється арабською мовою із застосуванням комунікативних стратегій і тактик, спрямованих на залучення різних категорій арабського населення як через офіційні новинні ресурси, так і соціальні мережі. Усе зазначене має безумовний вплив на розвиток узусу в галузі медіа, а також на функціонування різних лексико-семантичних і стилістичних одиниць, які забезпечують надсилання специфічних політичних "меседжів" і формування суспільної думки через традиційні та нові медіа.

В арабських країнах новини стосовно України висвітлюються по-різному, залежно від типів медіа. У нашому дослідженні охоплено не лише популярні медіаресурси, на кшталт *Al-Arabiya*, але й інтернет-видання, які мають тенденцію до меншого контролю з боку органів влади. До останніх можна віднести вебсайти *Wikālat ḥabar*, *Ṣiḥāfa al-Jadīd*, *An-Naqqār*, походження яких є сумнівним, зважаючи на їхній контент щодо України. Публікації цих ресурсів нерідко є відверто провокативними та потребують лінгвістичного аналізу.

Тематика повідомлень, що стосуються агресії РФ проти України за період осені 2023 р. – весни 2024 р., варіювалася в різних виданнях та охоплювала перебіг подій на фронті, надання фінансової та військової допомоги Україні країнами-партнерами, позицію РФ щодо окремих питань, пов'язаних із війною з Україною тощо.

У нашому дослідженні взято до уваги багато ЗМІ Єгипту, Саудівської Аравії, Катару й Об'єднаних Арабських Еміратів (*Al-Arabiya*, *Aḥbār al-Yawm*, *An-Naqqār*, *Bawāba al-Ahrām*, *QNA*, *Ṣiḥāfa al-Jadīd*, *Sky News Arabia*, *Wikālat ḥabar* та інші). Тематика статей у них представлена так:

- опис подій на фронті;
- оцінювання впливу ізраїльсько-палестинського конфлікту на допомогу Україні;
- дискусії Заходу щодо можливих мирних переговорів України з РФ;
- надання фінансової та військової допомоги Україні країнами-партнерами;
- критика України високопосадовцями РФ;
- участь арабських країн у поверненні українських військовополонених і дітей до України й ін.

Беручи до уваги той факт, що ЗМІ в обраних для дослідження країнах висвітлюють події та політичні погляди під контролем органів державної влади, варто

розглядати мову таких повідомлень як засіб і спосіб відображення політичної позиції самих країн. Сам же текст здатен впливати на ставлення до війни та настрої у суспільстві, а лексика як найгнучкіший рівень мови дає змогу створити необхідний комунікативний ефект за рахунок добору відповідних мовних одиниць (наприклад, для опису ситуації в Україні використовувались лексеми "криза", "конфлікт" тощо; для позначення дій української армії – словосполучення "терористичні атаки", що свідчить про переклад новин з російських джерел та інше). Отже, на матеріалі вибраних арабськомовних новин і коментарів у мережі Instagram проаналізовано передусім лексико-семантичні особливості позначення військово-політичної ситуації в Україні.

Для визначення лексичних засобів емоційного впливу на читача застосовувався стилістичний і лінгвопрагматичний аналіз. У текстах новин визначено найпомітніші стилістичні засоби (передусім метафори, епітети, гіперболи), які сприяли створенню певної тональності повідомлення. Лінгвопрагматичний аспект дослідження дав змогу схарактеризувати, яким чином канал повідомлення (наприклад, онлайн-ресурси, що мають посилене переважно на російські пропагандистські канали) впливає на емоційну насиченість контенту, які комунікативні цілі та потенційний ефект зазначених текстів й ін.

Так само, для виявлення функціональних особливостей встановлених лексичних одиниць застосовувались елементи дискурс-аналізу. Ця методика уможливила визначення як контекстуальних значень слововживань, так і їхнього впливу на реципієнта в соціальних мережах. Зокрема, імпліцитні наміри виявлено у саркастичних зауваженнях, на кшталт глузливого вислову "увійти до Книги рекордів Гіннеса" як негативної оцінки дій українського президента. Це дало змогу встановити, що поєднання гіпербол із сарказмом у коментарях до новин є засобом знецінення заяв української влади.

Відтак, зважаючи на тематику відібраних новин, у проаналізованому контенті було ідентифіковано передусім суспільно-політичну та військову лексику. Значний кількості вивчених повідомлень ЗМІ та коментарів у мережі Instagram притаманна яскраво виражена емоційність (позитивна або негативна). Утім, зафіксовано тексти новин також із нейтральною тональністю. До того ж, тональність текстів може бути змішаною, що є наслідком активного використання маніпулятивних стратегій і тактик у медіадискурсі на тлі складної геополітичної ситуації у світі й інформаційної війни.

Суспільно-політична лексика. Досліджений лексичний матеріал нерідко мав оцінне значення, що бачимо з експліцитних маркерів російської пропаганди (наприклад, نظام كيف "київський режим" на позначення української влади). Військово-політичні лексеми набули додаткових сучасних конотацій, які уможливлюють досягнення певної тональності повідомлення. Зважаючи на політичні фактори, які впливають на ЗМІ та громадську думку в арабських країнах, у контексті номінації війни й опису подій в Україні виявлено такі лексичні одиниці:

- الأزمة الروسية - الأوكرانية "російсько-українська криза";
- الصراع "конфлікт";
- الاحتلال "окупація";
- الحرب "війна";
- العملية العسكرية "військова операція";
- الحرب بالوكالة "проксі-війна".

Використання різних позначень пояснюється кількома чинниками. Кожна із зазначених лексичних одиниць несе в собі певний політичний підтекст. Наприклад,

використання лексеми حرب "війна" вказує на визнання конфлікту як відкритого збройного протистояння, тоді як фраза العملية العسكرية "військова операція" свідчить про схильність до російських наративів, може мати менш негативний відтінок і підкреслювати легітимність дій російської сторони. Деякі медіа (наприклад, Al-Arabiya) можуть використовувати відносно нейтральні терміни, як-от الأزمة "криза" чи الصراع "конфлікт", щоб уникнути відкритої підтримки однієї зі сторін або для дотримання державної політики нейтралітету.

У досліджених матеріалах нерідко порушено принцип нейтрального відображення подій і фактів шляхом використання лексико-семантичних одиниць, що є маркерами російських наративів. Наприклад, було ідентифіковано такі слова та словосполучення, що вказують на вплив російської пропаганди в арабському інформаційному просторі:

- دمية "маріонетка";
- جمهورية القرم الروسية "російська республіка Крим";
- نظام كيف "київський режим";
- هجمات إرهابية "терористичні атаки" й ін.

Так, єгипетське інтернет-видання *Bawāba Al-Ahrām* у висвітленні подій в Україні пише (*Bawāba Al-Ahrām*, 2023):

أعلن الجيش الأوكراني، اليوم /الأحد/، ارتفاع عدد قتلى الجنود الروس إلى 305 آلاف و90 جندياً، منذ بدء العملية العسكرية في 24 فبراير من العام الماضي.

ЗСУ сьогодні повідомили, що з початку військової операції 24 лютого минулого року кількість загиблих російських військових зростає до 305,090 осіб.

Видання використовує поняття العملية العسكرية "військова операція", що відповідає російському формулюванню (т. зв. "СВО" або "спеціальна військова операція"). З іншого боку, бачимо посилення на повідомлення الجيش الأوكراني "української армії" (у контексті доречно перекладати "ЗСУ"). Такий підхід свідчить про бажання автора зберігати видимість об'єктивності, за якої охоплено одночасно версії обох сторін конфлікту (кількість загиблих росіян – за повідомленням ЗСУ, але внаслідок "військової операції" – дій, маркованих російською стороною). Це, фактично, є маніпуляцією під виглядом інформаційного консенсусу. Насправді, статистичні дані не викликають у реципієнтів такого ж відгуку, як вислів العملية العسكرية "військова операція", покликаний пом'якшити вину / знизити відповідальність агресора за реальні дії (ведення війни). Емоційність повідомлення – нейтральна.

Онлайн-видання *Wikālat habar* у публікації, де цитується думка німецького бізнесмена, послуговується доволі провокативними висловлюваннями з посиланнями на російські пропагандистські канали (*Wikālat habar*, 2023):

وأضاف دوتكوم، قائلاً: "زيلينسكي يلغي الانتخابات مرة أخرى، وتقوم حكومة الولايات المتحدة بإخبار العالم أن الحرب بالوكالة تهدف إلى حماية الديمقراطية"، مضيقاً، بالقول: "إنهم يعرفون أن دميتهم لن تفوز في الانتخابات المقبلة".

"Зеленський знову скасовує вибори, а уряд США говорить світові, що проксі-війна спрямована на захист демократії", – каже Дотком, і додає: "Вони знають, що їхня маріонетка не виграє наступні вибори".

З наведеного фрагменту чітко бачимо негативну тональність повідомлення, що передає антизахідну позицію та нівелювання ролі України. На це вказують фрази الحرب بالوكالة "проксі-війна" (про російську агресію) і دميتهم "їхня маріонетка" (про українського президента). Здійснено підміну понять на основі маніпуляції з неприязністю арабського населення до США, браком етнокультурних, історичних і політичних знань про Україну, прихованого посилання на часи холодної війни й інших фонових

знань споживачів такого контенту. Цікаво, що навіть поняття демократії в цьому уривку знецінюється, подається як недійсне у фразі *الحرب بالوكالة تهدف إلى حماية الديمقراطية* "проксі-війна спрямована на захист демократії". Такі меседжі арабських медіа підтверджують ефективність впливу російської пропаганди на інформаційне поле Близького Сходу та Північної Африки. Ба більше, у читача подібних новин формується паралельне до дійсного бачення ситуації, якому сприяє повторюване використання ключових лексичних одиниць, зручних для творців дезінформації.

Наступною зафіксованою лексемою є الأزمة "криза", яку використало відоме саудівське джерело *Al-Arabiya* у статті щодо можливих переговорів між Україною та РФ (Al-Arabiya, 2024):

تحدث مسؤولون أميركيون وأوروبيون إلى الحكومة الأوكرانية حول ما قد تطوي عليه مفاوضات سلام محتملة مع روسيا لإنهاء الأزمة، حسبما نقلت شبكة "إن.بي.سي" عن مسؤول أميركي كبير، ومسؤول أميركي سابق لم تذكر اسميهما.

"Американські та європейські чиновники обговорюють з українським урядом можливі наслідки мирних переговорів з Росією щодо припинення кризи", – повідомляє *NBC*, цитуючи американського високопосадовця та колишнього американського чиновника, імена яких не згадуються.

У зазначеному прикладі можна побачити подвійний підхід щодо подачі новини, як у проаналізованих вище повідомленнях єгипетських інтернет-ресурсів: новина містить інформацію про Україну та західних партнерів, однак ключове слово "криза" вказує на опис подій війни за російським і китайським наративами. Тональність новини – нейтральна.

Серед проаналізованих матеріалів виявлено тексти з відвертою підтримкою інформаційної лінії РФ. Це видно навіть із контенту новин, що містять критику дій України, сумніви у здатності чинити опір російським військам. Однак беззаперечним маркером на користь цього твердження є лексика на позначення політичних і геополітичних явищ, що демонструє одностороннє бачення, зокрема російське. Наприклад, у повідомленні єгипетського інтернет-видання *Ṣiḥāfa al-Jadīd* зафіксовано таке речення (Ṣiḥāfa al-Jadīd, 2024):

قال رئيس جمهورية القرم الروسية، سيرغي أكسينوف، اليوم السبت، إن الرئيس الأوكراني فلاديمير زيلينسكي يكذب مدعياً أن شبه جزيرة القرم تنتظر إعلانها إلى أوكرانيا.

Президент російської Республіки Володимир Аксьонов заявив, що президент України Володимир Зеленський бреше, стверджуючи, що Кримський півострів чекає на повернення до України.

У статті використано вислів *رئيس جمهورية القرم الروسية* "Президент російської Республіки Крим", що очевидно підтверджує визнання редакцією видання суверенітету РФ над Кримом. Тональність повідомлення – різко негативна щодо України. Це досягається не лише через найменування Криму "російською республікою", а передусім завдяки цитаті Аксьонова зі звинуваченням Зеленського у брехні – *زيلينسكي يكذب* "Зеленський бреше".

Видання *Aḥbār Al-Yawm* цитує українського військово-службовця Євгена Дикого, чиї слова використані без зазначення ширшого контексту його публічних виступів і заяв (Aḥbār Al-Yawm, 2023, 2 грудня):

وجاءت تصريحات المقال يغني ديكي، خلال مقابلة مع الصحفية الأوكرانية ناتاليا موسيشوك، قال خلالها إن النصر في الصراع في أوكرانيا بات وشيكاً لصالح روسيا، مضيفاً أنه مع كل يوم يمر تصبح القوات الروسية أقرب وأقرب إلى النصر.

У своєму інтерв'ю українській журналістці Наталії Мосейчук Євген Дикий заявив, що в конфлікті в Україні перемога наблизилася на користь Росії, додавши, що з кожним днем російські війська стають все ближчими до перемоги.

По-перше, увагу привертає позначення російсько-української війни словом *الصراع* "конфлікт", яке порівняно з позначеннями "криза" чи "військова операція", створює враження нейтрального ставлення до повідомлення та може викликати довіру різних категорій реципієнтів, навіть схильних до критичного сприйняття інформації та / або підтримки України. Імплицитний маніпулятивний вплив помітно вже з повтору лексеми *النصر* "перемога" поруч зі словами *روسيا* "Росія", *القوات الروسية* "російські війська", синонімічних висловів *بات وشيكاً* "стає наближеним / наблизився" і *تصبح أقرب وأقرب* "стає все ближчою".

Цілком зрозумілою з погляду українського читача, але все ж прихованою для араба є підтримка російської позиції щодо України в тексті, що містить словосполучення *النصر* "кіївський режим" (An-Naqqār, 2023):

وفي وقت سابق قال الأمين العام لحلف شمال الأطلسي ينس ستولتنبرغ، إن الوضع في أوكرانيا قد يتدهور ويصبح أسوأ بسبب عدم كفاية المساعدات من جانب الدول الغربية لنظام كييف.

Раніше генсек НАТО Єнс Столтенберг заявив, що ситуація в Україні може погіршитися через недостатню допомогу західних країн кіївському режиму.

Позначення "кіївський режим" має відверто негативну політичну або ідеологічну конотацію, оскільки в арабського реципієнта воно може асоціюватись з іншими політичними режимами, яким приписують негативні риси (наприклад, сирийським). Зрозуміло, що воно вжите для відображення критичного ставлення автора статті до уряду України, підкреслення недоліків української влади в питаннях ведення війни. Такий добір лексик покликаний впливати на суспільну думку шляхом формування негативного образу України. Тональність повідомлення – негативна, наведений фрагмент створює песимістичний "прогноз" для української сторони щодо результатів війни. Це відбувається за рахунок лексик з негативною емоційністю у фразах *الوضع في أوكرانيا قد يتدهور* "ситуація в Україні може погіршитися", *عدم كفاية* "недостатня допомога".

Військова лексика. Зважаючи на військово-політичну тематику новин на тлі війни в Україні, цілком логічно є наповненість текстів військовою лексикою, зокрема й на позначення техніки. Однак навіть репрезентуючи інформацію, яка мала б бути об'єктивною та нейтральною за визначенням (наприклад, статистичні дані), арабські медіа можуть транслювати пропагандистські наративи. Так саудівський інтернет-ресурс газети *Ar-Riyāḍ* у новині про знищення військової техніки послуговується заявами російської сторони (Ar-Riyāḍ, 2023):

نشرت وزارة الدفاع الروسية مقطع فيديو، يظهر قيام القوات الروسية بتدمير عربتين مدفعتين تابعتين لنظام كييف بواسطة نظام الصواريخ المضاد للدبابات من طراز "كورنيت" على محور زابوريچيا

Міністерство оборони Росії опублікувало відео, на якому російські війська знищують дві артилерійські установи кіївського режиму протитанковим ракетним комплексом "Корнет" на запорізькому напрямку.

Зазначене повідомлення містить військово-політичні меседжі, а також своєрідну рекламу і демонстрацію переваги російської військової техніки (نظام الصواريخ المضاد للدبابات "الدبابات من طراز "كورنيت" "протитанковий ракетний комплекс «Корнет»"). Із наведеного уривку видно посилення на російські офіційні джерела *وزارة الدفاع الروسية* "Міністерство оборони Росії" та позначення української сторони як *النصر* "кіївський режим". Також у контексті передачі інформації військового характеру, на кшталт фрази *على محور زابوريچيا* "на запорізькому напрямку", мова арабських медіа активно поповнюється українськими власними назвами. Тональність повідомлення – загалом

нейтральна, однак транслює позитивний меседж щодо успіхів російської сторони.

Еміратське видання *Sky News Arabia* наводить статистику українських втрат із посиланням на російські джерела (*Sky News Arabia*, 2023):

أعلنت وزارة الدفاع الروسية اليوم الأحد إن أنظمة الدفاع الجوي دمرت 17 طائرة مسيرة أطلقتها أوكرانيا. وذكرت الوزارة في بيان على تطبيق تلغرام أنه جرى تدمير 9 طائرات مسيرة فوق منطقة بريانسك و3 فوق منطقة كورسك واثنين فوق منطقة بلغورود و3 فوق منطقة كالوجا. ونقلت وسائل إعلام روسية عن وزارة الدفاع إعلانها "إحباط محاولة هجوم إرهابي لنظام كييف باستخدام 5 طائرات مسيرة، تم تدميرها فوق أراضي مقاطعة بريانسك".

У Міноборони Росії повідомляють, що системи ППО знищили 17 запущених Україною безпілотників. У повідомленні міністерства в додатку Telegram зазначено, що 9 безпілотників знищено над Брянською областю, 3 – над Курською областю, 2 – над Белгородською областю, 3 – над Калузькою областю. Російські ЗМІ цитують повідомлення Міністерства оборони про "зупинення спроби терористичної атаки київського режиму з використанням 5 безпілотників, які були знищені над територією Брянської області".

У наведеному повідомленні використано військово-технічну лексику на кшталт أنظمة الدفاع الجوي "системи ППО", що забезпечує враження точної передачі інформації з місця події. З іншого боку, увагу привертає фраза هجوم إرهابي لنظام "терористична атака київського режиму". Використання такого формулювання в арабських новинах, які посилаються на російські джерела, свідчить про цілковиту схильність до російської сторони та навіть більше – упереджене ставлення до української. У новині словосполучення "терористична атака", хоч і стоїть у межах цитати Міноборони РФ, і все ж нерідко видання унікають подібних висловлювань для збереження вигляду нейтральної тональності. У проаналізованому уривку чітко бачимо створення різко негативного образу опонента.

Емоційна експресивність повідомлень ЗМІ. Нерідко тональність повідомлень ЗМІ досягається за рахунок певних конотацій зазвичай нейтральних понять, інша ж частина отримує емоційну експресивність завдяки стилістичним засобам, на кшталт епітетів, метафор, гіпербол тощо. Варто звернути увагу на те, що вираження емоційного ставлення в арабських медіа щодо України за досліджений період тяжіє до поступового знецінення подій в Україні, зниження рівня співпереживання на тлі ізраїльсько-палестинського конфлікту.

Коли йдеться про залученість арабських країн до розв'язання певних питань, пов'язаних з російсько-українською війною, можна відзначити співчутливий тон повідомлень. Наприклад, катарське видання *QNA* у своїй новині використовує такі мовні інструменти впливу на емоційний стан реципієнта, як: شمل الأطفال الأوكرانيين مع عائلاتهم "возз'єднання українських дітей з їхніми сім'ями", شمل الأسر "возз'єднання сімей, розлучених через російсько-українську кризу" (*QNA*, 2024): الدوحة قنا- أعلنت دولة قطر عن نجاح عملية لم شمل الأطفال الأوكرانيين الثانية مع عائلاتهم في أوكرانيا، ضمن جهود وساطتها المستمرة من أجل لم شمل الأسر المشتتة بسبب الأزمة الروسية-الأوكرانية.

Доха – QNA – Держава Катар оголосила про успіх другої операції з возз'єднання українських дітей з їхніми сім'ями в Україні в рамках своїх зусиль з посередництва, що тривають, заради возз'єднання сімей, розлучених через російсько-українську кризу.

Вибір лексики викликає особливий інтерес, адже автори повідомлення оперують прийнятим арабськими медіа поняттям "криза". У цьому тексті ефект пом'якшення значимості війни, фактично, нівелюється. Усе повідомлення свідчить про формальність такого

слововживання. До того ж, окремий акцент зроблено на фразі جهود وساطتها المستمرة "його зусилля з посередництва, що тривають", завдяки якій підкреслюється значущість дій Катару. Емоційно насиченим є й словосполучення الأسر المشتتة "роз'єднані сім'ї", що чинить вплив на читача, викликаючи співчуття.

У дослідженому матеріалі несхвальне сприйняття Заходу самими арабами накладається на російські наративи, у які постійно вплітається образ України як неповноцінної держави, питання корупції в Україні, порівняння конфліктів в Україні та Ізраїлі тощо. Особливо помітно в осінній період 2023 р. одностороннє висвітлення ситуації в Україні, нерідко з посиланнями на заяви російських високопосадовців, у медіаконтенті Єгипту та Саудівської Аравії. У репрезентації виступів росіян арабські видання зберігають суб'єктивне ставлення до подій в Україні та світі. Цим зумовлене використання стилістичних засобів, що уможливають яскраве негативне емоційне забарвлення повідомлень.

Єгипетське видання *Ahbar Al-Yawm* у своїй новині, де проводиться паралелі між Україною та Ізраїлем, повідомляє (*Ahbar Al-Yawm*, 2023, 3 грудня):

قال نائب رئيس مجلس الأمن الروسي، دميتري ميديفيدوف، إن أوكرانيا "تشعر بالغيرة بشدة من إسرائيل" ومنهمكة في مخاوف من تلقيها أقل قدر من السلاح والمساعدة المالية من الغرب.

ولفت ميديفيدوف، في مقالة في "إزفيستيا" الروسية، إلى أن القادة الأوروبيين في سياق تصاعد النزاع الفلسطيني الإسرائيلي يغمضون عيونهم عن الحقائق الواضحة ويحاولون التغطية على الدم والموت على الجانبين من النزاع بكلمات جميلة فارغة.

Заступник голови Ради безпеки Росії Дмитро Медведєв заявив, що Україна "сильно заздрить Ізраїлю" і глибоко стурбована отриманням меншої кількості зброї та фінансової допомоги від Заходу.

В інтерв'ю для російського видання "Известия" Медведєв зазначив, що європейські лідери в умовах загострення палестинсько-ізраїльського конфлікту закривають очі на очевидні факти і "намагаються приховати кров і смерть на обидві сторони конфлікту красивими порожніми словами".

Попри те, що наведене повідомлення, фактично, є перекладом новини, узяті з російських джерел, варто звертати увагу на такий вибір редакції та на ретрансляцію провокативних меседжів. У запропонованому фрагменті ми виявили відтінки й елементи упередженості. Наприклад, вибір слів здійснено з намісним негативним експресивністю. Використання метафор, таких як تشعر "сильно заздрить" та "стурбована" (досл.: занурена в побоювання), створює враження хиткої позиції України. До того ж, на дискредитацію позицію Європи спрямоване вживання метафор يغمضون عيونهم عن الحقائق الواضحة "закривають очі на очевидні факти" та يحاولون التغطية على الدم والموت على الجانبين من النزاع "приховування крові і смерті красивими, порожніми словами". Такі стилістичні засоби є інструментом впливу на емоційну реакцію аудиторії. Також привертає увагу маніпуляція через вживання епітетів كلمات جميلة فارغة "красиві і порожні слова".

Емоційність та суб'єктивність коментарів в Instagram. Так само, помітно насиченими суб'єктивізмом і засобами емоційної експресивності є коментарі до новин про російсько-українську війну в Instagram, які були зафіксовані на інформаційних ресурсах *Sky News Arabia* та *Ukraine.ua.arabic*.

Наприклад, допис *Sky News Arabia* містить цитату Володимира Зеленського та активне коментування (@skynewsarabia, 2024, 21 квітня):

زيلنسكي: المساعدات العسكرية الأميركية سترسل رسالة قوية للكرملين بأن واشنطن لن تتخلي عن أوكرانيا

Надання військової допомоги Америкою надішло потужний меседж Кремлю, що Вашингтон не відвертається від України

Загальна кількість коментарів під цією новиною – 66, що свідчить про зацікавленість аудиторії в обговоренні питання американської допомоги Україні. Значна частина коментарів представлена емодами, які відображають глузливе ставлення до новини. Текстові коментарі також можуть включати невербальний компонент і сарказм:

ههههه انت اصلا د تحقق هدف الكراميل لان انتو بحرب استنزاف مو حرب لغير

Ха-ха-ха, ви досягаєте мети Кремля, тому що ви ведете війну на виснаження, а не війну для іншого.

Як бачимо з коментаря, використано імітацію сміху (редуплікована літера *h* арабською) і гра зі словом "Кремль" у фразі هدف الكراميل "ви досягаєте мети Кремля", що є фактичною відповіддю на цитату В. Зеленського رسالة قوية للكرملين "надішло потужний меседж Кремлю". Тональність повідомлення – негативна, чітко виражене зневажливе ставлення до України. Однак увагу привертає одна лексема – حرب "війна", яку користувач вживає двічі. Це свідчить, по-перше, про усвідомлення ситуації попри уникання поняття війни самими ЗМІ, і по-друге – про потужний вплив дезінформації в епоху глобалізації, адже маючи надмірну кількість відомостей і ресурсів, інтернет-користувачі свідомо споживають маніпулятивний контент, що створює викривлене сприйняття дійсності. Навіть за відсутності ширшого контексту з наведеного прикладу зрозумілим стає нелояльне ставлення до жертви та схилання перед агресором. Зазначене можна помітити і в наступному коментарі:

هذا لازم يدخل موسوعة غينيس بأسرع رئيس دولة استلم المنصب وثاني يوم دمر بلده

Це має ввійти до Книги рекордів Гіннеса як голова держави, який найшвидше обійняв посаду і наступного дня знищив свою країну.

За рахунок гіперболізації يوم دمر بلده "обійняв посаду і наступного дня знищив свою країну" та сарказму у фразі لازم يدخل موسوعة غينيس "має ввійти до Книги рекордів Гіннеса" автор коментаря досягає ефекту знецінення дій та особистості українського президента. Це відповідає меті російських наративів, спрямованих на делегітимізацію інститутів влади України. Тональність коментаря – негативна, причому негативні конотації досягаються за допомогою саркастичного перетворення позитивних значень (يدخل موسوعة غينيس "увійти до Книги рекордів Гіннеса", أسرع رئيس دولة "голова держави, який найшвидше...") на протилежні у відповідному контексті.

Гумористичні зауваження з негативною емоційністю зафіксовано також в іншому коментарі:

نتنياهو وزيلينسكي ييمتوا من الفرح بعد ان تصدقت عليهم امريكا بجزء من اموال العرب

Нетаньяху та Зеленський помруть від радості після того, як Америка передала їм частину арабських грошей.

Гіперболізований вислів ييمتوا من الفرح "помруть від радості" використаний з іменами очільників України та Ізраїлю, яких поставили в один ряд. Це підсилює негативне ставлення до українського президента. Негативна тональність інтенсифікується ще й через непідтверджені відомості стосовно "грошей арабів" (اموال العرب), що не лише виражає обурення автора коментаря, але й може бути суттєвим тригером для арабської аудиторії. Проаналізований коментар є зразком маніпулятивного повідомлення, покликаного про-вокувати негативні реакції користувачів соціальних мереж.

Варто зазначити, що проаналізовані коментарі мають додатковий фактор наближення змісту повідомлення до реципієнта. Зокрема, це використання елементів розмовних форм арабської мови, звичних для носіїв. Наприклад, діалектний займенник انت "ви", дієслово ييمتوا "помирають" має діалектний афікс *b-* на початку, фраза لازم يدخل "повинен увійти" є спрощеним розмовним варіантом من يدخل, у якому, на відміну від стандартної мови, опущені частки أن та інше.

На протигагу повідомленням з негативною тональністю було також розглянуто арабськомовні коментарі з позитивною емоційністю на сторінці *Ukraine.ua.arabic* (@ukraine.ua.arabic, 2023):

نحن ندعم أوكرانيا في حربها ضد العدوان الروسي. الله يحميك وينصركم في هذه المعركة العادلة

Ми підтримуємо Україну в її війні проти російської агресії. Нехай Аллах охороняє вас і принесе перемогу в цій справедливій боротьбі.

Крім експліцитного вираження підтримки أوكرانيا "ми підтримуємо Україну", використано й імпліцитні засоби з позитивною конотацією щодо України المعركة العادلة "справедлива боротьба") і негативною – стосовно російської сторони العدوان الروسي "російська агресія"). Також автор коментаря відкрито використовує лексему حرب "війна", що в умовах інформаційного протистояння та в цьому контексті є ознакою схильності до української версії подій.

Додатковим підтвердженням позитивного ставлення до України є й використання висловів із трендових гештегів, як-от у коментарі нижче:

الوقوف مع أوكرانيا هو واجب إنساني ومبدأ أساسي لمقاومة الاستبداد والظلم نحن معكم يا أحرار أوكرانيا

Підтримка України – це людський обов'язок та основний принцип у протистоянні тиранії і несправедливості. Ми з вами, вільні українці.

Вислів الوقوف مع أوكرانيا "підтримка України" насправді перекладений умовно, оскільки він відповідає гештегу #Stand_with_Ukraine, який був запущеним як мережевий тренд на початку повномасштабного вторгнення. Тож повтор цієї фрази свідчить передусім про відстежування проукраїнського контенту автором коментаря, можливі зв'язки з Україною в минулому та інше. Це підтверджує й теза про загальнолюдське значення боротьби українців за свободу مقاومة الاستبداد والظلم "протистояння тиранії та несправедливості", واجب إنساني "людський обов'язок" тощо).

Дискусія і висновки

Отже, аналіз повідомлень офіційних арабських ЗМІ та інтернет-видань у період осінь 2023 р. – весна 2024 р. засвідчив, що тематика новин про російсько-українську війну охоплювала такі аспекти: події на фронті, дискусії щодо зміни ситуації та переговорів між сторонами, зіставлення конфліктів в Україні та Ізраїлі, допомога Заходу, роль арабських країн у розв'язанні окремих питань та інше. За змістом, опубліковані статті можуть містити як статистичні дані про втрати сторін, так і заяви різних високопосадовців, переклади виступів / інтерв'ю військових тощо.

Водночас з'ясовано, що висвітлення подій і обговорення ситуацій нерідко є суб'єктивним та однобічним, заснованим на даних лише російських інформаційних ресурсів чи офіційних відомств. Серед лексико-семантичних особливостей дослідженого контенту варто наголосити на активному використанні суспільно-політичної лексики. Зокрема, виявлено такі маркери російських наративів, як الحرب بالوكالة "проксі-війна", العملية العسكرية "військова операція", الأزمة الأوكرانية "українська криза" для уникнення номінативу حرب "війна", نظام كييف "київський режим" для позначення української влади тощо. У межах

власне воєнної тематики арабськомовні ЗМІ послуговуються сучасною військовою лексикою на позначення назв озброєнь і військової техніки, наприклад طائرة مسيرة "безпілотник", صواريخ كروز "крилаті ракети", نظام الدفاع الجوي "система ППО" тощо.

Для досягнення певної тональності в повідомленнях ЗМІ використовуються стилістичні засоби, передусім метафори, епітети, гіперболи тощо. Це особливо помітно в цитатах із виступів і заяв високопосадовців, бізнесменів, військових експертів та ін. За результатами нашої розвідки, виявлено спроби створити враження нейтральної тональності новин, які, утім, можуть мати негативний відтінок у зображенні України. Такий ефект нерідко досягається за рахунок негативних конотацій у відповідному контексті.

У зіставленні з текстами новин офіційних медіа, емоційність яскравіше виражена у коментарях до Instagram-сторінок Sky News Arabia і Ukraine.ua.arabic. Наше дослідження продемонструвало, що арабськомовні користувачі чітко усвідомлюють факт війни між Росією та Україною, однак під впливом російської пропаганди можуть виявляти глузливе ставлення до української сторони. Додатковим чинником, що наближує такі повідомлення до реципієнта, є використання розмовних варіантів арабської мови.

З іншого боку, переважно до ресурсу Ukraine.ua.arabic зафіксовано коментарі з позитивною тональністю, у яких араби висловили цілковиту підтримку Україні, використовуючи українські наративи з повтором популярних гештегів, на кшталт أوكرانيا الوقوف مع أوكرانيا #Stand_with_Ukraine, і лексичних одиниць أوكرانيا у значенні "вільні українці", عدالة "справедливість", العدوان "російська агресія" тощо.

У підсумку варто зазначити, що висвітлення російсько-української війни в арабськомовному медіадискурсі відбувається на тлі глобального інформаційного протистояння. Це спричиняє використання маніпулятивних підходів до подачі новин, які уможливлюють уникання демонстрації відкритої підтримки лише однієї сторони конфлікту. Вплив на реципієнта очевидний із коментарів у соціальних мережах, у яких погляди комунікантів розходяться відповідно до змішаних наративів воєнного часу, дезінформаційних кампаній, суспільної думки в самих арабських країнах тощо.

Проведене дослідження відкриває широкі перспективи для детальнішого вивчення мовних маркерів маніпулятивного дискурсу у глобальному медіапросторі, сентимент-аналізу коментарів про російсько-українську війну, критичного дискурс-аналізу новин арабською мовою із зазначеної проблематики, а також соціолінгвістичних розвідок для визначення ставлення арабів до вибору мовного коду у вираженні їхніх позицій щодо різних аспектів війни.

Внесок авторів: Вероніка Музика – збір емпіричних даних і їхня валідація; емпіричне дослідження; написання – оригінальна чернетка; Аліна Кучеренко – концептуалізація; методологія; написання – оригінальна чернетка, перегляд і редагування.

Список використаних джерел

- Константинова, В., & Чорногор, Я. (2023). Інформаційний вплив РФ на країни Близького Сходу і Африки у контексті війни Росії проти України. Рада зовнішньої політики "Українська Призма". <https://analytics.intsecurity.org/information-influence-russia-africa-middle-east-ua>
- Сегеда, О. (2022). Висвітлення національно-визвольної війни України в кувейтських ЗМІ. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*, 42, 328–337. <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.42.43>
- Ethelb, H. (2019). Changing the Structure of Paragraphs and Texts in Arabic: A Case from News Reporting. *International Journal of Comparative Literature & Translation Studies*, 3, vol 7, 8–25. <http://dx.doi.org/10.7575/aiac.ijclts.v.7n.3p.8>

- Jensen, N. D. (2018). Russia in the Middle East: A New Front in the Information War? In T. Karasik, & S. Blank (Eds.). *Russia in the Middle East* (pp. 265–289). The Jamestown Foundation.
- Katzka, J. (2024, February). *Russian Propaganda Efforts: Historical Continuities Accompany Technological Changes*. American Diplomacy. Insight and Analysis from Foreign Affairs Practitioners and Scholars. <https://americandiplomacy.web.unc.edu/2024/02/russian-propaganda-efforts-historical-continuities-accompany-technological-changes/>
- Kouchenane, M., & Foudil, M. (2024). Effects of Modern Media on the Arabic Language. *Psychology and education*, 3, vol. 61, 532–540.
- Kucherenko, A. (2023). Effect of Russia's War Against Ukraine on Egyptian Vlogging Discourse (on Materials of "Madā Law" and "Salam Katanani's" Vlogs). *Наукowyй вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 59, т. 2, 74–77. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.59.2.17>
- Lahlali, El M. (2023). *Arabic Media Coverage of Pandemics. Discourse, Strategy and Impact*. Routledge.
- Lundin, E. (2021). Media Arabic Grammar and Semantics. Clauses and non-core elements: A corpus investigation of print hard news [PhD Dissertation, Uppsala University]. Academia.edu https://www.academia.edu/68532061/Media_Arabic_Grammar_and_Semantics_Clauses_and_non_core_elements_A_corpus_investigation_of_print_hard_news
- Джерела ілюстративного матеріалу**
- Al-Arabiya. (2023, 11 квітня). مسؤولون غربيون يتباحثون مع كيف حول محادثات سلام مع موسكو <https://www.alarabiya.net/arab-and-world/2023/11/04/>
- An-Naqqār. (2023, 3 грудня). استعدوا لسماع أخبار سينة من أوكرانيا. <https://al-nkkar.com/news/7199.html>
- Ar-Riyāḍ. (2023, 3 грудня). مظلون روس يدمرون مخرجين أوكرانيين. <https://www.al-riyadh.com/2046583>
- Ahbār Al-Yawm. (2023, 2 грудня). نصر موسكو يقرب كل ساعة وكل يوم. <https://akhbarelyom.com/news/newdetails/4252084/1/>
- Ahbār Al-Yawm. (2023, 3 грудня). نائب رئيس مجلس الأمن الروسي: أوكرانيا تشعر بغيرة شديدة من إسرائيل. بوابة أخبار اليوم. <https://akhbarelyom.com/news/newdetails/4218282/1/>
- Bawāba Al-Ahrām. (2023, 5 листопада). أوكرانيا: ارتفاع قتلى الجيش الروسي إلى 305 آلاف و90 جنديا منذ بدء العملية العسكرية. <https://gate.ahram.org.eg/News/4607268.aspx>
- QNA. (2024, 22 травня). قطر تعلن نجاح عملية لم شمل مجموعة أطفال أوكرانيين مع عائلاتهم. <https://www.qna.org.qa/ar-QA/News-Area/News/2024-05/22/0073>
- Shīḥāfa al-Jadīd. (2023, 2 грудня). رئيس جمهورية القرم: ننتظر إحصاء زيلينسكي إلى هنا. <https://www.pressnew.net/article/18378953>
- Sky News Arabia. (2024, 28 квітня). مسيرة أطلقتها روسيا تقول إنها دمّرت 17 مسيرة أطلقتها. <https://www.skynewsarabia.com/world/1709503>
- Sky News Arabia. (@skynewsarabia). (2024, 21 квітня). المساعدات العسكرية. https://www.instagram.com/skynewsarabia/p/C6Br_8XxsYm/
- Ukraine.ua.arabic. (6. д.). https://www.instagram.com/ukrinarabic/Wikālat_habar
- Wilālat ḥabar. (2023). زيلينسكي يلغي الانتخابات الرئاسية في أوكرانيا. <https://www.5abars.com/2023/11/zelensky-cancels-presidential-elections.html>

References

- Konstantynova, V., & Chornohor, Ya. (2023). *The information influence of the Russian Federation on the countries of the Middle East and Africa in the context of Russia's war against Ukraine* [In Ukrainian]. <https://analytics.intsecurity.org/information-influence-russia-africa-middle-east-ua/>
- Seheda, O. (2022). Coverage of Ukraine's national liberation war in Kuwaiti media. *Bulletin of the Lviv University. Series Philos.-Political Studies*, 42, 328–337 [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.42.43>
- Ethelb, H. (2019). Changing the Structure of Paragraphs and Texts in Arabic: A Case from News Reporting. *International Journal of Comparative Literature & Translation Studies*, 3, vol 7, 8–25. <http://dx.doi.org/10.7575/aiac.ijclts.v.7n.3p.8>
- Foudil, M., & Kouchenane, M. (2024). Effects of Modern Media on the Arabic Language. *Psychology and education*, 3, vol. 61, 532–540.
- Jensen, N. D. (2018). Russia in the Middle East: A New Front in the Information War? In T. Karasik, S. Blank (Eds.). *Russia in the Middle East* (pp. 265–289). The Jamestown Foundation.
- Katzka, J. (2024, February). *Russian Propaganda Efforts: Historical Continuities Accompany Technological Changes*. American Diplomacy. Insight and Analysis from Foreign Affairs Practitioners and Scholars. <https://americandiplomacy.web.unc.edu/2024/02/russian-propaganda-efforts-historical-continuities-accompany-technological-changes>
- Kucherenko, A. (2023). Effect of Russia's War Against Ukraine on Egyptian Vlogging Discourse (on Materials of "Madā Law" and "Salam Katanani's" Vlogs). *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser.: Philology*, 59, vol. 2, 74–77. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.59.2.17>
- Lahlali, El M. (2023). *Arabic Media Coverage of Pandemics. Discourse, Strategy and Impact*. Routledge.
- Lundin, E. (2021). Media Arabic Grammar and Semantics. Clauses and non-core elements: A corpus investigation of print hard news. [PhD Dissertation, Uppsala University]. Academia.edu https://www.academia.edu/68532061/Media_Arabic_Grammar_and_Semantics_Clauses_and_non_core_elements_A_corpus_investigation_of_print_hard_news

Sources

- Al-Arabiya. (2023, 11 April). مسؤولون غربيون يتباحثون مع كيف حول محادثات سلام مع موسكو [in Arabic]. <https://www.alarabiya.net/arab-and-world/2023/11/04/>

An-Naqqār. (2023, 3 December). استعدوا لسماع أخبار سينية من أوكرانيا. [in Arabic]. <https://alnkkar.com/news7199.html>

Ar-Riyād. (2023, 3 December). مظلون روس يدمرون مدرعتين أوكرانيتين. [in Arabic]. <https://www.alriyadh.com/2046583>

Ahbār Al-Yawm. (2023, 2 December). مقاتل أوكراني: نصر موسكو يقترب كل ساعة وكل يوم. [in Arabic]. <https://akhbarelyom.com/news/newdetails/4252084/1>

Ahbār Al-Yawm. (2023, 3 December). نائب رئيس مجلس الأمن الروسي: أوكرانيا تتشعر. [in Arabic]. <https://akhbarelyom.com/news/newdetails/4218282/1/>

Bawāba Al-Ahrām. (2023, 5 November). 305 أوكراني: ارتفاع قتلى الجيش الروسي إلى 305 ألف و90 جنديا منذ بدء العملية العسكرية. [in Arabic]. <https://gate.ahram.org.eg/News/4607268.aspx>

QNA. (2024, 22 May). قطر تعلن نجاح عملية لم تشمل مجموعة أطفال أوكرانيين مع عائلاتهم في أوكرانيا. [in Arabic]. <https://www.qna.org.qa/ar-QA/News-Area/News/2024-05/22/0073>

Siḥāfa al-Jadīd. (2023, 2 December). رئيس جمهورية القرم: تنتظر إحصاء زيلينسكي إلى "هنا" كاسير. [in Arabic]. <https://www.pressnew.net/article/18378953>

Sky News Arabia. (2024, 28 April). مسيرة أطلقتها أوكرانيا. [in Arabic]. <https://www.skynewsarabia.com/world/1709503>

Sky News Arabia. [@skynewsarabia] (2024, 21 April). المساعدات العسكرية... الأميركية مترسل رسالة قوية للكرملين. Instagram [in Arabic]. https://www.instagram.com/skynewsarabia/p/C6Br_8XxsYm

Ukraine.ua.arabic. (б.д.). Instagram [in Arabic]. <https://www.instagram.com/ukrinarabic>

Wikālat ḥabar. (2023). زيلينسكي يلغي الانتخابات الرئاسية في أوكرانيا. [in Arabic]. <https://www.5abars.com/2023/11/zelensky-cancels-presidential-elections.html>

Отримано редакцією журналу / Received: 19.07.24
Прорецензовано / Revised: 08.09.24
Схвалено до друку / Accepted: 26.11.24

Alina KUCHERENKO, PhD (Philol.), Assist.
ORCID ID: 0000-0003-3378-3083
e-mail: alina.kucherenko@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Veronika MUZYKA, Master of Arts
ORCID ID: 0009-0004-3871-7004
e-mail: veronique.muzyka@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

REPRESENTATION OF RUSSIAN FEDERATION'S WAR AGAINST UKRAINE IN ARABIC MEDIA (BASED ON ONLINE NEWS AND INSTAGRAM COMMENTS)

Background. In the conditions of information war, the position of Arab countries regarding the Russian aggression against Ukraine is expressed in the mass media through lexico-semantic and stylistic markers that can be influenced by the Russian propaganda. The relevance of this investigation is caused by the need to identify the lexis with which the Arab media describe the situation in Ukraine, and to determine the news topics and reactions to them in the social networks. The purpose of this study is to determine the peculiarities of the lexico-semantic and stylistic means of forming the Arab media discourse in which the war between Russia and Ukraine is reflected.

Methods. A complex methodology was applied, covering elements of lexico-semantic and stylistic analysis (the study of relevant lexis in the news texts); comparative analysis (depicting the language characteristics of the different resources' content); linguopragmatic analysis (defining the communicative goal and features of vocabulary functioning in mass media messages and comments on them); discourse analysis (determining the peculiarities of the chosen topics' reflection in the media and the impact on the online-communication in the context of information war).

Results. The thematic features of the Russia-Ukraine war news representation are outlined based on the online resources of various Arab countries (Egypt, Qatar, UAE, Saudi Arabia). The conducted lexical-semantic analysis highlighted the specifics of the use of socio-political and military lexis. Russian propaganda markers for denoting the war in Ukraine and the Ukrainian authorities were determined. The stylistic means of creating emotional expressiveness in the news and Instagram comments were identified.

Conclusions. The Arab mass media reports covered the topics of events at the front, discussions on negotiations between the Russian Federation and Ukraine, Western aid, participation of the Arab countries, and so forth. The information is frequently presented subjectively and based on the Russian sources. The most prominent place is occupied by the socio-political and military vocabulary, which, due to various connotations, can influence the tonality of messages. The Russian propaganda markers, such as the expressions "military operation" and "Kyiv regime", are used even in texts with the neutral tonality, which can lead to a negative perception of Ukraine. Metaphors, epithets, hyperboles, etc. are used to achieve a particular tonality in the news content. Compared to the news, the reactions of Instagram users, whether positive or negative, which are expressed openly, can contain sarcasm, and the comments themselves are designed to exert a manipulative influence on other communicants.

Keywords: Arabic media discourse, lexico-semantic features, media language, Russia-Ukraine war, tonality.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

УДК 811.222.1'06:373.611:355

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-242X.2024.30.06>

Ірина ЛЕВЧИН, канд. філол. наук, асист.

ORCID ID: 0000-0002-4371-106X

e-mail: i.levchyn@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Богдан ГРИЦАЙЛО, магістр

ORCID ID: 0009-0002-7795-1595

e-mail: hritsaylobohdan@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ ПЕРСЬКОЇ МОВИ

Вступ. Військова термінологія в сучасну епоху визначається постійними змінами й актуалізацією військових понять у контексті сучасних воєнних конфліктів, технологічного прогресу та вимог до точності і стандартизації використання термінології. В Ірані військова лексика проникає в ефір радіо та телебачення, з'являється на сторінках друкованих ЗМІ, стає все більш звичним явищем на просторах інтернету.

Обмежена кількість в Україні наукових праць, присвячених перській військовій термінології й особливостям її перекладу і функціонування, зумовлює новизну та актуальність цієї розвідки, метою якої є встановлення специфіки словотвірних процесів у галузі перської військової термінології через структурно-семантичний аналіз термінопозначень, зафіксованих у перськомовному медіа-дискурсі. Основне завдання статті – встановити найбільш поширені способи словотвору перських військових термінів, що функціонують у текстах електронних перськомовних ЗМІ, і визначити відсоток їхньої частотності.

Методи. Використовувались такі методи дослідження: теоретичний аналіз (опрацювання наукової літератури за темою дослідження), компонентний аналіз, структурно-семантичний аналіз (добір ілюстративного матеріалу та його групування за структурою), елементи концептуального аналізу, описовий метод.

Результати. Під час аналізу 250 військових термінів було виділено основні способи словотвору перської військової термінології, яка найчастіше зустрічалася в текстах електронних перськомовних ЗМІ. За підсумками здійсненого аналізу розроблена діаграма за частотністю функціонування способів словотвору.

Висновки. Основні способи словотвору сучасної перської військової термінології: афіксація (префіксація і суфіксація), напівафіксація, словоскладання й комбінація способів. Вагому частку складають запозичення, зокрема арабізми та англіцизми. За результатами розробленої діаграми, найбільш частотними способами словотвору перської військової термінології в текстах перськомовних ЗМІ виявились словоскладання та афіксація.

Ключові слова: перська мова, військова термінологія, термін, словотвір, ЗМІ, запозичення.

Вступ

Сучасне людство постійно стикається з такими викликами, як військові конфлікти в гарячих точках по всьому світу. І часто мова стає тим маніпулятивним інструментом ЗМІ, політиків, військових експертів тощо, за допомогою якого описуються мілітаризовані події. Необхідність правдиво й адекватно висвітлювати такі події і зумовлює актуальність дослідження військової термінології як основної групи військової лексики, що позначає поняття, "безпосередньо пов'язані з військовою справою, збройними силами, методами збройної боротьби тощо" (Мельник, & Юрковська, 2021, с. 138–139). Військова термінологія постійно еволюціонує, і це обумовлено не лише науково-технічним прогресом, але й постійними змінами в геополітичній і військовій ситуації у світі. Суперництво між арміями різних країн і постійне оновлення зброї та техніки приводить до появи нових термінів і понять у військовій сфері. Потреба у стандартизації та чіткості у використанні термінології зумовлює її постійний розвиток. Військова лексика відрізняється строгістю та точністю, оскільки неправильне використання термінів може мати серйозні наслідки. Тому в цій сфері стандартизація та закріплення термінів здійснюються набагато ефективніше, ніж в інших стилях мовлення. Отже, військова термінологія визначається постійними змінами й актуалізацією військових понять у контексті сучасних воєнних конфліктів, технологічного прогресу та вимог до точності та уніфікації у її використанні. У наш час, з розвитком культурних, політичних та економічних зв'язків Ірану із країнами Європи, включаючи військові конфлікти на Близькому та Середньому Сході та взаємовигідну співпрацю з Росією у військово-політичній галузі, багато слів увійшли в перську мову із західних мов, що позначилося й на термінології.

Метою дослідження є встановлення особливостей словотвору перської військової термінології через структурно-семантичний аналіз термінопозначень, зафіксованих у перськомовному медіа-контенті. **Об'єктом** дослідження є військова термінологія сучасної перської мови. **Предмет** дослідження становлять структурно-семантичні особливості словотвору в галузі перської військової термінології. **Матеріалом** дослідження слугували 250 військових термінів, відібраних за принципом частотності з текстів перськомовних електронних ЗМІ (AA News, BBC News, IRNA News, Mehr News).

Огляд літератури. Дослідження перської військової термінології викликає інтерес науковців не лише виключно з академічного погляду, а й у зв'язку з сучасними викликами та потребами військової сфери. Розуміння структурно-семантичних особливостей військової термінології в перській мові може мати важливе значення для військових діячів, перекладачів, дипломатів та інших фахівців, що працюють у міжнародному середовищі. Останні досягнення в галузі мовознавства, особливо у вивченні формування та перекладу військової термінології, відкривають нові перспективи для дослідження (Мельник, & Юрковська, 2021). Ці підходи надають інноваційні інструменти для глибшого розуміння процесу формування й еволюції термінології, що є важливим для подальшого розвитку цієї галузі. Специфіку формування військової термінології в давньоперській та середньоперській мовах досліджували М. Ірвані, А. Мохаммаді (Irvani, & Mohammadi, 2009) та І. Джалалі (Jalali, 2004). Проблематиці сучасної перської військової термінології й особливостям її перекладу присвячені праці таких мовознавців, як М. Джамшіді (Jamshidi, 2004), Г. Ходжати Ашрафі (Hojati Ashrafi, 2018), англійсько-перські

словники військової термінології С. А. Мірхасані (Mirhasani, 1999) і Г. Аміна, М. Хакірі (Amin, & Haghiri, 1999), персько-арабський словник військової термінології М. Агададі (Aghadadi, 2015). В Україні цю тему досліджувала Н. Акульшина (Акульшина, 2011).

Методи

Для досягнення поставленої мети використовувалися такі методи дослідження: теоретичний аналіз (опрацювання наукової літератури за темою дослідження), компонентний аналіз, структурно-семантичний аналіз (добір ілюстративного матеріалу та його групування за структурою), елементи концептуального аналізу, описовий метод.

Результати

Сучасна перська військова термінологія є результатом взаємодії різних культур на території Ірану та мовних впливів протягом його історії. У перській мові військові терміни відображають не лише військову стратегію і тактику держави, а й культурні та історичні особливості суспільства. Розвиток військової лексики в перській мові відбувався під впливом різних історичних подій і суспільно-політичних змін. Зокрема військові конфлікти, внутрішні революційні перетворення в Ірані, торгівля Ірану з країнами Європи та Росією тощо мали значний вплив на розвиток перської військової термінології. Ці події викликали не лише зміни в самій лексиці, але і стимулювали появу нових термінопозначень, які відображали нові реалії та вимоги сучасного військового життя (Khormay, 2010, p. 76).

Один із найефективніших способів збагачення військової термінології полягає в застосуванні модельного словотвору. У цьому випадку можуть використовуватися як іранські іменні напівфікси, так і дієслівні, найчастіше виражені основами теперішнього та минулого часів дієслів. За спостереженням Н. Акульшиної, найпоширенішими видами словотвору перської військової термінології є афіксальний (префіксальний і суфіксальний) і напівфіксальний способи словотвору, їхнє комбінування, а також словоскладання (Акульшина, 2012, с. 49).

Префікси в перській мові відіграють різноманітні ролі й можуть додавати термінам нові значення та семантичні відтінки. Їхній вплив на значення слова може бути суттєвим і змінюватись залежно від контексту та специфіки використання. Знання цих механізмів сприяє кращому розкриттю семантичного потенціалу мови та її можливостей у створенні нових концепцій та ідей. Аналізуючи процес словотворення в перській військовій термінології, можна виділити декілька продуктивних префіксів із різними семантико-когнітивними значеннями. Це дає можливість зрозуміти, які саме смисли, з погляду носіїв перської мови, важливі для лаконічного вираження й можуть закріплюватися у словотворчому елементі певного терміна чи поняття. Такий аналіз також допомагає визначити, який обсяг інформації передається тим чи іншим словотворчим елементом із загального потоку знань про світ (Jamshidi, 2009).

Продуктивні префікси в перській військовій термінології можуть відображати різні аспекти, включаючи час, місце, характеристики, дії тощо. Прикладом можуть бути:

- префікс [piš-] – (پیش), *досл.* "до, перед", що вказує на передній, попередній чи початковий характер об'єкта чи дії. Наприклад, цей префікс використовується в таких термінах, як [pišāhangī] – (پیشاهنگی) – "розвідка", "передовий", "передбачуваний напад"; [pišrow] – (پیشرو) – "передовий", "той, що пішов вперед", "просування", "прогресивний"; [pišmarge] – (پیشمرگه) – "передова армія", "передовий бійцівський підрозділ, що оперує в передній

лінії"; [pišāni] – (پیشانی) – "лоб", "чоло", "голова колони, яка є частою мішенню в бойових ситуаціях".

- префікс [bā-] – (با), походження якого зводять до середньоперського прийменника *abāg-apāk* ("з", "разом"). Цей префікс в основному використовується для створення якісних прикметників зі значенням "той, що має щось" або "той, кому належить щось". Префікс (با) приєднується до абстрактного іменника, зазвичай арабського чи перського походження: [bā tajrobe] – (با تجربه) – "буваллий", "досвідчений"; [bā khāter] – (با خاطر) – "відданий"; [bā enzebāt] – (با انضباط) – "дисциплінований"; [bā erāde] – (با اراده) – "вольовий". Ці прикметники можуть формувати складені термінологічні словосполучення й поняття, які використовуються у військовому дискурсі для пояснення або характеристики. Наприклад: [sarbāz-e bā enzebāt] – (سرباز با انضباط) – "дисциплінований солдат"; [afsar-e bā tajrobe] – (افسر با تجربه) – "досвідчений офіцер". Цей префікс використовується для виділення наявності певного явища у свідомості носіїв мови. У деяких випадках із цим префіксом (با) можуть також утворюватись прислівники та прикметники: [bā ihtiyāt] – (با احتیاط) – "Обережно!".

Префікс [bi-] – (بی), що має у своїй основі середньоперський префікс *abē-apē*, використовується для вираження концептуального змісту "відсутності якоїсь якості", характеристики або заперечення чогось: [bi xalabān] – (بی خلبان) – "безпілотний (літак)" (*досл.* без пілота); [bi sim] – (بی سیم) – "бездротовий (напр. рація)" (*досл.* без дроту); [bi sabāt] – (بی ثابت) – "нестійкий" (*досл.* без стабільності); [bi dud] – (بی دود) – "бездимний" (*досл.* без диму); [bi nazm] – (بی نظم) – "недисциплінований" (*досл.* без порядку); [bi erāde] – (بی اراده) – "безвольний" (*досл.* без волі); [bi harakat] – (بی حرکت) – "нерухомий" (*досл.* без руху).

Префікс [nā-] – (نا) додається до іменника і має значення "відсутності чогось": [nā āram] – (نا آرام) – "турбулентний"; [nā amn] – (نا امن) – "ненадійний", "небезпечний"; [nāpāydar] – (نا پیدار) – "перехідний", "тимчасовий"; [nā tawā] – (نا توانی) – "неспроможність", "слабкість".

Шляхом семантико-когнітивного аналізу утворення слів за допомогою префіксів у перській військовій термінології можна з'ясувати, що ці префікси використовуються для вираження відсутності певної якості чи предмета в уявленні мовців:

- префікс [bāz-] – (باز), має семантичне значення "повторного, ретельного виконання чогось": [bāzrasi] – (بازرسی) – "перевірка", "огляд"; [bāzdid-e zamin] – (بازدید زمین) – "топографічна зйомка"; [bāz namudan-e rāh] – (باز نمودن راه) – "розчистка дороги"; [bāzgašt] – (بازگشت) – "повернення отримання даних".

- префікс [ham-] – (هم), який має походження від давньоперського *hama*, що зустрічається в Бегістунському написі царя Дарія I у слові "*hamapita*", що означає "від того ж самого батька" щодо брата. Цей префікс використовується для утворення іменників і прикметників, що підкреслюють спільну приналежність: [hamātašāhangī] – (هم آتش آهنگی) – "координація вогню"; [hamxedmat] – (هم خدمت) – "однополчанин"; [hamrāhi] – (همراهی) – "супровід"; [hamrāh] – (همراه) – "той, що супроводжує". Цей префікс є засобом формування у свідомості носіїв мови маркеру певного скоординованого явища.

- префікси [qeyr] – (غیر) та [zedd] – (ضد) – зазвичай у свідомості більшості іранців мають значення "проти, анти" або "відсутності" і використовуються з ізафетом, зближуючись із відіменними прийменниками:

- префікс [qeyr] – (غیر) – [qeyr-e mosallah] – (غیر مسلح) – "неозброєний"; [qeyr-e rasmi] – (غیر رسمی) – "неофіційний";

(غيرامن) – [qeyr-e amn] – "небезпечний"; (غيرزهره) – [qeyr-e zereh] – "неброньований"; (غيرمتمركز كردن) – [qeyr-e motemarkez kardan] – "децентралізовувати"; (غيرنظامي كردن) – [qeyr-e nezāmi kardan] – "демілітаризовувати".

• префікс [zedd] – (ضد) – [zedd-e ettelā`āti] – "контррозвідка"; (ضد خمپاره انداز) – [zedd-e xompāreandāz] – "протимінометний"; (ضد موشك) – [zedd-e mušak] – "протиракетний"; (ضد زره) – [zedd-e zereh] – "броньований". Ці префікси функціонують як призма для формування у свідомості мовців певного оцінного ставлення до конкретного явища чи якості, що відображає їхню відсутність або негативне сприйняття.

Дослідження семантики цих префіксів у контексті військових термінопозначень допомагає глибше розуміти когнітивні процеси, задіяні у процесі словотворення, і специфіку їхнього сприйняття носіями мови. Цей аналіз сприяє покращенню якості перекладу військових текстів і документації, що забезпечує більш точну та ефективну комунікацію (Акульшина, 2012, с. 50).

Отже, проаналізувавши 200 одиниць перської військової термінології, ми виявили, що шляхом префіксації утворено 38 слів, що становить 15 % з усіх 250 відібраних термінів.

Серед **суфіксальних** словотвірних елементів у перській військовій термінології найбільш поширений омонімічний суфікс (ی) – (i), тобто "yā-ye masdari", який використовується для утворення іменників, або "yā-ye nesbi", який використовується для утворення прикметників: (پلکانی) – [pellekāni] – "трибуни" – від (پلکان) – [pellekān] – "сходи" + суфікс (ی) – (ی) – [rāhbordi] – "стратегічний" – від (راهبرد) – [rāhbord] – "стратегія" + суфікс (ی) – (ی).

Більшість прикметників, що утворюються у складі калькованих і напівкалькованих поєднань у перській військовій термінології, формуються за допомогою "yā-ye nesbi: (آموزشی) – [āmuzeši] – "навчальний" – від (آموزش) – [āmuzeš] – "навчання" + суфікс (ی) – (ی) – [sā`atī] – "вартовий" – від (ساعت) – [sā`at] – "годинник" + суфікс (ی) – (ی) – [soutī] – "акустичний" – від (صوت) – [sout] – "звук" + суфікс (ی) – (ی) – [e`lāmiyyeyi] – "агітаційний", від (اعلامیه) – [e`lāmiyye] – "агітація", заява + суфікс (ی) – (ی).

Суфікс (ار) – (ār) вказує на виконувачу дію або особу, яка виконує цю дію: (بستار) – [bastār] – "затворник", "той, хто закриває", утворене від (بست) – [bast] – основа минулого часу (OMЧ) дієслова "закривати" (بستن) + суфікс (ار) – (ār); (راهبردار) – [rāhbordār] – "стратег, той, хто розвиває стратегію" – від (راهبرد) – [rāhbord] – "стратегія" + суфікс (ار) – (ār).

Проаналізувавши 250 лексичних одиниць, ми встановили, що за допомогою суфіксального способу словотвору утворено 20 слів, що складає 8 % з усіх представлених термінів.

Вивчення взаємодії афіксів і основної словотвірної частини терміну в перській мові є ключовим напрямом лінгвістичних досліджень, оскільки воно сприяє не лише глибшому розумінню мови, а й виявленню впливу культурних і соціальних аспектів. Для моделі **напівафіксального** утворення термінів у перській мові характерно використання як іменних, так і дієслівних напівафіксів. **Іменні напівафікси** – це іменники, які втратили свою самостійність і перетворилися на словотвірні компоненти. Ця особливість визначає основні аспекти утворення нових термінів у військовій термінології, відображаючи мовні й культурні контексти перської мови. Прикладом таких словотвірних елементів служить (گاه) – [gāh], що має значення "місце": термін (ایستگاه) – [istgāh] – "місце

розташування", "термінал", утворений унаслідок розширення значення слова "зупинка", яке, так само, з'явилося в результаті поєднання основи теперішнього часу (далі ОТЧ) дієслова (ایستادن) – [istādan] – "стояти" + напівафікс (گاه) – [pāyghāh] – "військова база", утворене від ОТЧ дієслова (پایستن) – [pāyestan] – "зберігатись", "тривати довго" + напівафікс (گاه) – [ordugāh] – "табір", утворене від (اردو) – [ordu] – "військо", "армія" + напівафікс (گاه) (Акульшина, 2012, с. 51).

Однак **дієслівні напівафікси** отримали значно ширше застосування у словотворенні військових термінів: (باران گیر) – [bārān-gir] – "плащ-дошовик" – від (باران) – [bārān] – "дощ" + (گیر) – [gir] – ОТЧ дієслова (گرفتن) – [gereftan] – "брати", "приймати"; (سرعت نگار) – [sor`at-negār] – "тахограф", "тахометр" – від (سرعت) – [sor`at] – "швидкість" + (نگار) – [negār] – ОТЧ дієслова (نگاشتن) – [negāstan] – "записувати"; (سرعت یاب) – [sor`at-yāb] – "снідометр" (прилад вимірювання швидкості) – від (سرعت) – [sor`at] – "швидкість" + (یاب) – [yāb] – ОТЧ дієслова (یافتن) – [yāftan] – "знаходити".

Одним із найпоширеніших елементів є [puš] (پوش) – ОТЧ дієслова (پوشیدن) – [pušidan] – "надягати", "покривати"; (برپوش) – [barpuš] – верхня частина військової форми – від (بر) – [bar] – "поперек", "груди" + (پوش) – [puš] – "надягати"; (سان پوش) – [sān-puš] – "френч" або "військова туніка", здебільшого парадна – від (سان) – [sān] – "парад", "огляд" + (پوش) – [puš] – "надягати"; (ساق پوش) – [sāq-puš] – "гетри", "онучі" – від (ساق) – [sāq] – "нога", "гомілка" + (پوش) – [puš] – "надягати".

Кількість термінів, утворених шляхом напівафіксації, склала 46 слів (тобто 18,4 % з усього проаналізованого матеріалу).

Частина військової лексики утворена комбінуванням способів словотвору – одночасно з використанням афіксів і напівафіксів, наприклад: (تندخیزی) – [tondxizi] – "бойова повітряна тривога, що супроводжується швидким підйомом винищувачів в небо" – від (تند) – [tond] – "швидкий", "квапливий" + (خیزی) – [xizi] – ОТЧ дієслова (خاستن) – [xāstan] – "вставати", "підніматися" + суфікс (ی) – [kārgozini] – "відділ кадрів" – від (کار) – [kār] – "робота" + (گزین) – [gozin] – ОТЧ дієслова (گزیدن) – [gozidan] – "вибирати", "віддавати перевагу" + суфікс (ی) – (ی).

Також часто зустрічаються складні терміни, які утворені способом **словоскладання** й об'єднують декілька слів у одне найменування. Такі мовні одиниці часто представлені копулятивами, тобто їхні складові частини мають рівноцінне значення: (رزم نامه) – [razmnāme] – "сценарій бойових дій" – від (رزم) – [razm] – "бій" + (نامه) – [nāme] – "лист"; (تیرنشان) – [tirnešan] – "мішень", "ціль" – від (تیر) – [tir] – "постріл" + (نشان) – [nešan] – "мітка". Наприклад, слово (نیرو) – [niru] – "сила" використовується у значенні "потужності або енергії військового знаряддя чи дії" й у сполученні з іншими словами утворює значну частину військових термінів. Наприклад: (نیروی هوایی) – [niru-ye havāyi] – "повітряні сили", "авіація"; (نیروی زمینی) – [niru-ye zamini] – "наземні сили", "армія"; (نیروی دریایی) – [niru-ye daryāyi] – "морські сили, військовий флот"; (نیروی مخابراتی) – [niru-ye moxāberāti] – "військовий зв'язок, комунікації"; (نیروی انفجادی) – [niru-ye enferādi] – "індивідуальні сили", "окремі військові підрозділи" тощо.

Кількість термінів, утворених шляхом словоскладання, у проаналізованому матеріалі найбільша – 63 одиниці, що складає 25 % від усього проаналізованого матеріалу. Отже, унаслідок здійсненого аналізу було встановлено, що найчастотнішим способом творення військових термінів, які зустрічаються в сучасних перськомовних ЗМІ,

постає словоскладання – 63 одиниці (25 %); на другій позиції за частотністю перебувають терміни, утворені шляхом афіксації (префіксації та суфіксації, разом – 58 одиниць або 23 %); далі за спадом частот у нашій класифікації розташовуються терміни, утворені способом напівафіксації – 46 одиниць (18,4 %) і шляхом комбінування різних способів словотвору – 24 одиниці (9,6 %) (рис. 1). Решта 24 % термінів віднесено до групи "інше", які не утворені вищевказаними способами, а є

переважно калькуваннями з англійської й арабської мов або гібридними утвореннями, одним з елементів яких є запозичення, до яких додано афікс або напівафікс перського походження, напр.: (بمبافکن) – [bombaḥkan] – "бомбардувальник", (بمبگیر) – [bombgir] – "бомботримач" (на літаку), (مینگذاری) – [mingozāri] – "мінування", (ناوشکن) – [nāvšekan] – "ескадрений міноносець", (ناوگان) – [nāvgān] – "флот" тощо.



У дослідженні розвитку військової термінології перської мови важливе місце варто приділити аналізу іншомовних запозичень, які відображають динаміку культурних, соціальних та історичних зв'язків Ірану з іншими народами і країнами. Якщо говорити про наш матеріал загалом, то запозичення становлять найбільшу частину опрацьованої лексики – 118 термінів (47 % від 250 відібраних військових термінів).

Значну частку військової термінології складають лексичні запозичення військової термінології з англійської мови, що передаються за допомогою транслітерації: (بمب) – [bobm] – "бомба"; (تانک) – [tānk] – "танк"; (رادار) – [rādār] – "радар"; (مین) – [min] – "міна" тощо. Багато англійських слів також використовуються у сфері зв'язку, радіоелектронної боротьби й розвідки: (بلاک) – [blāk] – "блок"; (کود) – [kod] – "код"; (فریکانس) – [frikāns] – "частота"; (سویچ) – [svič] – "перемикач"; (جنراتور) – [jenerātur] – "генератор"; (پیلوت) – [pilut] – "пілот"; (مودولاتور) – [modulātur] – "модулятор"; (باطری) – [bātri] – "акумулятор", "батарея"; (اکومولاتور) – [akumulātor] – "акумулятор" тощо. А також багато англійських військових термінів у галузі артилерії: (راکت) – [rāket] – "ракета"; (انجن) – [enjen] – "двигун"; (لايزر) – [lāyzer] – "лазер" тощо; зброї масового знищення: (تروٹیل) – [trotil] – "тротил"; (ازوتوپ) – [ezotop] – "ізотоп"; (اتوم) – [atom] – "атом"; (بیالوژیک) – [biāložik] – "біологічний"; (دیتوناتور) – [ditonātor] – "детонатор" тощо.

Іншою великою групою запозичень є арабська лексика. Військові терміни, запозичені з арабської мови, відображають багатовікову історію взаємодії між перським та арабським світами, а також вплив ісламської культури на військову сферу. Наприклад, (مدافع) – [modāfe] – "захисник", "оборонець"; (هجوم) – [hojum] – "напад", "атака"; (نظامی) – [nezāmi] – "військовий"; (سلاح) – [selāh] – "зброя"; (تہاجم) – [tahājom] – "вторгнення"; (استحکامات) – [estehkāmāt] – "укріплення", "фортифікація"; (تسلحات) – [taslihāt] – "боеприпаси", "спорядження"; (خدمات نظامی) – [xadamāt-e nezāmi] – "військова служба"; (ترکیب نظامی) – [tarkib-e

pezāmi] – "формування/ формація/ військова група"; (معاهده صلح) – [mo'āhede-ye solh] – "мирна угода"; (مفقودالاشتر) – [mafqudolasar] – "зниклий безвісти" тощо. Загальна кількість запозичень з інших мов складає 118 термінів (47 % від 250 відібраних військових термінів), найбільшу частину з них налічують арабізми. У вищевказаній діаграмі ми врахували лише ті з них, що виступали у складі термінів, утворених шляхом гібридизації.

Дискусія і висновки

Військова термінологія, як одна з найбільших складових військової лексики, визначає поняття, безпосередньо пов'язані з військовою справою, і становить важливий об'єкт дослідження з огляду на сучасні геополітичні перетворення у світі. Словотворчі процеси відіграють помітну роль у формуванні термінології, а їхній аналіз унаочнює специфіку сприйняття світу й культурно-історичний досвід народу. Різноманітні афікси, їхнє походження та використання є важливим об'єктом досліджень у іранській лінгвістиці. Вивчення семантико-когнітивних аспектів дериваційних елементів відкриває широкі можливості для концептуальної інтерпретації різних фрагментів дійсності. Аналіз термінології у військовій сфері дозволяє розглядати процеси передачі знань через призму професійного сприйняття світу носіями перської мови.

Словотворення, яке поєднує внутрішні процеси та взаємодію з іншими мовами, є важливим розділом мовознавства. Дериваційні механізми відображають особливості культурного сприйняття й уявлень народу, відбиваючи його світогляд у мовній формі. Тобто словотвір не лише відтворює мовний арсенал певного народу, але й відображає його історію, соціокультурний контекст і ментальність.

Отже, у ході аналізу 250 військових термінів, відібраних за принципом частотності вживання з текстів перськомовних ЗМІ, було виявлено, що способом словоскладання утворено 63 терміни (25 %); 58 термінів

(23 %) утворені шляхом афіксації, із яких 38 термінів (15 %) – шляхом префіксації і 20 термінів (8 %) – шляхом суфіксації; 46 термінів (18,4 %) утворені шляхом напівафіксації; 24 терміни (9,6 %) – за допомогою комбінації різних способів словотвору. Решта 24 % віднесені до групи "Інше", до якої ввійшли терміни, створені способом калькування з англійської й арабської мов, або такі, що були зафіксовані у складі гібридних утворень (рис. 1). Такий розподіл свідчить насамперед про складність і своєрідність формування перської військової термінології. Усі зафіксовані способи словотвору перської військової термінології за спадом частот можна представити так: словоскладання, афіксація, напівафіксація та комбінування різних способів. Отже, модельне словотворення залишається найпоширенішою практикою формування перської військової термінології. Хоча в цілому загальна кількість усіх запозичень значна – 118 термінів (47 % від загальної кількості проаналізованих 250 одиниць), проте спостереження за використанням іншомовних еквівалентів свідчать про тенденцію до їхнього зменшення. Серед іншомовних запозичень у перській військової термінології переважають арабізми й англіцизми, а також гібридні утворення.

Результати здійсненого дослідження можуть сприяти поліпшенню перекладу військових термінів і забезпеченню належного розуміння подій в умовах воєнного конфлікту. Вони можуть використовуватись під час підготовки студентів-філологів, зокрема військових перекладачів, для укладання відповідних навчальних матеріалів.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у визначенні особливостей функціонування й перекладу перської військової термінології українською на матеріалі перськомовних військово-наукових і військово-технічних текстів.

Внесок авторів: Богдан Грицайло – збір емпіричних даних і їхня валідація; емпіричне дослідження; написання – оригінальна чернетка; Ірина Левчин – концептуалізація; методологія; написання – перегляд і редагування.

Список використаних джерел

- Акульшина, Н. Т. (2012). Загальна характеристика способів словотворення сучасної перської військової термінології. *Studia Linguistica*, 6, ч. 1, 47–53. https://studia-linguistica.knu.ua/wp-content/uploads/files/vol_all6_1.pdf
- Акульшина, Н. Т. (2011). *Основи військового перекладу (перська мова)*. Логос.
- Мельник, П. П., & Юрковська, М. М. (2021). Визначення поняття військової лексики та підходи до її вивчення. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*, 13, т. 2, 137–141. <https://vestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/11258>
- Амин, غفار. حقیری، مصطفی، محمودی، اسماعیل. (1999). فرهنگ لغات و اصطلاحات نظامی. تهران: موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی: موسسه فرهنگی انتشاراتی فروزان. <https://eliteraturebook.com/books/pdf/18120/>

Iryna LEVCHYN, PhD (Philol.), Assist.
ORCID ID: 0000-0002-4371-106X
e-mail: i.levchyn@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Bohdan HRYTSAILO, Master of Arts
ORCID ID: 0009-0002-7795-1595
e-mail: hrritsaylobohdan@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

STRUCTURAL-SEMANTIC FEATURES OF MODERN PERSIAN MILITARY TERMINOLOGY

Background. *Military terminology in the modern era is characterized by constant changes and updating of military concepts in the context of modern military conflicts, technological progress and requirements for accuracy and standardization of the use of terminology. In Iran, military vocabulary permeates the airwaves of radio and television, appears on the pages of print media, and is becoming more and more commonplace on the Internet. The limited number of scientific works in Ukraine devoted to the word formation of the Persian military terminology and the peculiarities of its translation and functioning determines the relevance and novelty of this investigation, the purpose of which is to establish the specificity of the word formation of the Persian military terminology through the structural-semantic analyses of the terms recorded in Persian-language media*

- آقادی، میثم. (2015). فرهنگ اصطلاحات نظامی نوین فارسی – عربی. اصفهان: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان.
- ایروانی، محمدرضا. محمدی، عبدالرضا. (2010). واژه سازی و واژه گزینی نظامی در زبان فارسی باستان و میانه. مدیریت نظامی. شماره ۹۲. ص: ۱۴۵-۱۸۰.
- <https://ensani.ir/file/download/article/20120329150054-5028-14.pdf>
- جلالی، ایرج. (2004). القاب و مناصب نظامی در عصر ساسانیان. رشد آموزش تاریخ زمستان ۱۳۸۳ - شماره ۱۷. ص: ۲۳-۱۷.
- <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/198565>
- جمشیدی، محمدحسین. (2004). مبانی و تاریخ اندیشه نظامی در ایران. تهران: بسیج منطقه ۳.
- حجتی اشرفی، غلامرضا. (2018). مجموعه کامل قوانین و مقررات نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران. تهران: انتشارات گنج دانش.
- خرمایی، علیرضا. (2008). اصول ساختار و واژه سازی و واژه های نوساخته عمومی. مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد (علمی – پژوهشی). دوره ۴۱، شماره ۱۶۰. ص: ۷۵-۹۴.
- https://jm.um.ac.ir/article_31856.html
- میر حسینی، سیداکبر. (1999). فرهنگ لغات و اصطلاحات نظامی. تهران: فروزان.
- فرهنگ+لغات+و+اصطلاحات+نظامی
- <https://eliteraturebook.com/books/view/18120/>
- Джерела ілюстративного матеріалу**
- AA News. <https://www.aa.com.tr/fa/>
- BBC News. <https://www.bbc.com/persian/>
- IRNA News. <https://www.irna.ir/>
- Mehr News. <https://www.mehrnews.com/news/>

References

- Aghadadi, M. (2015). *Dictionary of modern Persian-Arabic military terms* [in Persian].
- Akulshyna, N. T. (2012). General characteristics of word formation methods of modern Persian military terminology. *Studia Linguistica*, vol. 6, 1, 47–53 [in Ukrainian]. https://studia-linguistica.knu.ua/wp-content/uploads/files/vol_all6_1.pdf
- Akulshyna, N. T. (2011). *Basics of military translation (Persian language)*. Logos [in Ukrainian].
- Amin, Gh., & Haghighi, M., & Mahmudi, E. (1999). *Dictionary of military words and terms*. Faruzan [in Persian]. <https://eliteraturebook.com/books/pdf/18120/>
- Hojati Ashrafi, Gh. (2018). *The complete set of laws and regulations of the armed forces of the Islamic Republic of Iran*. Ganj-e Dāneš [in Persian].
- Irvani, M., & Mohammadi, A. (2010). Word formation and military word selection in ancient and middle Persian language. *Military Management*, vol. 92, 145–180. [in Persian]. <https://ensani.ir/file/download/article/20120329150054-5028-14.pdf>
- Jalali, I. (2004). Titles and military positions in the Sasanian era. *The growth of history education*, 17, 17–23 [in Persian]. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/198565>
- Jamshidi, M. (2004). *Basics and history of military thought in Iran*. Basij manteq-ye 3 [in Persian].
- Khormayi, A. (2008). Structural principles of word formation and general newly formed words. *Journal of Faculty of Literature and Human Sciences of Ferdowsi University of Mashhad (scientific-research)*, vol. 41, 160, 75–94 [in Persian]. https://jm.um.ac.ir/article_31856.html
- Melnyk, P. P., & Yurkovska, M. M. (2021). Definition of the concept of military vocabulary and approaches to its study. *Bulletin of the Student Scientific Society of Vasyl Stus Donetsk National University*, vol. 13, 2, 137–141 [in Ukrainian]. <https://vestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/11258>
- Mirhasani, S. A. (1999). *Dictionary of military words and terms*. Foruzān [in Persian]. <https://eliteraturebook.com/books/view/18120/>
- فرهنگ+لغات+و+اصطلاحات+نظامی
- Sources**
- AA News. Anadolu Agency (AA) [in Persian]. <https://www.aa.com.tr/fa/>
- BBC News [in Persian]. <https://www.bbc.com/persian/>
- IRNA News. The Islamic Republic News Agency [in Persian]. <https://www.irna.ir/>
- Mehr News Agency [in Persian]. <https://www.mehrnews.com/news/>

Отримано редакцією журналу / Received: 21.06.24

Прорецензовано / Revised: 09.09.24

Схвалено до друку / Accepted: 26.11.24

discourse. The main objective of the study is to establish the most common ways of word formation of Persian military terms functioning in the texts of electronic Persian-language media, and to determine the percentage of their frequency.

M e t h o d s . *The following research methods were used: theoretical analysis (examination of scientific literature on the topic of research), component analysis, structural-semantic analysis (selection of illustrative material and its grouping by structure), elements of conceptual analysis, descriptive method.*

R e s u l t s . *During the analysis of 250 military terms, the main ways of wording Persian military terminology, which were most often found in Persian-language mass media texts, were highlighted. Based on the results of the analysis, a diagram was developed according to the frequency of functioning of word formation methods.*

C o n c l u s i o n s . *The main methods of word formation of the modern Persian military terminology are: affixation (prefixation and suffixation), semi-affixation, word formation and a combination of methods. Borrowings, in particular Arabisms and Anglicisms, take a significant share. According to the results of the developed diagram, word formation and affixation were found to be the most frequent ways of word formation of Persian military terminology in Persian-language mass media texts.*

K e y w o r d s : *the Persian language, military terminology, term, word formation, mass media, borrowing.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; або в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

УДК 811.222.1:81'25:316.77:355.01(569.4+53)
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-242X.2024.30.07>

Олена МАЗЕПОВА, д-р філол. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0002-0405-9128
e-mail: o.mazepova@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Владислав СОБОРА, магістр
ORCID ID: 0009-0003-3289-9540
e-mail: vladislavsobora@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕРСЬКОМОВНОГО ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ ПУБЛІКАЦІЙ ЩОДО ІЗРАЇЛЬСЬКО-ПАЛЕСТИНСЬКОГО КОНФЛІКТУ 2023–2024 РОКІВ)

Вступ. З огляду на зростаючу політичну нестабільність, загрози та виклики, що постають перед світом, дослідження специфіки функціонування військово-політичного дискурсу на матеріалі різних мов, зокрема перської, набуває особливої актуальності. Аналіз комунікативно-прагматичних параметрів функціонування перськокомовного військово-політичного дискурсу, здійснений у цій розвідці, дозволить виявити вплив мови на політичні процеси в Ірані та регіоні, а також зрозуміти, як дискурс формується під впливом культурних і соціальних чинників.

Методи. Дослідження корпусу медіа-текстів, відібраних методом суцільної вибірки з іранського провладного онлайн-ресурсу "Jāme jam" у період з кінця 2023 до початку 2024 р., здійснено за допомогою інструментарію критичного дискурс-аналізу, який дає змогу висвітлити взаємозв'язок між використанням мови та соціальними структурами влади. Головну увагу приділено аналізу вказаного корпусу текстів на змістово-смісловому та мотиваційно-прагматичному рівнях.

Результати. Аналіз змістово-сміслових домінант сформованого корпусу медіа-текстів показав, що іранські провладні ЗМІ просувають сенси, які виправдовують дії ХАМАСу й демонізують Ізраїль і його західних союзників. Іранські медіа відстоюють ідею справедливості боротьби ХАМАСу та його неминучої перемоги над Ізраїлем. Мотиваційно-прагматичний аналіз текстів дозволив встановити основні характеристики, якими наділяються учасники конфлікту: якщо Ізраїль переважно іменується як "фейкова держава", "сіоністський режим", "окупаційний режим" і "дітвебичий режим", то бойовики ХАМАСу змальовуються як самовідданні борці за звільнення "окупованих Ізраїлем територій", які мають "неперевершені успіхи" на полі бою й невдовзі остаточно переможуть свого ворога.

Висновки. Унаслідок проведеного аналізу були унаочнені механізми, які використовують іранські провладні медіа-ресурси з метою згуртування населення країни навколо декларованих владою цілей і виправдання її дій на міжнародній арені. Визначені в дослідженні комунікативно-прагматичні параметри функціонування перськокомовного військово-політичного дискурсу суттєво впливають на формування громадської думки та політичних стратегій влади не лише в самому Ірані, а й у регіоні загалом.

Ключові слова: перська мова, військово-політичний дискурс, критичний дискурс-аналіз, масмедіа, ізраїльсько-палестинський конфлікт, Сектор Гази, Іран, Ізраїль.

Вступ

Події на Близькому Сході, пов'язані з загостренням багаторічного ізраїльсько-палестинського протистояння, яке відбулося внаслідок нападу представників угруповання ХАМАС на територію Ізраїлю 7 жовтня 2023 р., привернули увагу всього людства. Реакція міжнародної спільноти у країнах Заходу варіювала від прямої військової підтримки Ізраїлю до різноманітних гуманітарних ініціатив і закликів до миру. Інтенсивність і масштаб ізраїльської відповіді на дії терористів зумовили глобальну занепокоєність із приводу безпеки в регіоні, а також викликали співчуття до цивільних жертв у секторі Гази по всьому світі. Конфлікт спричинив численні дискусії щодо міжнародного права, прав людини та ролі великих держав у збереженні миру.

Лідери арабських та інших мусульманських країн одностайно засудили дії Ізраїлю у відповідь на атаку ХАМАСу, стверджуючи, що відповідальність за цю атаку варто покласти на Ізраїль, який своїми провокаційними діями призвів до поглиблення конфлікту. Іран одразу ж після нападу ХАМАСу відверто заявив про свою підтримку дій палестинців у їхній визвольній боротьбі й готовність стати з ними пліч-о-пліч на захисті національних інтересів. У статті пропонується аналіз ключових наративів перськокомовного військово-політичного дискурсу, що формується іранськими медіа, на матеріалі публікацій провладного іранського онлайн-ресурсу "Jāme jam", присвячених вказаним подіям в Ізраїлі та Секторі Гази.

Мета статті – висвітлення комунікативно-прагматичних параметрів функціонування перськокомовного військово-політичного дискурсу в іранських медіа задля розуміння механізмів, за допомогою яких ЗМІ формують громадську думку всередині країни та політичні наративи в регіоні. **Об'єктом** дослідження є перськокомовний військово-політичний дискурс, представлений у сучасному іранському медіа-просторі. **Предмет** дослідження становлять змістово-сміслові й мотиваційно-прагматичні параметри функціонування перськокомовного військово-політичного дискурсу в іранських медіа.

Огляд літератури. Вивчення дискурсу в сучасній лінгвістиці має тривалу історію. У його витоків стояли такі відомі постаті, як З. Харріс, М. Фуко, Е. Бенвеніст, які вперше звернули увагу на діяльнісний аспект мовної системи, соціально-культурний та історично зумовлений характер дискурсу (Голубовська, & Корольов, 2011, с. 185). Суттєвий внесок у формування методології дослідження дискурсу зробили Т. ван Дейк, Н. Фейрклоу, Р. Водак та ін. (Van Dijk, 1998, 2009; Fairclough, 1992; Wodak, 2001). Методику аналізу дискурсу, яку визначила у своїх дослідженнях Н. Кравченко (Кравченко, 2008), спираючись на розвідки вказаних науковців, ми частково використали у своїй розвідці.

У типології дискурсів військовий і політичний дискурси зазвичай постають як різні види дискурсів (див. Корольов, 2012, с. 294–296). Дослідження політичного дискурсу на

матеріалі східних мов знаходимо у працях О. Богомолова, Л. Музаннар, І. Прушковської, О. Шулькевич, Л. Велитченко, Г. Сумцової, Н. Коломієць, М. Маковської, Д. Смоголя, Д. Андріанова й ін. Зокрема, у праці О. Богомолова, присвяченій дискурсу одного з епізодів Арабської весни – Січневої революції 2011 р. у Єгипті, основну увагу приділено аналізу ключових концептів революційного дискурсу, причин його становлення, функціонування та занепаду (Богомолов, 2018). Л. Музаннар у своїй статті проаналізувала існуючі підходи до дослідження дискурсу та його різновидів, основні праці арабських дослідників, присвячені арабськомовному політичному дискурсу (Музаннар, 2018). У статтях І. Прушковської та О. Шулькевич розглядаються проблеми сучасного турецького політичного дискурсу (Прушковська, 2022; Шулькевич, 2017). Китайськомовний політичний дискурс представлений, зокрема, працями Л. Велитченко, Г. Сумцової, Н. Коломієць, М. Маковської (Велитченко, & Сумцова, 2018; Коломієць, & Маковська, 2019), корейськомовний політичний дискурс – статтею Д. Смоголя та Д. Андріанова (Смоголь, & Андріанов, 2023).

Вивчення особливостей китайськомовного військового дискурсу та їхнього адекватного відтворення у перекладі українською мовою присвячено статтю О. Карпенко, О. Попової та Д. Безай (Карпенко, Попова, & Безай, 2018). На матеріалі перської мови військовий дискурс в аспекті формування військової терміносистеми досліджує Н. Акульшина (Акульшина, 2016; 2022). Проте дослідження перськомовного військово-політичного дискурсу у функціональному аспекті, зокрема в тому вигляді, як він представлений в іранському медіа-просторі, в українській лінгвістиці здійснюється вперше.

Методи

Дослідження корпусу медіа-текстів, відібраних методом суцільної вибірки з іранського провладного онлайн-ресурсу "Jāme jam" у період з кінця 2023 до початку 2024 р., здійснено за допомогою інструментарію критичного дискурс-аналізу, який дозволяє виявити взаємозв'язок між використанням мови та соціальними структурами влади. Головну увагу у статті приділено аналізу вказаного корпусу текстів на змістово-смісловому та мотиваційно-прагматичному рівнях.

Результати

Попри те, що в типології дискурсів військовий і політичний дискурси зазвичай представлені як різні види дискурсів, у деяких лінгвістичних працях можна зустріти й комбіноване найменування, яким ми й послуговуємося в нашому дослідженні. Військово-політичний дискурс є різновидом політичного дискурсу, який розуміється як тип "рефлексивної мовної комунікації, що відбувається в політиці та характеризується сукупністю текстів про політику, спрямованих на питання завоювання, утримання та використання державної влади" (Лукіна, 2021, с. 76). Особливість цього різновиду політичного дискурсу полягає у його зосередженості на військових та оборонних питаннях. У лінгвістичному сенсі він становить певну комбінацію мілітаристського й політичного мовлення, метою якого є політичне обґрунтування або виправдання проведення військової операції (Яременко, & Лазебна, 2021, с. 186).

У сучасній лінгвістиці існує багато визначень дискурсу, але для цілей нашого дослідження найбільш релевантними є ті, що подані в термінологічній енциклопедії О. Селіванової, відповідно до яких це 1) зв'язний текст у контексті численних супровідних фонових чинників – онтологічних, соціокультурних, психологічних тощо; 2) замкнена цілісна комунікативна ситуація (подія),

складниками якої є комуніканти й текст як знаковий посередник, зумовлена різними чинниками, що опосередковують спілкування й розуміння (соціальними, культурними, етнічними і т. ін.) (Селіванова, 2006, с. 119). Виходячи з цього, у своєму дослідженні під дискурсом ми розумітимемо сукупність текстів, об'єднаних однією темою, разом з усіма екстралінгвістичними – соціальними, історичними, культурними, етнічними, релігійними й іншими факторами, що зумовили їхню появу.

Застосування критичного дискурс-аналізу, спрямованого на дослідження того, як провладні іранські ЗМІ висвітлюють військові події в Секторі Гази 2023–2024 рр., і в який спосіб вони характеризують сторони конфлікту, дозволило дійти певних висновків щодо функціонування військово-політичного дискурсу в іранському медіа-просторі на змістово-смісловому та мотиваційно-прагматичному рівнях.

Спочатку окреслимо результати проведеного аналізу на змістово-смісловому рівні, для чого визначимо три основні сенси, які формують провладні ЗМІ для пересічного споживача інформації в Ірані. Нижчезазначені сенси сформульовані у вигляді пропозицій, під якими ми розуміємо редуковані твердження, ядром яких є суб'єкт і предикат (або підмет і присудок) і які відображають певну смислову константу медійного повідомлення.

1) "ХАМАС веде справедливу війну проти Ізраїлю й досягає успіху".

2) "Ізраїлю протистоїть фронт опору на чолі з Іраном".

3) "Ізраїль і Америка програють цю війну".

1. Щоб продемонструвати сенс "Хамас веде справедливу війну проти Ізраїлю", розглянемо такий приклад:

عملیات طوفان الاقصی همچنان دستاوردهای بی‌نظیری در راه دفاع مشروع فلسطینیان در سرزمین‌هایشان و مقدسات در برابر رژیم اشغالگر خلق کرده است.

Операції "Буря Аль-Акса" продемонстрували неперевершені досягнення на шляху законного захисту палестинців на своїх землях і святинях від окупаційного режиму (Āmādegi-ye ...).

Як бачимо, у цьому уривку декларується справедливість дій ХАМАСу, який здійснив напад на Ізраїль, що досягається вживанням таких словосполучень, як *در راه دفاع مشروع فلسطینیان* ("на шляху законного захисту палестинців"), *در سرزمین‌هایشان و مقدسات* ("на їхніх землях та святинях"), а також підкресленням окупаційного характеру ізраїльської влади – *در برابر رژیم اشغالگر* (досл. "проти окупаційного режиму"). Цей наратив характеризує дії ХАМАСу в межах оголошеної ним операції "Буря Аль-Акса" не як терористичні атаки, а як захисні заходи, що мають моральне та юридичне виправдання. Це сприяє формуванню відповідної громадської думки, спрямованому на виправдання дій палестинського угруповання і створення образу Ізраїлю як неправомірного загрозника, що порушує міжнародне право та права людини.

Наведемо уривок, у якому висвітлюється офіційна позиція Ірану стосовно цих подій, оприлюднена в ООН:

نمایندهای ایران در سازمان ملل هم در بیانیه‌ای "اقدامات فلسطین را دفاع کامل مشروع در برابر هفت دهه اشغال ظالمانه و جنایات فجیع رژیم نامشروع صهیونیستی" خوانده است و ضمن تداوم حمایت از فلسطین، تاکید کرده ایران در واکنش فلسطینیان دخالتی نداشته است.

Представництво Ірану в Організації Об'єднаних Націй у своїй заяві "назвало дії палестинців цілком законним захистом проти семи десятиліть гнітючої окупації і жахливих злочинів нелегітимного сіоністського режиму" і, висловивши їм свою підтримку, наголошало на тому, що Іран не мав жодного відношення до палестинської відповіді (Mowze-e Tehrān...).

Іранські провладні ЗМІ намагаються переконати свою аудиторію в тому, що дії ХАМАСу в цьому протистоянні є не лише справедливими, а й успішними. Це підтверджується як заголовками статей, напр.: *همه جانبه آمادگی "Всебічна готовність до опору" (Āmādegi-ye...)*, так і численними твердженнями на кшталт:

اکنون موازنه نبرد به نفع گروه‌های مقاومت فلسطین است و در چنین شرایطی باید منتظر حرکت و قیام گسترده ملت‌های عربی اسلامی بود ...

Нині баланс бою складається на користь палестинських груп опору і в таких обставинах потрібно очікувати на масштабний рух і повстання ісламських арабських народів... (Āmādegi-ye...).

Як бачимо, тут підкреслюється здатність ХАМАСу ефективно боротися проти технологічно більш розвиненого Ізраїлю, що має посилити моральний дух серед його прихильників і переконати у його неминучій перемозі в конфлікті, який триває десятиліттями, за умови масштабування повстання.

2. В іранських ЗМІ підкреслюється, що Ізраїлю протистоїть не лише ХАМАС, а ціла група опору, яка виступає єдиним фронтом. Про це свідчать деякі підзаголовки статей на кшталт: *کسی نمی‌تواند جبهه مقاومت را نادیده بگیرد "Ніхто не може ігнорувати фронт опору" (Kas-i nemitavānād...)*. До того ж підкреслюється, що цей рух опору демонструє "значні успіхи" на полі бою, як це засвідчує підзаголовок однієї зі статей, взятих з інтерв'ю міністра закордонних справ Ірану Х. А. Абдоллагіяна¹: *مقاومت غزه و لبنان در بهترین وضعیت قرار دارند "Опір Гази і Лівану знаходяться в найкращому стані" (Moqāvemāt-e Qaze...)*.

Видання публікує уривки з промови лідера угруповання "Хезболла" Х. Насралли² з нагоди Дня мучеників, який називає дії своєї організації "ісламським опором" і стверджує про успішність його операцій: *عملیات مقاومت اسلامی در لبنان با وجود تمام اقدامات پیشگیرانه اشغالگران ادامه دارد. در عملیات مقاومت در سطح اقدامات کمی و کیفیت تسلیحات، مانند استفاده از پهپادهای تهاجمی و نوع موشک‌ها، پیشرفت‌هایی صورت گرفته است... مقاومت هر روز با پهپادهای شناسایی به اعماق فلسطین اشغالی نفوذ کرده و به حیف می‌رسد...*

"Операції ісламського опору в Лівані тривають, незважаючи на всі превентивні заходи окупантів. Був досягнутий прогрес в якості і кількості операцій, таких як використання бойових безпілотників і різних типів ракет [...] Опір щодня проникає в глибину окупованої Палестини за допомогою розвідувальних дронів, досягаючи Хайфи..." (Etmām-e hojat...).

Як бачимо, територія Ізраїлю, включаючи Хайфу, називається не інакше, як "окупована Палестина" (فلسطین اشغالی), а тому проникнення у глибину території чужої країни за допомогою розвідувальних дронів кваліфікується як одна з воєнних операцій, кінцевою метою яких є "звільнення окупованих палестинських земель".

Крім Хезболли, до руху опору Ізраїлю також входить і угруповання йєменських хуситів, які здійснюють напади на цивільні судна в Червоному морі і які, на думку іранських ЗМІ, також демонструють успіхи у своїх операціях. Зокрема, в інтерв'ю міністра закордонних справ Ірану знаходимо оцінку цим діям з боку іранського керівництва:

ما از این اقدام شجاعانه یمن در حمایت از فلسطین واقعاً تحت تاثیر قرار گرفتیم؛ از این تصمیمی که یمنی‌ها گرفتند و همچنان در حمایت از غزه و مردم مظلوم فلسطین این مسیر را ادامه می‌دهند بدون اینکه امنیت کشتیرانی به مخاطره

بیفتد. دقت کنید که امنیت کشتیرانی برای همه به مخاطره نیفتاده است، امنیت کشتیرانی برای کشتی‌های حامل سلاح و کالا به اسرائیل به خطر افتاده است.

"Ми справді вражені цією сміливою дією Ємену на підтримку Палестини; рішенням, яке вони прийняли, і тим, як вони продовжують підтримувати Гази і пригноблений народ Палестини, не ставлячи під загрозу безпеку судноплавства. Зауважте, що безпека судноплавства була поставлена під загрозу не для всіх, а лише для кораблів, що перевозять зброю і товари до Ізраїлю" (Moqāvemāt-e Qaze...).

Як бачимо, на думку цього політика, судна, які не задіяні в постачанні зброї й іншої військової допомоги Ізраїлю, не страждають від атак єменських хуситів, хоча західні ЗМІ стверджують зворотнє.

Спільний рух опору ще більше зміцнився після ударів західної коаліції по військових об'єктах єменських хуситів у відповідь на їхні дії із захоплення цивільних суден у Червоному морі:

در پی حمله آمریکا و انگلیس، گروه‌های فلسطینی از جمله حماس، جهاد اسلامی فلسطین و جبهه مردمی برای آزادی فلسطین با صدور بیانیه ضمن حمایت از مردم یمن، حمله را محکوم کردند.

Після атаки США та Великобританії, палестинські групи, а саме ХАМАС, Ісламський Джігад та Народний Фронт звільнення Палестини заявили, що вони підтримують народ Ємену і засуджують атаку (Amaliyyat-e pezāmi...).

Таке твердження має продемонструвати населенню Ірану, що рух антиізраїльського опору не обмежується територією Сектора Гази, а вплив регіональних альянсів, які протистоять Заходу, невпинно зростає. Задекларована солідарність між Єменом і вказаними палестинськими угрупованнями демонструє їхнє спільне бачення регіонального спротиву зовнішнім загрозам.

Послідовно проводиться думка про те, що внаслідок "невдалих" дій Заходу авторитет єменського уряду лише укріплюється, перетворюючи його на потужну регіональну силу, здатну протистояти таким супер-державам, як США та Великобританія:

بنابر تحلیل نشریه انگلیسی "اکنومیست" حمله نظامی اخیر آمریکا و انگلیس به یمن، بر وزن قدرت و محبوبیت صنعاء به عنوان یک قدرت منطقه‌ای افزود و در عین حال نتوانست حملات علیه کشتی‌های اسرائیلی را متوقف کند.

Згідно з аналізом англійського журналу "Економіст", нещодавня воєнна атака США і Великобританії на Ємен збільшила авторитет влади і популярність Сани як регіональної сили і по суті не змогла зупинити атаки проти ізраїльських кораблів (Amaliyyāt-e pezāmi...).

У цьому фрагменті наголошується на неефективності воєнних дій західних країн проти єменських хуситів, які не мали бажаного ефекту й навпаки сприяли зростанню авторитету єменського уряду "як потужної регіональної сили" (به عنوان یک قدرت منطقه‌ای). Для більшої переконливості, в іранській статті дається посилання на британське джерело такої інтерпретації подій.

Щодо ролі Ірану в цьому русі опору, ми не знаходимо прямих свідчень того, що Іран очолює його, але такий висновок може виводитись як текстова імплікатура (тобто не виражений експліцитно складний загальної семантики тексту). На такий висновок наштовхують підзаголовки статей, які є цитатами з виступів деяких політичних діячів, на кшталт: *قدرت مقاومت به برکت رهبری ایران "Сила опору – завдяки благословенню керівництва*

¹ На момент публікації статті Хосейн Амір Абдоллагіяна – колишній міністр закордонних справ Ірану, який загинув в авіакатастрофі у травні 2024 р. разом із тодішнім президентом Ірану Ебрагімом Раїсі.

² На момент публікації статті Хасан Насралла – колишній лідер ліванського угруповання "Хезболла", який був убитий у вересні 2024 р.

Ірану" (Etmām-e hojat...). Проте іранські офіційні особи заперечують безпосередню участь ІРІ у конфлікті, стверджуючи: *ایران، گروه نیابتی ندارد، "Іран не має проксі-груп"* (Moqāveemat-e Qaze...) або пояснюючи свою підтримку фронту опору Палестини так:

دفاع از مظلوم در فرهنگ دینی ما جایگاه ویژه دارد و در این دوران مصداق مظلومین مردم فلسطین هستند ...

"Захист пригноблених займає особливе місце в нашій релігійній культурі, а в цю епоху пригнобленим є народ Палестини..." (Kasi nemitāvānad...).

У промові лідера "Хезболли" йдеться про роль Ірану як прихильника й опори "ісламського руху спротиву":
اگر قدرتی برای مقاومت در لبنان و فلسطین و دیگر گروه‌های مقاومت در منطقه وجود دارد به برکت رهبری ایران است. ایران از هیچ حمایتی از مقاومت دریغ نکرد تا مردم منطقه به رغم همه تهدیدها پایداری کنند. ایران به نمایندگی از گروه‌های مقاومت تصمیم نمی‌گیرد، بلکه حامی و پشتیبان آنها باقی خواهد ماند.

"Якщо в Лівані, Палестині та інших групах опору в регіоні є сила для спротиву, то це завдяки благословенню іранського керівництва. Іран надавав всілякої підтримки опору, аби народ регіону попри всі загрози зміг вистояти. Іран не приймає рішень від імені груп опору, проте він залишається їхнім прихильником і опорою" (Etmām-e hojat...).

В опублікованому інтерв'ю міністра закордонних справ Ірану заперечується пряма співпраця з групами опору:

ما هیچ گروه نیابتی در منطقه نداریم. حزب الله و مقاومت لبنان در راستای امنیت لبنان و مصالح خود تصمیم می‌گیرند و عمل می‌کنند. صناعاً در همین چارچوب تصمیم گرفته و عمل کرده، در عراق و در سوریه گروه‌هایی برای مبارزه با داعش ایجاد شدند آن گروه‌ها همچنان نقش آفرینی می‌کنند برای امنیت کشورشان و در راستای مصالح و ملاحظات خودشان عمل می‌کنند.

"У нас немає жодних проксі-груп в регіоні. Хезболла і ліванський опір приймають рішення і діють відповідно до безпеки Лівану і своїх власних інтересів. Сана приймає і виконує рішення в тих же рамках. В Іраку і Сирії були сформовані угруповання для боротьби з ІДІЛ, і ці угруповання продовжують відігравати певну роль у забезпеченні безпеки своїх країн і діють відповідно до власних інтересів і міркувань" (Moqāveemat-e Qaze...).

Однак, із текстів цього електронного ресурсу стає очевидним, що Іран не лише підтримує боротьбу палестинців, а й претендує на роль лідера опору американо-ізраїльській політиці в регіоні. Влада Ірану закликає інші арабські країни підтримати запроваджені ним санкції проти Ізраїлю й не постачати йому нафту та нафтопродукти, критикує тих арабських лідерів, хто підтримують нормальні стосунки з США і Ізраїлем:

موضعگیری علیه محور عبری - غربی و حمایت از آرمان فلسطین، یکی از موضوعات اصلی است که همواره در بیانات رهبری به آن اشاره شده است. رهبر معظم انقلاب ... در سخنرانی اخیر خود خواستار همگرایی کشورهای اسلامی علیه رژیم خبیث صهیونیستی شده و از آنها خواستند تا از صدور نفت و مواد غذایی به صهیونیستها خودداری کنند.

Протистояння єврейсько-західній осі і підтримка палестинської справи – одне з головних питань, на яке завжди вказує у своїх заявах лідер країни (Ірану). Верховний лідер [...] у своїй останній промові закликав ісламські країни об'єднатися проти злюкисного сіоністського режиму й утриматися від поставок нафти і продовольства сіоністам (Dur šodan az...).

Очевидно, що ця стратегія спрямована на формування образу Ірану як захисника прав усіх мусульман та центру спротиву західному впливу в регіоні. Її мета – посилити вплив цієї країни в усьому мусульманському світі та просувати наратив про Іран як глобального лідера мусульманської спільноти, здатного протистояти Заходу.

3. Найбільш важливим завданням іранської пропаганди є переконати свою аудиторію, що "Ізраїль і Америка

програють" у протистоянні з палестинським опором. Зокрема, стверджується, що:

رژیم صهیونیستی ... کابوس‌وارترین روزهای تاریخ خود را سپری می‌کند و شاید بزرگترین شکست خود را از بدو اشغال فلسطین متحمل شده‌است...

Сіоністський режим [...] переживає одні з найжахливіших днів у своїй історії і, можливо, найбільший провал з часів окупації Палестини... (Neqāb-e āmrīkāyī...).

У піднесених тонах описуються успіхи атаки ХАМАСу на ізраїльську територію 7 жовтня 2023 р., водночас наголошується на провалах ізраїльської розвідки й нездатності систем ППО запобігти операції:

پدافندهای رژیم اشغالگر که پیشرفت‌ترین‌ها در جهان هستند در همان ساعات اولیه عملیات طوفان‌الاقصی نتوانستند موشک‌های مقاومت را رهگیری کنند.

Оборонні системи окупаційного режиму, які є одними з найсучасніших у світі, не змогли перехопити ракети опору в перші години операції "Буря Аль-Акса" (Āmādegi-ye...).

شکست و از هم گسیختگی بهترین تعبیری است که می‌توان از ارتش فوق‌مردن اسرائیل در نبرد ناهم‌تراز با رزمندگان حماس ارائه داد؛ جنگی که علاوه بر شکست سیاسی و نظامی، سازمان اطلاعاتی عریض و طویل صهیونیستها را نیز نشانه رفت.

Поразка і розгубленість – найкращі позначення, які можна дати ультрасучасній ізраїльській армії в нерівній битві з бійцями ХАМАСу; у війні, яка, окрім політичної і військової поразки, також поставила під сумнів і розгалужену розвідувальну організацію сіоністів (Rosvāyi dar...).

Іранські медіа також акцентують увагу своїх читачів на незадовільних результатах наземних операцій Ізраїлю в секторі Гази у відповідь на атаку ХАМАСу, які нібито замовчуються або викривлено інтерпретуються західними ЗМІ:

حتی شکست‌های متعدد رژیم اشغالگر قدس در همین مراحل اولیه جنگ زمینی نیز توسط رسانه‌های غربی سانسور یا تحریف می‌شود تا مبادا به تضعیف روحیه نظامیان متوحش صهیونیستی در جنگ منجر شود.

Навіть численні поразки окупаційного режиму Єрусалиму на цих ранніх етапах наземної війни цензуруються або спотворюються західними ЗМІ, щоб не послабити бойовий дух жорстоких сіоністських військових, які беруть участь у війні (Āmādegi-ye...).

Наголошення на "численних поразках" ізраїльської армії в Секторі Гази (шкест‌های متعدد رژیم اشغالگر قدس) має на меті показати слабкість ізраїльської воєнної стратегії та сприяє просуванню наративу про неминучу "остаточну поразку" Ізраїлю й Америки, особливо в контексті їхньої нездатності швидко досягти поставлених стратегічних цілей у регіоні.

Іранська пропаганда, публікуючи висловлення офіційних осіб Ірану, послідовно проводить тезу про те, що остаточна поразка Ізраїлю та його союзників неминуча:

قطعاً در شرایط نوین جهانی، صهیونیسم و حامیان غربی آن و کسانی که دل به سازش با دشمنی خونخوار و اشغالگر دارند، بازنگانی مطلق خواهندبود.

Безперечно, в нових глобальних обставинах сіонізм і його західні прихильники, а також ті, хто схилиється до примирення з кривокровним ворогом-окупантом, неодмінно програють (Āyandenegāri-ye tārik...).

رئیس دستگاه قضا خاطرنشان کرد: بدون تردید رژیم غاصب و جنایتکار صهیونیستی در مسیر زوال است و زوال این رژیم موقتی، قطعی است...

Глава судової влади заявив: "Без сумніву, узурпаторський і злочинний сіоністський режим знаходиться на шляху до занепаду, і занепад цього тимчасового режиму є безсумнівним..." (Kešvarhā-ye eslāmi...).

مدت‌هاست که رژیم صهیونیستی برقراری و تثبیت امنیت خود را به آمریکا گره زده اما افول هژمونی آمریکا سناریوی غیرقابل‌گریزی است که ماهیت وجودی رژیم غاصب را زیر سؤال برده و به خطر اضمحلال اسرائیل سرعت داده...

Протягом тривалого часу сіоністський режим покладався на Америку у встановленні та посиленні своєї безпеки, але занепад американської гегемонії є

неминучим сценарієм, який ставить під сумнів екзистенційну природу окупаційного режиму і прискорює розпад Ізраїлю... (Dur šodan az...).

Як бачимо, у цьому уривку стверджується про невідворотний занепад американської гегемонії, що має позначитися і на становищі Ізраїлю як держави. Думка про занепад цієї країни превалює в іранських медіа в різних контекстах, напр.:

شواهد موجود حکایت از این دارد که فرآیند اضمحلال اسرائیل از مدت‌ها پیش آغاز شده است و تمهیدات امنیتی نمی‌تواند به تداوم حیات خبیثه این دولت جعلی کمک کند.

Наявні докази свідчать про те, що процес розпаду Ізраїлю почався вже давно, і ніякі заходи безпеки не можуть допомогти продовжити злочинське існування цього фальшивого уряду (Rovāyi dar...).

Провладні ЗМІ також намагаються переконати свою аудиторію в тому, що Америка та Ізраїль "бояться" ХАМАСу, руху опору й Ірану. Про це свідчать як заголовки статей, на кшталт: "نشانه‌های انفعال آمریکا و اسرائیل در برابر جبهه مقاومت" "Ознаки занепокоєності Америки та Ізраїлю щодо фронту опору" (Nešānehā-ye...); وحشت صهیونیست‌ها از رمضان غزه: "Сіоністський страх перед Рамаданом у Газі" (Vahšat-e sahyunisthā...), так і контексти, як-от:

آمریکا اکنون از یک سو پشت پرده و هدایتگر جنگ غزه است و از سوی دیگر، نسبت به آینده نبرد با جبهه مقاومت هراس دارد.

Америка зараз, з одного боку, з-за лаштунків керує війною в Газі, а з іншого боку, побоюється майбутньої битви з фронтом опору (Āyandenegāri-ye tārik...).

Критикуючи політику нормалізації відносин між Ізраїлем і деякими арабськими країнами, підтримувану США, автор відповідної статті стверджує, що дії Америки були спрямовані на те, щоб налаштувати лідерів цих країн проти Ірану, і приходять до висновку, що:

البته همه این اقدامات ریشه در دشمنی و هراس آمریکا از جمهوری اسلامی ایران دارد.

Звичайно, всі ці дії коріняться у ворожнечі і страху Америки перед Ісламською Республікою Іран (Āyandenegāri-ye tārik...).

Використання лексики зі значеннями "страх", "занепокоєність", "стурбованість" у контексті характеристики США та їхніх союзників має на меті показати "слабкість" суперників Ірану і ХАМАСу та їхньої політики в регіоні і світі.

Тепер перейдемо до результатів аналізу мотиваційно-прагматичних параметрів перськомовного військово-політичного дискурсу. Для цього визначимо основні статусно-рольові характеристики учасників дискурсу та проаналізуємо, як оцінюють їхню мотивацію участі у збройному конфлікті іранські медіа.

Основними учасниками розглядуваного нами дискурсу (тобто його головними акторами) є Ізраїль і ХАМАС, а також їхні союзники: для Ізраїлю – це Америка, Великобританія й інші західні країни; для ХАМАСу – це "фронт опору", представлений силами Хезболли в Лівані, хуситами в Ємені та Іраном як їхнім соратником і натхненником. Нейтральну позицію, яку часто критикують іранські ЗМІ, займають деякі арабські країни, які не втручаються в конфлікт і не приєднуються до санкцій проти Ізраїлю, ініційованих Іраном. Отже, усіх перелічених учасників дискурсу можна розбити на два табори: табір Ізраїлю і табір ХАМАСу.

Розглянемо основні характеристики, які подаються в текстах, для змалювання образу Ізраїлю та його союзників – США і Заходу загалом. Найчастіше Ізраїль зображується як "окупаційний режим" (رژیم اشغالگ), "сіоністський режим" (رژیم صهیونیستی), "дітовбивчий режим" (رژیم کودک کش), "фейкова держава" (دولت جعلی).

Акцентування на позначенні держави Ізраїль як "режиму" підсилює наратив про незаконність існування цієї держави та необхідність зміни політичного ландшафту регіону. Використання найменування "окупаційний режим" для опису Ізраїлю підкреслює його статус "загарбницької" держави, що незаконно контролює палестинські території і здійснює агресивні дії відносно палестинців. Такий наратив відображує глибоке невдоволення палестинців своїм становищем і має на меті мобілізувати міжнародну підтримку на захист палестинської справи.

Позначення "окупаційний режим" (رژیم اشغالگر) часто супроводжується номеном قدس Qods (найменування Єрусалима), що підкреслює неправомірне, з погляду іранських медіа, "захоплення" цього міста ізраїльтянами у часи створення цієї держави, напр.:

جنايات رژيم اشغالگر قدس در نوار غزه ادامه دارد.

Злочини окупаційного режиму Єрусалиму в секторі Гази тривають (Āmādegi-ye...).

ویرانی‌های غزه قطعاً بازسازی خواهد شد، اما اعتبار و آبروی رژيم اشغالگر قدس بازسازی نخواهد شد.

Руйнування в Газі, безсумнівно, будуть відновлені, але авторитет і гідність окупаційного режиму Єрусалиму не будуть відновлені (Kas-i nemitavanad...).

Частотним є позначення Ізраїлю як "дітовбивчого режиму" (رژیم کودککش), напр.:

با مراجعه به تاریخ می‌توان به‌وضوح اثبات کرد که صلح با رژیم کودککش اسرائیل خیالی خام است؛ چراکه ذات این رژیم ضدصلح و غاصب است...

Погляд на історію чітко доводить, що мир з ізраїльським дітовбивчим режимом є сирою ілюзією, оскільки природа цього режиму є антимирною і загарбницькою... (Dur šodan az...).

У наступному уривку позначення "дітовбивчий режим" знаходимо в одному контексті із твердженням про несправжність, фейковість держави Ізраїлю:

با نگاهی به شکل‌گیری و استقرار دولت جعلی اسرائیل می‌توان به این نتیجه رسید که به‌رغم فراز و نشیب‌های موجود در روابط اسرائیل و آمریکا در هفت دهه اخیر، آمریکا همچنان مهم‌ترین متحد و پشتیبان رژیم کودککش صهیونیست در سطوح مختلف بوده و این همکاری منافع متقابل را نصیب آنها کرده است.

Погляд на формування і становлення фейкової держави Ізраїль приводить до висновку, що, незважаючи на злет і падіння ізраїльсько-американських відносин протягом останніх сімдесяти років, Америка так само залишається найважливішим союзником і прихильником сіоністського дітовбивчого режиму на різних рівнях, і ця співпраця служить взаємним інтересам (Dur šodan az...).

Використання позначення "фейкова держава" (دولت جعلی) для опису Ізраїлю закріплює у свідомості читачів ідею про те, що ця держава ґрунтується на хибних засадах, а також про необхідність виправлення такого становища.

У тому ж контексті спостерігаємо метафоричне позначення "забруднений поділ Ізраїлю" (دامن آلوده اسرائیل), покликаний підкреслити несправедливість дій цієї країни в регіоні:

برقراری همگرایی‌های دیپلماتیک رژیم صهیونیستی و اعراب براساس شکل‌گیری تهدید مشترک به وقوع پیوست و اسرائیل موفق شد تا سران منفعل دولت‌های عربی را متقاعد کند که ایران و محور مقاومت این قدرت را دارند که کشور‌های عربی را مهار کنند پس آنها در یک افدا ساده لوحانه به دامن آلوده اسرائیل که خودش توسط آمریکا اداره می‌شود، پناه بردند تا امنیت پوشالی خود را تضمین کنند.

Дипломатичне зближення між сіоністським режимом та арабами відбулося на основі формування спільної загрози, і Ізраїлю вдалося переконати розгублених лідерів арабських країн у тому, що Іран та вісь опору мають силу контролювати інші арабські країни, тому вони почали шукати притулку у забрудненому подолі Ізраїлю, який сам управляється Америкою, щоб забезпечити свою нетривку безпеку (Dur šodan az...).

Як бачимо, тут дискутується проблема розколу серед арабських країн, деякі з яких не поділяють активну позицію Ірану щодо підтримки палестинців, а продовжують дипломатичні стосунки з Ізраїлем. Використовуючи вислів "забруднений поділ Ізраїлю", провладні медіа посилюють емоційність своєї критики дій таких арабських країн, намагаючись схилити їх на свою сторону.

Звернемося до засобів, якими змальовується Америка й інші західні союзники Ізраїлю.

Численні контексти іранського медіапростору зображують США як головного покровителя Ізраїлю (див. назву підзаголовку статті "Zavisa Ameriki nad zločinnami sionistiv" (Neqāb-e āmrīkāyi...)), його "хрещеного батька" (پدرخوانده) (Rosvāyi dar...) та "повноправного партнера у злочинах проти населення Гази" (شریک کامل جنایت علیه اهالی غزه است) (Hamās...), напр: از زمان آغاز حملات وحشیانه به نوار غزه آمریکا حمایت بی حد و حصری را از رژیم صهیونیستی انجام داده است.

З початку жорстоких атак на сектор Гази Америка надала необмежену підтримку сіоністському режиму (Hamās...).

Америка в جنگ و در نسل کشی، کنار رژیم اسرائیل قرار دارد.

Сполучені Штати стоять на боці ізраїльського режиму в його війні та геноциді (Moqāvemāt-e Qaze...).

امروز صهیونیست‌ها تحت حمایت تمام و کمال رژیم آمریکا، بدترین نوع جنایات را علیه مردم غزه انجام می‌دهند...

Сьогодні, під повним захистом і підтримкою американського режиму, сіоністи скоюють найгірші злочини проти населення Гази... (Kešvarhā-ye eslāmi...).

Видання наводить слова Духовного лідеру Ірану аятоли Хаменеї стосовно ролі США в ситуації в Секторі Гази: ... در این جنایت دست آمریکا تا مرفق در خون مظلومان و کودکان و بیماران و زن‌ها و اینها داخل شده و آلوده است...

"...У цьому злочині руки Америки по лікоть заплямовані кров'ю пригноблених, дітей, хворих і жінок..." (Neqāb-e āmrīkāyi...).

Звичайно, основний акцент робиться на емоційній складовій таких повідомлень, що має на меті викликати необхідну реакцію споживача інформації, засудження й обурення щодо дій Ізраїлю в Секторі Гази, гнів проти несправедливості та бажання помсти. Такий наратив покликаний мобілізувати суспільство на засадах солідарності з багатостраждальним поневоленням народом Палестини й усвідомлення необхідності надання всілякої допомоги учасникам антиізраїльського опору.

Об'єктом критики іранських медіа стає не лише Америка, а й весь колективний Захід, напр.:

مهندسی پیچیده آمریکا، اتحادیه اروپا و رژیم صهیونیستی در عرصه جنگ شناختی علیه ملت‌های جهان هیچ‌یک به نتیجه مدنظر آنها ختم نشده‌است.

Складна інженерія Америки, Європейського Союзу та сіоністського режиму в когнітивній війні проти народів світу не привела до бажаного для них результату (Āyandenegāri-ye tārik...).

Критика США і Великобританії значно посилюється після завдання західною коаліцією ударів по позиціях еменських хуситів у відповідь на захоплення ними цивільних суден у Червоному морі. Водночас наголошується, що дії союзників Ізраїлю "провалилися" (شکست) (خورده است).

عملیات نظامی آمریکا و انگلیس در یمین نتوانست به اهداف اعلام شده خود برسد.

Військова операція Сполучених Штатів і Великобританії в Ємені не досягла своїх заявлених цілей (Amaliyyāt-e nezāmi...).

В інтерв'ю міністра закордонних справ Ірану ця операція кваліфікується як "стратегічна помилка Америки та Англії" (Moqāvemāt-e

Qaze...), а політика західних партнерів засуджується за ведення "подвійної гри" (بازی دوگانه):

آمریکایی‌ها پیام‌هایی می‌دهند، اظهاراتی را دارند مبنی بر اینکه به دنبال توسعه دامن جنگ نیستند، ... هرچند خود، در دریای سرخ با حملات مشترک انگلیس بخشی از توسعه دامنه جنگ را رقم زدند... امروز در اروپا همه از توقف جنگ سخن می‌گویند اما انگلیس بازی دوگانه دارد.

Хоча американці роблять заяви і повідомлення, які вказують на те, що вони не прагнуть збільшувати масштаби війни, [...] однак вони самі посприяли її розширенню через спільні атаки з Великою Британією в Червоному морі [...]. Сьогодні в Європі всі говорять про припинення війни, але Великобританія веде подвійну гру (Moqāvemāt-e Qaze...).

Загалом образ колективного Заходу як "суперечливого та лицемірного" у його підході до палестинського питання – дуже поширений в іранських ЗМІ прийом пропаганди, спрямований на переконання своєї аудиторії в непослідовності та подвійності стандартів лідерів країн Заходу щодо прав людини та міжнародного права загалом. Наголошується на тому, що вони, декларуючи боротьбу за права людини та відстоюючи засади міжнародного права, водночас можуть толерувати порушення прав людини на палестинських територіях або надавати підтримку політичним і військовим акціям, які порушують міжнародне право. Такі коментарі мають поставити під сумнів правомірність західної політики і спонукати до морального й етичного судження дій Заходу в контексті палестинського конфлікту, закликаючи до перегляду та удосконалення підходу до цієї проблеми на міжнародному рівні.

Тепер розглянемо основні сенси-характеристики, які використовуються в текстах ЗМІ для змалювання образу ХАМАСу та його прибічників:

1) "Палестинські моджахеде, які героїчно кинули виклик ізраїльській армії":

وقتی در وضعیت مجاهدان فلسطینی در دو دهه اخیر دقت کنید، می‌بینید جوانان فلسطینی که روزگاری با دستان خالی و با سنگ از خود دفاع می‌کردند، امروز جبهه مقاومت به ویژه نیروهای حماس در عملیات طوفان الاقصی با تکیه بر ایمان و سلاح‌هایی که دارند، حالت تهاجمی به خود گرفته و قهرمانانه ارتش اسرائیل را دچار چالش اساسی کرده‌اند.

"Коли ви подивитесь на становище палестинських моджагедів за останні два десятиліття, ви побачите, що палестинська молодь, яка колись захищалася з порожніми руками і камінням, перетворилася на фронт опору на чолі з силами ХАМАСу, які зайняли наступальну позицію, покладаючись на свою віру і наявну в них зброю, і героїчно кинули виклик ізраїльській армії" (Kas-i nemitavānad...).

2) "ХАМАС – непохитні бійці, які досягли успіху":

در واقع ایستادگی حماس نشان از موفقیت آن‌ها دارد، زیرا تاکنون اجازه نداده است که صهیونیست‌ها به اهداف اصلی خود در غزه دست پیدا کنند.

Насправді, непохитність ХАМАСу є свідченням їхнього успіху, оскільки вони не дозволили сіоністам досягти своїх головних цілей в Газі (Nešānehāye enfe'āl-e...).

3) "Бійці палестинського опору 7 жовтня створили сагу":

حماسه‌ای که توسط رزمندگان مقاومت فلسطین در ۱۷ اکتبر امسال خلق شد، قطعا تا پیروزی نهایی تکامل خواهد یافت و شکست بسیار سهمگینی را بر پیکره تلاویز و شرکای آن مخصوصا آمریکا وارد خواهد ساخت.

Сага, яку створили бійці палестинського опору 7 жовтня цього року, безсумнівно, буде розвиватися до остаточної перемоги, завдаючи серйозних поразок тель-авівському утворенню і його партнерам, особливо Америці (Āmādegi-ye...).

Напад на ізраїльські території, здійснений 7 жовтня 2023 р., називається "славетною операцією", "бездоганною операцією" та "неперевершеним досягненням":

این مردم مظلوم با عملیات افتخار آمیز طوفان الاقصی خود نشان دادند که دوران امنیت اشغالگران به پایان رسیده...

Ці пригноблені люди продемонстрували своєю славетною операцією "Буря Аль-Акса", що ера безпеки для окупантів підійшла до кінця... (Jenāyāt-e...).

فرماندهان عالی‌رتبه صهیونیستی که توجیهی برای این رسوایی ندارند، صراحتاً اعلام کرده‌اند که شکست بی‌سابقه‌ای را در مقابل عملیات بی‌نقص حماس تجربه کرده‌اند و ابعاد آن باید مورد ارزیابی و بررسی قرار گیرد.

Високопоставлені сіоністські командири, які не мають жодних виправдань для своєї ганьби, відкрито заявили, що вони зазнали безпрецедентної поразки від бездоганих операцій ХАМАСу, і що її масштаби повинні бути оцінені і розслідувані (Rosvāyi dar...).

عملیات طوفان الاقصی همچنان دستاوردهای بی‌نظیری در راه دفاع مشروع فلسطینیان در سرزمین‌هایشان و مقصدات در برابر رژیم اشغالگر خلق کرده است.

Операції "Буря Аль-Акса" продемонстрували неперевершені досягнення на шляху законного захисту палестинців на своїх землях і святинях від окупаційного режиму (Āmādegi-ye ...).

4) "Хезболла – це бійці опору, які воюють з гордістю":
رزمندگان مقاومت با وجود واقعیت دردناک موجود با سربلندی و با قوتی‌ترین تیپ‌های نخبه می‌جنگند و این نشان‌دهنده ناتوانی اسرائیل است.

Незважаючи на болісну реальність, бійці опору з гордістю воюють із найсильнішими елітними бригадами, і це свідчить про безсилля Ізраїлю (Etmām-e hojat...).

5) "Єменські хусити – сміливі борці проти колективного Заходу":

ما از این اقدام شجاعانه یمن در حمایت از فلسطین واقعاً تحت تأثیر قرار گرفتیم؛ از این تصمیمی که یمنی‌ها گرفتند و همچنان در حمایت از غزه و مردم مظلوم فلسطین این مسیر را ادامه می‌دهند...

"Ми справді вражені цією сміливою дією Ємену на підтримку Палестини; рішенням, яке вони прийняли, і тим, як вони продовжують підтримувати Газу і пригноблений народ Палестини..." (Moqāvemāt-e Qaze...).

... حملات آمریکایی - انگلیسی اخیر به یمن... موجب افزایش قدرت یمن می‌شود، زیرا آن را به نیرویی در درگیری با قدرت‌های جهانی و در رأس آن‌ها آمریکا، انگلیس، "اسرائیل" و چند کشور غربی تبدیل کرده است.

Атаки США і Великобританії на Ємен [...] збільшують міць цієї країни, оскільки перетворюють її на силу, що протистоять світовим державам, включаючи США, Великобританію, "Ізраїль" і кілька західних країн (Āmāliyyāt-e nezāmi...).

6) "Групи опору продемонстрували зрілість і бездоганну координацію між собою":

افزون بر این موارد، هماهنگی بی‌نظیری که بین محورهای مقاومت وجود دارد نیز بسیار تأثیرگذار بوده است...

Крім цих факторів, безпрецедентна координація між осями опору також мала значний вплив... (Nešanehā-ye enfe'āl-e...).

بلوغ گروه‌های مقاومت برای رویارویی با ارتش تا بین دندان مسلح رژیم صهیونیستی، جنسی از غافلگیری را برای یاران این رژیم جعلی ایجاد کرده است؛ زیرا محاسبات‌شان درخصوص حماس را تغییر داده و آنها را در بهت و نگرانی فروبرده و سردرگمی شدیدی را برای سازمان‌های اطلاعاتی اسرائیل رقم زده است.

Зрілість груп опору, здатних протистояти озброєній до зубів ізраїльській армії, стала несподіванкою для прихильників цього фейкового режиму, оскільки вона змінила їхні розрахунки щодо ХАМАСу, зануривши їх у тривогу і ввівши в глибоке замішання ізраїльські розвідувальні служби (Rosvāyi dar...).

Перелічені сенси-характеристики формують наратив про непереможний поступ ісламського антиізраїльського опору, кінцева мета якого – припинення існування держави Ізраїль. Просувається думка про те, що вказані сили є ключовими гравцями й мають істотний вплив на процеси, що відбуваються в регіоні, а тому вони потребують не лише політичної солідарності, а й фінансової та військової підтримки, яка вочевидь надається

іранською владою. Такий наратив покликаний сприяти легітимації та збільшенню популярності цих груп серед населення Ірану та регіону.

Дискусія і висновки

Отже, унаслідок проведеного аналізу можна визначити найбільш суттєві комунікативно-прагматичні параметри функціонування перськомовного військово-політичного дискурсу в іранських ЗМІ в частині відображення воєнного конфлікту в Ізраїлі та Секторі Гази. Здійснений на змістово-смысловому рівні аналіз дав підстави виділити кілька ключових сенсів, які відіграють важливу роль у формуванні сприйняття конфлікту між Ізраїлем і Палестиною, впливаючи на громадську думку та політичні наративи як в самому в Ірані, так і в регіоні загалом. Аналіз дискурсу на мотиваційно-прагматичному рівні через характеристики, якими наділяються сторони конфлікту, дозволив краще зрозуміти глибинні наміри іранської влади у створенні відповідних наративів. Узагальнюючи проведене дослідження, доходимо таких висновків:

1. Країна Ізраїль змальовується іранськими ЗМІ як агресор, який незаконно окупував палестинські землі та здійснює воєнні дії проти мирного палестинського населення. Медіа постійно наголошують на порушенні Ізраїлем міжнародних законів і гуманітарних норм, що зумовлює сприйняття Ізраїлю як держави, яка діє поза рамками міжнародного права. Серед характеристик, якими наділяється Ізраїль, переважають такі, як "сіоністський режим", "окупаційний режим", "дітловий режим", "фейкова держава" тощо. Таке зображення Ізраїлю як агресора має на меті згуртувати внутрішню й регіональну підтримку Палестини, виправдати втручання Ірану в цей конфлікт.

2. Угрупування ХАМАС і його соратники зображуються іранськими ЗМІ як безкомпромісні захисники палестинського народу, які борються за визволення його території від ізраїльської окупації. На мовно-дискурсивному рівні використовуються мотиви героїзму, самовідданості та національної гідності, що просуває наратив про необхідність всебічної підтримки палестинської справи не лише всередині Ірану, а й на регіональному рівні, оскільки деякі арабські країни все ще утримуються від розриву стосунків з Ізраїлем і не підтримують санкцій, оголошених проти нього Іраном.

3. У цьому протистоянні Іран не лише традиційно підтримує палестинську боротьбу проти Ізраїлю, а й претендує на роль лідера мусульманського світу. Іран змальовується медіа як головний союзник палестинців, який завжди на боці справедливості, а тому надає їм не лише моральну, але й військову підтримку та політичне покровительство. Така позиція Ірану має сприяти зміцненню його іміджу у мусульманському світі як захисника всіх пригноблених і лідера в боротьбі проти зовнішніх загроз.

4. Головним завданням іранських провладних ЗМІ є переконати свою аудиторію в тому, що Ізраїль і США зазнають поразки у боротьбі проти сил "ісламського опору". Важливий меседж, який доноситься до аудиторії, полягає в тому, що на новому етапі ізраїльсько-палестинського протистояння ХАМАС демонструє неабиякі успіхи, а Ізраїль разом зі своїми західними союзниками на чолі з США програє. Іранські медіа послідовно запевняють своїх читачів у неминучій остаточній перемозі ХАМАСу над Ізраїлем, а в ширшому контексті – Ірану над США. Тобто участь Ірану в ізраїльсько-палестинському конфлікті постає як частина його "довічної боротьби" зі своїм головним ідеологічним ворогом – США.

Висновки роботи підтверджують, що перськомовні ЗМІ в Ірані стратегічно використовуються державою для просування свого політичного порядку денного та впливу як

на внутрішню аудиторію, так і на міжнародне сприйняття. Здійснене за допомогою критичного дискурс-аналізу дослідження висвітлює складну взаємодію медіа, політики й ідеології в регіоні, позначеному тривалими конфліктами та протистоянням, а також засвідчило інструментальне використання владою медіа-ресурсів для досягнення конкретних політичних результатів, демонструючи силу дискурсу у формуванні геополітичних реалій.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні впливу медіа-стратегій, що використовуються різними регіональними силами-учасниками геополітичних процесів на Близькому Сході для досягнення своїх політичних цілей, на громадську думку в Ірані з метою оцінювання їхньої ефективності у формуванні поглядів іранців на зовнішню політику Ірану й регіональні конфлікти.

Внесок авторів: Владислав Собора – аналіз джерел, збір емпіричних даних і їхня валідація; емпіричне дослідження; написання – оригінальна чернетка; Олена Мазепова – концептуалізація; методологія; написання – перегляд і редагування.

Список використаних джерел

- Акульшина, Н. Т. (2016). Терміни-коди як фактор формування національного/глобального воєнного дискурсу українською та англійською (на прикладі перської, української та англійської мов). *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*, 10(1), 6–11.
- Акульшина, Н. Т. (2022). Алгоритм та методика дослідження військової термінології (на матеріалі української, перської та англійської мов). *Studia Linguistica*, 21, 9–19.
- Богомолов, О. В. (2018). *Імена революції. Дискурс Арабської весни*. Видавничий Дмитра Бурого.
- Величенко, Л. К., & Сумцова, Г. В. (2018). Лексичні аспекти перекладу китайськомовного політичного дискурсу українською та англійською мовами. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки*, 26, 19–28. <https://doi.org/10.24195/2616-5317-2018-26-3>
- Голубовська, І. О., & Корольов, І. Р. (2011). *Актуальні проблеми сучасної лінгвістики. Курс лекцій*. "Київський університет".
- Карпенко, О. Ю., Попова, О. В., & Безай, Д. І. (2018). Особливості відтворення китайськомовного військового дискурсу українською мовою. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки*, 26, 89–99. <https://doi.org/10.24195/2616-5317-2018-26-11>
- Коломієць, Н. В., & Маковська, М. А. (2019). Семантична структура концепту "мир" у китайськомовному політичному дискурсі. *Актуальні питання гуманітарних наук* (50–56). Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2(26). <https://10.24919/2308-4863.2/26.195873>
- Корольов, І. (2012). Поняття дискурсу в сучасному мовознавстві: визначення, структура, типологія. *Studia Linguistica*, 6, 285–305.
- Кравченко, Н. (2012). *Практична дискурсологія: школи, методи, методики сучасного дискурс-аналізу*. ПП Гадяк Ж. В.
- Лукіна, Л. В. (2021). Політичний дискурс: сутність та особливості застосування. *Політикус*, 2, 75–80. <https://doi.org/10.24195/24149616.2021-2.13>
- Музаннар, Л. М. (2018). Арабськомовний політичний дискурс: характерні риси та специфіка. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія", серія "Філологія"*, 2(70), 151–155. [https://10.25264/2519-2558-2018-2\(70\)-151-155](https://10.25264/2519-2558-2018-2(70)-151-155)
- Селіванова, О. О. (2006). *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Довкілля-К.
- Смогол, Д., & Андріанов, Д. (2023). Когнітивно-прагматичні аспекти інавгураційної промови президента Республіки Корея Юн Сокіоля від 10 травня 2022 року у сучасному політичному дискурсі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та літератури*, 1(29), 37–42. <https://doi.org/10.17721/1728-242X.2023.29.06>
- Шулькевич, О. (2017). Політичне мовлення в аспекті політичної комунікації (на матеріалі турецької мови). *Пісденний архів (Філологічні науки)*, 70, 122–124. <https://pa.journal.kspu.edu/index.php/pa/article/view/298/291>
- Яременко, О. А., & Лазебна, О. А. (2021). Тематична класифікація термінологічної лексики військово-політичного дискурсу (на матеріалі сучасних німецькомовних часописів). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 32(71), 6, ч. 1, 186–190. <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/33>
- Fairclough, N. (1992). Discourse and text: linguistic and intertextual analysis within discourse analysis. *Discourse and Society*, 3, 192–217.
- Van Dijk, T. A. Teun A. van Dijk (1998). Principles of Critical Discourse Analysis. *The sociolinguistic Reader*. Vol. 2: Gender and Discourse, 367–393.
- Van Dijk, T. A. (2009). Critical Discourse Studies: A Sociocognitive Approach. In *Methods for Critical Discourse Analysis*. In Ruth Wodak & Michael Meyer (Eds.), 62–86. Sage.
- Wodak, R. (2001). *The discourse-historical approach*. Sage Publications Incorporated.

Джерела ілюстративного матеріалу

- Āmādegi-ye hamejānebe-ye moqāvemāt. *همه جانبه مقاومت*. <https://jamejamdaily.ir/Newspaper/item/213376>
- Āyandeneḡārī-ye tārik aleyh-e sahyunīsthā. *آیندنگاری تاریک علیه صهیونیستها*. <https://jamejamonline.ir/fa/news/1433248>
- Amaliyyāt-e nezāmi-ye Āmrīkā va Englis aleyh-e Yaman šekast xorde ast. *عملیات نظامی آمریکا و انگلیس علیه یمن شکست خورده است*. <https://jamejamonline.ir/fa/news/1440791>
- Etmām-e hojat bā Āmrīkā. *اتمام حجت با آمریکا*. <https://jamejamonline.ir/fa/news/1430360>
- Jenāyāt-e sahyunīsthā nemītavānand faryād-e moqāvemāt-rā sāket namāyad. *جنایات صهیونیستها نمی تواند فریاد مقاومت را ساکت نماید*. <https://jamejamonline.ir/fa/news/1448202>
- Hamās: Amrīkā šarik-e kām-el-e jenāyāt aleyh-e ahālī-ye Qaze ast. *حماس: آمریکا شریک کامل جنایت علیه اهالی غزه است*. <https://jamejamonline.ir/fa/news/1448246/>
- Dur sodan az dāman-e ālūde-ā-ye Esrā'īl. *دور شدن از دامن آلوده اسرائیل*. <https://jamejamonline.ir/fa/news/1429780>
- Kas-i nemītavānad jabhe-ye moqāvemāt-rā nādide begirad. *تواند نمی کسی بگیرد نادیده را مقاومت جبهه*. <https://jamejamonline.ir/fa/news/1448197>
- Kešvarhā-ye eslāmī morāvedāt va dādoṣetadhā-ye xod bā sahyunīsthā-rā kāmēlan qat' konand. *کشورهای اسلامی مراودات و دادوستادهای خود با صهیونیستها را کاملاً قطع کنند*. <https://jamejamonline.ir/fa/news/1448256>
- Moqāvemāt-e Qaze va Lobnān dar behtarīn vaz'īyyat qarār dārad. *مقاومت غزه و لبنان در بهترین وضعیت قرار دارند*. <https://jamejamonline.ir/fa/news/1446953>
- Mowze-e Tehrān dar bāre-ye edde'ā-ye hazīnehā-ye tufān al-aksā. *موضع تهران درباره ادعای هزینه های طوفان الاقصی*. <https://jamejamonline.ir/fa/news/1425437>
- Neqāb-e āmrīkāyī bar jenāyāt-e sahyunīstī. *صهیونیستی جنایت بر آمریکایی نقاب*. <https://jamejamonline.ir/fa/news/1429277>
- Nešānehā-ye enfe'āl-e āmrīkā va Esrā'īl dar barābar-e jabhe-ye moqāvemāt. *نشانه های انفعال آمریکا و اسرائیل در برابر جبهه مقاومت*. <https://jamejamonline.ir/fa/news/1429253/>
- Rosvāyī dar bist daqīqe. *رئوسوی در ۲۰ دقیقه*. <https://jamejamonline.ir/fa/news/1429253/>
- Vahšāt-e sahyunīsthā az ramazān-e Qaze. *غزه رمضان از ها صهیونیست وحشت*. <https://jamejamonline.ir/fa/news/1448276>

References

- Akulshina, N. T. (2016). Code terms as a factor in the formation of national / global military discourse (on the example of Persian, Ukrainian and English languages). *Actual problems of philology and translation studies*, 10(1), 6–11.
- Akulshina, N. T. (2022). Algorithm and methodology of military terminology research (based on Ukrainian, Persian and English materials). *Studia Linguistica*, 21, 9–19.
- Bogomolov, O. V. (2018). *The names of the revolution. Discourse of the Arab Spring*. Dmytro Burago publishing house.
- Golubovska, I. O., & Korolyov, I. R. (2011). *Actual problems of modern linguistics. Course of lectures*. "Kyiv University".
- Fairclough, N. (1992). Discourse and text: linguistic and intertextual analysis within discourse analysis. *Discourse and Society*, 3, 192–217.
- Karpenko, O. Yu., Popova, O. V., & Bezai, D. I. (2018). Peculiarities of reproduction of Chinese-language military discourse in the Ukrainian language. *Scientific Research Issues of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky: Linguistic Sciences*, 26, 89–99. <https://doi.org/10.24195/2616-5317-2018-26-11>
- Kolomyets, N. V., & Makovska, M. A. (2019). Semantic structure of the concept "peace" in the Chinese political discourse. *Current issues of humanities: interuniversity collection of scientific works of young scientists of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University*, 2(26), 50–56. <https://10.24919/2308-4863.2/26.195873>
- Korolyov, I. (2012). The concept of discourse in modern linguistics: definition, structure, typology. *Studia Linguistica*, 6, 285–305.
- Kravchenko, N. (2012). *Practical discourse science: schools, methods, methods of modern discourse analysis*. Hadyak Zh.V.
- Lukina, L. V. (2021). Political discourse: essence and features of application. *Politicus*, 2, 75–80. <https://doi.org/10.24195/24149616.2021-2.13>
- Muzannar, L. M. (2018). Arabic political discourse: characteristic features and specifics. *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy", series "Philology"*, 2(70), 151–155. [https://10.25264/2519-2558-2018-2\(70\)-151-155](https://10.25264/2519-2558-2018-2(70)-151-155)
- Selivanova, O. O. (2006). *Modern linguistics: a terminological encyclopedia*. Environment-K.
- Smohol, D., & Andrianov, D. (2023). The cognitive-pragmatic aspects of the inaugural speech of the President of the Republic of Korea Yoon Suk Yeol on May 10, 2022 in contemporary political discourse. *Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University. Oriental languages and literatures*, 1(29), 37–42.
- Shulkevych, O. (2017). Political speech in the aspect of political communication (based on the material of the Turkish language). *Southern Archive (Philological Sciences)*, 70, 122–124. <https://pa.journal.kspu.edu/index.php/pa/article/view/298/291>
- Van Dijk, T. A. (1998). Principles of Critical Discourse Analysis. *The sociolinguistic Reader*. Vol. 2: Gender and Discourse, 367–393.
- Van Dijk, T. A. (2009). Critical Discourse Studies: A Sociocognitive Approach. In *Methods for Critical Discourse Analysis*. In Ruth Wodak & Michael Meyer (Eds.), 62–86. Sage.
- Velitchenko, L. K., & Sumtsova, G. V. (2018). Lexical aspects of translating Chinese political discourse into Ukrainian and English. *Scientific Research*

Issues of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky: Linguistic Sciences, 26, 19–28. <https://doi.org/10.24195/2616-5317-2018-26-3>

Wodak, R. (2001). *The discourse-historical approach*. Sage Publications Incorporated.

Yaremenko, O. A., & Lazebna, O. A. (2021). Thematic classification of the terminological vocabulary of the military-political discourse (based on modern German magazines). *Scientific notes of TNU named after V. I. Vernadskyi. Series: Philology. Journalism*, 32(71), 6. Part 1, 186–190. <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/33>

Sources

Āmādegī-ye hamejānebe-ye moqāvemāt. آمادگی همه جانبه مقاومت <https://jamejamdaily.ir/Newspaper/item/213376>

Āyandenegāri-ye tārik aleyh-e sahyunishā. آیندنگاری تاریک علیه صهیونیستها <https://jamejamonline.ir/fa/news/1433248>

Amaliyyāt-e nezāmi-ye Āmrikā va Englis aleyh-e Yaman šekast xorde ast. عملیات نظامی آمریکا و انگلیس علیه یمن شکست خورده است <https://jamejamonline.ir/fa/news/1440791>

Etmām-e hojat bā Āmrikā. اتمام حجت با آمریکا <https://jamejamonline.ir/fa/news/1430360>

Jenāyat-e sahyunishā nemitavānand faryād-e moqāvemāt-rā sāket namāyad. جنایت صهیونیستها نمیتواند فریاد مقاومت را ساکت نماید <https://jamejamonline.ir/fa/news/1448202>

Hamās: Amrikā šarik-e kām-e jenāyat aleyh-e ahāli-ye Qaze ast. حماس: آمریکا شریک کامل جنایت علیه اهالی غزه است <https://jamejamonline.ir/fa/news/1448246/>
Dur šodan az dāman-e ālude-ye Esrā'īl. دور شدن از دامن آلوده اسرائیل <https://jamejamonline.ir/fa/news/1429780>

Kas-i nemitavānād jabhe-ye moqāvemāt-rā nādide begirad. کسی نمیتواند جبهه مقاومت را نادیده بگیرد <https://jamejamonline.ir/fa/news/1448197>

Kešvarhā-ye eslāmi morāvedāt va dādosetadhā-ye xod bā sahyunishā-rā kāmelaṇ qat' konand. کشورهای اسلامی مرادات و دادوستدهای خود با صهیونیستها را کاملاً قطع کنند <https://jamejamonline.ir/fa/news/1448256>

Moqāvemāt-e Qaze va Lobnān dar behtarīn vaz'iyat qarār dārad. مقاومت غزه و لبنان در بهترین وضعیت قرار دارند <https://jamejamonline.ir/fa/news/1446953>

Mowze-e Tehrān dar bāre-ye edde'ā-ye hazinehā-ye tufān al-aksā. موضع تهران درباره ادعای هزینههای طوفان الاقصی <https://jamejamonline.ir/fa/news/1425437>

Neqāb-e āmrikāyi bar jenāyat-e sahyunisti. نقاب آمریکایی بر جنایت صهیونیستی <https://jamejamonline.ir/fa/news/1429277>

Nešānehā-ye enfe'āl-e āmrikā va Esrā'īl dar barābar-e jabhe-ye moqāvemāt. نشانههای انفعال آمریکا و اسرائیل در برابر جبهه مقاومت <https://jamejamonline.ir/fa/news/1425437>

Rosvāyi dar bist daqīqe. رسوایی در ۲۰ دقیقه <https://jamejamonline.ir/fa/news/1429253/>

Vahšāt-e sahyunishā az ramazān-e Qaze. وحشت صهیونیستها از رمضان غزه <https://jamejamonline.ir/fa/news/1448276>

Отримано редакцією журналу / Received: 03.11.24

Прорецензовано / Revised: 07.11.24

Схвалено до друку / Accepted: 26.11.24

Olena MAZEPOVA, DSc (Philol.), Prof.

ORCID ID: 0000-0002-0405-9128

e-mail: o.mazepova@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Vladyslav SOBORA, Master of Arts

ORCID ID: 0009-0003-3289-9540

e-mail: vladislavsobora@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC PARAMETERS OF THE FUNCTIONING OF THE PERSIAN-LANGUAGE MILITARY-POLITICAL DISCOURSE (BASED ON PUBLICATIONS CONCERNING ISRAEL-PALESTINE CONFLICT, 2023–2024)

Background. In view of the growing political instability, those threats and challenges which the world faces, the study of the functional specifics of the military-political discourse done on the material of various languages, in particular Persian, becomes especially relevant. The analysis of the communicative and pragmatic parameters of the functioning of the Persian-language military-political discourse carried out in this investigation, revealed the impact of the language on the political processes in the country and the region and allowed understanding how the discourse is being formed under the influence of cultural and social factors.

Methods. The study of the corpus of media texts selected by the method of continuous sampling from the Iranian pro-government online resource "Jāme jam" in the period from the end of 2023 to the beginning of 2024 was carried out making use of the critical discourse analysis, which gives the possibility to reveal the relationship between the use of language and the social institutions of the government. The main attention in the article has been paid to the analysis of the corpus of texts at the content-semantic and motivational-pragmatic levels.

Results. The analysis of content-semantic dominants of the formed corpus of media texts showed that Iranian pro-government media promote senses that justify the actions of Hamas and demonize Israel and its Western allies. The Iranian media defends the idea of the justice of the struggle of Hamas and its inevitable victory over Israel. The motivational-pragmatic analysis of the texts highlighted the main characteristics attributed to the participants in the conflict: Israel is mostly referred to as a "fake state", "Zionist regime", "occupational regime" and "kids-murdering regime", while Hamas combatants are depicted as self-sacrificing fighters for liberation of the territories "occupied by Israel", demonstrating "unparalleled successes" on the battlefield which will finally crush their enemy soon.

Conclusions. The research made it possible to identify the mechanisms used by Iranian pro-government media to concentrate the population for the sake of reaching the goals declared by the government and justifying its actions in the international arena. The communicative and pragmatic parameters of the functioning of the Persian-language military-political discourse determined in the study significantly influence the formation of public opinion and governmental political strategies not only in Iran itself, but also in the region as a whole.

Keywords: the Persian language, military-political discourse, critical discourse-analysis, mass media, Israeli-Palestine conflict, Gaza Strip, Iran, Israel.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

УДК 821.222

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-242X.2024.30.08>

Тетяна МАЛЕНЬКА, канд. філол. наук, доц.

ORCID ID: 0009-0007-0016-4602

e-mail: tmalenka@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Ольга СУРОВЦЕВА, магістр

ORCID ID: 0009-0007-2772-3726

e-mail: olya.surovtseva00@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПРОБЛЕМАТИКА СУЧАСНОЇ ЖІНОЧОЇ ПРОЗИ ІРАНУ ТА ІРАНЬСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Вступ. Сучасна проза іранських жінок у діаспорі є важливим культурним феноменом, який відображає глибокі соціальні зміни та політичний конфлікт всередині іранського суспільства. Після Ісламської революції 1979 р. багато іранських письменниць були змушені покинути батьківщину, що призвело до формування потужного літературного руху в діаспорі. Вивчення їхніх творів допомагає зрозуміти процеси адаптації, інтеграції та збереження культурної ідентичності, а також соціально-політичні фактори, які вплинули на те, що письменниці емігрували.

Методи. Використано історико-біографічний метод, феміністичну критику, гендерний підхід, літературознавчий аналіз, компаративний аналіз, контент-аналіз і метод аналогії. Використання цих методів дозволило всебічно дослідити творчість письменниць іранської діаспори.

Результати. Дослідження виявило, що історія іранської сучасної жіночої прози поділяється на чотири періоди, кожен із яких має свої особливості та передумови розвитку. Серед головних соціально-політичних факторів, що вплинули на творчість письменниць, виділено релігійні обмеження й обмеження прав жінок, цензура, дискримінація, політичні репресії, ірано-іракська війна (1980–1988) та Ісламська революція (1979). У творах діаспорних авторок, таких як Далія Софер, Джайран Гаган, Зоя Пірзад, Марджан Сатрапі тощо, преважують теми цензури, дискримінації, гендерної нерівності, боротьби за індивідуальну свободу.

Висновки. Сучасна іранська жіноча проза діаспори є важливим літературним напрямом, який відображає соціально-політичні проблеми Ірану через індивідуальний досвід кожної жінки-письменниці. Практичне значення статті полягає у сприянні кращому розумінню внутрішніх перетворень іранського суспільства та ролі жінок у цих процесах, а також у підтримці міжкультурного діалогу та феміністичних ініціатив.

Ключові слова: іранська жіноча проза, діаспора, цензура, ідентичність, фемінізм, соціально-політична проблематика.

Вступ

У сучасному світі жіноча література стає не лише важливим аспектом культурного розвитку, але й суттєвим фактором соціально-політичних змін. У цьому контексті іранська жіноча проза є особливою темою для вивчення, оскільки Іран, з одного боку, зберігає традиції та культурні особливості, а з іншого – переживає історичні і соціальні трансформації. Сучасна іранська жіноча проза, насичена виразною індивідуальністю та глибоким аналізом соціально-політичних питань, стає предметом дослідження науковців і літературознавців у світі. Цей напрям літератури відкриває широкий простір для розуміння внутрішніх перетворень суспільства з погляду індивідуального жіночого досвіду. Іранські діаспорні письменниці у своїх творах не лише відтворюють реальність сучасного Ірану, але й вносять унікальні авторські перспективи щодо проблематики соціальної та політичної реальності.

Мета статті полягає в дослідженні проблематики творчості іранських письменниць, які проживають за межами Ірану. Згідно з цією метою у статті поставлені такі **завдання**: 1) дослідити історію розвитку іранської сучасної жіночої прози; 2) визначити соціально-політичні фактори, які вплинули на творчість іранських письменниць; 3) висвітлити основну проблематику творів сучасних іранських діаспорних письменниць. Об'єктом дослідження є сучасна проза іранських письменниць у діаспорі.

Огляд літератури. Актуальність дослідження сучасної іранської діаспорної жіночої прози визначається кількома важливими факторами: 1) зростаючий інтерес до діаспорної літератури. Література, створена в діаспорі, набуває все більшого значення в сучасному літературному процесі. Вона відображає культурні, соціальні та політичні трансформації, які відбуваються як в Ірані, так і в країнах проживання письменниць (Abla, 2020; Noor, 2014; Rendy, 2017). Іранські письменниці

діаспори, такі як Азар Нафісі, Шагрнуш Парсіпур, Марджан Сатрапі, Азаде Моавені й ін., привертають увагу до важливих питань іранського суспільства та жіночих прав, що робить їхню творчість особливо актуальною натеper; 2) соціально-політичний контекст. Після Ісламської революції 1979 р. в Ірані значно посилилася цензура й обмеження свободи слова. Це змусило багатьох письменниць покинути країну та продовжити свою творчість у діаспорі, де вони мають можливість відкрито висловлювати свої думки й обговорювати табуйовані теми. Дослідження їхньої творчості дозволяє зрозуміти, як ці соціально-політичні умови вплинули на літературний дискурс і тематику творів (Afary, 1996; Paköz, 2007; Tohid, 2016); 3) глобальний культурний діалог. Твори іранських письменниць діаспори сприяють міжкультурному діалогу, дозволяючи читачам із різних країн зрозуміти іранську культуру та проблеми, із якими стикаються жінки в Ірані. Це особливо важливо в умовах глобалізації, коли культурні обміни стають все більш інтенсивними (Ansary, 2013; <https://www.theguardian.com/world/iran-blog/2016/feb/10/literature-of-iranian-diaspora-meaning-and-identity-since-the-islamic-revolution-books>); <https://www.nytimes.com/2009/03/01/books/review/Bahadur-t.html>); 4) феміністичний дискурс. Література іранських жінок діаспори часто розглядається через концепції фемінізму, оскільки вона порушує питання гендерної рівності, прав жінок та боротьби з патріархальними структурами. Дослідження цих тем у контексті діаспорної літератури дозволяє глибше зрозуміти феміністичний рух в Ірані та його еволюцію (Derbel, 2017; Fotouhi, 2021; Talattof, 1997).

<https://www.nytimes.com/2009/03/01/books/review/Bahadur-t.html>);

Методи

Для розв'язання поставлених завдань використовувалися: історико-біографічний метод (аналіз біографій письменниць для розуміння їхнього життєвого шляху і

впливу на творчість), феміністична критика та гендерний підхід (аналіз творів із погляду феміністичних теорій і гендерних ролей), літературознавчий аналіз (розгляд текстів для визначення основних тем і мотивів), компаративний аналіз (фрагментальне порівняння творів іранських діаспорних письменниць), метод аналогії (знаходження спільних рис у творах різних авторок).

Результати

Формування іранської жіночої літературної традиції проходило через різні етапи, на кожен із яких впливали історичні, соціальні та культурні фактори. Ці етапи відображають зміни в ролі, правах і можливостях самовираження жінок в іранському суспільстві. Серед основних етапів розвитку іранської жіночої літературної традиції можна виділити такі: початок XX ст., епоха Пеглеві (1925–1979), Ісламська революція 1979 р. і сучасний або післяреволюційний період (Abla, 2020; Molavi, 2006; Raköz, 2007).

Перший етап – початок XX ст., коли іранські жінки тільки почали активно боротися за свої права та визнання в патріархальному суспільстві. У цей період жінки здобували освіту та почали входити до громадсько-політичного життя, однак політично-соціальні зміни, що відбувалися у країні, вносили свої корективи в розвиток жіночої літературної традиції.

Другий етап – епоха Пеглеві (1925–1979) – був періодом модернізації та секуляризації, але водночас, влада підтримувала традиційні гендерні ролі. Жінки продовжували висловлювати свої думки через літературу, але з початком Ісламської революції 1979 р., багато аспектів суспільства, включаючи іранську літературу, пройшли значні трансформації.

Третій етап – Ісламська революція 1979 р. Ісламська революція стала поворотним моментом у розвитку жіночої літературної традиції в Ірані. Зміни в політиці та соціумі вплинули на тон і зміст літературних творів, що стосувалися жіночого досвіду та визначення нових ролей у суспільстві.

Останній етап – післяреволюційний період. Він призвів до появи нових проблем і, одночасно, відкрив можливості для іранської жіночої літературної діяльності. Письменниці продовжують висвітлювати теми рівності, ідентичності та свободи у своїх творах, але вони також стикаються з викликами соціокультурного контексту й обмеженнями влади. Тому література цього періоду створюється переважно письменницями в діаспорі.

Після Конституційної революції в Ірані у 1907 р. становище жінок у суспільстві кардинально змінилося (Afary, 1996). До цього часу дівчата могли навчатися лише в американських місіонерських школах, але з 1907 р. у Тегерані відкрили перші початкові школи для дівчат і в 1918 р. – перший жіночий педагогічний коледж. Феміністська спільнота в Ірані виникла вже в 1900 р., позначившись роботою "Товариства "Жіноча свобода"". Ідеї фемінізму також розповсюджувалися через видання "صور اسرافیل" ("Труба Ісрафіла", 1907) і журнали "مسالوات" ("Рівноправність") і "ایران نو" ("Новий Іран – голос батьківщини"). Іранська публіцистика початку XX ст. відігравала значну роль у формуванні громадської думки. Літературні журнали, з'явившись в Ірані у XX ст., розширювали літературне життя, об'єднували нових авторів та урізноманітнювали жанри. Журнал "بهار" ("Весна", 1910–1922) відзначався широким колом громадських інтересів і різноманітним жанрів, що сприяло популяризації літератури. Унаслідок ідей, що виникли на початку XX ст., в Ірані з'явилися журнали для жінок, водночас редагуванням цих видань також займалися жінки. Першим таким журналом був "علم"

("Наука", 1913), редактором якого була пані Кахаль. У 1913 р. був заснований журнал "شکوفه" ("Пуп'янок") і видавався до 1919 р. Мар'ям Амід Семнані, яка стала видатною фігурою в іранському суспільстві та феміністичному руху (Моллаахмаді, 2020, с. 32–34).

Поява жіночої прози в багатьох країнах світу у XX ст. пов'язана з феміністським рухом і боротьбою за права жінок. В Ірані після Ісламської революції та ірано-іракської війни розвивається ісламський фемінізм, що поступово еволюціонує. Творчість іранських письменниць, таких як Сімін Данешвар і Парвіз Голізаде, відображає ставлення до екстремального фемінізму, відмову від революційного шляху і прагнення підняти жінку в суспільстві без відбирання прав у чоловіків (Моллаахмаді, 2020, с. 17, 61). У дослідженнях з історії розвитку іранської сучасної жіночої прози, розпочатого з 80-х рр. XX ст., науковці стали активно звертати увагу на мову текстів, використовуючи дані лінгвістики, літературознавства та психології. Літературознавці, вивчаючи жіночу прозу як окремий напрям, зосереджуються на виявленні гендерних відмінностей і використовують різні підходи й методи, такі як типологія, проблематика, образність та аналіз мови (Ansary, 2013; Talattof, 1997).

Розкриваючи історію розвитку феміністських настроїв і формування жіночої ідентичності в іранській прозі, дослідники виділяють три основних періоди: перший період – до й після Конституційної революції, другий період – період до Ісламської революції та третій період – після неї. У різні періоди письменниці зверталися до різних тем і використовували різні творчі методи, але загальним елементом залишалась боротьба за самоідентифікацію та незалежність жінок (Моллаахмаді, 2020, с. 28; Talattof, 2013). Однак інші дослідники пропонують більш розгалужену періодизацію: Конституційна революція (1905–1925) – поява жінок-активісток, які виступали за надання права на освіту жінкам і критикували традиційні практики, такі як полігамія та домашнє насильство; епоха розбудови держави (1920–1940-ві) – підвищення грамотності та надання вищої освіти жінкам, поява жіночих асоціацій і жіночої преси, поряд із суперечливим державним дозволом прийняти західний дрес-код; епоха націоналізації (1940–1950-ті) – залучення жінок до громадсько-політичної діяльності в націоналістичних і соціалістичних рамках; період модернізації (1960–1970-ті) – зростання кількості працюючих жінок і правові реформи у виборчому праві та сімейному праві, разом із посиленням централізації й диктатури шаха; Ісламська революція (1979–1997) – соціально-політична мобілізація чоловіків і жінок, що супроводжувалася регресивними законами проти жінок, примусовим носінням хіджабу, політичними репресіями та соціально-економічним занепадом; постісламська реформа (1997–2005) – відносна соціально-політична відкритість за часів Хатамі, що супроводжувалася економічним зростанням, хоча й нетривалим; негативна реакція неоконсерваторів і популістів (2005–2013) – відродження ісламського фанатизму, ворожа зовнішня політика, посилення репресій проти засобів масової інформації та громадян, внесення антижіночих законопроектів, економічний безлад і зростання безробіття; епоха "поміркованості" (2013 – дотепер) – суттєві зміни в зовнішній політиці за президента Рухані, але обмежений прогрес у сфері прав людини та зміні статусу жінок через домінування прихильників консервативних поглядів, що мають перевагу над президентом (Esfahani, 2014; Tohid, 2016, р. 81).

У першій половині XX ст. в Ірані відбулися суттєві зміни в суспільстві, зокрема під час правління Пеглеві.

Під впливом феміністського руху у світі та соціокультурних трансформацій у країні з'явилося розуміння гендерних проблем і розпочалося вивчення жіночої літератури. Досі іранська жіноча проза не існувала як самостійний напрям, і дослідження цього явища лишалися неповними. Однак історія розвитку іранської сучасної жіночої прози має глибокі корені, які сягають епохи Каджарів (1795–1925). На той час лише жінки вищих верств населення мали можливість отримати освіту та займатися літературною діяльністю. Перші спроби прозової творчості датуються кінцем XIX ст. Наприклад, Фахруд-доуле, дочка Насреддін-шаха з династії Каджарів, записувала казки, які слухала від оповідача шаха, утворивши таким чином дастан "امير ارسلان" ("Амір-Арсалан"). Також, у 1913 р. було опубліковано автобіографію Тажд-ол-Салтане, ще однієї доньки Насреддін-шаха, у якій вона змалювала своє життя та внутрішні переживання. Жінки також активно займалися перекладами, наприклад, дружина А. Тасуджі, Колсум-ханум, співпрацювала з чоловіком над перекладом книги "Тисяча й одна ніч" (Моллаахмаді, 2020, с. 36–37). Із 30-х рр. XX ст. в Ірані з'являються оповідання, написані жінками, часто у формі мемуарів і спогадів. Цим відзначається творчість І. Тімурташ і З. Кіія, які в перших оповіданнях іранської жіночої прози підкреслюють нещастя та легковажність дівчат, а також надають моральні настанови (Моллаахмаді, 2020, с. 38).

Проза другої половини XX ст. в Ірані, зокрема 50–60-х рр., продовжувала еволюціонувати, розгортаючи досягнення попереднього періоду. У цьому контексті, після перевороту 1953 р. і під час повернення шаха Мохаммеда Рези Пеглеві, у країні почався спад демократичних тенденцій, і цензурні обмеження в літературі зросли. У той період спеціально створене міністерство культури здійснювало цензурування, що обмежувало свободу висловлювання думки письменників і публіцистів. Через політичний тиск і наявність таємної служби САВАК, письменники тяжіли до алегоричної, міфологічної й історичної прози, щоб можна було висловлювати думки в завуальованій формі. Водночас активізувалися опозиційні політичні групи, особливо марксистська партія "حزب توده ایران" ("Народна партія Ірану"), які справляли помітний вплив на літературу, розвиваючи зв'язки із СРСР. Саме тоді посилювалися репресії проти прогресивних діячів культури, що призводило до еміграції, розстрілів і зростання почуття страху у суспільстві (Моллаахмаді, 2020, с. 46).

Протягом 1931–1960-х рр. в Ірані була обмежена кількість жінок-письменниць, але вже у 60-х рр. почалося зростання інтересу до жіночої прози. Соціокультурні реалії того часу зумовили такі обставини, у яких небагато жінок могли займатися літературною діяльністю, використовуючи при цьому чоловічі псевдоніми. Іранське суспільство в 60-х рр. переживало культурний розквіт, що позначилося на інтенсивному розвитку літературного життя. "Нова хвиля" літератури в цей період ознаменувала й початок розвитку жіночої прози (Моллаахмаді, 2020, с. 48).

Розширення мовної різноманітності у перській прозі другої половини XX ст. зумовлювалось активною перекладацькою діяльністю й увагою до місцевих діалектів. Видання роману "سووشون" ("Сувашон" або "Плач за Сіявушем", 1969) Сімін Данешвар вважається визначальним моментом для жіночої прози в перській літературі. С. Данешвар у своєму романі "Плач за Сіявушем" докладно досліджує життя жінок-трудівниць і підкреслює їхню самостійність і роль у сільському господарстві. Вона розкриває теми тяжкої праці, сільського життя та

соціальних проблем, а її творчість є важливим джерелом для розуміння ролі і статусу жінок в іранському суспільстві. С. Данешвар і Г. Алізаде, як "піонерки" цього напрямку, зробили вагомий внесок у відображення жіночих долі і характерів у своїх романах (Моллаахмаді, 2020, с. 22, 49; Talattof, 1997, p. 534–537).

Починаючи з другої половини 60-х рр. XX ст., іранська проза переживала важливі зміни, обумовлені політичним кліматом і соціально-політичними трансформаціями у країні. У цей період у прозі набував популярності психологічний роман, а з 80-х рр. відбувся розвиток різноманітних напрямів модернізму разом із реалізмом. Письменники залишалися вірними традиціям класичної літератури, але й вбирали досягнення літератури Заходу. Дослідження розвитку іранської прози набуло нового розмаху, зокрема завдяки працям учених, таких як Х. Мірабедіні, Я. Ар'янпур та М. Яхаї. З кінця 70-х рр., із появою прозаїків, таких як С. Данешвар, Г. Тараккі, М. Аміршахі та М. Раваніпур, жінки-прозаїки вступили в літературний світ на професійному рівні. Наприкінці 70-х і на початку 80-х рр. вони активно писали й досягали успіху, особливо в жанрі короткого оповідання (Моллаахмаді, 2020, с. 61, 136).

Із середини 80-х рр. в Ірані почали з'являтися феміністські організації та видання, що сприяло поліпшенню становища жінок і їхніх можливостей самовираження (Mohammadi, 2007, p. 13). 90-ті рр. вважаються вершиною жіночої письменницької активності, і сучасна іранська жіноча проза в цей період визначила себе в літературному просторі, продовжуючи зображувати світ жінки та визначати її місце в суспільстві. Важливо підкреслити, що в іранській сучасній жіночій прозі мало агресивних феміністичних тенденцій, на відміну від західної жіночої прози. Вона виокремилася в літературному просторі, створюючи нові форми, привертаючи нових талановитих письменниць і розглядаючи нові літературні жанри (Моллаахмаді, 2020, с. 136).

Після перемоги Ісламської революції в 1979 р. в Ірані почався новий етап у розвитку літератури. Соціальні зміни, викликані революцією, не одразу вплинули на літературний процес, оскільки письменники, які працювали до революції, завершували роботу над раніше початими творами. Зміни у суспільстві також призвели до виїзду багатьох людей, зокрема письменників, із країни. Західноорієнтована літературна діяльність до революції була в основному організована у творчих спілках лівого спрямування. Жінки-письменниці, здебільшого традиційного релігійного виховання, змогли виявити себе у громадському житті та почали відкрито висловлювати свої ідеї в літературі. Один із визначних романів цього періоду – "پامداد خمار" ("Ранок похмілля", 1998) Ф. Хадж Сейєд Джаваді – став бестселером і залишається однією з найуспішніших книг в Ірані. Роман розповідає історію жінки з аристократичної родини, яка вступає в нерівний шлюб, кидаючи виклик своїй сім'ї. Він ставить під сумнів традиційні концепції нещасливого шлюбу та висвітлює вибір і долю головної героїні в новому контексті (Моллаахмаді, 2020, с. 137). Після революції з'явилося багато літературних творів для дітей, які часто були белетризованими біографіями святих та історичних постатей. Ці твори, в основному написані жінками, які сполучали свою професійну роботу у сфері освіти чи соціальних послуг з літературною творчістю (Моллаахмаді, 2020, с. 138). Необхідно зазначити, що багато хто з жінок-письменниць, що працюють в Ірані, використовують свій професійний досвід, як педагога чи державного працівника, у своїй творчості. Наприклад,

П. Саніє, маючи значний життєвий досвід і наукові ступені із психології та соціології, видала два романи – "سهم من" ("Моя доля") і "صدای مخفی" ("Прихований голос"), які здобули значний успіх і були перекладені різними мовами. У своїх творах вона активно використовує свій професійний погляд на сучасне іранське суспільство. Багато письменниць стикалися із труднощами в публікації своїх творів і відчували потребу у створенні власних видавництв. Наприклад, Ш. Лахіджі заснувала видавництво "روشنگران" ("Просвітники", 1983), спрямоване на публікацію творів, написаних виключно жінками або про жінок.

Як уже зазначалося, після революції 1979 р. частина письменників, нездатних прийняти зміни в суспільстві, обрали еміграцію, що призвело до формування літератури іранської еміграції. Це відкрило нові горизонти для літературної творчості, дозволяючи письменникам висловлювати свої ідеї без обмежень, характерних для Ірану. Ця література інколи могла створюватися мовою країни проживання (французькою, англійською), і хоча вона втратила іранський контекст, вона викликає інтерес як історичний документ (Моллаахмаді, 2020, с. 141).

Збільшення кількості іранських письменниць протягом останнього десятиліття свідчить про суттєві зміни в літературному середовищі. Їхні книги продаються більше, ніж твори чоловіків, вони використовують просту, але переконливу мову й публікують особисті розповіді на табуовані в Ірані теми. Жінки-письменниці, історично обмежені у правах, тепер вміло орієнтуються в суспільних і державних обставинах, що відображає ширшу зміну культурного контексту. Ці романістки часто спираються на особистий досвід, кидають виклик традиційним гендерним ролям і змінюють форму перської літератури. Обмеження урядової цензури та реакція сім'ї додають складності їхньому творчому процесу, але жінки-романістки продовжують свою діяльність, змінюючи оповідь іранських жінок, надаючи їй сучасного вигляду (<https://www.nytimes.com/2005/06/29/books/women-writing-novels-emerge-as-stars-in-iran.html>).

Багато тем в Ірані вважають табуованими, як наприклад, обговорення ролі жінок у суспільстві та їхніх прав. Система обмежень, пов'язаних із гендером, стає причиною соціальної нерівності й обмежує можливості жінок у професійному та особистому розвитку. Ці теми не лише вважаються табуованими, але й часто піддаються цензурі в Ірані. Влада вживає заходи для обмеження вільного обговорення цих питань, які вона вважає несумісними з офіційними релігійними чи культурними цінностями. Зокрема, засоби масової інформації, які намагаються розглядати табуовані теми, стикаються з цензурою або санкціями з боку влади. Журналісти й активісти, які намагаються публічно говорити про ці питання, потрапляють під тиск і стають об'єктом переслідувань. Окрім того, інтернет і соціальні мережі також піддаються контролю, і влада може блокувати чи обмежувати доступ до інформації, що стосується цих тем. Це створює середовище, у якому важко висловлювати альтернативні або критичні погляди на табуовані питання.

Отже, в Ірані існує широка система цензури, яка охоплює політичні, релігійні та соціальні аспекти. Політична цензура в Ірані історично була відома через дві революції – Конституційну у 1906 р. та Ісламську у 1979 р. За часів Рези Пеглеві та його сина Мохаммада Рези Пеглеві була здійснена спроба модернізації, проте з обмеженням релігійних практик. Була введена сувора цензура на всі культурні продукти, які висловлювали невдоволення чи пропонували альтернативні ідеї. Це призвело до пригнічення голосів альтернативних політичних партій і спричинило підготовку до ісламської революції. Отже,

політична цензура існувала як за режиму шахів, так і за ісламського режиму. Релігійна цензура в Ірані має глибокі коріння, відслідковується до часів виникнення ісламу в країні. Сувора цензура, зокрема торкається сфери гендерної рівності, обмежуючи самовираження жінок, і приватності. Змішування релігії та політики за часів ісламського правління в державі додатково посилює цензуру, зокрема щодо жіночих рухів. Як наслідок, політична й релігійна цензура спричиняють соціальну та сімейну самоцензуру в іранському суспільстві. Релігійна цензура впливає на гендерні відносини і громадсько-приватні межі, створюючи "гендерно-дихотомічне суспільство", де чоловіки превалюють у суспільній сфері, а жінки – у приватній. Ця система також призводить до самоцензури, де індивіди відокремлюються від решти сім'ї, щоб захистити себе та свою сім'ю від можливої шкоди й соціального сорому. Це виражається у відсутності відкритого обговорення конфліктів, скандалів чи розголошення особистої інформації з метою захисту гідності та репутації. Люди займаються самоцензурою, утримуючись від вираження власних думок і досвіду для уникнення соціальної небезпеки та зневаги. У діаспорі іранські жінки розв'язують цю проблему через письменницьку діяльність, завдяки якій описують особистий досвід і виходять за межі цензури. Цензура в Ірані суттєво вплинула на письменницьку діяльність жінок, спричинивши явище самоорієнтації. Жінки в діаспорі, звільнені від цензури, створюють літературні твори, що відображають їхні травми та протистояння цензурі, але часто зазнають впливу західної перспективи та політизації (Abla, 2020, р. 44–45; Fotouhi, 2021; Momeni, 2013, р. 42; Noor, 2014).

Іранські діаспорні письменниці за кордоном мають свободу слова порівняно з їхніми колегами, які залишилися у країні. Вони можуть вільно висловлювати свої думки та відтворювати табуовані теми без страху перед цензурою чи переслідуваннями. Перебуваючи за кордоном, авторки користуються доступністю видавництв та інформаційних платформ, що дозволяє їм поширювати свої твори. Вони можуть виступати на міжнародних літературних фестивалях, давати інтерв'ю та публікувати свої твори в зарубіжних журналах і газетах. Свобода слова за кордоном дозволяє іранським діаспорним письменницям публікувати твори, у яких вони висловлюють свої погляди на заборонені теми, висміюють суспільні норми чи висловлюють протест проти системних обмежень в Ірані.

Соціальні, політичні, культурні проблеми, про які пишуть іранські діаспорні письменниці, такі як Далія Софер, Джайран Ґаган, Зоя Пірзад, Марджан Сатрапі, Азаде Моавені, Раміта Наваї, Сахар Деліджані, Азар Нафісі та Шагнуш Парсіпур, охоплюють дискримінацію національних меншин і дискримінацію на релігійному ґрунті, патріархальні норми, політичні репресії, обмеження свободи слова, соціальну нерівність, цензуру, корупцію та порушення прав жінок, що відображає складність і суперечливість сучасного іранського суспільства. До того ж, у своїх творах вони наголошують на важливості тем, які рідко стають предметом обговорення в іранському суспільстві.

Тема релігійних обмежень і дискримінації національних меншин зустрічається у творчості таких іранських діаспорних письменниць, як Далія Софер (Dalia, 2007; <https://pars.euronews.com/2015/10/23/iran-dalia-safer-interview>

دالیا سوفر نویسنده یهودی ایرانی-آمریکایی Iranwire. <https://iranwire.com/fa/special-features/106606>) і Джайран Ґаган (<https://www.charkhoneh.com/content/930741615>;

<https://www.iranketab.ir/book/13087-under-the-sunny-night-of-the-evening>; <https://www.ketabrah.ir/آفتاب-زیر-خورش-عصر-خیال-خوش/book/41250>). Ці теми викликають особливий інтерес у зв'язку зі складнощами, із якими стикаються іранські письменниці, виступаючи своєрідними свідками або жертвами (<https://www.charkhoneh.com/content/930741615>; <https://parsi.euronews.com/2015/10/23/iran-dalia-safer-interview>; <https://iranwire.com/fa/special-features/106606>; <https://www.nytimes.com/2007/08/05/books/review/05mess.html>).

Далія Софер – ірано-американська письменниця єврейського походження, яка стала відомою завдяки своєму дебютному роману "The Septembers of Shiraz" ("Вересні Ширазу"). Цей роман, написаний англійською мовою, зосереджується на житті сім'ї письменниці в Ширазі під час правління шаха та ісламської революції, прослідковуючи їхнє життя від Ширазу до Нью-Йорка. Сім'я Софер виїхала з Ірану в 1982 р., коли Далії було 10 років. Батько Далії був затриманий у вересні 1981 р. у своєму офісі в Тегерані через звинувачення у єврейському походженні. Служба безпеки іранського уряду вважала його шпигуном Ізраїлю (<https://parsi.euronews.com/2015/10/23/iran-dalia-safer-interview>; <https://iranwire.com/fa/special-features/106606>; <https://www.nytimes.com/2007/08/05/books/review/05mess.html>).

У романі "Вересні Ширазу" Далія Софер оповідає про трагічну історію можливої єврейської родини в Тегерані невдовзі після Ісламської революції. Назва, хоча спочатку здається надто поетичною, проте слугує зворушливим тлом для насиченої спогадами розповіді. Авторка майстерно переплітає воедино досвід кожного члена сім'ї Амін протягом їхнього найважчого року, створюючи історію, наповнену глиокими емоціями та філософськими роздумами. Сюжет розгортається навколо Ісаака Аміна, успішного ювеліра, що потрапляє у в'язницю просто через свою відмінність від оточуючих його людей. Навіть спроби звинуватити його у шпигунстві на користь сіонізму не вдаються. Однак виявляється, що іранці-мусульмани, із якими він жив поряд протягом багатьох років, ненавидять його та його сім'ю через віру, і ці почуття виявляються після приходу революції (<https://www.nytimes.com/2007/08/26/magazine/26wwln-q4-t.html?ei=5090&en=5a3060cf4376aed2&ex=1345780800&adxnnl=1&partner=rssuserland&emc=rss&adxnnlx=1193230882-yNXy7qAgF8FOCYq9rQOmW>). Далія Софер майстерно переплітає розповідь Ісаака з розповідями про його дружину Фарназ, їхню маленьку доньку Шірін, період дорослішання якої збігається з періодом історичних змін у їхній країні, і яка також відіграє в романі ключову роль, і сина Парвіза, який вивчає архітектуру в Нью-Йорку, живучи там у злиднях. Твір Д. Софер чудово описує чуттєвий досвід її героїв, від кольорів, звуків і запахів екстремальних ситуацій до звичайних, але глибоких моментів повсякденного життя. Роман відображає суть Тегерану невдовзі після революції, зображуючи привілейоване існування сім'ї Амін під час режиму шаха та подальші проблеми після повалення шахського режиму. Роман стає делікатним, але потужним дослідженням страждань, демонструючи стійкість людського духу. Емоційна сила оповіді в поєднанні з прекрасною прозою Д. Софер робить "Вересні Ширазу" захоплюючим твором, який виходить за межі свого конкретного культурного й історичного контексту (Dalia, 2007; <https://www.nytimes.com/2007/08/26/magazine/26wwln-q4-t.html?ei=5090&en=5a3060cf4376aed2>

&ex=1345780800&adxnnl=1&partner=rssuserland&emc=rss&adxnnlx=1193230882-yNXy7qAgF8FOCYq9rQOmW).

Джайран Гаган – іранська письменниця єврейського походження, професорка, яка мешкає в Канаді та викладає в Альбертському університеті на кафедрі релігієзнавства. Вона викладає курси з ісламу та гендеру, ісламського фемінізму, історії сучасної Ісламської держави та всесвітньої історії проституції. Натепер Джайран Гаган займається книжковим проектом, який має назву "Red-light Tehran: Prostitution, Islamisms, and the Rule of the Sovereign, 1915–1981" і її останньою публікацією в межах цього проекту була праця "The Sovereign and the Sensible: Islam, Prostitution, and Moral Order in Tehran, 1911–1922" (<https://www.charkhoneh.com/content/930741615>; <https://www.ratemyprofessors.com/professor/2541688>; <https://www.torontomu.ca/arts/news-events/2019/03/the-sovereign-and-the-sensible-governing-prostitution-in-iran-1>). Джайран Гаган у своєму романі "زیر آفتاب خوش خیال عصر" ("Під лагідним вечірнім сонцем") оповідає про шлюб між єврейською дівчиною на ім'я Мона та мусульманином Шахріаром, описуючи проблеми та труднощі, із якими стикається ця пара до та після весілля. Мона, єврейська дівчина, закохується в мусульманського хлопця, вчителя музичного мистецтва на ім'я Шахріар, і не зважаючи на релігійні та культурні відмінності, вона виходить за нього заміж, що приводить до її вигнання з сім'ї, але Мона вибирає залишитися вірною своїй любові, переходячи в іслам та одружуючись із Шахріаром. Хоча на початку Шахріар намагається зрозуміти відмінну культуру своєї дружини, з часом ця тенденція зменшується, а його поведінка стає авторитарною. Життя подружжя стає складним, і вони розлучаються через певний час. Мона залишається самотньою, але новина про хворобу матері викликає в неї бажання переглянути своє минуле життя. Під час написання роману авторка уникає перебільшень, підходячи до сюжету з нейтрального погляду. Використання прийому потоку свідомості допомагає зробити оповідь більш вірогідною, а відсутність жорсткого поділу на позитивних і негативних персонажів надає роману глибину. Авторка реалістично змальовує взаємини між культурами й релігіями, підкреслюючи, що вони можуть стати важливою перепоною для сімейного щастя. Заснований на реаліях іранського суспільства, твір висвітлює питання національних меншин і релігійних спільнот, які рідко стають предметом художнього осмислення (<http://www.iranjewish.com/books/books39-2.htm>; <https://www.iranketab.ir/book/13087-under-the-sunny-night-of-the-evening>; <https://www.ketabrah.ir/آفتاب-زیر-خورش-عصر-خیال-خوش/book/41250>).

Якщо прозі Джайран Гаган властиві модерністські техніки письма, то Далія Софер у своєму романі "Вересні Ширазу" використовує реалістичний стиль, зосереджуючись на особистій трагедії єврейської родини в Ірані після революції. У цьому полягає відмінність у підходах цих письменниць до тем еміграції. На відміну від алегоричної манери Джайран Гаган, реалізм Далії Софер дозволяє детально розкрити емоційні та соціальні переживання персонажів, які відображають її особистий досвід вимушеної еміграції.

Окрім дискримінації євреїв, в іранському суспільстві із труднощами також стикаються вірмени, які зазнають соціокультурної асиміляції. Потужний вплив іранської культури й перської мови призводить до втрати традицій і культурної самоідентифікації серед вірменського населення. Отже, однією з головних проблем є збереження

їхньої культурної та мовної ідентичності. До того ж, постає питання збереження релігійної ідентичності, оскільки вірмени сповідують християнську віру, і таким чином життя в мусульманському суспільстві ставить їх перед рядом проблем, пов'язаних із їхнім релігійним статусом і культурною відмінністю. Іранська письменниця вірменського походження Зоя Пірзад у своїх творах висвітлює складні аспекти життя в мультикультурному суспільстві (https://en.hayazd.com/News/Detail/82769/Zoya_Pirzad,_Iranian_Armenian_writer,_and_novelist). Вона створює вражаючі літературні образи, які розкривають внутрішній світ персонажів, їхні почуття, переживання та боротьбу з соціальними проблемами. Зоя Пірзад у своїх творах часто звертається до теми ідентичності, міжетнічних відносин, а також проблеми адаптації та взаєморозуміння між культурними групами, в основному вірмен. Її роботи допомагають читачам краще зрозуміти й оцінити складність і різноманіття іранського суспільства через призму вірменської громади. Вірменка за походженням, Зоя Пірзад збагачує іранську літературу своїм унікальним поглядом на світ і вмінням передати глибокі емоції й реалії життя в контексті культурного різноманіття. Її твори спонукають до роздумів про значення толерантності, взаєморозуміння та миру в сучасному світі. Серед визначних творів письменниці на зазначену тематику – роман "چراغ‌ها را من یک روز منده" ("Світло вимкну я") та оповідання "به عيد پاک" ("Один день до Пасхи") (Aghdaei, 2021; https://en.hayazd.com/News/Detail/82769/Zoya_Pirzad,_Iranian_Armenian_writer,_and_novelist). Хоча ці твори є суто соціально-побутовими, тим не менш у них розкрита тема культурної асиміляції вірменської меншини в іранському суспільстві. У романі "Світло вимкну я" розповідається про життя декількох вірменських сімей, що живуть у місті Абадан, чоловіки яких в основному є працівниками нафтової компанії. Оповідачкою цієї історії є вірменка на ім'я Кларіс Айвазян, яка розповідає про свої родинні відносини, дітей-близнюків і їхній емоційний світ. Одна з центральних тем цього твору – спроби адаптуватися до оточуючого середовища. Основна тема роману полягає в одноманітності життя домогосподарки та втоми від цього процесу, а також у її закоханості в сусіда, який, як вона вважає, принесе їй краще життя, а також у соціальних уявленнях людей того часу (Aghdaei, 2021). В оповіданні "Один день до Пасхи" розповідається про вірменина Едмунда, який має розв'язати дилему, чи дати згоду на шлюб своєї доньки із хлопцем-мусульманином. Він розмірковує, як це вплине на її життя й особистість. Основними темами оповідання є шлюб між двома людьми двох різних релігій і збереження вірменської ідентичності в Ірані (<https://www.kobo.com/gr/en/ebook/space-between-us>; <http://nakhnamaa.blogfa.com/post/17>).

Стиль Зої Пірзад відрізняється від більш драматичного підходу Далії Софер, оскільки зосереджується на повсякденних взаєминах і прагненні героїв адаптуватися до навколишньої реальності. Змальовуючи життя пересічних персонажів, Зоя Пірзад показує, як культурна ідентичність і родинні зв'язки переплітаються, стаючи ключовими аспектами жіночого досвіду. Завдяки психологічному реалізму, Далія Софер розкриває глибокі особисті конфлікти, які роблять її твори більш інтимними та драматичними порівняно з соціальним реалізмом Зої Пірзад. У своєму романі "Під лагідним вечірнім сонцем" Джайран Гаган зосереджується на міжрелігійному конфлікті, що виникає внаслідок стосунків між єврейською дівчиною та мусульманським хлопцем. Джайран Гаган

досліджує, як релігійні розбіжності й культурні бар'єри впливають на сімейне життя й особисті рішення, подібно до підходу, який використовує Зоя Пірзад, яка також розглядає культурну адаптацію, але з іншої перспективи.

Серед видатних іранських письменниць, які порушують соціально-політичні питання та перебувають у діаспорі, також варто згадати Марджан Сатрапі, Азаде Моавені, Раміту Наваї, Сахар Деліджані, Азар Нафісі та Шагнруш Парсіпур.

Марджан Сатрапі – ірано-французька художниця, ілюстраторка, авторка коміксів, сценаристка й режисерка. Відома своїм феміністичним графічним романом "Persepolis" ("Персеполіс"), який був екранізований у 2007 р., у якому йдеться про історію дитинства іранської дівчинки під час Ісламської революції 1979 р. та Ірано-іракської війни. Твір відображає життя в Ірані за часів режиму Хомейні, цензуру, обмеження свободи слова та прав жінок. Авторка відкрито порушує соціально-політичні теми через просту, але потужну мову графічного мистецтва (<https://www.britannica.com/biography/Marjane-Satrap>; <https://www.theguardian.com/books/2024/mar/16/marjane-satrap-interview-persepolis-woman-life-freedom>). Головна героїня Марджі виросла в радикально налаштованій сім'ї Тегерану, долаючи лицемірство соціального класу та знаходячи розраду в релігії. Історія розгортається на тлі Іранської революції та війни з Іраком. М. Сатрапі вміло вловлює цинізм, викликаний життям в обложеному місті, і вплив війни на людей. Кульмінація настає, коли батьки Марджі вирішують відправити її за кордон після того, як ракета знищила сусідній будинок, убивши друга. Книга завершується драматичною сценою, коли Марджі залишає своїх батьків у розпачі в аеропорту. Стиль малювання М. Сатрапі сміливий і яскравий, у якому поєднуються елементи Сходу та Заходу в штучно-наївній манері. Розповідь, сповнена драматизму й дотепу, відкриває унікальний погляд на історію Ірану та проблеми, із якими стикається його урбанізована еліта перед обличчям диктатури та війни (<https://www.nytimes.com/2021/10/21/books/review/marjane-satrap-persepolis.html>). "Персеполіс" розповідає історію політичної та культурної трансформації Ірану через перспективу молодшої дівчини Марджі. У книзі яскраво зображені моменти радості та горя, майстерно представлені через прості, але потужні ілюстрації. Подорож Марджі починається з адаптації до нової Ісламської Республіки після революції, де її школа підтримує режим, а її батьки протестують. Оскільки життя стає дедалі обмеженішим, батьки відправляють Марджі до Австрії в 14 років, що призводить до її боротьби за новознайдену незалежність. Її повернення до Ірану – країни, роздertoї війною, з обмеженими можливостями для жінок, виявилось складним. Вражаючі ілюстрації Марджі торкаються таких складних тем, як носіння русарі, фемінізм, неоколоніалізм і фундаменталізм. Книга підкреслює репресивну природу авторитарного режиму Ірану й контроль, який він запроваджує. Переважає символізм, чорно-біла графіка відображає сприйняття світу Марджі. Книга спрощує складні теми, використовуючи простий стиль, заохочуючи читачів розпізнавати істини. Протягом усього роману Марджі разом з іншими іранськими жінками протистоїть патріархату через соціально неприйнятні рішення, ідеали, що їх захоплюють, і акти опору (<https://inbreakthrough.org/persepolis-book-review/>; <https://www.theguardian.com/books/2024/mar/16/marjane-satrap-interview-persepolis-woman>

life-freedom; <https://www.nytimes.com/2021/10/21/books/review/marjane-satrapipersepolis.html>).

Азаде Моавені – ірано-американська письменниця, журналістка й науковиця. Раніше вона була директором програми "Гендер і конфлікти" Міжнародної кризової групи, нині працює на кафедрі журналістики в Інституті журналістики імені Артура Л. Картера Нью-Йоркського університету (<https://www.azadehmoaveni.com>; <https://www.icct.nl/people/azadehmoaveni>). А. Моавені є автором чотирьох книг, зокрема бестселера "Lipstick Jihad" ("Помадний джигад") і відомої книги "Honeymoon in Tehran: Two Years of Love and Danger in Iran" ("Медовий місяць в Тегерані"), яка отримала позитивні відгуки від літературних критиків. Книга "Помадний джигад" розповідає про подорож американки іранського походження, яка намагається знайти свою ідентичність у США після того, як її сім'я втекла з Ірану під час Ісламської революції 1979 р. Виростаючи за межами своєї батьківщини, вона зіткнулася зі складностями у самоідентифікації в основному через те, що вона не могла відвідати Іран з міркувань безпеки. 1999 р. авторка, Азаде Моавені, повернулася до Ірану як єдина американська журналістка, яка жила в Тегерані під час значних політичних реформ, що надало їй перевагу над іншими журналістами. Її досвід упродовж двох років роботи стрингером журналу "Time" в Ірані ліг в основу її книги "Помадний джигад". Нереалістичні сподівання А. Моавені щодо швидкої асиміляції й очікування падіння режиму призвели до розчарування. Незважаючи на перші ознаки реформи з обранням президента Хатамі, політичні зміни стагнували. Мемуари, однак, більше зосереджені на особистій боротьбі та відчуженні А. Моавені, ніж на всебічному портреті іранського суспільства. Хоча А. Моавені красномовно пише про свій досвід, мемуари могли б бути більш проникливими, якби вона зосередилася на спостереженні та розумінні життя оточуючих, а не на своїй особистій скруті (<https://voiceofguides.com/best-books-to-read-about-iran/>; <https://www.nytimes.com/2005/03/13/books/review/lipstick-jihad-the-mullahs-and-me.html>; Rendy, 2017, p. 38–54).

Книга "Медовий місяць в Тегерані", похмуриша за "Помадний джигад", відображає песимізм Азаде Моавені щодо поступових реформ, посиленій обранням Махмуда Ахмадінежада у 2005 р. Незважаючи на обмежувальні заходи Ахмадінежада, пробіски відкритості суспільства зберігаються, виявляючи невпевненість влади щодо прийняття демократії. Авторка глибше заглиблюється у проблеми, з якими мають справу жінки в країні. Зіткнувшись із незапланованою вагітністю та незаконністю дошлюбного статевого зв'язку, письменниця долає обмеження влади, навіть ті, що стосуються вибору імені для своєї дитини. У Тегерані, де кесарів розтин вважається сучасним методом для полегшення пологів, знайти лікаря для природних пологів стає проблемою. Політичні зміни приносять труднощі, суворіший дрес-код і посилений нагляд за суспільною мораллю. Зіткнувшись із цими проблемами, авторка, як і багато інших, вирішує залишити Іран. Книга пропонує захоплюючий погляд на життя в Ірані у 2005 р., досліджуючи різноманітні аспекти – від макіяжу до шлюбних контрактів і материнства – з жіночої перспективи (<https://www.nytimes.com/2005/03/13/books/review/lipstick-jihad-the-mullahs-and-me.html>; <https://voiceofguides.com/best-books-to-read-about-iran/>).

Раміта Наваї – британсько-іранська журналістка, продюсерка документальних фільмів і письменниця,

лауреатка премій "Еммі" та Роберта Ф. Кеннеді. Раміта Наваї працює кореспонденткою й має досвід репортажів із понад 40 країн, де вона здобула репутацію висококваліфікованої журналістки, здатної працювати в найскладніших умовах (<https://www.ramitanavai.com/bio>). Книга "City of Lies: Love, Sex, Death and the Search for Truth in Tehran" ("Місто брехні") Раміти Наваї – це захоплююче зображення темної сторони Тегерану на тлі політичної кризи й особистих потрясінь під час правління Махмуда Ахмадінежада на початку 2000-х рр. Книга розповідає про вісьмох іранців, які живуть на вулиці Валі-Аср, символічній вулиці, яка відображає гострий розкол в іранському суспільстві. Як їхні історії розповідаються, теми таємниць, кохання та виживання виникають серед міста, яке страждає від корупції, нерівності та прихованої боротьби його громадян (Navai, 2014; <https://www.ramitanavai.com/reviews>).

Р. Наваї заглиблюється в табуйовані теми, такі як наркотики, дошлюбний секс, сексуальна орієнтація та права ЛГБТ-спільноти, розкриваючи прагнення молоді, що обмежена суспільними нормами. Проза книги вражає, підносячи її за межі типового репортажу. Структура книги обертається довкола двох тем, які вільно витримані. По-перше, читач спостерігає за життям уздовж Валі-Аср, вулиці, що представляє контрасти Тегерану. Спускаючись із півночі, відчувається зміна достатку на бідність. Вулиця Шуш, що біля залізничного депо, стає яскравою сценою, що зображує міське пекло з розваленими будинками та специфічними персонажами. Другою темою Р. Наваї є обман. Авторка наголошує на необхідності брехати, щоб вижити в Тегерані. Книга розкриває різкий контраст між суспільними очікуваннями й діями окремих людей, демонструючи випадки обману заради виживання. Протягом усієї книги Р. Наваї вміло сплітає воедино життя різних персонажів, розкриваючи складну мережу таємниць, брехні й боротьби за виживання, які пронизують суспільство Тегерану. Від взаємопов'язаних оповідей таких персонажів, як Парі, молода жінка, яка потрапила в пастку проституції, до Ширін, журналістки, яка розслідує корупцію, Раміта Наваї викриває всепроникний вплив корупції та зловживань на життя вразливих верств населення. Через їхні історії вона висвітлює теми стійкості, мужності та рішучості, коли звичайні люди борються за зміни й особисте спасіння, як наприклад, Садек, колишній революціонер, який став урядовим інформатором, якого переслідує його минуле; Нахід, яка потрапила в пастку шлюбу без кохання і кохає іншого чоловіка; Лейла, наркоманка та повія; та Алі, молодий гей, який бореться проти суспільних норм.

Проза Р. Наваї яскраво оживляє Тегеран, описуючи його жваві вулиці та досліджуючи життя персонажів, які борються з власними прихованими таємницями. Як колишній кореспондент у Тегерані, Р. Наваї збирала історії традиційних сімей і таємного світу Тегерану, унаслідок чого їй вдалося створити тонкий образ красивого та жорстокого міста, де політичні інтриги та зрада перетинаються з особистими бажаннями і прагненнями. Герої живуть у ворожому оточенні, завжди на сторожі загроз і наслідків, оскільки режим розправляється з інакдомством і свободою вираження поглядів (Navai, 2014; <https://www.theguardian.com/books/2014/sep/11/city-of-lies-love-sex-death-search-truth-ramita-navai-tehran-review>; <https://www.telegraph.co.uk/culture/books/bookreviews/10834092/City-of-Lies-by-Ramita-Navai-review.html>). Через зображення головних вад іранського суспільства, книга "Місто

брехні" критикується в Ірані (<https://www.mashreghnews.ir/news/341446/هاندروغ-شهر-نام-بایتهران-دریل-مدروغی>; Tehran.Media).

Азаде Моавені у своїй книзі "Помадний джигад" і Ра-міта Наваї у книзі "Місто брехні" використовують документальний підхід, описуючи реальні події, але акцентують на особистих історіях, що ілюструють соціальні проблеми Тегерану. Обидві авторки застосовують стиль репортажу, зосереджуючись на конкретних випадках і свідченнях, що додає їхнім творам аутентичності та відкриває доступ до справжніх життєвих історій. Цей підхід дозволяє глибоко зануритися у внутрішній світ персонажів, одночасно наголошуючи на жорстокій реальності іранського суспільства.

Окреме місце в іранській діаспорній літературі займає тема політичних в'язнів і політичних репресій. Американо-іранська письменниця Сахар Деліджані у своєму дебютному романі, що вийшов друком у 75 країнах і перекладений 28 мовами, "Children of the Jacaranda Tree" ("Діти дерева Джакаранди") розкриває цю тему через оповідь про особисту трагедію своєї сім'ї. У романі вона описує життя своїх батьків і родичів, які стали жертвами політичних репресій в Ірані після Ісламської революції 1979 р. (<https://gerakbudayapenang.com/sahar-delijani/>; <https://www.rferl.org/a/iran-prison-child-revolution/25051938.html>; <https://www.theguardian.com/books/2013/jul/12/children-jacaranda-tree-delijani-review>). Батьки головної героїні, як і батьки авторки, були ув'язнені через політичні переконання у в'язниці Евін у Тегерані, де народилася С. Деліджані. Складна доля емігрантки Сахар Деліджані, яка спочатку переїхала до Італії, а потім до США, суттєво вплинула на її літературну творчість. Роман "Діти дерева Джакаранди" є суто автобіографічним і охоплює події з 80-х рр. XX ст. Роман відображає реальність політичного режиму в Ірані, зокрема в той період, коли країна пережила політичну нестабільність. Твір розглядає тему еміграції і втрати батьківщини через політичні репресії й нестабільність у країні. Головні персонажі стикаються з важливим дилематичним вибором та їхніми наслідками, змушеними шукати свою ідентичність і самовизначення в нових умовах, що створює конфлікти між їхніми особистими бажаннями та збереженням традицій. До того ж, Сахар Деліджані досліджує вплив травматичних подій на сімейні відносини та особистий розвиток персонажів. Вона розкриває, як минулі події можуть вплинути на психологічне здоров'я й динаміку взаємин у майбутньому. Вона розглядає трагічні наслідки політичних репресій на рівні особистого досвіду, показуючи, як вони позначилися на житті й долі окремих людей. Письменники, митці й інші представники інтелігенції стикаються з політичним тиском і репресіями через висловлення політичних переконань чи критику влади, але й деяких пересічних іранців, як відомо, засуджували за антирежимну агітацію чи невизнання офіційної ісламської ідеології. Роботу Сахар Деліджані хвалять за її глибину й емоційний резонанс, за передання всієї складності історії Ірану, без намагань спрощувати її для англомовної аудиторії (Delijani, 2013; <https://larimarbookscape.com/children-of-the-jacaranda-tree-by-sahar-delijani/>; <https://www.rferl.org/a/iran-prison-child-revolution/25051938.html>; <https://www.theguardian.com/books/2013/jul/12/children-jacaranda-tree-delijani-review>).

Азар Нафісі – ірано-американська письменниця, літературний критик і професор, відома своїми гострими мемуарами та змістовними дослідженнями ролі літератури в суспільстві (<https://www.creativity-found.org/azar-nafisi>; <https://iranians.kodoom.com/azar-nafisi>). Азар Нафісі

отримала міжнародне визнання завдяки публікації мемуарів "Reading Lolita in Tehran: A Memoir in Books" ("Читаючи "Лоліту" в Тегерані"). Мемуари розповідають про досвід Азар Нафісі як професорки літератури в Тегерані та про те, як вона веде таємні уроки літератури для молодих жінок у післяреволюційному Ірані. Через огляд літератури у своїх мемуарах Азар Нафісі розглядає різні соціально-політичні проблеми в післяреволюційному Ірані (<https://english.rutgers.edu/news-events/events-98/war/20062007/1834-azar-nafisi329.html>; Irandigitalnomad). А. Нафісі обговорює проблеми, із якими стикаються представники інтелігенції Тегерану й освітяни, особливо жінки, у середовищі, де на академічну та інтелектуальну свободу урядом накладені суворі обмеження. Накладання суворих ідеологічних обмежень і цензури на освіту обмежує здатність професорів брати участь у відкритих дискусіях і сприяти розвитку критичного мислення у студентів. Вивчаючи літературу, особливо заборонену західну класику, таку як твори Володимира Набокова, зокрема "Лоліта", "Запрошення на страту" та "Блідий вогонь", "Гордість та упередження" Джейн Остін, "Трагічна муза" Генрі Джеймса, "Великий Гетсбі" Ф. Скотта Фіцджеральда, "Герцог" і "Грудень декана" Сола Беллоу, А. Нафісі підкреслює трансформаційну силу літератури та мистецтва у складні часи. Акт читання й обговорення літератури стає формою опору і засобом збереження інтелектуальної та емоційної свободи (Kumar, 2016, p. 504–508). У мемуарах висвітлюється вплив Ісламської революції на права жінок в Ірані. Азар Нафісі описує, як жінки стикаються з гендерною дискримінацією в різних аспектах життя, включаючи освіту та працевлаштування, унаслідок дотримання консервативних ісламських цінностей. Вона обговорює обмеження свободи жінок, такі як обов'язкове носіння хіджаба та обмеження на їхню участь у суспільному житті (Zeiny, 2011, p. 38–40). Поза тим, у своїх працях А. Нафісі також досліджує питання національної ідентичності, які особливо важливі для іранців, які живуть в екзилі та не можуть повернутися на батьківщину, або які живуть під владою Ісламської Республіки Іран. Вона розмірковує про складність визначення культурної ідентичності в еміграції, про існуючу напруженість між традиціями та сучасністю і прагнення до того, щоб знайти дім і спільноту (Valsecchi, 2020, p. 2, 8–10).

На відміну від Азар Нафісі, яка досліджує проблеми жінок та іранського суспільства через класичну літературу, Шагнруш Парсіпур створює алегоричний світ, де жінки знаходять незалежність у фантастичному просторі. Шагнруш Парсіпур – іранська письменниця та перекладачка, її твори перекладено різними мовами світу. Після заборони її книги "زنان بدون مردان" ("Жінки без чоловіків") в Ірані, Ш. Парсіпур емігрувала до США (<https://www.encyclopedia.com/international/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/parsipur-shahrnush-1946>). Саме завдяки своєму роману "Жінки без чоловіків", у якій оповідається про життя п'ятьох жінок, які збираються разом у пишному саду на околиці Тегерану, рятуючись від суспільних обмежень, вона здобула широку славу. Роман "Жінки без чоловіків" був написаний відразу після революції 1979 р. та опублікований у 1989 р. Після його публікації Шагнруш Парсіпур двічі заарештовували та засуджували до в'язниці через відверте обговорення таких тем, як жіноча цнотливість, проституція, аборти, зґвалтування, зображення труднощів, із якими жінки стикаються через власну сексуальність, а також подання загальних концепцій фемінізму – жіночої незалежності та належності права вибору жінці.

Влада Ірану тиснула на літераторку, аби вона відмовилася від подібних публікацій. Вона також перебувала за ґратами протягом кількох місяців під час правління шаха Пеглеві та майже п'ять років на початку 80-х рр. (<https://www.boell.de/en/2021/03/16/unveiling-through-voice-writing-resistance-iranian-women>; <https://sites.uci.edu/humcoreblog/2019/05/20/the-utopia-that-never-was>). По суті, роман "Жінки без чоловіків" зображує боротьбу жінок проти суспільних норм і пошуку звільнення, розкриваючи різні способи, якими герої користуються, щоб орієнтуватися в межах законів, що формують їхнє життя. Хоча всі персонажі стикаються із зовнішніми обмеженнями, їхні реакції на підкорення відрізняються (<https://www.boell.de/en/2021/03/16/unveiling-through-voice-writing-resistance-iranian-women>; <https://sites.uci.edu/humcoreblog/2019/05/20/the-utopia-that-never-was>). Отже, у своїх книгах Ш. Парсіпур не лише наважилася порушити заборонені теми, а й представила читачам складні, багатогранні образи жінок, які відмовляються підкорятися стереотипам і борються за свою самовизначеність і незалежність. Наприклад, у романі "سگ و زمستان بلند" ("Собака і довга зима"), що перший роман у її кар'єрі, ідеться про іранську традиційну дівчину, яка повернулася з того світу та розповідає трагічну історію свого життя від першої особи. У своїй книзі "Собака та довга зима" Шагнруш Парсіпур розглядає різні аспекти жіночої боротьби за громадянські права та емансипацію з домінуючою патріархальною культурою в Ірані (https://www.bbc.com/persian/seventhday/story/2007/01/070120_bs_parsipour). Окрім творів "Жінки без чоловіків" і "Собака і довга зима", інші роботи Ш. Парсіпур також заслуговують на увагу. Її роман "Туба і сутність ночі" та мемуари "Записки з в'язниці" є важливими творчими досягненнями, які дозволяють глибше зрозуміти не лише автора, а й історичний контекст, у якому вона працювала. "طوبا و معنی شب" ("Туба і сутність ночі") – це твір, у якому Ш. Парсіпур досліджує теми свободи, ідентичності й пошуку сенсу в умовах патріархального суспільства. Роман пропонує читачам складний портрет головної героїні Туби та її боротьбу за самовизначення в певних межах іранської культури та ісламської релігії (https://www.bbc.com/persian/seventhday/story/2007/01/070120_bs_parsipour). Роман, хоча і написаний із застосуванням методу магічного реалізму, містить реальні історичні події та постаті (<https://www.iranicaonline.org/articles/tuba-va-mana>).

Ключовою темою творчості Шагнруш Парсіпур є фемінізм і динаміка гендерної нерівності в Ірані. У своїх роботах "Жінки без чоловіків" і "Туба і сутність ночі" Ш. Парсіпур кидає виклик традиційним гендерним ролям і досліджує роль жінок у суспільстві, де домінують чоловіки. Жіночі персонажі роману орієнтуються у складних соціальних структурах, прагнучи до незалежності та самореалізації (<https://www.iranicaonline.org/articles/tuba-va-mana>; <https://thetorogichronicles.com/2021/06/13/book-review-261-women-without-men>). Мемуари "خاطرات زندان" ("Записки з в'язниці") є важливим історичним документом, який дозволяє заглянути всередину Ісламської революції 1979 р. і її наслідків. У цих мемуарах Ш. Парсіпур дає свій унікальний погляд на політичні та соціальні події, які вплинули на її життя та творчість (https://www.bbc.com/persian/seventhday/story/2007/01/070120_bs_parsipour).

Азар Нафісі та Шагнруш Парсіпур мають подібні підходи до висвітлення соціально-політичних проблем у своїх творах, проте вибір жанрів і тематики відрізняються. Наприклад, твір "Жінки без чоловіків" Шагнруш Парсіпур відзначається складною, нелінійною

структурою та використанням сюрреалістичних елементів. Вона експериментує із формою та мовою, створюючи фантастичний світ, у якому присутні складні соціальні реалії. Навпаки, Азар Нафісі вдається до використання мемуаристичного стилю, що базується на особистих рефлексіях. У своїх творах вона використовує літературний аналіз і розміркування, щоб висвітлити універсальні теми, такі як влада, контроль та індивідуальний опір. Однак обидві письменниці звертають увагу на соціальні проблеми, зокрема гендерну нерівність, вплив політичного режиму й боротьбу за особисту свободу. Шагнруш Парсіпур використовує фантастичний жанр для вираження своєї критики, тоді як Азар Нафісі створює глибокі інтелектуальні роздуми, опираючись на свій особистий досвід і літературний аналіз. Підсумовуючи, можна сказати, що і Шагнруш Парсіпур, і Азар Нафісі розглядають подібні соціальні проблеми, що стосуються жінок в Ірані, вони роблять це через різні ідіостили й тематичні підходи, зрештою пропонуючи взаємодоповнюючі погляди на складність життя під владою режиму ІРІ.

Дискусія і висновки

Отже, на основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Історія іранської сучасної жіночої прози поділяється на чотири основні періоди: початок ХХ ст., епоха Пеглеві (1925–1979), Ісламська революція 1979 р. і сучасний період. З огляду на поширення феміністичних ідей у сучасній іранській прозі можна виділити три періоди: перший період – до й після Конституційної революції, другий період – до Ісламської революції та третій період – після неї. Історичні події, такі як Конституційна революція 1907 р., поява нових видавництв та опозиційних політичних груп, надання освіти жінкам, залучення жінок до громадської діяльності, публікація роману "Плач за Сіявешем" (1969) Сімін Данешвар, репресії з боку таємної служби САВАК, період правління шахської родини Пеглеві, Ісламська революція 1979 р., поширення фемінізму та його ідей в Ірані, створили передумови для появи жіночої прози як самостійного напрямку в літературі. Розгляд цих історичних подій дозволив отримати об'єктивне та вичерпне уявлення про передумови формування іранської сучасної жіночої прози.

2. Серед соціально-політичних факторів, які вплинули на творчість іранських письменниць, а також призвели до того, що вони емігрували, головними є релігійні обмеження й дискримінація національних меншин, а водночас соціокультурна асиміляція національних меншин, культурні й релігійні розбіжності, політичні репресії та переслідування з боку вартівних Ісламської революції, ірано-іракська війна (1980–1988), політичні реформи (2000-х рр.), обмеження прав жінок, корупція та соціальна нерівність, цензура й обмеження свободи слова, еміграція та досвід іранських переселенців, пошук ідентичності в умовах діаспори.

3. У творах сучасних іранських письменниць діаспори, таких як Далія Софер, Джайран Ґаган, Зоя Пірзад, Марджан Сатрапі, Азаде Моавені, Раміта Наваї, Сахар Деліджані, Азар Нафісі та Шагнруш Парсіпур виявлено широкий спектр соціально-політичних тем і проблем, що відображають сучасні реалії Ірану. У своїх книгах письменниці розглядають такі соціально-політичні аспекти: цензура й обмеження свободи слова, дискримінація національних меншин і їхня соціокультурна асиміляція, релігійні обмеження, гендерна нерівність і порушення прав жінок, вживання наркотиків, дошлюбний статевий

зв'язок, сексуальна орієнтація та права ЛГБТ-спільноти, вплив політичних угруповань на молодь і їхній вибір, корупція та соціальна нерівність, вплив політичної ідеології на різні аспекти життя, боротьба за індивідуальну свободу, еміграція та пошук національної ідентичності у діаспорі, політичні репресії, обмеження у сфері освіти й інтелектуальної свободи, боротьба із традиційними гендерними ролями, поширення концепцій фемінізму, згвалтування, аборти, втрата цноти, зображення жіночої сексуальності, боротьба за гідність і незалежність, сімейні стосунки та суспільні очікування.

Внесок авторів: Тетяна Маленька – концептуалізація; методологія; написання – перегляд і редагування. Ольга Суровцева – збір емпіричних даних і їхня валідація; аналіз джерел, підготовка теоретичних засад дослідження й огляду літератури; написання – оригінальна чернетка.

Список використаних джерел

- Моллаахмаді, Д. А. (2020). Фемінний дискурс іранської прози ХХ – початку ХХІ ст. [Неопубл. дис. канд. філол. наук]. Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
- Abla, F. (2020). *Diasporic Iranian Women's Life Writing: An Analysis Using a Transnational Feminist Lens* [Unpublished PhD dissertation]. Concordia University.
- Afary, J. (1996). *The Iranian Constitutional Revolution, 1906–1911: Grassroots Democracy, Social Democracy, and the Origins of Feminism*. Columbia University Press.
- Aghdaei, T. (2021). A Study on Women's Identity in Two Novels of Zoya Pirzad. *Scientific-Specialized Quarterly Journal of Persian Language*, 4(7), 36–51.
- Ansary, N. (2013). *The Roots of Feminist Invocations in Post-Revolutionary Iran*. Columbia University.
- Delijani, S. (2013). *Children of the Jacaranda Tree*. Weidenfeld & Nicolson.
- Delijani, S. (2013). I had to tell my family's story of the Iranian executions. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2013/jul/06/sahar-delijani-family-iranian-executions>
- Derbel, E. (2017). *Iranian Women in the Memoir: Comparing Reading Lolita in Tehran and Persepolis (1) and (2)*. Cambridge Scholars Publishing.
- Esfahani, M. K. (2014). *Iranian Women: One Step Forward, Two Steps Back*. *Ortadoğu Etütleri*, 5(2), 31–53.
- Fotouhi, S. (2021). Commodification of Censorship in Iranian Writing in English. *Journal of Literary and Cultural Inquiry*, 2(2), 98–126. <https://sanglap-journal.in/index.php/sanglap/article/view/53/85>
- Kumar, K. "Reading Lolita in Tehran" – an intellectual unfolding of a private literature class. *International Journal of English Language, Literature and Translation Studies*, 3(3), 503–509.
- Mohammadi, M. (2007). Iranian Women and the Civil Rights Movement in Iran: Feminism Interacted. *Journal of International Women's Studies*, 9(1), 21.
- Molavi, F. (2006). *Iranian Women Writers and Their narratives*. https://www.academia.edu/37489935/Iranian_Women_Writers_and_Their_narratives?uc-g-sw=35500027
- Momeni, M. (2013). *Anglophone memoirs of contemporary Iranian women in diaspora*. https://www.academia.edu/108926478/Anglophone_memoirs_of_contemporary_iranian_women_in_diaspora
- Navai, R. (2014). *City of Lies: Love, Sex, Death and the Search for Truth in Tehran*. PublicAffairs.
- Noor, A. (2014). *Iranian Women in the Diaspora: 'Being Here and Being There'*. International Institute of Social Studies. <https://thesis.eur.nl/pub/17383>
- Paköz, A. (2007). *The Impact of Iranian Revolution on Women's Lives: An Analysis Through Selected Women's Memoirs* [Unpublished thesis for the degree of Master of Science]. The Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University.
- Rendy, L. (2017). *Iranian Diaspora Literature of Women*. Klaus Schwarz Verlag GmbH.
- Sofer, D. (2007). *The Septembers of Shiraz*. Harper Collins Publishers.
- Talatoff, K. (1997). Iranian Women's Literature: From Pre-Revolutionary Social Discourse to Post-Revolutionary Feminism. *International Journal of Middle East Studies*, 29(4), 531–558.
- Tohid, N. (2016). Women's rights and feminist movements in Iran. *SUR – International Journal on Human Rights*, 13(24), 75–89.
- Valsecchi, G. (2020). The Power of Fiction and its Controversies in Azar Nafisi's Portrayals of a New Compliant Nationality. *ENTHYMEMA*, 25, 264–279.
- Zeiny, E. (2011). A brown skin writer as an imperialistic native informer: Remembering the homeland in Reading Lolita in Tehran. *Journal of Postcolonial Cultures and Societies*, 2(4), 30–45.

- دالیا سافر: مراقب بودم که رمان من تبدیل به داستان "آزار یهودیان" در ایران نشود. Euronews Persian. <https://persi.euronews.com/2015/10/23/iran-dalia-safer-interview>
- دالیا سافر نویسنده یهودی ایرانی-آمریکایی. Iranwire. <https://iranwire.com/fa/special-features/106606>
- رمان ایرانی در نشریات دانشگاهی آمریکا. BBC. https://www.bbc.com/persian/arts/story/2007/01/070127_la-parssipur-tooba
- زندگینامه آذر نفیسی. Iranians.kodoom. <https://iranians.kodoom.com/azar-nafisi/>
- نگاه فرار از واقعیت، همواره فرار از واقعیت. BBC. https://www.bbc.com/persian/arts/story/2004/11/041117_la-cy-parssipur

References

- Abla, F. (2020). *Diasporic Iranian Women's Life Writing: An Analysis Using a Transnational Feminist Lens* [Unpublished PhD dissertation]. Concordia University.
- Afary, J. (1996). *The Iranian Constitutional Revolution, 1906–1911: Grassroots Democracy, Social Democracy, and the Origins of Feminism*. Columbia University Press.
- Aghdaei, T. (2021). A Study on Women's Identity in Two Novels of Zoya Pirzad. *Scientific-Specialized Quarterly Journal of Persian Language*, 4(7), 36–51.
- Ansary, N. (2013). *The Roots of Feminist Invocations in Post-Revolutionary Iran*. Columbia University.
- Biography of Azar Nafisi. Iranians.kodoom [in Persian]. <https://iranians.kodoom.com/azar-nafisi/>
- Dalia Sofer (2015). "I was careful that my novel would not become the story of 'harassment of Jews' in Iran". Euronews Persian [in Persian]. <https://persi.euronews.com/2015/10/23/iran-dalia-safer-interview>
- Dalia Sofer is an Iranian-American Jewish writer. Iranwire [in Persian]. <https://iranwire.com/fa/special-features/106606>
- Delijani, S. (2013). *Children of the Jacaranda Tree*. Weidenfeld & Nicolson.
- Derbel, E. (2017). *Iranian Women in the Memoir: Comparing Reading Lolita in Tehran and Persepolis (1) and (2)*. Cambridge Scholars Publishing.
- Esfahani, M. K. (2014). *Iranian Women: One Step Forward, Two Steps Back*. *Ortadoğu Etütleri*, 5(2), 31–53.
- Fotouhi, S. (2021). Commodification of Censorship in Iranian Writing in English. *Sanglap: Journal of Literary and Cultural Inquiry*, 2(2), 98–126. <https://sanglap-journal.in/index.php/sanglap/article/view/53/85>
- Iranian novel in American academic publications. BBC [in Persian]. https://www.bbc.com/persian/arts/story/2007/01/070127_la-parssipur-tooba
- Kumar, K. (2016). "Reading Lolita in Tehran" – an intellectual unfolding of a private literature class. *International Journal of English Language, Literature and Translation Studies*, 3(3), 503–509.
- Mohammadi, M. (2007). Iranian Women and the Civil Rights Movement in Iran: Feminism Interacted. *Journal of International Women's Studies*, 9(1), 21.
- Molavi, F. (2006). *Iranian Women Writers and Their narratives*. https://www.academia.edu/37489935/Iranian_Women_Writers_and_Their_narratives?uc-g-sw=35500027
- Mollaahmadi, D. A. (2020). *Feminine discourse of prose of Iran of the XX – beginning of the XXI century* [Unpublished PhD dissertation]. Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian].
- Momeni, M. (2013). *Anglophone memoirs of contemporary Iranian women in diaspora*. https://www.academia.edu/108926478/Anglophone_memoirs_of_contemporary_iranian_women_in_diaspora
- Navai, R. (2014). *City of Lies: Love, Sex, Death and the Search for Truth in Tehran*. PublicAffairs.
- Noor, A. (2014). *Iranian Women in the Diaspora: 'Being Here and Being There'*. International Institute of Social Studies. <https://thesis.eur.nl/pub/17383>
- Paköz, A. (2007). *The Impact of Iranian Revolution on Women's Lives: An Analysis Through Selected Women's Memoirs* [Unpublished thesis for the degree of Master of Science]. The Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University.
- Sofer, D. (2007). *The Septembers of Shiraz*. HarperCollins Publishers.
- Talatoff, K. (1997). Iranian Women's Literature: From Pre-Revolutionary Social Discourse to Post-Revolutionary Feminism. *International Journal of Middle East Studies*, 29(4), 531–558.
- The look of escape from reality, always escape from reality (2004). BBC [in Persian]. https://www.bbc.com/persian/arts/story/2004/11/041117_la-cy-parssipur
- Tohid, N. (2016). Women's rights and feminist movements in Iran. *SUR – International Journal on Human Rights*, 13(24), 75–89.
- Valsecchi, G. (2020). "The Power of Fiction and its Controversies in Azar Nafisi's Portrayals of a New Compliant Nationality". *ENTHYMEMA*, 25, 264–279.
- Zeiny, E. (2011). A brown skin writer as an imperialistic native informer: Remembering the homeland in Reading Lolita in Tehran. *Journal of Postcolonial Cultures and Societies*, 2(4), 30–45.

Отримано редакцією журналу / Received: 10.07.24
Прорецензовано / Revised: 10.09.24
Схвалено до друку / Accepted: 26.11.24

Tetiana MALENKA, PhD (Philol.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0009-0007-0016-4602
e-mail: tmalenka@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Olga SUROVTSEVA, Master of Arts
ORCID ID: 0009-0007-2772-3726
e-mail: olya.surovtseva00@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE ISSUES OF MODERN WOMEN'S PROSE OF IRAN AND THE IRANIAN DIASPORA

Background. *Modern prose by Iranian women in the diaspora is an important cultural phenomenon reflecting profound social changes and political conflict within the Iranian society. After the Islamic Revolution 1979, many Iranian women writers were forced to leave their homeland, which resulted in the formation of a powerful literary movement in the diaspora. Studying their works helps to understand the processes of adaptation, integration, and the preservation of cultural identity, as well as the social and political factors that influenced the writers' emigration.*

Methods. *The article employs historical-biographical method, feminist criticism, gender approach, literary analysis, comparative analysis, and the method of analogy. The use of these methods has allowed for a comprehensive study of the creativity and works of Iranian diaspora women writers.*

Results. *The research revealed that the history of modern Iranian women's prose is divided into four periods, each with its own characteristics and developmental preconditions. The main social and political factors influencing the writers' creativity include religious restrictions and women's rights limitations, censorship, discrimination, political repression, the Iran-Iraq war (1980–1988) and the Islamic Revolution (1979). The works of diaspora authors such as Dalia Sofer, Jairan Gahan, Zoya Pirzad, Marjane Satrapi, and others predominantly feature themes of censorship, discrimination, gender inequality, and the struggle for individual freedom.*

Conclusions. *The study demonstrated that modern Iranian women's prose in the diaspora is an important literary trend that reflects the social and political issues of Iran through the individual experiences of each woman writer. The practical significance of the article lies in contributing to a better understanding of the internal transformations of Iranian society and the role of women in these processes, as well as in supporting intercultural dialogue and feminist initiatives.*

Keywords: *Iranian women's prose, diaspora, censorship, identity, feminism, social and political issues.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

УДК 81.411.21:327:341.76

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-242X.2024.30.09>

Кирило МОСКАЛЕНКО, асп.
ORCID ID: 0009-0007-8118-0435
e-mail: kirillm99273@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

АРАБСЬКОМОВНИЙ ДИПЛОМАТИЧНИЙ ДИСКУРС: ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІЖДЕРЖАВНОЇ УГОДИ

Вступ. Актуальність дослідження зумовлена геополітичним контекстом сьогодення та швидкозмінним ландшафтом міжнародних відносин між світовими державами. Визначення особливостей, характерних для арабськомовного дипломатичного дискурсу у його письмовій формі, сприятиме кращому розумінню комунікативних стратегій у контексті міжкультурного спілкування, що ґрунтуються на соціокультурному бекграунді, історії становлення держави й розвитку мови.

Методи. Використані: метод суцільної вибірки (виокремлення текстів, що підлягають аналізу), описовий метод (організація, інтерпретація і класифікація мовних явищ), зіставний метод (системне порівняння схожих семантичних одиниць і віднайдення спільних і відмінних елементів), індуктивний (аналіз від конкретного до загального) і дедуктивний (аналіз від загального до конкретного) методи.

Результати. Визначено, що арабський дипломатичний дискурс у його письмовій формі, незважаючи на панівну тенденцію в текстах до лаконічності (щонайменше, з емоційного погляду) подачі інформації, є комплексною та багатовекторною частиною арабської лінгвістичної традиції, що насамперед пояснюється складною історією співіснування країн арабського світу, зокрема Єгипту, і держави Ізраїль, двостороння угода між якими була проаналізована.

Висновки. Встановлено, що письмовий різновид арабськомовного дипломатичного дискурсу ґрунтується на особливостях, притаманних багатьом іншим типам дискурсів, зокрема юридичному, що частково полегшує сприйняття рамкової структури офіційно-ділових текстів. Незважаючи на наявність спільних із усім арабським дипломатичним дискурсом рис, у письмових текстах цього типу значно більший акцент робиться на стриманому та поетапному викладенні інформації, здебільшого позбавленому маніпулятивної складової.

Ключові слова: арабський дипломатичний дискурс, офіційно-діловий стиль, комунікативна поведінка, дипломатичне листування.

Вступ

Щодня отримуючи нову для себе інформацію, людина часто не усвідомлює, що через кількість джерел цієї інформації їй усе важче стає розрізнити авторів аналітичних статей та експертів у різних царинах людської діяльності, стилі роботи яких часто є діаметрально протилежними. Брак уважності до деталей на рівні сприйняття блоку інформації, припустимо, з новинного каналу призводить до загальної баналізації та небажаної підсвідомої уніфікації стилів мовлення, межа між якими стає все менш помітною. Однак украй важливим є усвідомлення важливості комунікації, діапазон можливих виявів якої коливається між коментарями у соціальних мережах до підготовки матеріалів, що покликані диригувати геополітичним театром сьогодення. Саме тому розуміння системи базисів, що регулюють процес написання арабських офіційно-ділових текстів, набуває особливої важливості – кожен такий акт комунікації є складовою великої картини взаємовідносин між світовими гравцями, домовленості між якими на щоденній основі змінюють геополітичний ландшафт.

Метою дослідження є визначення специфіки побудови та лінгвопрагматичних особливостей арабського дипломатичного тексту як складника відповідного типу дискурсу. **Об'єкт** дослідження – арабський дипломатичний текст, представлений Кемп-Девідською угодою між Ізраїлем і Єгиптом, підписаною у 1979 р. та викладеною на арабському новинному ресурсі Al-Jazeera (<https://www.aljazeera.net/>), **предмет** – лінгвопрагматичні характеристики арабського дипломатичного тексту.

Огляд літератури. В арабській лінгвістичній науці дослідження офіційно-ділового стилю арабської мови, включно із його дипломатичним підстилем, було здійснено Ісламом Ясрі аль-Хадікі, 'Абдуррахманом бін-Шикі (Islam Yasri Al Hadqi, & Abdourahamane bin Shek, 2016), Хасаном Мінділь аль-Аклі (Hassan al-Akli, 2014) та 'Амадом 'Абд-аль Латифом (Abd al-Latif, 2012). Подібних праць в Україні не зафіксовано, проте значний

інтерес для цілей нашого дослідження становлять праці О. В. Богомолова та Л. М. Музаннар, присвячені різним аспектам політичного арабськомовного дискурсу (Богомолів, 2018; Музаннар, 2018). На матеріалі англійської мови дипломатичний дискурс досліджувався Н. Є. Кащишиною, А. П. Загніткою, О. В. Чайковською й ін. (Загніткою, 2007; Кащишин, 2016; Чайковська, 2008), дискурс-аналіз і розвиток цієї галузі лінгвістики висвітлений у працях Н. К. Кравченко (Кравченко, 2008). Зокрема, А. П. Загніткою зробив вагомий внесок у просування концепції розуміння дискурсу як об'єкту дослідження багатьох окремих наук і їхніх галузей (прагмалінгвістика, лінгвістика тексту, граматики тексту, семантика); Н. К. Кравченко визначила методичку дискурс-аналізу як сукупність процедур дослідження дискурсу на всіх рівнях його стратифікації з максимальним урахуванням контекстів породження і сприйняття (Кравченко, 2008).

Методи

У ході дослідження застосовувались такі методи: метод суцільної вибірки (виокремлення текстів, що підлягають аналізу), описовий метод (організація, інтерпретація і класифікація мовних явищ), зіставний метод (системне порівняння схожих семантичних одиниць і віднайдення спільних і відмінних елементів), індуктивний (аналіз від конкретного до загального) та дедуктивний (аналіз від загального до конкретного) методи.

Результати

Незважаючи на те, що дипломатичний дискурс не є абсолютно новим об'єктом дослідження лінгвістики і представлений численними розвідками, здійсненими на матеріалі різних мов, вважаємо за необхідне зупинитися на визначенні двох понять (дипломатія й дискурс), що є складовими цього явища. Розглянемо, як тлумачать слово "дипломатія" деякі арабські дослідники й політичні діячі.

Доктор Аднан аль-Бакрі визначає дипломатію як "політичний процес, що реалізується країнами у їхній міжнародній політиці з метою співпраці з іншими країнами або окремо взятими особами, що представляють інші

© Москаленко Кирило, 2024

країни, і налагодження двосторонніх відносин на міжнародній платформі" (Al Bakri, 1986).

Мамун аль-Хамуї дає таке визначення дипломатії: "Дипломатія – це процес ведення міжнародних справ і мистецтво досконального володіння інформацією про першочергові потреби країн у контексті їхньої співпраці, взаємних інтересів, історичного розвитку й історії договорів, минулого та майбутнього. Дипломатія є мистецтвом, адже засновується на такті, спостережливості та проникливості" (Al Hamawi, 1949).

Муавія ібн Абу Суфьян, шостий халіф арабського халіфату, описував дипломатію як такий процес: "Якби мене та інших людей пов'язувала волосина, я б не зістригав її. Якби волосина ослабла, я б її натягнув, а якби була занадто натягнута, я б її ослабив" (Akhnan, 2004, с. 2).

Настільки ж багатовекторним, як тлумачення поняття "дипломатія", є тлумачення "дискурсу". Одним з перших, хто спробував дати визначення дискурсу (з фр. "discours", що перекладається як "мовлення", "тип мовлення", "текст"), був американський лінгвіст Зеллінг С. Харріс, який у праці "Аналіз дискурсу" висвітлює питання співвідношення мови та культури, кількості слів у реченні й місця їхнього розташування в ньому (Harris, 1952). М. Стаббс зазначає, що дискурс можна вважати одиницею мови, більшою за речення; дискурс за змістом передусім пов'язаний із використанням мови у соціальному контексті, що дозволяє визначати головні ознаки дискурсу як формальність, соціальність та інтерактивність (Stubbs, 1983). Що ж до сучасної теорії дискурсу, першу апроксимацію до цієї галузі досліджень здійснив нідерландський учений Тойн Ван Дейк, праця якого "Аналіз дискурсу" вийшла у чотирьох томах у 1985 р. У дослідженні висвітлюються питання критичного аналізу дискурсу окремих соціальних груп, а саме яскраво виражена соціально-політична позиція оцінювачів дискурсу й зосередження на відносинах елітних груп та інституцій, коли ці відносини впроваджуються, легітимізуються або іншим чином відтворюються текстом і розмовою. Одним із важливих елементів цього аналізу відносин між владою та дискурсом є засоби доступу до (публічного) дискурсу, якими володіють різні соціальні групи. Теоретично доведено, що для того аби мати можливість чітко співвідносити владу та дискурс, ми потребуємо "когнітивного інтерфейсу" моделей, знань, установок, ідеологій та інших соціальних репрезентацій соціального розуму, які також пов'язують індивіда та мікро- і макрорівні соціальної структури (Van Dijk, 1993). Тим не менш, погляди дослідників у контексті надання визначення поняттю "дискурс" продовжують різнитися – одні вважають, що дискурс можна розглядати як вивчення всіх аспектів використання мови, інші ж притримуються думки, що дискурс це використання мови на вищому за будь-яке речення рівні (Fasold, 1996; Stubbs, 1983). Вагомий внесок до історії та традиції дослідження дискурсу зробили М. Фуко, Ю. Габермас та Е. Бенвеніст, чії погляди на проблематику дослідження дискурсу хоч і не є ідентичними, проте дають краще розуміння процесів творення дискурсу як такого, окреслюючи таким чином межі його впливу на інші галузі людської діяльності (Benveniste, 1966; Foucault, 1971; Habermas, 1981).

Що ж до виокремлення типів дискурсу, дослідники так само продовжують дискусії, пояснюючи це багатогранністю мови та виявами її розвитку. Так, британська вчена Карлота С. Сміт у своїй праці "Типи дискурсу: локальна структура текстів" визначила п'ять типів

дискурсу, а саме розповідний, описовий, доповідний, дискурс інформування та дискурс спору (Smith, 2003), а В. Бенуа, М. Ферштіг та А. Фахрі, окрім вищезазначених, виділяють також дискурс збереження іміджу, комічний і журналістський дискурси (Benoit, 1995; Fakhri, 1998, с. 445–449; Versteeg, 1997).

Отже, дискурс – це спосіб мислення та система понять, взаємодія яких, з урахуванням контексту й культурних особливостей, призводить до мовлення або ж до продукування тексту, який може бути усним і письмовим. У цьому контексті варто зазначити, що хоч погляди дослідників письмового та усного дискурсів збігаються на предмет ступеня відмінності цих типів продукування текстів, деякі особливості дискурсу все ще залишаються предметом для обговорення. Так, Б. Полтрідж наголошує на більшій структурній комплексності письмових текстів (Paltridge, 2016, с. 14), тоді як М. А. К. Халідей наполягає на стійкості на різниці в рівнях наповнення, скільки на потребі в розведенні задля детальнішого дослідження природи типів наповнення (Halliday, 1989).

Тож, з урахуванням вищезазначеного, можемо запропонувати своє визначення дипломатичного дискурсу. Дипломатичний дискурс – це система текстів (усних і письмових), пов'язаних між собою специфічними способами подачі та передачі інформації та тенденцією в мовленні, що тяжіє до офіційно-ділового стилю. Іншими словами, "дипломатичним" дискурс може бути в тому разі, якщо йдеться про специфічні види листування та інформування між різними державами (вербальні ноти, міждержавні (міжурядові) угоди, комюніке, публічні виступи в парламентах (своїх та іноземних) і т. д.

Розгляньмо текст Кемп-Девідської угоди між Ізраїлем і Єгиптом, що був підписаний 1979 р. і, з урахуванням геополітичних реалій сьогодення, набуває все більшої актуальності в контексті історичних зв'язків країн регіонів. Починається угода з преамбули:

إن حكومتی جمهورية مصر ودولة إسرائيل، اقتناعاً منهما بالضرورة الماسة لإقامة سلام عادل وشامل ودائم في الشرق الأوسط وفقاً لقراري مجلس الأمن 232 و 338، إذ تؤكدان من جديد التزامهما "بإطار السلام في الشرق الأوسط المتفق عليه في كامب ديفيد" المؤرخ 17 سبتمبر/أيلول عام 1978 وإذ تلاحظان أن الإطار المشار إليه إنما قصد به أن يكون أساساً للسلام ليس بين مصر وإسرائيل فحسب، بل أيضاً بين إسرائيل وأي من جيرانها العرب – كل في ما يخصه – ممن يكون على استعداد للتفاوض من أجل السلام معها على هذا الأساس. (Al-Jazeera, 2017)

Уряди Єгипту та Ізраїлю, виходячи з необхідності встановлення справедливого, усеосяжного та стабільного миру на Близькому Сході та згідно з рішеннями Ради Безпеки 232 і 338, поновлюють свої заповнення у взятті на себе зобов'язань "у межах миру на Близькому Сході після Кемп-Девіду", підписаного 17 вересня 1978 р., і зазначають, що згадані рамки миру стосуються миру не лише між державами Єгипет та Ізраїль, а й між Ізраїлем та сусідніми відносно нього арабськими державами, кого б це не стосувалось, готовими всіляко сприяти встановленню миру шляхом переговорів.

Преамбула договору є вступом до його основної частини з елементами інтертекстуальності, що передбачають володіння читачем певним об'ємом фонових знань, які дозволяють йому зрозуміти історичний контекст документа. Інтертекстуальність – це термін, що позначає собою явище, яке передбачає, що всі тексти, незалежно від того, письмові вони чи усні, художнього стилю чи розмовного і т.д. є взаємопов'язаними (Van Zoanen, 2017, с. 1). Концепція перехресного звертання до текстів, попереднє ознайомлення з якими подається як очевидний факт або ж нагальна потреба у контексті розуміння

письмового документа, є характерною рисою арабського дипломатичного дискурсу. Це є тим більш важливим з огляду на складну історію взаємин між державою Ізраїль та арабськими країнами, адже процес підготовки та підписання договору завжди ґрунтується на чинниках, що сприяли його появі.

...وإذ تدعو الأطراف العربية الأخرى في النزاع إلى الاشتراك في عملية السلام مع إسرائيل على أساس مبادئ إطار السلام المشار إليها أنفا واستشهادا بها، وإذ ترغبان أيضا في إنماء العلاقات الودية والتعاون بينهما وفقا لميثاق الأمم المتحدة ومبادئ القانون الدولي التي تحكم العلاقات الدولية في وقت السلام. (Al-Jazeera, 2017)

... та закликають інші арабські держави, що борються, до спільної з державою Ізраїль роботи над мирним процесом на засадах принципів, згаданих вище й надалі, і бажають розвитку дружніх відносин та співпраці між ними (двома) згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй і принципами міжнародного права, що є основою міжнародних відносин у мирний час.

Однією з головних рис дипломатичного дискурсу є підкреслення його міжнародного характеру, висвітлення участі багатьох геополітичних гравців та інтернаціоналізація тексту як такого. Іншими словами, навіть у випадку, коли основна думка тексту ґрунтується на розв'язанні конфлікту між двома окремо взятими державами, факт надання йому ще більш всеохоплюючого значення шляхом посилення на міжнародні організації та документи, підписані в межах їхнього функціонування, є наріжним каменем дипломатичного дискурсу загалом та арабського дипломатичного дискурсу зокрема. Частина وفقا لميثاق الأمم المتحدة ("згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй і принципами міжнародного права, що є основою міжнародних відносин у мирний час") використана для підсилення компоненту міжнародного значення документу, що підписується країнами. Водночас, це аж ніяк не впливає на наявність юридичної складової, яка також відіграє важливу роль у текстах офіційно-ділового стилю. Характерний для юридичних текстів штамп "أنفا واستشهادا" ("згадане вище"/"тут і надалі") слугує зв'язувальним елементом між двома частинами речення, довжина якого сягає 44 слів.

"قد اتفقتا على الأحكام التالية بمقتضى ممارستهما الحرية لسبائتهما من تنفيذ الإطار الخاص بعقد معاهدة السلام بين مصر وإسرائيل: المادة الأولى: 1 – تنتهي حالة الحرب بين الطرفين ويقام السلام بينهما عند تبادل وثائق التصديق على هذه المعاهدة. 2- تسحب إسرائيل كافة قواتها المسلحة والمدنيين من سيناء إلى ما وراء الحدود الدولية بين مصر وفلسطين تحت الانتداب، كما هو الوارد بالبروتوكول الملحق بهذه المعاهدة (الملحق الأول) وتستأنف مصر ممارسة سيادتها الكاملة على سيناء. 3 – عند إتمام الانسحاب المرحلي المنصوص عليه في الملحق الأول، يقيم الطرفان علاقات طبيعية وودية بينهما طبقا للمادة الثالثة (فقرة 3). " (Al-Jazeera, 2017)

"Сторони згоджуються виконувати такі пункти за умови вільного трактування свого суверенітету задля визначення чіткої концепції укладання мирної угоди між Єгиптом та Ізраїлем:

Пункт перший:

1) Стан війни між двома країнами скасовується, унаслідок передачі ратифікаційних грамот до цієї угоди встановлюється мир;

2) Ізраїль під мандатом виводить усі свої збройні та цивільні сили із Синаю до зони, що пролягає за кордоном між Єгиптом і Палестиною, як зазначено в додатку до цього договору (дод. 1), а Єгипет поновлює свій контроль над Синаєм;

3) Як здійснюється поступове виведення військ (як вказано в Дод. 1), між державами встановлюються дружні та партнерські зносини згідно з пунктом 3 (параграф 3).

Іншою характерною рисою арабського дипломатичного дискурсу є специфічна граматична точність, що виражається в постійній прив'язці до кількості сторін, залучених до укладення угоди, і звертання уваги на обопільний характер її підписання. З огляду на те, що арабська мова налічує 13 займенників, кожен із цих займенників у випадку, якщо він фіксується наприкінці слова, має власну форму. У цьому зв'язку звертаємо особливу увагу на концепцію двоїни в арабській мові, яка покликана не лише надати більшій точності, а й зробити акцент на партнерських умовах підписання угоди двома державами. Отже, поєднуються дві тенденції, а саме інтернаціоналізація тексту, про яку вже йшлося, і граматична конкретизація, що позначає навімисне виокремлення певних елементів шляхом залучення граматичних особливостей мови, які хоч і є нормою, але так і не стали узусом. Зокрема, слова "بينهما", "سيادتهما", "ممارستهما", "طرفين", "بينهما", і ще раз "بينهما", підкреслені в уривку вище, усі мають закінчення або у формі "هما" у різних відмінках або ж закінчення "ن" (у родовому відмінку – "ين"), що покликані позначати двоїну. Якщо ж спробувати замінити ці закінчення на "هم" (закінчення, що позначає "вони", "ih", "ihni") (три й більше), бачимо, що на загальне розуміння тексту така зміна не впливає, проте на другий план відходить двостороння складова підписання угоди.

"المادة الثانية:

إن الحدود الدائمة بين مصر وإسرائيل هي الحدود الدولية المعترف بها بين مصر وفلسطين تحت الانتداب كما هو الواضح بالخريطة في الملحق الثاني، وذلك دون المساس بما يتعلق بوضع قطاع غزة. ويقر الطرفان بأن هذه الحدود مصونة لا تمس، ويتعهد كل منهما باحترام سلامة أراضي الطرف الآخر بما في ذلك مياهه الإقليمية ومجاله الجوي. (Al-Jazeera, 2017)

Пункт другий:

(Адже й справді) кордони між Єгиптом та Ізраїлем є також міжнародно визнаними в межах мандату кордонами між Єгиптом та Палестиною, як зазначено в карті в Дод. 2 (без урахування Сектору Газа). Отже, кожна зі Сторін визнає, що ці кордони є недоторканими, а також зобов'язується мирно співіснувати з іншою Стороною на землі, у регіональних водах і в повітрі."

Частки "ن" та "هم", ("воістину", "адже насправді"), "تو", ("мож", "тоді (ж)"), використовуються в арабській мові як інструмент наголошення уваги на дійсності факту й акцентують увагу на важливості думки, яка слідує за такою часткою. Візьмімо вже наведені уривки тексту, кожен з яких містить у собі одну із зазначених часток:

(1) "إن حكومتى جمهورية مصر ودولة إسرائيل..."

(2) "إن توكدان من جديد التزامهما..."

(3) "وإذ تدعو الأطراف العربية الأخرى..."

(4) "وإذ ترغبان أيضا في إنماء العلاقات..."

(5) "قد اتفقتا على الأحكام التالية..." (Al-Jazeera, 2017)

Використання цієї частини мови є характерним не лише для письмового арабського дипломатичного дискурсу, адже ця тенденція стає все помітнішою й у контексті усного дипломатичного дискурсу арабської мови незалежно від віку й регіону походження мовця. На факт використання цієї частки варто звернути увагу з огляду на її коранічне походження, що не передбачає її вільного залучення до текстів, які не є релігійними (Москаленко, 2023). Така вільна імплікація часток зайвий раз свідчить про увагу, яку араби загалом та арабські дипломати зокрема приділяють релігійному складнику комунікації, адже постійна присутність Аллаха на духовному рівні

спілкування усвідомлюється і відображається в усіх аспектах життя арабського мусульманського суспільства, зокрема політичного.

Натомість, якщо йдеться про коранічну лексику й особливості її застосування в арабських текстах офіційно-ділового стилю, постає питання співвідношення довжини речень. Дослідження питання співставлення арабського дипломатичного дискурсу у його письмовому й усному вимірах показало, що різниця в довжині речень є несуттєвою та гармонічною із превалюючою в арабській мові тенденцією до нашарування синтаксичних конструкцій шляхом зв'язування їх подекуди однаковими сполучниками (Москаленко, 2023). Строгий стиль викладення та чітко визначені межі можливої експресії, притаманні текстам офіційно-ділового стилю, в арабських текстах цієї категорії іноді межують із переходом до художнього стилю, про що свідчить та ж інтернаціоналізація. На це вказує той факт, що структурно сенс викладеного не зазнав би змін у разі, якщо б підкреслену частину одного з уже наведених уривків договору, а саме "مبادئ القانون الدولي التي تحكم العلاقات الدولية في وقت السلم" ("та принципами міжнародного права, що є основою міжнародних відносин у мирний час"), автор просто прибрав.

"المادة الثالثة:

1 - يطبق الطرفان فيما بينهما أحكام ميثاق الأمم المتحدة ومبادئ القانون الدولي التي تحكم العلاقات بين الدول في وقت السلم، وبصفة خاصة:

- يقر الطرفان ويحترم كل منهما سيادة الآخر وسلامة أراضيه واستقلاله السياسي.

- يقر الطرفان ويحترم كل منهما حق الآخر في أن يعيش في سلام داخل حدوده الآمنة والمعترف بها.

- يتعهد الطرفان بالامتناع عن التهديد باستخدام القوة أو استخدامهما - أحدهما ضد الآخر - على نحو مباشر أو غير مباشر، وبحل كافة المنازعات التي تنشأ بينهما بالوسائل السلمية". (Al-Jazeera, 2017)

"Пункт третій:

Сторони погоджуються з нормами Статуту Організації Об'єднаних Націй і принципами міжнародного права, на яких ґрунтуються міжнародні відносини між державами в мирний час, зокрема:

- Кожна зі Сторін зобов'язується поважати суверенітет, територіальну цілісність і політичну незалежність іншої зі Сторін;

- Кожна зі Сторін зобов'язується поважати право іншої зі Сторін на мирне та безпечне життя у своїх міжнародно визнаних кордонах;

- Кожна зі Сторін зобов'язується утримуватися від загроз із застосуванням сили або ж від її безпосереднього застосування відносно іншої Сторони прямим або ж непрямым чином, а також розв'язувати всі суперечки мирним шляхом."

Повтори є розповсюдженим інструментом висловлення думки в усному арабському дипломатичному дискурсі, проте у його письмовому вимірі вони набувають ознак урочистості й офіційності, що передусім викликано повагою до норм укладення текстів угод. Іншими словами, якщо в усному дискурсі повтор може інтегруватись до тексту через хвилювання мовця, потребу в наголошенні уваги на певному елементі доповіді або ж і те й інше водночас, його використання у письмових текстах має на меті дотримання структури та норми такого тексту, де повторення не одного слова, а цілого блоку тексту слово у слово аж ніяк не свідчить про неувважність автора; навпаки, перманентне повернення до інформації, зазначеної вище, є ознакою схожості на інші типи дискурсу (до прикладу, юридичний), тенденція до взаємопроникнення між якими стає все помітнішою. Безумовно, дипломатичний дискурс за своєю

суттю часто може збігатись із юридичним дискурсом, а інколи слугує його специфічним різновидом, адже бере участь у розробці законодавчої бази, проте прескриптивність юридичного є значно вищою. Комунікативні стратегії дипломатичного дискурсу базуються на засадах добровільності, а не обов'язковості, згоди, а не примусу. Дипломатичний дискурс не може ґрунтуватись на приписі, як це характерно для юридичного, адже є динамічнішим і більш пристосованим до контексту, що є черговим підтвердженням необхідності розмежування цих двох типів дискурсу (Кашишин, 2016, с. 73).

Дискусія і висновки

Дипломатія, як і мова, якою вона здійснюється, зазнає постійних змін під впливом подій, що відбуваються у сучасному світі і зумовлюють саму потребу в міжнародній комунікації. Реалізація не лише цієї, а й будь-якої іншої комунікації, забезпечується завдяки впровадженню системи чинників, що впливають на те, як ця комунікація відбувається та на кого розрахована. Комплекс цих чинників має назву "дискурс" і головною його метою є керування комунікацією та визначення основних її засад, а саме довжини речень, кількості слів у них, стилю мовлення й т. п. Незважаючи на відсутність у наукових колах консенсусу щодо чітко визначеного переліку типів дискурсу, дипломатичний дискурс має в цій системі координат власну нішу. Питання його характерних рис, зокрема в арабському письмовому вимірі, залишається актуальним з огляду на постійну видозміну мови. Натомість, можна із впевненістю виокремити багато елементів, що превалюють в арабському дипломатичному тексті, а саме:

1. Інтертекстуальність (внутрішнє посилання на інші тексти договорів, що має на меті логічно зв'язати текст і його передісторію, що складається з багатьох інших текстів). Тому володіння базовим набором інформації, пов'язаної з передумовами укладання договору, стає невід'ємною частиною тексту самого договору; той же, хто не ознайомився попередньо з проблематикою питання, про яке йдеться, випускає з поля зору багато важливих елементів.

2. Граматична точність. Концепція, що полягає в тому, аби із самого початку тексту дотримуватись визначених граматичних меж, що не можуть порушуватись, є важливою складовою арабського письмового дипломатичного дискурсу. Навіть у випадку, коли відповідні уточнення дещо обтяжують структуру речення, перевага віддається дотриманню граматичних засад.

3. Інтернаціоналізація інформації. Незважаючи на те, що міждержавна угода де-факто набуває характеру міжнародної, перманентні посилання на угоди, визнані та підписані організаціями, що налічують у своїх лавах десятки держав, надають угоді глобальності та всеосяжності, що автоматично примножує ступінь важливості й масштаби наслідків виконання або невиконання передбачених договором умов.

4. Повтори. Використання ідентичних частин тексту в різних його місцях свідчить про рамковий підхід до питання його укладення; іншими словами, повтори, які в художньому тексті можуть мати конотацію заклику до розважливості співрозмовника та його совісті, в офіційно-діловому тексті виконують роль посилання на норму законодавства.

5. Взаємоперетин з іншими типами дискурсу. Оскільки мова щодня зазнає змін, що більше вона видозмінюється, то більшою стає вірогідність якщо не повного змішування дискурсів, то принаймні часткового проникнення

характерних рис одного дискурсу до текстів іншого. Найближчим до арабського дипломатичного дискурсу є юридичний, що також має рамкову структуру та позбавлений емоційності, стриманий стиль викладення.

6. Імплементация часток до подовжування речень. Частки, що не мають смислового навантаження, часто використовуються або з метою надати тексту навіть більшій реалістичності (як-от частка "и"), перекл. "адже насправді"), або ж задля штучного подовження речення.

Результати дослідження можуть використовуватись у підготовці навчальних посібників із дипломатичного листування арабською мовою. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в аналізі масивніших блоків текстів і здійсненні зіставного аналізу багатьох характерних для письмового різновиду арабського дипломатичного дискурсу методів комунікації, а саме вербальних нот, комюніке й т. п.

Список використаних джерел

Богомолів, О. В. (2018). *Імена революції: дискурс Арабської весни*. Видавничий дім Дмитра Бураго.

Загнітко, А. П. (2008). *Основи дискурсології*. ДонНУ.

Кащишин, Н. Є. (2016). До проблеми виокремлення дипломатичного дискурсу. *Science and Education a New Dimension. Philology*, IV(21), № 98, 72–74.

Кравченко, Н. К. (2008). Проблема типології міжнародно-правового дискурсу в системі дискурсів. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*, 9(3), 24–26.

Москаленко, К. В. (2023). Комунікативні тактики побудови арабського дипломатичного тексту. *Вчені записки ТНУ. Серія: Філологія. Журналістика*, 34(73), № 5, 105–111. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.5/18>

Музаннар, Л. М. (2018). Арабськомовний політичний дискурс: характерні риси та специфіка. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія", серія "Філологія"*, 2(70), 151–155. [https://doi.org/10.25264/2519-2558-2018-2\(70\)-151-155](https://doi.org/10.25264/2519-2558-2018-2(70)-151-155)

Чайковська, О. В. (2007). Функціонально-семантичні категорії дипломатичного дискурсу. *Нова філологія*, 26(1), 321–324.

Benoit, W. (1995). *Accounts, Excuses and Apologies: A Theory of Image Restoration Discourse*. University of New York Press.

Benveniste, E. (1966). *Problèmes de linguistique générale*, vol. 1. Éditions Gallimard.

Fakhri, A. (1998). Narration in journalistic and legal discourse. *Text: an interdisciplinary journal for the study of discourse*, 18(4), 445–449.

Fasold, R. (1996). *Language Change and Variation*. John Benjamins Publishing Company.

Foucault, M. (1971). *L'ordre du discours*. Éditions Gallimard.
Habermas, J. (1981). *The Theory of Communicative Action*. Beacon Press.

Halliday, M. A. K. (1989). *Spoken and Written Language*. Oxford University Press

Harris Zellig, S. (1952). Discourse Analysis: A Sample Text. *Language*, 28(4), 474–494.

Paltridge, B. (2006). *Discourse Analysis. An Introduction*. MPG Books Ltd.
Smith, C. (2003). *Modes of Discourse. The local structure of texts*. The

Stubbs, M. (1983) *Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural*

Van Dijk, A. (1993). Principles of Critical Discourse Analysis. Discourse

and Society. *Discourse and Society*, 4(2), 249–283. <https://doi.org/10.1177/095792659300400200>

Van Zoonen, L. (2017). Intertextuality. *The International Encyclopedia of Media Effects*. 1(6). 1–13. <https://doi.org/10.1002/9781118783764.wbieme0219>

Versteeg, M. (1997). *El Discurso comico del genero chico*. Rijksuniversiteit Groningen

البكري، ع. (1986). *العلاقات الدبلوماسية والقنصلية*. المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر والتوزيع.

الدراسات اللغوية والأدبية. 3 (7)، 55-78. <https://www.academia.edu/29982967/>

D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%A7%D8%AC%D8%A7%D8%AA_%D8%A
7%D9%84%D9%84%D8%BA%D9%88%D9%8A%D8%A9_%D9%84%D9%
84%D8%B0%D8%B0%D8%B7%D8%B5%D8%B1%D8%B1%D8%B6_%D8%A3%D

84%D8%B9%D8%A7%D9%85%D9%84%D9%8A%D9%86_%D8%A8%D8
%A7%D9%84%D9%85%D8%AC%D8%A7%D9%84_%D8%A7%D9%84%
D8%A5%D8%A8%D8%A4%D8%A6%D8%A5%D8%A7%D8%A8%D8%A9%D8%A8%D8%A9

The_language_needs_of_diplomatic_service_employees_Keperluan_bahas

حسن منديل، ج. (2014). اللغة الدبلوماسية ومهارات الكتابة واللغة. كلية التربية للبنات.

حنان، أ. (2004). تاريخ الدبلوماسية. الدائرة السياسية. القاهرة: الهيئة العامة للكتاب.

عماد، ع. (2012). التحولات السياسية والاقتصادية في مصر وإسرائيل. <https://www.aljazeera.net/encyclopedia/2017/3/7/%D9%86%D8%B5-%D8%A7%D8%AA%D9%81%D8%A7%D9%82%D9%8A%D8%A9-%D9%83%D8%A7%D9%85%D8%A8-%D8%A6%D9%8A%D9%81%D8%AF-%D9%84%D9%84%D8%B3%D9%84%D8%A7%D9%85-%D8%A8%D9%8A%D9%86%D9%85%D8%B1>

References

- Al Bakri, A. (1986). *Diplomatic and Consular Relations*. University Foundation for Studies, Publishing and Distribution [in Arabic].
- Benoit, W. (1995). *Accounts, Excuses and Apologies: A Theory of Image Restoration Discourse*. State University of New York Press.
- Benveniste, E. (1966). *General Linguistics Problems*, vol. 1. Éditions Gallimard [in French].
- Bogomolov, O. V. (2018). *The names of the revolution. Arab Spring discourse*. Dmytra Burago Publishing House [in Ukrainian].
- Fakhri, A. (1998). Narration in journalistic and legal discourse. *Text: an interdisciplinary journal for the study of discourse*, 18(4), 445–449.
- Fasold, R. (1996). *Language Change and Variation*. John Benjamins Publishing Company.
- Foucault, M. (1971). *The order of the discourse*. Éditions Gallimard.
- Habermas, J. (1981). *The Theory of Communicative Action*. Beacon Press.
- Halliday, M. A. K. (1989). *Spoken and Written Language*. Oxford University Press.
- Hanan, A. (2004). *History of diplomacy*. Political Department [in Arabic].
- Harris Zellig, S. (1952). Discourse Analysis: A Sample Text. *Language*, 28(4), 474–494.
- Hassan Mandil, H. (2014). *Diplomatic language, writing and language skills*. College of Education for Girls [in Arabic].
- Imad, A. (2012). *Strategies to persuade and influence in political discourse*. General Authority for Writing [in Arabic].
- Islam, Y. & Abd ar-Rahman, S. (2016). Linguistic needs of those working in the diplomatic field. *Journal of Linguistic and Literary Studies*, 3(7), 55–78 [in Arabic]. https://www.academia.edu/29982967/%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%A7%D8%AC%D8%A7%D8%AA_%D8%A7%D9%84%D9%84%D8%BA%D9%88%D9%8A%D8%A9_%D9%84%D9%84%D8%B9%D8%A7%D9%85%D9%84%D9%8A%D9%86_%D8%A8%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%AC%D8%A7%D9%84%D8%A7%D9%84%D8%AF%D8%A8%D9%84%D9%88%D9%85%D8%A7%D8%B3%D9%8A_The_language_needs_of_diplomatic_service_employees_Keperluan_bahasa_kakitangan_perkhidmatan_diplomatik
- Kashchyschyn, N. E. (2016). To the problem of distinguishing diplomatic discourse. *Science and Education a New Dimension. Philology*, IV(21), № 98, 72–74 [in Ukrainian].
- Kravchenko, N. K. (2008). The problem of the typology of international legal discourse in the system of discourses. *Scientific Journal of the NPU of M.P. Drahomanov*, 9(3), 24–26 [in Ukrainian].
- Mamoun, A. (1949). *Diplomatic terminology in English and Arabic*. National printing press [in Arabic].
- Moskalenko, K. V. (2023). Communicative tactics of constructing an Arabic diplomatic text. *Scientific notes of TNU. Series: Philology. Journalism*, 34(73), № 5, 105–111 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.5/18>
- Muzannar, L. M. (2018). Arabic-language political discourse: characteristic features and specifics. *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy", series "Philology"*, 2(70), 151–155 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.25264/2519-2558-2018-2\(70\)-151-155](https://doi.org/10.25264/2519-2558-2018-2(70)-151-155)
- Paltridge, B. (2006). *Discourse Analysis. An Introduction*. MPG Books Ltd.
- Smith, C. (2003). *Modes of Discourse. The local structure of texts*. The Press Syndicate of the University of Cambridge.
- Stubbs, M. (1983). Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language. *Language*, 61(2), 493–496. <https://doi.org/10.2307/414164>
- Tchaikovsky, O. V. (2007). Functional-semantic categories of diplomatic discourse. *New Philology: coll. of science Ave*, 26(1), 321–324 [in Ukrainian].
- Van Zoonen, L. (2017). Intertextuality. *The International Encyclopedia of Media Effects*, 1(6), 1–13. <https://doi.org/10.1002/9781118783764.wbieme0219>
- Versteeg, M. (1997). *El Discurso comico del genero chico*. Rijksuniversiteit Groningen [in Spanish].
- Zagnitko, A. P. (2008). *Basics of discourse science: scientific and educational*. DonNU [in Ukrainian]. <https://www.aljazeera.net/تصانيف/كاتب-ديف-السلام-بين-مصر-وإسرائيل>
- encyclopedia/2017/3/7/%D9%86%D8%B5-%D8%A7%D8%AA%D9%81%D8%A7%D9%82%D9%8A%D8%A9-%D9%83%D8%A7%D9%85%D8%A8-%D8%AF%D9%8A%D9%81%D8%AF-%D9%84%D9%84%D8%B3%D9%84%D8%A7%D9%85-%D8%A8%D9%8A%D9%86-%D9%85%D8%B5%D8%B1
- Отримано редакцією журналу / Received: 17.07.24**
Прорецензовано / Revised: 08.09.24
Схвалено до друку / Accepted: 26.11.24

Kyrylo MOSKALENKO, PhD Student
ORCID ID: 0009-0007-8118-0435
e-mail: kirillm99273@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ARABIC DIPLOMATIC DISCOURSE: LINGUOPRAGMATIC FEATURES OF INTERSTATE AGREEMENT

Background. *The relevance of the study is determined by the geopolitical context of today and the rapidly changing landscape of international relations between world states. Determining the features characteristic of the Arabic-language diplomatic discourse in its written form will contribute to a better understanding of communicative strategies in the context of intercultural communication based on the socio-cultural background, the history of the formation of the state and the development of the language.*

Methods. *The research used: continuous sampling method (selecting texts to be analyzed), descriptive method (organization, interpretation and classification of linguistic phenomena), comparative method (systematic comparison of similar semantic units and finding common and different elements), inductive (analysis from specific to general) and deductive (analysis from general to specific) methods.*

Results. *It was determined that the Arabic diplomatic discourse in its written form, despite the prevailing tendency in the texts to laconic (at least from an emotional point of view) presentation of information, is a complex and multi-vector part of the Arabic linguistic tradition, which is primarily explained by the complex history of the coexistence of the countries of the Arab world, in particular Egypt, and the State of Israel, the bilateral agreement between which was analyzed.*

Conclusions. *It has been established that the written type of Arabic-language diplomatic discourse is based on features inherent in a number of other types of discourse, in particular the legal one, which partially facilitates the perception of the framework structure of official business texts. Despite the presence of features in common with oral Arabic diplomatic discourse, in written texts of this type, much greater emphasis is placed on restrained and step-by-step presentation of information, mostly without a manipulative component.*

Keywords. *Arabic diplomatic discourse, official business style, communicative behavior, diplomatic correspondence.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.

УДК 821.531 "19/20"

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-242X.2024.30.10>

Анастасія НАЛІМОВА, асист.
ORCID ID: 0009-0003-9675-4383
e-mail: a.nalimova@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ГАСТРОНОМІЧНИЙ ДИСКУРС КОРЕЙСЬКОЇ МАЛОЇ ПРОЗИ ХХІ СТОЛІТТЯ

Вступ. Присвячено дослідженню гастрономічного дискурсу сучасної корейської прози. Мета роботи – розкриття ролі та функцій використаних у текстах художньої літератури гастрономічних образів, їхнього семантичного навантаження, сюжетобудівного потенціалу й емоційного впливу на читача.

Методи. Використано семіотичний аналіз, адже певні продукти або страви є знаками або символами, що відображають різні соціально-культурні, емоційні або моральні аспекти у творі. Метод лінгвістичного аналізу дозволяє визначити лексичні та синтаксичні особливості текстів задля розуміння, як автори створюють образи їжі й асоціації із її споживанням.

Результати. Унаслідок дослідження розкрито естетичний потенціал гастрономічного дискурсу в сучасній корейській літературі; виявлено його спроможності в конструюванні тексту та втіленні ідейного задуму; проаналізовано гастрообрази з огляду на їхню роль у розкритті культурної ідентифікації героїв на матеріалі оповідань Кім Еран і Кім Йонха.

Висновки. Гастрономічні символи й образи в аналізованих творах ідентифікують характери та ментальність героїв через харчові уподобання, концепцію готування і споживання, передають їхні емоційні стани, сприяють реконструкції спогадів про минуле персонажів, виступають індикатором самоідентифікації. Крізь призму їжі виокремлюються стосунки головних персонажів у межах родини та соціуму. Письменники в оповіданнях фіксують зміни, що відбуваються у суспільстві. Виявлено, що в сучасних творах корейської малої прози гастрономічний дискурс – місток для соціальних взаємодій і зміцнення зв'язків між персонажами, підкреслюючи соціальні норми й цінності суспільства. Окрім цього, їжа в текстах художніх творів використовується як символ, що відображає культурну ідентичність персонажів і їхній зв'язок із традиціями, або підкреслює втрату цього зв'язку.

Ключові слова: корейська література, корейська мова, гастрономічний дискурс, мала проза, світогляд, культурно маркована інформація.

Вступ

Актуальність дослідження полягає, передусім, у насиченості сучасних корейських творів малої прози мотивами й образами, що пов'язані з їжею та її приготуванням чи споживанням. Вони набувають важливих відтінків значення та численних конотацій, зокрема стають інструментом розкриття характеру героїв, репрезентації національної традиції, висвітлюють соціальні зміни суспільства.

Гастрономічні лінгвокультури, що представлені в текстах художнього твору, віддзеркалюють специфіку національної свідомості, мислення людей певної національної, культурної, мовної спільноти. Гастрономічні концепти стають джерелом стереотипів – національних і соціокультурних. У літературних творах назви страв, зображення споживання їжі персонажами, використовуються для увиразнення характеристик персонажів, демонстрації їхнього соціального статусу, за їх допомогою увиразнюються часопросторові характеристики літературних творів. Окрім цього, гастрономіями також визначають культурну ідентичність, "інакшість" персонажу, оскільки їжа, зазвичай виступає певним культурним кодом, який розшифровується лише "своїми".

Мета розвідки полягає у виявленні особливостей репрезентації гастрономічного дискурсу в сучасній малій прозі Республіки Корея, а також з'ясуванні специфіки поєднання в ньому традиційної (національної) та глобальної (інтернаціональної) складових. Мета зумовлює такі **завдання**: виокремити у творчості сучасних корейських письменників (зокрема Кім Еран і Кім Йонха) оповідання, репрезентативні в аспекті зображення гастрономічного дискурсу; визначити природу поєднання різних складових цього дискурсу в текстах оповідань; з'ясувати символічне, ідейне та формотворче значення гастрономічного дискурсу у визначених творах.

Огляд літератури. Сучасні науковці послідовно розглядають художню літературу з погляду гастрономічного дискурсу, досліджуючи символізм образів їжі, особливості використання густативів і глютонімів тощо. У

статті "Їжа та література" Д. Фіцпатрік висловлює таку думку, що зображення їжі в літературних творах спроможне пояснити зв'язок між тілом, суб'єктивністю людини та соціальними структурами. Дослідниця здійснює огляд принципів зображення продуктів харчування та способів їхнього споживання в багатьох канонічних текстах західних літератур з історичної перспективи (Fitzpatrick, 2013).

К. Томпкінс зосередила увагу на дослідженні концептуалізації їжі у художній літературі в аспекті етнічної ідентичності, а також з погляду природи зв'язків між їжею та тілесністю, а також – між їжею та спілкуванням (Tompkins, 2005). Дослідники Т. Ю. Черкашина, М. Ю. Белявська та Г. С. Сатановська доводять, що такі компоненти гастрономічного дискурсу, як кулінарія та споживання їжі, ідентифікують національні й інтернаціональні особливості в художній літературі (Черкашина, Белявська, & Сатановська, 2023).

Поняття та зміст густативів (тобто зображені в художніх творах харчі, процеси їхнього приготування та споживання, а також засоби, прийоми і способи творення смакових (густативів) і ароматичних (сапористичних) відчуттів та інших властивостей їжі) науково осмислювала С. Ковпик (Ковпик, 2018). Зокрема, дослідниця окреслила літературознавчі підходи до вивчення густативів у художніх творах, їхні основні типи та функції. Вона зазначила, що дослідження поетики густативів у літературних творах передбачає не лише вивчення "змісту та форми" страв, опису процесів здобування інгредієнтів, їхнього приготування та споживання, а й засобів, прийомів і способів відтворення цього матеріалу в літературних творах. Дослідниця на конкретних прикладах описує, як густативні образи викликають у читача емоції, настрої, стани й роздуми. С. Ковпик зосереджує увагу на якісно-смакових особливостях страв, а також умовах і засобах, які формують у читачів достатньо чіткі функціонально-сутнісні уявлення про харчі та характерні риси людей (гурманів), які їх готують і споживають. Зрештою дослідниця формує уявлення про особливості харчуванням нації загалом, а також відповідні уявлення в авторській

художній картині світу: від особливостей його ставлення до конкретних продуктів харчування та їхніх національних інваріацій, до системи харчування як запоруки здоров'я нації (Ковпик, 2015, с. 14–15).

Рональд Леблан зазначив, що завдяки ставленню до споживання їжі та харчовій поведінці персонажів у літературі можна скласти уявлення про особистість і психологію персонажа, а також про соціальні й культурні цінності середовища, у якому він живе. Леблан провадить думку, що оскільки їжа – це людська діяльність, яка містить не лише фізіологічний, але й соціальний і психологічний виміри, описи їжі в літературі перетворюються на символи в широкому культурному контексті (Леблан, 2015). Тож гастрономічні образи можуть бути складовою художньої мови певного автора чи епохи, функціонувати як літературний прийом або символ.

Попри послідовне осмислення гастрономічного дискурсу в різних сферах людського життя, літературознавчі дослідження залишаються досить обмеженими. Маємо зазначити, що нам не вдалося знайти комплексного дослідження, присвяченого вивченню функцій їжі в корейській літературі, а також осмисленню синтезу національного й інтернаціонального компонентів гастрономічного дискурсу у творах сучасних письменників Республіки Корея. Певний виняток становлять праці корейських літературознавців Шін Себьоль і Кім Мійонг, які розкривають особливості мотиву їжі в оповіданнях Пак Вансо в контексті змін у суспільстві Республіки Корея (Шін, 2015; Кім, 2020), а також розвідка Лі Шідзьо, яка проаналізувала харчові мотиви та семантичні моделі сімейних стосунків у корейських новелах (Лі, 2020).

Методи

У дослідженні використано семіотичний аналіз, який уможливорює розкриття художньої сутності продуктів харчування або страв як певних знаків чи символів, котрі відображають різні соціально-культурні, емоційні або моральні аспекти у творах. Залучено також лінгвістичний метод, який дозволяє аналізувати лексичні та синтаксичні особливості текстів із метою осмислення того, як автори створюють образи їжі та асоціації з її споживанням.

Результати

Гастрономічний дискурс, за визначенням О. Мішукової, є особливим видом вербально-соціального дискурсу, який представлено текстом або мовленням, що пов'язаний з поняттям "їжа" (назва продуктів, процес приготування або споживання їжі та ін.) (Мішукова, 2020, с. 79). Дослідники вважають особливостями гастрономічного дискурсу національно-специфічну спрямованість, а також наявність таких факторів як знаки національної культури, гендерні, соціальні характеристики (Дмитренко, 2015).

У корейському суспільстві їжа ніколи не сприймалася лише як джерело енергії, фізична потреба чи задоволення. Натомість вона часто виступає показником добробуту, методом побудови комунікації та розв'язання конфліктів. Корейці вважають, що люди у процесі спільного частування зближуються, стають ніби ріднішими. На мовному рівні важливість їжі простежується в численних прислів'ях, а також у мовному етикеті – один із варіантів привітання дослівно перекладається як "Ти поїв?". Вірогідно, це спричинене хронічним голодом у Кореї минулого. Тому в сучасній Республіці Корея панує культ їжі. Тому більшості творів корейської літератури зустрічаються описи страв і їхнє споживання, часто їжа стає важливим елементом оповіді.

Варто зазначити, що в різні часи значення та сенси, які продукувалися в харчовому дискурсі літературних творів, дещо відрізнялися. Так, їжа, представлена в

літературі 1950–1960-х рр., віддзеркалювала поділ суспільства на класи. Дефіцит продовольчих товарів, спричинений війною, став рушійною силою, яка виявляла соціальну дискримінацію. Хоча страждання, спричинені війною, зачепили всі прошарки суспільства, класова та соціальна стратифікація виражалася, передусім, у моделях харчування. Окрім цього, їжа була запорукою виживання, що знайшло вираження у численних творах, присвячених індустріалізації, образ традиційної їжі був символом смутку за рідним краєм, асоціювався з оселею, родиною. У літературі 1990-х і на початку 2000-х рр., в епоху споживання, їжа виступає засобом спілкування між людьми, невербальним способом комунікації (Кім, 2020). У ХХІ ст. відбуваються зміни в гастрономічному дискурсі, як наслідок змін у суспільстві, що знайшло відображення й у модерних творах корейської літератури.

Яскравим зразком сучасної корейської літератури з використанням гастрономічних мотивів є оповідання письменниці Кім Сум "Локшина" ("국수"). Сюжет твору досить простий – жінка готує локшину для своєї мачухи. Авторка використовує наративну стратегію "від першої особи", коли героїня під час приготування їжі занурюється у вир спогадів і думок про все її життя, що навіює в уяві читача асоціації, породжені її душевними переживаннями та внутрішніми конфліктами. Описуючи різні стадії замішування та дозрівання тіста, авторка проводить паралелі між стадіями примирення героїні з мачухою: "Настав час замісити борошно, плеснувши один чи кілька разів води у розпорошене борошно і згорнути його в грудку. Потрібен час, аби замішувати і розминати, до поки грудка, схожа на суху п'ятку, не стане гладенькою, як дитяче обличчя, змащене кремом" (김숨, 2013, р. 69). Готуючи локшину, падчерка розмірковує про свої складні почуття до мачухи в контексті спогадів: простежуються два протилежні почуття оповідачки – категоричне небажання називати мачуху "мамою" та туга за локшиною, яку та готувала. Читач дізнається про невиліковний рак язика в мачухи, що спричиняє її страждання та не дає можливості нормально споживати їжу.

Твір рясніє густативно-сапориристичною лексикою: "Запах киплячої локшини... Навіть не знаю, як його описати. Приготована лише з борошна локшина пахне якось особливо. Запах цей простий і ніби банальний, але трохи солодкуватий, поволі пробуджує забутий голод... Свіжа домашня локшина пахне зовсім не так, як зроблена машиною"; "заправка робиться на традиційному корейському соєвому соусі, гіркішому за японський, він дуже густий і трохи терпкий, мені він не до смаку..." (김숨, 2013, р. 71). Такі гастроніми у творі здатні подразнювати смакові рецептори читачів, а також, до певної міри, створювати "ефект присутності". Серед іншого, у творі постійно згадуються рецепти корейських страв: "Ви зварили локшину в наваристому курячому бульйоні, порвали на шматочки найніжніше м'ясо, перемішали його з насінням перили і кунжутним маслом та поклали в тарілку зверху... Це була товста локшина в курячому бульйоні, і мені здалося, що я одразу почуваю себе краще" (김숨, 2013, р. 75). Такий детальний опис приготування страв слугує авторці своєрідним способом змалювання вираження любові між персонажами. Спочатку любов мачухи до дітей, а згодом – падчірки до мачухи. Страви традиційної кухні асоціюються з ностальгією за минулим, насамперед дитинством, коли вся родина жила разом.

Окрім цього, на нашу думку, розлогі описи процесу приготування їжі сприяють кращому розкриттю внутрішнього світу героїні: "Я б кинула жменю розмоченого рису на дно каструлі, спасерувала б його на кунжутному маслі, залила водою і почала б помішувати лопаткою, щоб рис не пристав до дна каструлі, а спливав догори. Помішувала б, доки каша не почне сильно булькати, а нагору не спливають усі зернятка рису, схожі на *рй метушливих думок*. Усі до одного..." (김숨, 2013, р. 70); "тісто стало пружним і схожим на якусь грудку нервів. Розминаючи його, я начебто борюся з цією тугою і пружною грудкою – хто кого?" (김숨, 2013, р. 71).

Локшина у творі є основним образом, наповненим різною символікою, навколо якого будується сюжет. Спочатку падчерка не бажала їсти локшину, приготовану мачухою, переконуючи себе, що не любить цю страву, та й взагалі виробила з борошна. Однак у найскрутніші моменти свого життя, вона сумувала саме по цій страві, що готувала мачуха. Згадки про несмачні страви з ресторанів підкреслюють це: "...принесли локшину в металевій тарілці, вона не була схожа на ту, що ви варили. Здавалося б, та сама локшина, але вона настільки відрізнялася, ніби це були дві різні страви" (김숨, 2013, р. 73). Та згодом ще один епізод: "Я замовила локшину. Ця локшина в бульйоні зі штучними добавками виявилася такою жахливою, що мені було шкода тих п'яти тисяч вон, які я за неї заплатила" (김숨, 2013, р. 77). Натомість локшину мачухи жінка згадує так: "Є багато різновидів страв з локшини – її варять і з мушлями, і з картоплею, і з пельменями. Але мені потрібна була саме ваша локшина, найпростіша, навіть, можна сказати, абсолютно пуста" (김숨, 2013, р. 75). "Мені захотілося набрати повний рот, приготованої вами локшини, і жувати її, наче корова" (김숨, 2013, р. 73). Завдяки амбівалентності мотиву їжі, стає зрозумілим, як локшина стала стравою, яку героїня асоціює з мачухою. Пройшовши шлях від повної відмови до нестримного бажання з'їсти саме локшину мачухи, стає очевидним, що попри складні стосунки протягом життя, падчерка все-ж-таки любила мачуху, любила все життя, але не могла це висловити.

За словами О. Плюти, кулінарні символи як культурний феномен залучені до складного механізму утримання міжпоколінної трансляції культурних цінностей. Водночас зміст цінностей співвідноситься з ідеалами тієї соціально-історичної епохи, у якій вони виникли, а установлені цінності є дієвими і в сучасному комунікативному процесі (Плюта, 2019). В оповіданні Кім Сум так само завдяки гастрономіам транслуються культурні цінності корейського народу: важливість родини, нерівноправність становищ чоловіка та жінки, синівська шанобливість.

Згадуючи першу зустріч з мачухою, оповідачці, тоді ще підлітку, вона здалася нещасною жінкою. І ось згодом, після власного викидня, головна героїня проводить паралелі між власним життям і життям мачухи. Вони обидві почувуються самотніми, наодинці зі своїми проблемами. Відчувши біль і спустошення, які пережила мачуха, оповідачка починає співчувати їй. У такий спосіб Кім Сум маніфестує, що попри певні зміни, становище жінок у корейському патріархальному суспільстві залишається нерівноправним. Адже протягом тривалого часу в історії Кореї соціальні обов'язки жінки зводилися до утримання домашнього господарства та піклування про сім'ю. У випадку, коли жінка безплідна, її положення в

суспільстві стає суперечливим (або ж – ще більш дискримінованим).

Процес готування локшини – це ще й процес створення "ниток", що пов'язують жінку не лише з чоловіком, а й з усім зовнішнім світом. І саме це є причиною болю для бездітної жінки. Можливо, багато часу з тістом вона проводила саме тому, що замість дітей мала інші нитки – ті, що вона робила з тіста. Героїня поступово розуміє, що наслідую долю мачухи, і не лише тому, що вона також бездітна. А через те, що вона так само відчуває біль і темряву, які переслідували мачуху, а через співчуття, вони частково стали її особистими. І знову авторка звертається до образу локшини "Як локшина, яка повинна в киплячій воді поділитися на окремі смужки, але іноді злипається і виходить грудочка, так і наші з вами долі, мені здавалося, переплелися і злиплися в одну грудку" (김숨, 2013, р. 75). Кім Сум використала стратегію художнього відтворення їжі, аби глибше відтворити особливості жіночої свідомості. У фінальних сценах оповідання почуття падчерки сповнені розуміння та співчуття, тому локшина стає символом підтвердження любові та примирення між жінками, прийняттям долі жінки у корейському соціумі.

В оповіданні важливого значення надано часопростору, необхідному для приготування локшини, а також проводиться паралелі між розвитком стосунків у родині та процесом готування. "Тісто все ще туге. Треба додати ще трохи води... Чим більше води, тим легше вимішувати... Вимішувати легше, але зайва вода може все зіпсувати" (김숨, 2013, р. 72). Спочатку в оповіданні не вдається тісто, воно здається їй занадто тугим, але замішуючи його далі, вона поступово усвідомлює, що процес терплячого замішування тіста під час приготування локшини, є способом пережити незгоди в житті, примиритися з незворотним. Потрібно мужньо боротися із твердою грудкою почуттів, що накопилися, і якщо робити це достатньо довго, то зрештою згусток, що зібрався в душі, поступово розм'якшується. Колиш і для мачухи процес вимішування тіста був часом втіхи та розм'якшення цієї грудки. Падчерка може лише припустити, скільки часу довелося провести її мачусі, замішуючи тісто, за ті 29 років життя у їхній сім'ї після того, як перший чоловік вигнав її з дому за нездатність народити йому дітей. "Можливо, додававши у миску з борошном підсолону воду, ви вимішували не тісто, а час?" (김숨, 2013, р. 73).

Поступово тісто стає м'якішим, а оповідачка намагається трохи притамувати біль і розм'якшити потік важких почуттів її мачухи. Так, думаючи, що грудка тіста нагадує обличчя мачухи, вона уявляє, як дмухає в це обличчя, наче у спробі вдихнути життя у тіло жінки, що помирає від раку. Такий вчинок можна трактувати як бажання падчірки втішити мачуху, підтримати її у важкий час. Тому нелінійний хронотоп твору дозволяє персонажам згадати та переосмислити минуле, відчутти глибокий зв'язок і, врешті, примиритися з долею.

Просторове тло також чітко розкриває почуття оповідачки та показує поглиблення зв'язку між двома жінками. Певною мірою, кухня для жіночих персонажів в оповіданні – це зона комфорту, захисне укріплення, яке відволікає від суму та ностальгії, місце, що має символічний простір душевного "зцілення".

Як зазначає Лі Шіджьо, "неможливо обговорювати харчову поведінку людини, не враховуючи такий орган тіла, як рот (і його частини: губи, язик, зуби та горло). Фактичним призначенням рота є "вживання їжі" та

"передача мови". Їжа та розмова є основами та ядром людської поведінки, а рот – це свого роду "прохід": вхід для надходження їжі в тіло та вихід для мови" (Лі, 2020, с. 125–126). У творі, коли героїня замішує тісто, довкола панує тиша. Чо Юнчон, спираючись на М. Мерло-Понті, зазначає, що рот, як орган тіла, який їсть локшину, є простором, який дозволяє нам зрозуміти зовнішній світ і точкою контакту зі світом (Чо, 2014). Рот, де відбувається акт поїдання локшини, є місцем для вгамування голоду та розв'язання конфліктів зі світом через їжу (Чо, 2014). Недарма, за задумом авторки, хвора мачуха має рак саме язика, і не спроможна відкусити локшину зубами, адже локшина є зв'язком мачухи із зовнішнім світом. Споглядаючи за цим, оповідачка пригадала, як у дитинстві демонстративно розрубала ложкою ту локшину, що приготувала мачуха, а в кінці твору вона робить те саме, але задля того, щоб хворій жінці було легше їсти. Тобто їжа виступає способом невербальної комунікації між персонажами, а акт споживання локшини стає актом мовчазного спілкування. На додачу, слова й емоції, які вони не можуть висловити на іншому рівні, сублімуються у процесі готування та споживання.

Кім Сум використовує кулінарні вкраплення в оповіданні для кращої візуалізації опису: "Кухонне вікно від післяобіднього світла було мов розчавлена хурма" (김숨, 2013, р. 70), "Натискаю на тісто і суглоби пальців починають випирати, як цибулини", "Я злякалася, почувши цей голос, схожий на хрускіт сушеної риби та озирнулась" (김숨, 2013, р. 76). "Поглядаючи на нас, дітей, своїми схожими на чорну квасолю очима" (김숨, 2013, р. 79). Такі засоби художньої виразності спрощують й унаочнюють зміст твору якнайкраще, оскільки гастрономія – це та галузь людського буття, яка зрозуміла широкому загалу читачів, проте, гастрономіями транслиують специфіку саме корейського національного менталітету та відображають світобачення корейців, адже містять звичні для корейців образи.

Кодуючи насичений в емоційно-психологічному сенсі епізод життя персонажу гастрономічними маркерами, Кім Сум досягає філософських висновків. "Вимісивши тісто, ви завертали його в пакет, накривали тканиною разом із мискою і відставляли. Після цього годину, дві, а іноді й цілих півдня навіть не дивилися в його бік, ніби забували. Схоже, ви добре знали, що поки тісто лежить осторонь, усіма забуте, воно саме собою доходить – виріває. З чим можна порівняти цей час "дозрівання" тіста? Це як час занурення у себе... Час усамітнення... Час внутрішньої тиші..." (김숨, 2013, р. 75). Отже, художня інтерпретація теми їжі набуває екзистенційного сенсу, що є прикметою сучасної корейської літератури.

Отже, попри простий сюжет, оповідання "Локшина" наповнене переживаннями й роздумами про сенс життя жінки у традиційному патріархальному суспільстві. Їжа у творі постає не другорядною темою або елементом мікропоетики, а головним ракурсом висвітлення складної проблеми прийняття себе, змін у жіночій самосвідомості, а також способом примирення двох жінок. Авторка, завдяки опису процесу готування, передає складні стосунки між нерідними матір'ю й дочкою, уособлюючи радощі, горе, біль і примирення героїнь. Гастрономічна поетика набуває значеннєвих смислів, рясно обрамляючи твір і подієвий план. Водночас страви є засобами відображення й увиразнення внутрішнього стану персонажів і ключовими елементами творення ідейного змісту, до того ж густативна тема робить сюжет оповіді динамічним.

Маркери розмиття меж національної ідентичності, втрати культурних традицій знаходимо в оповіданнях Кім Йонха, персонажі якого навпаки руйнують стереотипи національних кулінарних вподобань корейського народу. У багатьох оповіданнях автора постійно зустрічаються страви та напої, що не належать корейській традиційній культурі: спагетті та ризотто, японські суші та локшина, пиво "Гінес" і "Бекс", кава "Старбакс", віскі "Гленфіддік", текіла. Тим самим, процес вибору гастрономів стає яскравим засобом характеристики персонажів, які через свої кулінарні вподобання намагаються інтернаціоналізуватися. Водночас, попри існування власної потужної національної гастросистеми, входження в неї іншокультурних елементів не сприймається як щось екзотичне, "чуже", натомість персонажі сучасних творів наче не надають цьому значення, а сприймають як щось буденне. Часто у творах не зустрічається бодай якісь власне корейські страви чи напої. Зазвичай, їжа несе символічне значення в кожній культурі та виступає таким культурним кодом, за яким легко пізнати представника певної нації. Натомість Кім Йонха, зображуючи споживання їжі персонажами, стирає їхню причетність до корейської культури, розмиває межі культурної ідентичності. Окрім цього, такий літературний прийом підкреслює, що персонажі стали частиною суспільства споживання. Наприклад, в оповіданні "Морозиво" ("아이스크림", 2010), де головні дійові особи – подружжя Донгю та Хесон, про яких сказано, що вони постійно купують морозиво у супермаркеті, не зважаючи на економічну кризу. Показово, що вони купують не просто морозиво у великих упаковках, а в "коробці розміром з книгу Старого Заповіту, де 24 окремих маленьких порцій... розміром трохи більше стиральної гумки", що було "милою розтратою, яку можна відчутти лише у розвинених країнах" (김영하, 2010, р. 142). А поїдання морозива на паличці персонажі описують як "віддалення від неприємної ситуації, коли всій родині доводиться сидіти разом, тримаючи ложки та стукаючись головами, щоб поїсти" (김영하, 2010, р. 142). Традиційно, корейські родини їли разом, та на відміну від сусідніх країн, у Кореї чимало страв, які всі присутні за столом їдять з однієї тарілки, особливо в родині. Натомість персонажі Кім Йонха особливо радіють тому, що кожна порція морозива запакована в окрему обгортку, таким чином, автор показує прагнення сучасних громадян до індивідуалізму, відособлення. В оповіданні сказано, що через конкуренцію обгортки продукції стають яскравішими, кожна компанія намагається виділити свою продукцію, і вартість товару зростає. Вірогідно, автор підкреслює, що гроші стали важливішим за стосунки, а пакування – важливішим за сам продукт.

На початку твору споживання морозива описане так: "неквапливо відкрив упаковку й відкусив його – цієї миті мене охопило відчуття радості. З легким збудженням від шоколаду та м'якості холодного молочного жиру, воно повільно тануло" (김영하, 2010, р. 142). У такі миті персонажі почувалися справді щасливими й безтурботними, не думають про сіру буденність. У цьому контексті морозиво слугує антитезою, адже в реальному світі подружжя живе у маленькій брудній квартирі, жінка не може знайти роботу. Завдяки ж пачці дорогого морозива, вони можуть відчутти себе краще, забути про буденні проблеми. Та одного разу, придбавши те саме морозиво, подружжя відчуває в ньому присмак бензину. Чоловік одразу зателефонував до служби підтримки споживачів. І

невдовзі до них приїхав співробітник компанії, який "уважно розгледів коробку, дістав один шматочок, засунув його всього до рота" та "проковтнув" майже не жуючи, і таке повторив п'ять чи шість разів. Не оцінивши смаку морозива, співробітник перепросив за незручності, дістав із портфеля дві коробки найдорожчих шоколадних виробів компанії й пішов геть. Після цього, у подружжя з'явилися неприємні відчуття у шлунку, наче це вони з'їли так багато морозива, і зовсім зник апетит, але, не зважаючи на це, вони вирішили поїсти чогось і пішли в ресторанчик і замовили цілу смажену курку. В очікуванні замовлення, дружина сказала, що олію для смаження в ресторанах використовують декілька разів і це шкідливо, адже утворюються канцерогени. Утім чоловік залишився незворушним: "Якщо щоразу думати про те, що їси, ходитимеш голодним. Їж!" (김영하, 2010, р. 168). Коли принесли курку, Хесон і Дон'ю накинулися на неї, відкушували великими шматками й запивали пивом, "жадібно ковтаючи". Дон'ю відриває курячу ніжку, а Хесон розриває грудку виделкою. Іронічним здається те, що вони прискіпливо ставляться до морозива, але поблажливі до курки.

Отже, твори Кім Йонха стали відображенням нової соціокультурної реальності як наслідку економіки нового типу зі слоганом: "я споживаю, отже, існую". Речі та продукти харчування за нових умов перетворюються на знаки, а їжа стає одним із маркерів суспільства споживання. Так, співробітник компанії, який швидко їв, не відчувавши смаку, і подружжя, що жадібно їли й пили, хоч і не мали апетиту, відображають перетворення харчування на акт споживання. У способі поїдання та стравах відсутні емоційне значення прийому їжі.

Дискусія і висновки

Гастрономічний дискурс у сучасній корейській малій прозі сформував образний і змістовий вектори творів, завдяки чому розкривається характер персонажів і їхні внутрішні переживання, а також спосіб спілкування з оточенням. Гастрономічний дискурс об'єднав розрізнені семантичні та концептуальні простори, визначив приховані текстові смисли, надав текстам національної специфіки й актуалізував складні проблеми сучасності. В окремих роботах їжа представлена як знак масового, загальнодоступного явища, як дзеркало нової соціокультурної реальності. Завдяки гастрономічному дискурсу в окремих творах продемонстровано стосунки головних персонажів у межах родини та соціуму. Окрім цього, письменники завдяки харчовим образам фіксують в оповіданнях зміни, що відбуваються в корейському суспільстві.

Образи продуктів харчування та мотив споживання їжі розкривають характери персонажів, окрім цього, використовуються за метою продемонструвати відносини між героями. Унаслідок цього гастрономіями виконують такі функції: зовнішню динамічну (харчовий образ як сюжетобудівний елемент), внутрішню статичну (харчовий образ як елемент характеристики персонажа), внутрішню динамічну (харчовий образ, що характеризує динаміку відносин між персонажами).

Загалом, тема відтворення кулінарної практики в художній літературі має подальші перспективи дослідження, зокрема – вивчення образів їжі та кулінарних процесів у текстах різних літератур Сходу крізь призму відомих релігійно-філософських концепцій (даосизму, конфуціанства, буддизму тощо), адже харчові ритуали й самі назви-кулінарніми часто позначені глибоким сенсом, який уможливило глибше розуміння національних картин світу народів Сходу. Цікавою й актуальною нині здається перспектива компаративного вивчення кулінарного дискурсу в літературах Заходу та Сходу.

Список використаних джерел

- Дмитренко, В. І. (2015). Гастрономічний дискурс сучасної жіночої прози. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Філологічні науки*, 2, 77–80.
- Ковпик, С. І. (2018). *Поетика густативів (на матеріалі сучасної української прози)*. "НВП Інтерсервіс".
- Мішукіна, О. М. (2020). Дослідження поняття "гастрономічний дискурс": історичний огляд. *Нова філологія*, 79, 78–82. <https://doi.org/10.26661/2414-1135/2020-79-13>
- Плюта, О. П. (2019). Їжа та кухня в системі ціннісно-ментальних символів культури. *Питання культурології*, 35, 214–225. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.35.2019.188812>
- Юрчук О. О., Гримашевич Г. І., & Чаплінська О. В. (Ред.). (2020). *Їжа в культурному просторі: збірник матеріалів*. Видавничий центр Житомирського державного університету імені Івана Франка.
- Черкашина, Т. Ю., Белявська, М. Ю., & Сатановська, Г. С. (2023). Гастрономічний дискурс сучасного франкомовного роману. *Закарпатські філологічні студії*, 28(1), 224–229. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.28.1.41>
- Fitzpatrick, J. (2012). *Food and literature*. Routledge International Handbook of Food Studies (1st ed.). Routledge, 122–134.
- Le Blanc, Ronald, D. (2003). Literary Consumption. *Gastronomica – The Journal of Food and Culture*, 3(2). <https://doi.org/10.1525/gfc.2003.3.2.111>
- Tompkins, K. (2005). Literary Approaches to Food Studies: Eating the Other. *Food, Culture and Society: An International Journal of Multidisciplinary Research*, 8, 243–258.
- 김미영. (2020). 박완서의 장편소설에 나타난 음식의 문학적 재현과 의미. *한국문예비평연구*, 68, 213–260.
- 신선훈. (2015). 박완서 소설에 나타난 "먹는 인간"의 의미: 초기 장편소설을 중심으로 [석사학위논문, 동국대학교].
- 이신조. (2020). 한국소설에 나타난 음식 모티프와 가족 관계의 의미 양상 – 권여선, 은희경, 구하서의 단편소설을 중심으로. *한국문예비평연구*, 67, 109–138.
- 조윤정. (2014). 모멸과 환대 사이, 그 심연을 사는 법: 김숨, 『국수』. *자음과모음*, 24, 355–360.
- Джерела ілюстративного матеріалу**
- 김숨 (2013). 국수. 창비
- 김영하. (2010). 무슨 일이 일어났지는 아무도. 문학동네.

References

- Cherkashyna, T. Yu., Bieliavska, M. Yu., & Satanovska, H. S. (2023). Gastronomic discourse in contemporary francophone novel. *Zakarpatski Filologichni Studii*, 28(1), 224–229 [in Ukrainian].
- Dmytrenko, V. I. (2015). Gastronomic discourse of modern women's prose. *Scientific Bulletin of V. O. Sukhomlinsky MNU*, 77–80 [in Ukrainian].
- Fitzpatrick, J. (2012). *Food and literature*. Routledge International Handbook of Food Studies (1st ed.). Routledge, 122–134.
- Jo Yoon-jeong (2014). How to live in the abyss between contempt and hospitality: Kim Sum, 'Noodles' (Changbi, 2014). *Consonants and Vowels*, 24, 355–360 [in Korean].
- Kim, Mi-young (2020). A literary representation of food in Park Wan-seo's feature novel. *Hanguk munyebipyong yeongu. Korean Literary Criticism Research*, 68, 213–260 [in Korean].
- Kovpik, S. I. (2018). *Poetyka gustatyviv (na materiali suchasnoi ukrainiskoi prozy)*. *Poetics of gustatives (on the material of modern Ukrainian prose)*. "NVP Interservis" [in Ukrainian].
- Le Blanc, Ronald, D. (2003). Literary Consumption. *Gastronomica – The Journal of Food and Culture*, 3, 2.
- Lee, Shin-Jo (2020). The Food Motifs and Semantic Patterns of Family Relationships in Korean Novels. *Hanguk munyebipyong yeongu. Korean Literary Criticism Research*, 67, 109–138 [in Korean].
- Mishukova, O. M. (2020). Doslidzhennya ponyattya "hastronomichnyy dyskurs": istorychnyy ohlyad. [Research on the concept of "gastronomic discourse": a historical overview] [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.26661/2414-1135/2020-79-13>
- Plyuta, O. P. (2019). Food and cuisine in the system of value-mental symbols of culture. *Issues in Cultural Studies*, 35, 214–225 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.35.2019.188812>
- Shin Saetbyul (2015). *The meaning of 'Man the Eater' in Park Wan-seo's novels. Focused on early novels* [Master's Thesis, Dongkuk university] [in Korean].
- Tompkins, K. (2005). Literary Approaches to Food Studies: Eating the Other. *Food, Culture and Society: An International Journal of Multidisciplinary Research*, 8, 243–258.
- Yurchuk, O. O., Grymasevich, G. I., & Chaplinska, O. V. (Eds.). (2020). *Food in cultural space: collection of materials*. Publishing Center of Ivan Franko Zhytomyr State University [in Ukrainian].
- Sources**
- Kim Sum (2013). Noodles. Chanbi publishing [in Korean].
- Kim Yuong-ha. (2010). Nobody knows what happened. Munhakdongne Publishing [in Korean].

Отримано редакцію журналу / Received: 19.07.24

Прорецензовано / Revised: 29.09.24

Схвалено до друку / Accepted: 26.11.24

Anastasiia NALIMOVA, Assist.
ORCID ID: 0009-0003-9675-4383
e-mail: a.nalimova@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

GASTRONOMIC DISCOURSE OF THE KOREAN SHORT PROSE OF 21ST CENTURY

Background. *The article is devoted to the study of the gastronomic discourse of modern Korean prose. The purpose of the work is to reveal the role and functions of the use of gastronomic images in literary texts, their semantic load and plot-building potential and emotional impact on the reader.*

Methods. *The article uses semiotic analysis, because certain products or dishes serve as signs or symbols that reflect various socio-cultural, emotional or moral aspects in the work. Also, the linguistic method allows analyzing the lexical and syntactic features of texts to understand how authors create images of food and associations with its consumption.*

Results. *As a result of the research, the aesthetic potential of gastronomic discourse in modern Korean literature was revealed; its significant potential in the construction of the text, the disclosure of the ideological plan was revealed; analyzed gastro-images in view of their role in revealing the cultural identification of the heroes using the example of the stories of Kim Eran and Kim Yongha.*

Conclusions. *Gastronomic symbols and images in the analyzed works identify the characters and mentality of the heroes through food preferences, the concept of cooking and consumption, convey their emotional states, contribute to the reconstruction of the characters' memories, and act as an indicator of self-identification. Through the prism of food, the relationships of the main characters within the family and society are highlighted, because the writers in the stories record the changes taking place in Korean society. We have found that in modern works of Korean short prose, gastronomic discourse serves as a bridge for social interactions and strengthens ties between characters, emphasizing the social norms and values of society. In addition, food in the short stories is used as a symbol that reflects the cultural identity of the characters and their connection with traditions, or, on the contrary, emphasizes the loss of this connection.*

Keywords: *Korean literature, Korean language, gastronomic discourse, short prose, worldview, culturally marked information.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.

ОГЛЯДИ

УДК 821.512:792.2

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-242X.2024.30.11>Zamina Kerim Kyzy ALIYEVA, DSc (Philol.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0009-0001-4704-6749e-mail: zemineali63@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

**AZERBAIJAN THEATRE:
ITS ROLE, HISTORY OF DEVELOPMENT, REASONS FOR SUCCESS,
CHALLENGES AND PROBLEMS**

The history of Azerbaijani theatre is a rich tapestry woven from various cultural influences and artistic expressions. This article explores Azerbaijan's earliest theatrical forms, tracing their roots and examining their impact on the development of a unique theatrical identity. This comprehensive review chronicles the trajectory of Azerbaijani theatre, highlighting its origins, key transformations, and enduring socio-cultural significance. Azerbaijan's position within this global context was unique due to its strategic location at the crossroads of Eastern Europe and Western Asia. Theatre in Azerbaijan emerged as a potent medium of expression, reflecting societal aspirations, struggles, and transformations. This article sheds light on the establishment of early theatre initiatives in the late 19th century, emphasizing their role in language preservation, national identity formation, and social commentary. The narrative further explores the challenges and eventual triumphs encountered by this nascent art form. Drawing from a diverse array of sources, the study explores the evolving role of theatre in Azerbaijan – from a form of entertainment to an educational tool, embracing technological advancements in the 21st century. In this way, Azerbaijan's early theatres contributed to: language preservation, national identity formation, empowerment and emancipation; acting as a bridge between past and present, fostering cultural exchange and diplomacy, advancing education and enlightenment, and serving as an economic catalyst. Like other artistic movements worldwide, the journey of Azerbaijani theatre was marked by both defeats and victories. While its emergence was a bold statement of cultural assertion, its sustainability required perseverance, innovation, and resilience. Despite these challenges, Azerbaijani theatre experienced remarkable triumphs: community support, recognition beyond borders, an evolving legacy, a platform for social discourse, an educational role, and international acclaim.

Keywords: Azerbaijani theatre, Cultural heritage, National identity, Socio-cultural implications, Historical trajectory, Modern theatrical practices.

Background

The history of Azerbaijani theatre is a tapestry of various cultural influences and artistic expressions. This article explores Azerbaijan's earliest forms of theatrical expression, tracing their roots and examining their impact on developing a unique theatrical identity.

Profound shifts in global sociopolitical landscapes marked the latter half of the 19th century. The rise of nationalism as a potent force reshaping identities and nation-states was evident across the European and Asian continents (Hobsbawm, 1992). This period, often characterized by the earnest pursuit of nationalistic ideals, witnessed the emergence of concerted efforts aimed at cultural revival, linguistic preservation, and the expression of national identity.

Azerbaijan's position within this global tableau was unique due to its strategic location and consequent historical experiences. Being a vital part of the South Caucasus, the land had historically been a coveted prize, drawing interest from numerous empires due to its geopolitical significance and natural wealth. By the 19th century, Azerbaijan found itself under the expansive umbrella of Tsarist Russia, a result of treaties like the Treaty of Gulistan (1813) and the Treaty of Turkmenchay (1828) (Swietochowski, 1985).

Under Russian rule, Azerbaijan underwent significant transformations. The influx of European ideas, coupled with Tsarist policies, led to both challenges and opportunities. While the era brought advancements like the oil boom in Baku and the consequent rapid urbanization (Atkin, 1993), it also led to concerns about preserving Azerbaijani culture amidst increasing Russification. The 19th-century Russian Empire, in its imperialistic pursuits, often sought to assimilate its diverse subjects, pushing for the adoption of the Russian language and customs at the expense of local traditions.

Within this backdrop, Azerbaijani intellectuals began their quest to safeguard and promote their national identity.

They recognized the importance of cultural mediums as vehicles for this mission. Literature, music, and, notably, theatre emerged as potent tools for expressing the unique Azerbaijani spirit and resisting the encroachment of external cultural influences (Altstadt, 1992).

With its power to visually and audibly depict narratives, theatre quickly gained prominence in this cultural renaissance. As Smith (1971) contends, theatrical performances become arenas where societal values, historical memories, and aspirations converge, offering audiences entertainment and an engagement with collective identity. For Azerbaijani intellectuals, theatre provided the platform to fuse traditional tales with contemporary concerns, creating productions that resonated deeply with local audiences while educating them about their rich heritage.

The fervour for a distinct Azerbaijani theatrical tradition was not an isolated phenomenon. Parallel movements were observed across other regions under Tsarist Russia, where indigenous populations sought to express their unique identities through art (Martin, 2001). Nevertheless, the Azerbaijani theatrical movement, with its synthesis of native elements and external influences, crafted a distinct niche in the broader canvas of 19th-century theatrical traditions.

In the subsequent sections, we will delve deeper into the pioneering efforts that led to establishing Azerbaijan's first theatre, exploring its initial challenges, the personalities that shaped its trajectory, and its lasting influence on the nation's cultural heritage.

Results

The evolution of the performing arts in the South Caucasus region, specifically Azerbaijan, during the 19th century offers a captivating panorama of cultural resilience and reinvention. Amidst the challenges of external influences and internal desires for modernization, the birth of the Azerbaijani theatre is a landmark event in the nation's rich tapestry of artistic achievements.

© Aliyeva Zamina Kerim Kyzy, 2024

The honour of pioneering theatre in Azerbaijan is attributed to the "Majlis-i Uns" (Council of the Intimate) club theatre established in the thriving city of Baku in the 1870s. Anchoring this revolutionary endeavour were stalwarts like Hasan Bey Zardabi and Najaf Bey Vezirov, both of whom were luminaries in their own right. Zardabi, known for his journalistic pursuits, and Vezirov, an eminent playwright, came together with a shared vision – to create a platform that would mirror and mould Azerbaijani sentiments, aspirations, and narratives.

In its early days, the "Majlis-i Uns" offered the audience an eclectic mix of performances. Rooted deeply in the nation's literary traditions, readings from cherished Azerbaijani classics formed the cornerstone of their early productions. Such readings were more than mere recitations; they were imbued with emotive performances that breathed life into the narratives, enabling the audiences to connect profoundly with their literary heritage.

From these humble beginnings, the theatre's repertoire began to evolve. Emboldened by the enthusiastic reception and recognizing the potential of theatre as a medium for cultural discourse, the "Majlis-i Uns" started incorporating plays into their offerings. A significant turning point was the performance of "The Adventures of the Vizier of the Khan of Lenkoran." This play drew inspiration from the writings of Mirza Fatali Akhundov, an iconic Azerbaijani writer and philosopher known for his progressive ideals. Akhundov's works, characterized by their forward-looking themes, satirical style, and deep-seated social commentaries, resonated with the theatre's ethos.

Akhundov's influence on the early Azerbaijani theatre was not limited to this singular play. Akhundov's vision for a modern Azerbaijani cultural identity was rooted in an enlightened worldview, seeking a harmonious blend of tradition and modernity. His works laid the foundation for a theatrical tradition that aspired to entertain, educate, and elevate societal consciousness.

In general, the birth of the theater belongs to the beginning of the 20th century. On January 12, 1908, the premiere of Uzeir Hajibeyli's opera "Leyli and Majnun" took place in Baku, which initiated the development of national opera art in Azerbaijan. But back in 1897–98, in Shusha, an amateur group staged a scene written by the young playwright A. Akhverdov "Majnun on Leyla's grave" from the poem by Fizuli, and in 1902, a musical scene based on Alisher Navaya's poem "Farhad and Shirin" was staged in Baku. On October 18, 1918, a significant event took place in the theater life of Azerbaijan – the Azerbaijan State Theater was created with the transfer of the building of the Mailov brothers' theater to it. It was the first state theater in the country and leading directors and actors began to unite around it. On August 22, 1919, at a joint meeting of the board of the Baku "Union of Turkic Actors" and the board of the "Directorate of the Hajibeyli brothers" for the purpose of developing the national theater, training actors and raising their professional level, a decision was made to create artistic courses consisting of four departments: dramatic, comedic, musical, literary. The heads of the music department were represented by Zulfugar and Uzeir Hajibeyli, 15-year-old Muslim Magomayev and Gurban Primov. On November 17, 1919, at a government meeting, the Minister of Education's report on the organization of the Turkic Opera and Drama Theater was heard and the project for the creation of the State Turkic Opera and Drama Theater was approved. Thus, a series of events culminated in the creation of a state theater, and later its nationalization. The development of theatrical art began to be considered as

a matter of state importance. The National History Museum of Azerbaijan houses many valuable exhibits that reflect the theatrical life of Baku during the ADR. Photographs, posters and other exhibits presented in the new exposition of the museum reflect in detail the history of the musical theater. Special mention should be made of the print of the Azerbaijan State Theater from 1919 with the image of a lyre, the emblem of the crescent moon with a star, and the inscription in the Azerbaijani language in Arabic script, which means "The Troupe of the Azerbaijan State Theater". This print came from the collection of the prominent Azerbaijani actor Sidga Rukhulla Akhundov. During the ADR period, the premiere of M. Magomayev's opera "Shah Ismail" took place, which became an important event in the country's cultural life. The score of the opera was finished by the author in 1916, but the premiere took place only on March 7, 1919. The opera was a great success, as evidenced by the reviews of the local press, which praised the rich melodic language. The success of the young composer was largely facilitated by the talented performance of the main role of Shah Ismail by the outstanding actor Huseyngul Sarabskiy, whose benefit was the first performance. The exhibition of the museum contains a theater poster about the performance of the opera on March 8, 1919 and the program of the opera "Shah Ismail" on April 7, 1919 in the government theater. Directorate Br. Z. and University Hajibeyli" staged a performance for the benefit of the artist O. N. Olenska (she performed female roles in Azerbaijani performances for 15 years) and director-artist H. B. Sharifov. A major role in the development of the Azerbaijani musical theater was played by the tours of representatives of Russian and European musical and performing arts, the productions of classical Western European and Russian operas on the Baku stage. This is confirmed by the State Theater announcement poster presented in the exhibition about the production on April 9, 1919 for the benefit of the Sisters of Mercy of Baku of the lyrical opera "Minion" by the French composer Ambroise Thom, based on Goethe's novel "The Years of Teaching Wilhelm Meister", as well as on April 10 – the opera "Boheme J. Puccini and on April 12 – "The Tsar's Bride" by N. A. Rimsky-Korsakov. The history of the birth and development of the Azerbaijani musical theater is closely connected with the names of the great composers of Uz. Hajibeyli, M. Magomayev, Z. Hajibeyli, prominent actors H. Sarabskiy, A. Aghdamski, M. Aliyev, G. Arablinskiy and others. The photo included in the exhibition shows the theater troupe of the Hajibeyli brothers, who later formed the core of the professional musical theater. Their outstanding talent and dedication to their native art led to a huge contribution to the development of Azerbaijani musical culture.

Later, the "Majlis-i-Uns" theater takes a leading position. It led to the revival of Azerbaijani performing arts, creating productions that were quintessentially Azerbaijani yet universal in their appeal – this transformative period also marked the emergence of professional Azerbaijani actors, directors and playwrights, setting the stage for a thriving theatrical landscape in the following decades.

It fostered a space where traditional narratives met modern theatrical techniques, creating productions that were quintessentially Azerbaijani yet universal in their appeal – this transformative period also heralded the rise of professional Azerbaijani actors, directors, and playwrights, setting the stage for a flourishing theatrical landscape in the subsequent decades.

In the forthcoming sections, we shall delve deeper into the cultural significance of the "Majlis-i Uns" theatre, examining its legacy, the challenges it confronted, and its overarching impact on Azerbaijani arts and identity.

The implications of the inception of Azerbaijan's first theatre extended far beyond its immediate artistic contributions. It emerged as a beacon of cultural identity, serving functions that resonated deeply with the broader socio-political dynamics of the time.

In this way, Azerbaijan's first theatre contributed to:

Language Preservation: Against the backdrop of Tsarist Russia's dominance, pressures of Russification sought to diminish the prominence of indigenous languages, including Azerbaijani. The theatre emerged as a bulwark against linguistic erosion in this challenging environment. By staging performances in Azerbaijani, it not only celebrated the linguistic richness but also reinforced its continued relevance. This acted as a countermeasure to external assimilationist policies, ensuring the survival and flourishing of the Azerbaijani language.

National Identity Formation: Theatre, in essence, reflects collective memories, aspirations, and identities. The "Majlis-i Uns" theatre fostered a shared sense of belonging by weaving narratives rooted in Azerbaijani folklore, legends, and contemporary tales. These performances crystallized a collective Azerbaijani consciousness, reminding the audience of their unique heritage, shared past, and common destiny. Such theatrical portrayals fostered unity and solidified a cohesive national identity amid external pressures and challenges.

Furthermore, by providing a platform for local talents – writers, actors, and directors – the theatre facilitated the creation of a distinct Azerbaijani artistic tradition. While rooted in local sensibilities, this tradition also engaged in dialogues with broader global theatrical trends, exemplifying the adaptability and dynamism of Azerbaijani culture.

Empowerment and Emancipation: The burgeoning theatrical scene in Azerbaijan during this era played a crucial role in challenging established societal norms. By introducing characters and narratives that questioned traditional roles and hierarchies, the theatre became a conduit for discussions on gender roles, societal reforms, and the broader evolution of Azerbaijani society. For instance, plays that spotlighted the women's emancipation movement offered audiences a fresh perspective on the changing role of women in Azerbaijani society, generating dialogues and debates.

A bridge between Past and Present: One of the theatre's most commendable attributes was its ability to harmonize tradition with modernity. Classical tales and legends were often presented with contemporary interpretations, creating a bridge between the cherished past and the evolving present. This blending allowed Azerbaijani theatre to respect its roots while embracing the changing zeitgeist of the times.

Cultural Exchange and Diplomacy: Azerbaijani theatre did not exist in isolation. Azerbaijan was exposed to many external cultural influences as a crossroads between Europe and Asia. In this context, the theatre played an instrumental role in cultural diplomacy. By adapting foreign plays and integrating international themes, Azerbaijani theatre showcased its adaptability and openness, fostering mutual respect and understanding with neighbouring cultures and beyond.

Education and Enlightenment: The theatre in Azerbaijan was more than a platform for artistic expression; it was a classroom for societal enlightenment. Playwrights and actors utilized the stage to address pressing social issues, promote scientific temper, and inspire a generation to embrace education and rational thought. This educative role of the theatre was especially crucial in an era where formal educational infrastructure was still evolving.

An Economic Catalyst: Beyond the intellectual and cultural domains, the growth of theatre in Azerbaijan had

tangible economic implications. It spurred the development of related industries such as costume design, set construction, and the publishing of scripts. Theatre districts became vibrant hubs of activity, fostering ancillary businesses like cafes, inns, and transportation services.

Like artistic movements worldwide, the journey of Azerbaijani theatre was punctuated with trials and victories. While its emergence was a bold statement of cultural assertion, its sustenance required perseverance, innovation, and resilience.

Financial Constraints: One of the most immediate challenges faced by early Azerbaijani theatre was financial. Establishing a theatre, even one with rudimentary facilities, required capital. Every aspect of theatre operation demanded funds, from props to renting or building a venue, from compensating actors to promoting performances; in a society where patronage for the arts was still evolving, securing financial backing was a daunting task. The state's limited involvement and the scarcity of private investors often meant that theatre practitioners had to bear expenses from their pockets.

Societal Reservations: The introduction of theatre as an art form in Azerbaijan was not universally embraced. Conservative factions viewed it with suspicion, associating it with moral decadence or Western influence that could corrupt traditional values. Additionally, portraying specific taboo topics or including female actors on stage was met with resistance, leading to a periodic societal backlash.

Lack of Trained Professionals: While there was no dearth of passion and enthusiasm, the professional training infrastructure for theatre was almost non-existent in Azerbaijan during its initial stages. This lack meant that many early performers were self-taught, often learning through trial and error.

Political Pressures: Azerbaijan's geopolitical position under Tsarist Russia imposed certain restrictions on artistic expression. Plays deemed politically sensitive or subversive were either censored or banned, limiting the scope and reach of Azerbaijani theatre during its embryonic stages.

Yet, for all these challenges, Azerbaijani theatre witnessed remarkable triumphs:

Community Support: Despite the financial constraints, a section of the Azerbaijani populace showed incredible support. They contributed money, volunteered services, or provided spaces for performances, ensuring the theatre's survival during its most vulnerable moments.

Recognition Beyond Borders: By the early 20th century, the unique flavour of Azerbaijani theatre began to gain recognition beyond its borders. Tours in neighbouring countries and participation in international theatre festivals showcased its richness to a global audience, elevating its stature on the world stage.

In general, the narrative of Azerbaijani theatre is not just a tale of performances and plays but emblematic of the nation's broader cultural and historical evolution.

Evolutionary Continuum: Azerbaijani theatre's roots can be traced back to indigenous storytelling traditions, ceremonies, and shamanic rituals. This foundation has provided a rich tapestry from which modern-day playwrights and performers can draw inspiration. Today, a harmonious blend of traditional narratives with contemporary themes ensures a dynamic continuity.

A platform for Social Discourse: Throughout its tumultuous history, the performing arts, including theatre, have reflected the socio-political realities of Azerbaijan. This potent medium has commented on, criticized, and mirrored societal shifts, conflicts, and transformations.

Educational Role: The educational potential of theatre is universal, and Azerbaijan has been no exception. Theatre-based pedagogies have been recognized for their effectiveness in fostering critical thinking, emotional intelligence, and collaborative skills among students.

International Recognition: Azerbaijani theatre's contributions have not remained confined to national borders. Its unique narrative style, themes, and performances have garnered attention in international theatre festivals, seminars, and workshops, showcasing its distinctive artistic voice.

Discussion and conclusions

The evolution of Azerbaijani theatre, from its early iterations to its current form, mirrors Azerbaijan's broader historical and cultural journey. This transformation from traditional storytelling methods to complex modern productions highlights the nation's rich cultural heritage and showcases its adaptability and resilience in the face of changing times. The contributions of early pioneers and the ongoing commitment of contemporary artists and professionals in this field have solidified Azerbaijani theatre as a vital and dynamic component of the country's cultural identity. This progression in the theatrical arts is a testament

to Azerbaijan's artistic achievements and a reflection of its broader aspirations and developments as a nation on the global stage.

References

- Altstadt, A. L. (1992). *The Azerbaijani Turks: Power and identity under Russian rule*. Hoover Press.
- Atkin, M. (1993). *Russia and Iran, 1780–1828*. University of Minnesota Press.
- Jafarov, E. (2019). The creative work of Vagif Ibrahim as a bifurcation point for western and eastern theatres. *Central Asian Journal of Art Studies*, 4(3), 67–72.
- Hobsbawm, E. J. (1992). *Nations and nationalism since 1780: Programme, myth, reality*. Cambridge University Press.
- Martin, T. (2001). *Affirmative action empire: Nations and nationalism in the Soviet Union, 1923–1939*. Cornell University Press.
- Mirzayeva, G. (2020). *The piano music of Azerbaijan: national and cross-cultural influences on contemporary performance practices* [Unpublished Doctoral thesis, Guildhall School of Music and Drama].
- Shay, A. (1995). Bazi-ha-ye Nameyeshi: Iranian women's theatrical plays. *Dance Research Journal*, 27(2), 16–24.
- Smith, A. D. (1971). *Theories of nationalism*. Duckworth.
- Swietochowski, T. (1985). *Russian Azerbaijan, 1905–1920: The shaping of a national identity in a Muslim community*. Cambridge University Press.
- Rubin, D. (1994). *World Encyclopedia of Contemporary Theatre*. Routledge.

Отримано редакцією журналу / Received: 11.04.24

Прорецензовано / Revised: 28.08.24

Схвалено до друку / Accepted: 26.11.24

Заміна Керім Кизи АЛІЄВА, д-р філол. наук, доц.

ORCID ID: 0009-0001-4704-6749

e-mail: zemineali63@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

АЗЕРБАЙДЖАНСЬКИЙ ТЕАТР: ЙОГО РОЛЬ, ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ, ПРИЧИНИ УСПІХУ, ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ

Історія азербайджанського театру є багатим полотном, витканим з різноманітних культурних впливів і художніх виразів. Досліджує найдавніші театральні форми Азербайджану, простежуючи їхні корені й аналізуючи їхній вплив на розвиток унікальної театральної ідентичності. Цей комплексний огляд розповідає про шлях азербайджанського театру, підкреслюючи його витоки, ключові трансформації та стійку соціокультурну значущість. Позиція Азербайджану в цьому глобальному контексті була унікальною завдяки його стратегічному розташуванню на перехресті Східної Європи та Західної Азії. Театр в Азербайджані виник як потужний засіб вираження, що відображав суспільні прагнення, боротьбу і трансформації. Висвітлює створення перших театральних ініціатив наприкінці XIX ст., наголошуючи на їхній ролі у збереженні мови, формуванні національної ідентичності та соціальних коментарях. Також досліджує труднощі й остаточні перемоги, із якими стикався цей новий вид мистецтва. Спираючись на різноманітні джерела, дослідження розглядає еволюцію ролі театру в Азербайджані – від форми розваг до освітнього інструменту, ураховуючи технологічні досягнення XXI ст. Отже, ранні театри Азербайджану сприяли: збереженню мови, формуванню національної ідентичності, наданню сили та емансипації; виступали мостом між минулим і сучасним, сприяли культурному обміну та дипломатії, розвитку освіти та просвітництва, а також економічним чинником. Як і в інших художніх рухах світу, шлях азербайджанського театру був позначений як поразками, так і перемогами. Хоча його виникнення стало сміливою заявою про культурну самовираженість, його стійкість вимагала терпіння, інновацій. Незважаючи на ці труднощі, азербайджанський театр зазнав значних триумфів: підтримка громади, визнання за межами кордонів, еволюція спадщини, платформа для соціальних дискурсів, освітня роль і міжнародне визнання.

Ключові слова: азербайджанський театр, культурна спадщина, національна ідентичність, соціокультурні наслідки, історична траєкторія, сучасні театральні практики

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

УДК 811.512.161'25'373:2-23

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-242X.2024.30.12>

Анастасія МАРЧЕНКО, магістр

ORCID ID: 0009-0003-4814-7650

e-mail: nasyanya15@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Ірина ПОКРОВСЬКА, д-р філол. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-7826-3148

e-mail: i.pokrovska@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

МІЖКОНФЕСІЙНИЙ ДІАЛОГ ТА АДАПТАЦІЯ: АНАЛІЗ ТУРЕЦЬКОГО ДОСВІДУ

Стаття присвячена комплексному дослідженню адаптивного перекладу й особливостей адаптації релігійно-маркованої лексики в турецькому мовознавстві. Дослідження базується на аналізі наукових праць турецьких авторів, які розглядають адаптацію як ключовий спосіб перекладу та розширення аудиторії продукту, зокрема в контексті міжконфесійного діалогу.

Висвітлено різні підходи до тлумачення адаптації. З одного боку, адаптація розглядається як наступний етап після перекладу в комплексній системі GILT (Озтюрк, Язар), метою якої є глобалізація продукту (наприклад, ігор, рекламних відео і т. ін.). Згідно з цією моделлю, адаптація є проміжною ланкою між власне перекладом та інтернаціоналізацією, що передбачає врахування культурних і мовних особливостей цільової аудиторії. З іншого – адаптація тлумачиться як комплексний процес, що включає переклад, культурну адаптацію, конвертацію й редагування інформації (Джаним, Конук, Челік). Цей підхід передбачає глибше втручання в текст, а саме: заміну культурно-специфічних елементів, конвертацію мір виміру, вилучення або додавання інформації для кращого розуміння реципієнтом.

Особлива увага приділяється аналізу компонентів адаптивного перекладу та їхнього застосування до релігійно-маркованої лексики. Детально розглядаються приклади адаптації релігійних термінів і понять у різних типах дискурсу: офіційно-діловому й розмовно-побутовому. В офіційному спілкуванні спостерігається тенденція до нейтралізації релігійних референцій, тоді як у розмовно-побутовому дискурсі переважають еквіваленція, компенсація та пояснення. Наприклад, в офіційних документах доцільно уникати прямих посилань на релігійні тексти чи діячів, натомість у художній літературі можливе використання різноманітних перекладацьких трансформацій для передачі емоційного та культурного забарвлення релігійних виразів.

Дослідження виявило недостатню кількість ґрунтовних наукових праць турецькою мовою, які б регламентували саме релігійну адаптацію під час міжконфесійного діалогу. Це обумовлює актуальність розробки теоретичних матеріалів і практичних рекомендацій для перекладачів, які працюють із релігійними текстами.

Ключові слова: адаптивний переклад, релігійно-маркована лексика, міжконфесійний діалог, перекладацька стратегія.

Вступ

"Адаптивний переклад", або "адаптація" – є одним із ключових способів перекладу продукту (тексту, як письмового, так і озвученого) та розширення його аудиторії. Так, у різних країнах підхід до тлумачення й дослідження адаптивного перекладу відрізняється, що призводить і до різних класифікацій видів, стратегій і компонентів такого перекладу. Існує безліч наукових статей, спрямованих на дослідження питання адаптації в турецькому мовознавстві і транслатології. Однак не існує їхнього синонісу українською, який був би дуже корисним як для студентів-тюркологів, так і для дослідчених перекладачів, що мають справу з культурно-маркованою лексикою чи/та змістами.

Більш того, турецькомовні праці здебільшого націлені на вузькі аспекти адаптивного підходу у перекладі. Так, І. Озтюрк та У. Язар зосереджують свою увагу на стратегії GILT, розглядаючи адаптивний переклад як одну із його початкових стадій. У цій праці не розглядаються всі стратегії й особливості саме адаптації як окремого виду трансмовної передачі. У. Язар присвячує свою докторську дисертацію питанню саме технічної адаптації, фокусуючись виключно на особливостях локалізації цифрового продукту під країни його збуту. Так званий ІТ-переклад, що його досліджує науковець, використовується для адаптації програмного забезпечення, ігор, пристроїв, документації, мультимедіа тощо, що різко обмежує сфери застосування цих напрацювань на практиці.

Натомість С. Джаним, Ч. Конук і Б. Челік у своїй статті "Yerelleştirme Kavramının Akademik ve Sektör Açısından Değerlendirilmesi" ("Оцінка поняття локалізації з академічної та промислової точки зору") концентруються на

феномені адаптаційного перекладу як такого. Так, вони досліджують компоненти адаптивного перекладу та розглядають адаптацію й переклад як синоніми (що є полярним українській традиції, згідно з якою до адаптації перекладачу доводиться вдаватися безпосередньо в моментах, які можуть викликати ускладнення в реципієнтів). Так само і С. Алкан спрямовує свої наукові дослідження на міждисциплінарність поняття адаптивного перекладу, способи його функціонування в межах різних обставин і вхідних даних.

Однак, не існує достатньо ґрунтовних наукових праць турецькою мовою, які б регламентували саме релігійну адаптацію під час міжконфесійного діалогу, хоча така тема є дуже нагальною й необхідною.

Отже, **актуальність** цього дослідження обумовлена великим попитом на матеріали з адаптивного перекладу, оскільки з розвитком глобалізації перед перекладачами дедалі частіше постає питання перекладу, правильного не лише граматично та стилістично, а й з таким підбором слів, який буде прийнятним і зрозумілим для всіх учасників комунікативного акту. Так, для ведення коректного та продуктивного міжконфесійного діалогу перекладачам просто необхідно мати теоретичні матеріали, що окреслять правила й норми тлумачення такого виду екзотичної лексики. Оскільки матеріали на тему релігійно-маркованої лексики та її перекладу в турецькому мовознавстві не представлені, для закриття цих прогалин можливо об'єднати вже відомі прошарки інформації на тему адаптації як такої, однак, і це є досить проблематично через недостатню кількість україномовного матеріалу з питання адаптивного перекладу для мовної пари українська-турецька, а також вузькою

спрямованістю наявних на цю тему робіт. Дослідження покликане дещо систематизувати та генералізувати дані, подані в турецькомовних дослідженнях, для надання їм більшого практичного застосування й дослідити виділені аспекти крізь призму міжконфесійного діалогу.

Мета дослідження – визначення специфіки адаптивного перекладу й особливостей адаптації релігійно-маркованої лексики в турецькому мовознавстві.

Для досягнення зазначеної мети передбачається реалізація таких завдань: визначення місця адаптивного перекладу в турецькомовній картині світу, визначення підходів до дослідження цієї теми, синтез і структуризація отриманих даних, а також спроба використання отриманої інформації на практиці. Об'єктом цього дослідження є поняття адаптивного перекладу в турецькому мовознавстві та транслатології.

Методи

Методи наукового дослідження, використані в цій статті, включають:

- **Аналіз літератури** – вивчення наукових праць із теорії перекладу, лексикології, семантики, релігієзнавства; аналіз словників та енциклопедій з релігійної тематики; вивчення наукових досліджень і текстів з релігійним контекстом українською й турецькою мовами.

- **Порівняльно-історичний метод** – порівняння лексичних одиниць з релігійним контекстом чи значенням в українській і турецькій мовах з погляду їхнього походження, еволюції та сучасного функціонування; виявлення спільних і відмінних рис у лексичних одиницях з релігійним значенням в українській і турецькій мовах.

- **Метод компонентного аналізу** – вивчення семантичної структури лексичних одиниць з релігійним контекстом та/чи етимологією в українській і турецькій мовах; визначення компонентного складу лексичних одиниць з релігійним контекстом та/чи етимологією в українській і турецькій мовах.

Результати

Термін "адаптація" (тур. yerleştirme) у турецькому мовознавстві постає як ієрархічно вищий вид перекладу, за якого відбувається не лише мовна трансформація, а й її пристосування до "середовища" реципієнта. Так, на думку плеяди турецьких науковців-мовознавців, а саме С. Джанима, Ч. Конук і Б. Челік, С. Джаним Алкан, І. Озтюрк та У. Язар, адаптивний переклад – це "...bir ürünün satılacağı ve kullanıldığı erek bölge için dilsel ve kültürel (ülke/bölge ve dil) olarak gerekli değişikliklere uğrayarak çevrilmesi ve uyarlanmasıdır." ("...вид перекладу та підлаштування певного продукту під цільову аудиторію його продажу та використання, під час якого йому завдаються необхідні зміни, як мовні, так і культурні (країна, регіон)") (Çelik et al., 2022, с. 21; Alkan, 2021, с. 1121, Öztürk, & Yazar, 2017, с. 217).

З погляду турецького словотвору ми бачимо, що сам термін "yerleştirme" утворено шляхом додавання афіксів із власною семантикою (Zülfikar, 1991, с. 193) до першопочаткової морфеми "місце", яка в такий спосіб набирає додаткових значень. Тобто, розібравши це слово на складники, ми отримуємо "процес пристосування чогось/когось до місця", яке, насправді, дуже корелює з українським "локалізація", що за певних умов є синонімічним адаптації. Така етимологія робить очевидним той факт, що в турецькому мовознавстві під адаптивним перекладом розуміють процес перетворення продукту (аудіо, відео, візуального чи будь-якого інше формату текстового) під географію реципієнта. Оскільки глобально місцезнаходження цільової аудиторії

напряму впливає на її національну приналежність, культурне тло й особливості менталітету і світогляду, можна зробити висновок, що, як і в українській традиції, турецькі лінгвісти вбачають адаптацію в перекладі та його подальшій трансформації під країнознавчі особливості кінцевого споживача.

За ствердженням І. Озтюрка та У. Язара, адаптація є лише наступним щаблем після перекладу в комплексній системі GILT, метою якою є достеменна глобалізація продукту як найвищий етап перекладу (Öztürk, & Yazar, 2017, с. 217). Отже, у межах такого підходу переклад є початковою формою, тобто відправною точкою, яка дедалі уніфікується та у своєму найвищому прояві робить продукт зрозумілим і прийнятним для суспільства кожної країни. Отже, вибудовуються така ієрархія цієї системи (рис. 1):

1. Переклад;
2. Адаптація;
3. Інтернаціоналізація;
4. Глобалізація,

де крок за кроком продукт проходить етапи від звичайної трансмовної передачі до локалізації на рівні країни (мови, культури), потім на рівні регіону, чий країнознавчі особливості є дещо подібними (наприклад, країни Балкан, східнослов'янський регіон тощо), і до завершальної фази уніфікації елементів до єдиного глобального варіанту, прийнятого в усьому світі. Отже, автори цієї стратегії вбачають перекладацьку діяльність як комплекс мовних (лінгвістичних), культурних та уніфікаційних перетворень заданого продукту.



Рис. 1. Схема системи GILT

Повертаючись до статті С. Джаним, Ч. Конук і Б. Челік, дізнаємося, що турецькій транслатології характерно також розглядати адаптацію як комплекс, складниками якого є:

- Переклад – загальна передача продукту мовою реципієнта. Наприклад, переклад поезій Тараса Шевченка турецькою мовою Тудорою Арнаут (Arnaut, 2009).

- Культурна адаптація – підведення культурно-маркованої лексики та змісту продукту під країнознавчі особливості регіону цільової аудиторії. Наприклад, у випадках, коли культурне маркування мови та країни оригіналу не є принциповим, і перекладач приймає рішення локалізувати певні чужорідні слова та поняття, доцільним є заміна слова "церква" на "cami". Так, слово "kilise" є й у турецькій мові, однак набагато ближчим та емпатичнішим для турецькомовного споживача буде саме рідна йому та притаманна його культурі "мечеть" як місце поклоніння Богу.

- Конвертація мір виміру, у випадку, якщо вони відрізняються в регіоні мови оригіналу та локації цільової аудиторії, – у випадку, якщо одиниці вимірювання чи будь-які інші параметри, що широко використовуються

та є загальноприйнятими у двох регіонах, є відмінними, доцільним вбачається їхня конвертація та заміна. Так, наприклад, опис героя, що містить його фізичні дані за типом "6 футів і 2 дюйми зростом", "8,5 розмір ноги" і т. п., кращим і більш зрозумілим для реципієнта буде перекладацька заміна таких непопулярних одиниць вимірювань в Україні чи Туреччині на "1 метр 89 сантиметрів" і "42 розмір" відповідно.

- Вилучення або додавання неактуальної для реципієнта інформації – оскільки країни світу й донині зберігають певне розмежування в питаннях популярних соціальних діячів, історичних постатей, широковживаних зворотів, тощо, часто перекладачу потрібно вдаватися до пояснення певних лакун чи, навпаки, генералізації даних, тобто вилучення такого роду маркованої лексики чи її генералізації до загальновідомого ядра. Так, заголовки статті порталу Букви "26 % (<https://bukvy.org/26-ukrayincziv-vvazhayut-liderom-opozyciyi-petra-poroshenka-na-drugomu-misczi-sergij-prytula/>) українців вважають лідером опозиції Петра Порошенка, на другому місці – Сергій Притула" (<https://bukvy.org/26-ukrayincziv-vvazhayut-liderom-opozyciyi-petra-poroshenka-na-drugomu-misczi-sergij-prytula/>) можна перекладати в різний спосіб, але найбільш доцільною адаптацією для турецького читача, не дуже обізнаного в українських реаліях, буде "Ukraynalıların %26'sı, muhalefet lideri olarak Petro Poroşenko'yu, ikincisi de ünlü gönüllü, Pritula Vakfının başı Sergiy Pritula'yı görüyor", де до імені Сергія Притули, яке не є відомим у турецькому суспільстві, додається невеличке авторське пояснення, що розкриває суть особистості відомого громадського діяча.

Що стосується практичних випадків адаптації релігійно-маркованої лексики, то підхід до їхнього дослідження варто розділити на два вектори з позиції комунікативної ситуації:

- Офіційно-ділове спілкування;
- Розмовно-побутове спілкування, де перше – це унормоване, чітко врегульоване спілкування, у якому є чітко встановлений регламент, і немає місця художності, а друге – це найбільш розповсюджена модель комунікації, у якій її учасники не мають встановлених правил (окрім норм моралі та власних етичних меж) і мають право на будь-яку форму висловлення власної думки.

Правильне встановлення типу дискурсу є необхідним задля підбору правильної стратегії перекладу й успішності перекладацької діяльності. Як приклад офіційного дискурсу можна розглянути промову президента Турецької Республіки Реджепа Тайіпа Ердогана, виголошену на Генеральній Асамблеї ООН у вересні 2023 р. (<https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/149577/birlesmis-milletler-genel-kurulu-nda-yaptiklari-konusma>), у якій було використано багато релігійно-маркованих лексичних конструкцій:

"Yabancı karşıtlığı, ırkçılık ve **İslam düşmanlığının** yeni bir krize dönüşme emareleri son bir yıldır endişe verici boyutlara ulaştı." У цьому реченні вираз "İslam düşmanlığı", у разі його дослівного перекладу як "ісламофобія", не є цілком прийнятним у межах офіційного дискурсу міжнародних відносин, оскільки таке різке й емоційне слово може мати негативні наслідки в контексті побудови продуктивної взаємодії між представниками різних етніко-релігійних груп. Тому в цьому конкретному випадку перекладачеві варто звернутися до певного пом'якшення ініціального виразу мовця, наприклад, використати конструкцію "вороже ставлення до мусульман" або "проти-ісламські настрої". У іншому реченні "Bu çerçevede Kudüs'ün özellikle de **harem-i şerifin** tarihi konumuna saygı gösterilmesinin takipçisi olmaya

devam edeceğiz" Президент посилається на важливу ісламську святиню, третю після Мекки та Медини, про яку, як не парадоксально, не так багато відомо представникам інших релігійних груп. Оскільки дослівний переклад "Храмова гора" не нестиме жодного контексту для християн чи буддистів, то в цьому випадку доцільним було б звернутися до перекладацької трансформації пояснення, за допомогою якої перекладне речення стане цілком зрозумілим "інаковірним". Варіантом такого перекладу є "У межах цього ми продовжимо очікувати на те, щоб Єрусалим виказав повагу, особливо до питання **мусульманських святинь, розташованих на його території**". Так, у цьому варіанті також чітко простежується генералізація, що також полегшить сприйняття релігійно-маркованого вислову в контексті міжконфесійного діалогу.

Важливо зазначити, що процес глобалізації та щільнішої інтеграції міжнародних зносин прямо впливає на межі й норми офіційного дискурсу спілкування. Уже зараз простежується тенденція, згідно із якою представники різних етніко-релігійних груп намагаються уникати посилань на явища, персоналії чи події, не зрозумілі для осіб-вихідців з інших історико-культурних угруповань. Так, політики й дипломати дедалі менше застосовують прийоми культурної референції. Релігія як частина культурного тла кожної нації є невід'ємним кодом усередині її представників, але може слугувати джерелом непорозуміння під час міжконфесійних зносин. Тому використання релігійно-маркованої лексики має нисхідний тренд у наш час.

Натомість побутовий дискурс варто розглядати як спілкування, що найчастіше відбувається між а) представниками одного історико-культурного угруповання, або б) особами, що проживають на одній території в межах однієї держави, де один з або обидва учасники комунікативної ситуації, хоч і є вихідцями з інших країн, однак на достатньому рівні володіють країнознавчою інформацією. З огляду на це, а також вже згадану раніше відсутність формальних меж, стає очевидним, що такий тип комунікації несе в собі величезний потенціал культурно-маркованої лексики та культурної референції загалом і релігійної забарвленості зокрема.

Як приклад побутового спілкування можна розглядати серіали, адже у них зображене "життя, як воно є" – з усіма особливостями комунікації в межах зображуваного соціуму. Так, на прикладі турецького серіалу "Seversin" можна продемонструвати особливості релігійної референції серед представників обох держав. Під час порівняння глядачів з України та Туреччини виглядає цілком логічним, що емоційний турецький вигук із релігійною етимологією "Аллах!" не нестиме того сакрального значення й забарвлення для українця, і навпаки, вираз "Боже збав" у своєму дослівному перекладі не резонує так для турецького глядача, як це задумано автором. Беручи до уваги це, а також той факт, що побутове спілкування є першочерговим дискурсом для будь-кого, найчастіше найдоцільнішою стратегією перекладу такого роду продукту є еквіваленція, компенсація та/чи смисловий розвиток.

У п'ятій серії серіалу "Seversin" є сцена, у межах якої відбувається такий діалог (<https://www.kanald.com.tr/seversin/bolumler/seversin-5-bolum>):

- "– Anne, lütfen ya. Benim ondan gizlim sklim yok, tamam mı? Lütfen, yapma şunu artık.
- Biz ayrılmayız. Biz bir bütünüz. Artık bunu kabul edin.
- **Aman!** İyi. Borcunu ödedim, haberin olsun.
- Nasıl borcunu ödedin? Hepsini mi ödedim?
- Evet. Bütün borcunu ödedim. Artık rahatsin.
- Anne, ne diyorsun? Çok paraydı nasıl hallettin?

– Elimde ne varsa verdim.
 – Elinizde de baya vardı, **maşallah**. Gözümüz yok – **Allah daha çok versin**.
 – Hm. Şunu unutma: ben senin annenim. Ve bir anne çocuğu için her şeyi yapar.
 – Borçlarım yok artık. Borçsuz bir adamım be.
 – Suzan hanıma bak ya. **Helal olsun**. Geldi ve imzasını attı.
 – Ferahladım, yemin ederim.
 – Ben de.
 – Ah. Anneme bak ya – ana ya, ana, ana!", де за півтори хвилини використано одразу три вирази, характерні для турецького мусульманського суспільства. На прикладі цієї сцени можна оцінити те, яку перекладацьку стратегію варто застосувати задля досягнення мети перекладу. Так, необхідно підібрати найбільш точний відповідник, характерний для лінгвокультурної традиції суспільства реципієнта та вжити його на місці релігійно-маркованих лексем чи конструкцій. Отже, вирази "Aman", "maşallah", "Allah daha çok versin", "Helal olsun" потрібно перекладати не як "Аллах", "Машаллах" (як часто люблять транскрибувати перекладачі), "Нехай Алла дасть іще" та "Нехай буде законним", а так:
 "– Мамо, ну будь ласка. У мене немає секретів від неї, окей? Будь ласка, припини це вже.
 – Ми нероздільні – ми одне ціле, прийміть вже це.
 – **Та Боже**, добре. Я сплатила твій борг, щоб ти знав.
 – Тобто "сплатила борг"? Увесь?
 – Так, весь твій борг я сплатила. Тепер можеш бути спокійним.
 – Мамо, що ти таке кажеш? Це ж купа грошей, як ти все оплатила?
 – Віддала все, що було.
 – Та у вас, виявляється, багатенько було, **йй-Богу**. Та ми не зазираємо в кишеню, **нехай Бог ще більше пошле**.
 – Не забувай, що я твоя мама, а мами роблять усе для своїх дітей.
 – У мене більше немає боргів. Я чоловік без боргів.
 – Тільки глянь на пані Сюзан. **Дай йй Бог здоров'я**. Прийшла і знову все владнала.
 – Клянуся, мені полегшало.
 – Та й мені.
 – Глянь на мою маму. Це ж матір! Матір! Матір!", де кожна конструкція з релігійною етимологією не лише передана через свій еквівалент, а й вибір еквіваленту з кількох варіацій є цілком вмотивованим і логічним, з огляду на контекст комунікативної ситуації.

Дискусія і висновки

З огляду на згадані в досліджуваних джерелах тези, стає цілком очевидно, що ключовою відмінністю в підходах українського та турецького мовознавства є розбіжність у сприйнятті самого феномена адаптивного перекладу. Якщо в українській картині світу ми звикли, що адаптація є нічим іншим, як точковим підвидом перекладу, то для турків характерно сприймати локалізацію як комплексний загальний підхід до продукту. Дослідження засвідчило, що адаптивний переклад у турецькому мовознавстві розглядається як процес трансформації продукту під географію й культуру реципієнта, що корелює з українською традицією. Турецькі лінгвісти вбачають адаптацію в перекладі та його подальшій трансформації під країнознавчі особливості кінцевого споживача.

Отже, зважаючи на загальний комплекс даних, отриманих із турецькомовних досліджень, можна стверджувати, що:

• **Метою** адаптивного перекладу є бажання підлаштувати частини продукту, потенційно неприйнятні чи

незрозумілі для цільової аудиторії, під межі й норми її суспільства та культурного простору.

• **Об'єктом** такого виду перекладу не може вважатися будь-який іншомовний продукт, оскільки для цього він має містити і собі певні марковані лексичні чи змістові одиниці, які, власне, і підпадатимуть під адаптацію.

• **Рівень втручання та залученості** до продукту в цьому виді перекладу виявляється глибшим, адже адаптація є нічим іншим, як докорінною заміною певних компонентів продукту задля його правильного сприйняття реципієнтом.

• **Суб'єктом** адаптації, на відміну від звичайного перекладу, не може виступати будь-хто, хто володіє достатнім знанням мови. Таку функцію зможе виконувати лише той спеціаліст, який на високому рівні обізнаний у культурних і суспільних реаліях представників обох мовних груп.

Дослідження виявило різні підходи до адаптивного перекладу в турецькому мовознавстві. Деякі науковці розглядають адаптацію як комплексний процес, що включає переклад, культурну адаптацію, конвертацію мір вимірювання та вилучення/додавання інформації. Інші дослідники зосереджують увагу на вузьких аспектах адаптації, таких як технічна адаптація та локалізація цифрового продукту. Турецьке мовознавство певним чином зосереджується на питанні адаптивного перекладу, дотримуючись різних підходів і напрямків. Було виявлено різні підходи до тлумачення адаптації: як наступного етапу після перекладу в системі GILT (Озтюрк, Язар) і як комплексу, що включає переклад, культурну адаптацію, конвертацію та редагування інформації (Джаним, Конук, Челік).

Практичне застосування отриманої інформації було продемонстровано на прикладі аналізу перекладу релігійно-маркованої лексики в офіційному та побутовому дискурсах. Зокрема показано, як вибір перекладацької стратегії залежить від типу дискурсу та комунікативної ситуації.

Аналіз практичних випадків адаптації релігійно-маркованої лексики показав, що вибір стратегії перекладу залежить від типу дискурсу. В офіційному спілкуванні спостерігається тенденція до нейтралізації релігійних референцій, тоді як у побутовому дискурсі переважають еквіваленція, компенсація та смисловий розвиток.

Дослідження підтвердило актуальність розробки теоретичних матеріалів з адаптації релігійно-маркованої лексики для забезпечення коректного та продуктивного міжконфесійного діалогу.

Подальші дослідження можуть спрямовуватись на детальніше вивчення адаптації різних видів текстів з релігійним змістом, а також на розробку практичних рекомендацій для перекладачів та/чи підготовку певних двомовних словників релігійно-маркованої лексики.

Внесок авторів: Покровська Ірина – концептуалізація, написання – перегляд і редагування; Марченко Анастасія – методологія, валідація даних, емпіричне дослідження, написання – оригінальна чернетка, аналіз джерел, підготовка огляду літератури й теоретичних засад дослідження.

Список використаних джерел

- Alkan, S. C. (2021). Yerelleştirme ve disiplinlerarasılık. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi. <https://doi.org/10.29000/rumelide.950029>
 Çelik, B., Konuk, Ç., & Alkan, S. C. (2022). Yerelleştirme Kavramının Akademi ve Sektör Açısından Değerlendirilmesi. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*, 16, 15–36. <https://doi.org/10.26650/iujts.2022.1096056>
 Öztürk, İ., & Yazar, U. (2017). Mütercim Tercümanlık Ve Çeviribilim Bölümlerindeki Yerelleştirme Dersinin Genel Müfredat İçerisindeki Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(52), 215–223. <https://doi.org/10.17719/jisr.2017.1886>

Şevçenko, T. (2009). Taras Şevçenko. Kobzar (Seğmeler), Ukraynacadan çev. Tudora Arnaut, Lazer Ofset Matbaası. Lazer Ofset.
Zülfikar, H. (1991). *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, TDK Yayınları. Türk Dil Kurumu.

References

Alkan, S. C. (2021). Yerelleştirme ve disiplinlerarasılık. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi. <https://doi.org/10.29000/rumelide.950029>
Çelik, B., Konuk, Ç., & Alkan, S. C. (2022). Yerelleştirme Kavramının Akademi ve Sektör Açısından Değerlendirilmesi. İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi, 16, 15–36. <https://doi.org/10.26650/iujts.2022.1096056>

Öztürk, İ., Yazar U. (2017). Mütercim Tercümanlık Ve Çeviribilim Bölümlerindeki Yerelleştirme Dersiningenel Müfredat İçerisindeki Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(52), 215–223. <https://doi.org/10.17719/jisr.2017.1886>

Şevçenko, Taras. (2009). Kobzar (Seğmeler), Ukraynacadan çev. Tudora Arnaut, Lazer Ofset Matbaası. Lazer Ofset.

Zülfikar, H. (1991). *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, TDK Yayınları. Türk Dil Kurumu.

Отримано редакцією журналу / Received: 15.05.24

Прорецензовано / Revised: 19.09.24

Схвалено до друку / Accepted: 26.11.24

Anastasiia MARCHENKO, Master of Arts

ORCID ID: 0009-0003-4814-7650

e-mail: nasyanya15@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Iryna POKROVSKA, DSc (Philol.), Prof.

ORCID ID: 0000-0002-7826-3148

e-mail: i.pokrovska@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

INTER-CONFESSIONAL DIALOGUE AND ADAPTATION: AN ANALYSIS OF THE TURKISH EXPERIENCE

This article presents a comprehensive study of adaptive translation and the specifics of adapting religiously marked lexicon in Turkish linguistics. The research is based on the analysis of scholarly works by Turkish authors who consider adaptation as a key method of translation and expanding the audience of a product, particularly in the context of interfaith dialogue.

The article highlights various approaches to interpreting adaptation. On the one hand, adaptation is seen as a subsequent stage following translation in the comprehensive GILT system (Öztürk, Yazar), the goal of which is product globalization. According to this model, adaptation serves as an intermediary step between translation and internationalization, necessitating consideration of the cultural and linguistic characteristics of the target audience. On the other hand, adaptation is interpreted as a complex process encompassing translation, cultural adaptation, conversion, and editing of information (Canım, Konuk, Çelik). This approach entails a deeper intervention in the text, namely: replacing culturally specific elements, converting units of measurement, and omitting or adding information to enhance comprehension for the recipient.

Particular attention is paid to analyzing the components of adaptive translation and their application to religiously marked lexicon. The article provides a detailed examination of examples of adapting religious terms and concepts in different types of discourse: formal and informal. It demonstrates that in formal communication there is a tendency towards neutralizing religious references, while in informal discourse equivalence, compensation, and semantic development prevail. For instance, in official documents it is advisable to avoid direct references to religious texts or figures, whereas in fiction various translation transformations can be employed to convey the emotional and cultural connotations of religious expressions.

The study revealed an insufficient number of comprehensive scholarly works in Turkish that specifically address religious adaptation in interfaith dialogue. This underscores the need for developing theoretical materials and practical recommendations for translators working with religious texts.

Key words: adaptive translation, religion-marked lexical units, inter-confessional dialogue, translation strategy

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses, or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

ПЕРЕКЛАДИ

УДК 821.222.1-32'06

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-242X.2024.30.13>

Ірина ЛЕВЧИН, канд. філол. наук, асист.

ORCID ID: 0000-0002-4371-106X

e-mail: i.levchyn@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПЕРЕКЛАД ДЕСЯТИ КОРОТКИХ ОПОВІДАНЬ БЕЛЬКЕЙС СОЛЕЙМАНІ
ЗІ ЗБІРКИ "ГРА У НАРЕЧЕНУ Й НАРЕЧЕНОГО"

Пропонується переклад із перської українською мовою десяти коротких оповідань іранської письменниці Белькейс Солеймані (1963–), вибраних із збірки "Гра у наречену й нареченого" (2007). Твори "Гра у наречену й нареченого", "Дев'яносторіччя бабусі", "Поцілунок", "Щирий друг", "Красномовиця", "Могила матері", "Спільний друг", "Медовий місяць", "В'язниця", "Матір і донька" перекладені українською вперше.

Ключові слова: сучасна перська література, сучасна проза Ірану, Белькейс Солеймані, гра у наречену й нареченого.

Гра у наречену й нареченого

(بازی عروس و داماد)

Заріджан виповнилось 36 років і вона ще не була одружена. Коли її молодшого брата відправили навчатись на Захід, Заріджан могла жити безтурботно у своє задоволення, не переймаючись думкою інших. Спочатку вона пропонувала одружитися панові Фарзіну, торговцю сендвічами у їхньому районі, а потім панові Ахмаду, торговцю фруктами у їхньому районі. Заріджан зранку до вечора стояла перед магазином весільного одягу на площі їхнього району, дивилася на сукні, чим викликала співчуття у всіх спостерігачів. Урешті відбулася сімейна нарада для розв'язання цієї складної ситуації. Літня матір попросила всіх своїх синів і дочок подумати про становище Заріджан і сказала: "Заріджан упродовж дня по тисячу разів перемикає кістки своєму покійному батькові". Фаргад, старший брат Заріджан, сказав, що з усіх сил намагатиметься знайти для Заріджан "фальшивого" чоловіка й організувати для неї весілля, щоб Заріджан заспокоїлась. Аббас, один із робітників майстерні Фаргада, погодився одружитися із Заріджан. Для неї організували розкішне свято весілля й Заріджан насправду стала нареченою. Наступного дня після весілля Заріджан знову одягла весільну сукню і змусила пана Аббаса вдягти його одяг нареченого та сісти за святковий стіл наречених. Вони знову годували один одного медом та обмінювались каблучками. За один місяць Заріджан 27 разів влаштовувала гру у наречену й нареченого. Пан Аббас поскаржився панові Фаргаду. Знову зібрались на сімейну нараду. Домовились, що пан Аббас помер в автокатастрофі й Заріджан стане вдовою. Пан Аббас помер і всі, зокрема й Заріджан, одягли чорний одяг і дотримувались трауру. Заріджан 40 днів носила чорний одяг. На 41 день вона спочатку запропонувала одружитися панові Фарзіну, торговцю сендвічами у їхньому районі, а потім панові Ахмаду, торговцю фруктами, вона засувувала за грою в наречену й нареченого!

Дев'яносторіччя бабусі

(نودسالگی مادر بزرگ)

Історія почалася після 90-річчя бабусі. Одного дня моя старша сестра зрозуміла, що бабуся розмовляє із якимось чоловіком. Наступні дні молоді і підлітки родини потай слухали еротичні історії бабусі. Вона безвідмовно на весь голос розповідала найдрібніші подробиці. Іноді про те, як сварилась із чоловіком, а частіше – про те, як він до неї залицявся.

Після однієї сімейної наради батько й матір прийняли рішення ув'язнити бабусю в кімнаті. Як тільки бабуся переселилась у кімнату, молоді і підлітки випереджали один одного, щоб прислужувати їй, і постійно чатували та підслуховували біля дверей її кімнати. Тоді батьки вирішили знову зачинити її в коморі в кутку двору. Окрім матері ніхто не міг до неї заходити, а всім іншим заборонялось наближатись до комори.

Через декілька місяців, коли вже всі майже забули про бабусю, однієї ночі, коли батька не було вдома, усі збіглись до комори на крик і вереск бабусі, яка кликала Бога і свою матір. Наша матір раніше за всіх увійшла в комору й зачинила двері із середини. Бабуся безупинно кричала: "Боже, допоможи мені. Боже, вмираю". Ми стояли за дверима комори й були впевнені, що бабуся вмирає. Старша сестра плакала, а брат готувався, щоб повідомити про це тітці. Потроху бабусин крик змінився на протяжний стогін і врешті стало тихо. Коли матір вийшла, старший брат запитав: "Померла?" Вона відповіла: "Ні, народила".

Поцілунок

(بوسه)

Коли сусідський хлопець мене поцілував, мені було 12 років. Вранці наступного дня мій матрац висів на перилах балкона й моя мати дорікала мені, що завтра-післязавтра мені треба буде йти в дім чоловіка, а я ще й досі пісяю в ліжко.

Щирий друг

(همدم)

Ми знали і наша мати знала, що ми знали, що вона вбила нашого 85-річного батька. Ми всі чекали такого дня, просто не знали, кого з них вб'ють, а хто з них стане вбивцею. Якби нашій матері не вдалося, то нашому батькові б точно вдалося. Ми всі цілували обличчя матері, плакали у її обіймах і читали в її очах: "нічого не зможете вдіяти". Знайомий лікар видав свідоцтво про смерть батька і похорон відбувся найкраще. На церемонії поховання батька мати лише промовила: "Я втратила щирого друга".

Красномовиця

(زن سخنور)

Коли чоловік хотів їй дорікнути, казав: "Прочитай хоча б одну сторінку книги".

Жінка обожнювала займатись домашніми справами, але в неї був гострий слух. Вона ніколи не сідала та не

© Левчин Ірина, 2024

слухала чийсь розмови. Вона прала, готувала, розмовляла з кимось іншим і одночасно слухала.

Одного дня потяг чоловіка затримався на чотири години. Чоловік на залишковому заряді мобільного телефону повідомив їй, що перебуває в пустелі Кашана та ймовірно не приїде на конференцію інституту творчого мислення. Директор інституту, коли зрозумів ситуацію, сказав, що зараз не час оголошувати про цю затримку і він не знає, що йому робити з натовпом слухачів, які з'їхалися з усіх кутків міста. Жінка без зволікання сказала, що в неї є текст доповіді чоловіка та вона може виступити від його імені.

Серед купи паперів чоловіка вона взяла декілька сторінок і понесла в інститут. Текст поклала перед собою і почала. Протягом години й десяти хвилин жінка змусила людей сміятись, плакати та замислитись. Директор інституту помітив, що вона жодного разу навіть не подивилася на текст доповіді конференції. На запрошення директора інституту через місяць вона успішно виступила вже зі своєю доповіддю.

Тепер у неї є свій офіс, менеджер програми, особистий секретар. Усе, що чула за свої 42 роки, вона переказує слухачам у незвичайній комбінації. Бабусині історії в поєднанні з віршами Шекспіра, що чула від диктора радіо, і з розповідями сусідки вона використовує для формулювання психологічних і морально-етичних настанов, які й доноситься до слухачів. Проте й досі чоловік каже їй, що було б не погано, якби вона прочитала хоча б одну сторінку книги.

Могила матері

(خاک مادر)

Батько сказав: "Твоя мама полетіла на небо". Тітка з боку батька сказала: "Твоя мама поїхала в довгу подорож". Тітка з боку матері сказала: "Твоя мама – це та яскрава зірка, що біля місяця". Дівчинка сказала: "Моя мама пішла під землю". Тітка з боку батька зауважила: "Молодець, яка ж дівчинка реалістка, як швидко змирилася із дійсністю".

Дівчинка з наступного дня після поховання змушувала батька приводити її на могилу матері. Там вона спочатку рівняла землю на могилі, поливала водою і трохи говорила з матір'ю. На третій тиждень, коли поливала водою могилу, спитала батька: "Чому моя мама не проростає?"

Спільний друг

(دوست مشترک)

Вона знала, що організація дала їй це завдання, щоб перевірити її. Вбивство Ахмада не було легкою справою. Вона провела з Ахмадом усе дитинство, юність і навіть частину її молодості. Дуже швидко відкинула всі сумніви та виконала наказ.

Через п'ять років одружилася з Мустафою, її й Ахмада спільним другом, який був членом організації та якого все життя ненавиділа. Тепер у неї був хтось, з ким могла говорити про Ахмада.

Медовий місяць

(ماه عسل)

Урешті після двох років взаємних образ і суперечок за посередництва родичів вони помирилися й одружилися. Дядько дав їм ключі від вілли на півночі Ірану, щоб

вони там провели свій медовий місяць. Вирішили почати все з самого початку. Декілька перших днів дівчина лише гуляла на березі моря та спостерігала за купанням чоловіка. Одного дня чоловік силоміць зтягнув її у воду в тому одязі, який був на ній, сказав: "Не треба боятися моря" та почав з нею хлюпатися. Дівчина намагалася повернутись на берег, але чоловік її не пускав. Він плавав навколо своєї дружини, глузував із неї, а дівчина борсалася у воді, намагаючись показати, що не боїться води. Чоловік демонстрував їй різні стилі плавання, які знав, усе більше віддаляючись від неї. Коли ж приплив назад, то не побачив дружини. Подумав, що вона на березі, але там її теж не було. Тоді він повернувся на те місце, де її залишив, і побачив, що вона потонула, хоча глибина була незначною. Родичі дівчини подали в суд на чоловіка і сказали, що він втопив свою дружину. Декілька людей за-свідчили, що чоловік силоміць зтягнув жінку у воду. Уже декілька років, як чоловік сидить у в'язниці, і лише батьки дівчини знають, що одного разу в підлітковому віці її ледве вдалося врятувати від втоплення в басейні одного знайомого, тому що в неї стався напад епілепсії.

В'язниця

(زندان)

Коли чоловік вийшов з в'язниці, його матір вже померла, а наречена одружилася з іншим. Він купив зброю та вбив спільника, через якого його ув'язнили, і знову повернувся до в'язниці.

Цього разу, коли вийшов з в'язниці, місто змінилося. Його родичі і знайомі або вже померли або не впізнавали його.

Протягом тижня мешкав у хостелі, потім ночував у парках, метро та під мостами.

Уранці одного холодного зимового дня, коли прокинувся, побачив, що старий чоловік, який спав поруч на картоні, помер. У ту ж мить серед своїх речей дістав дерев'яну палицю і так вдарив у тім'я мерця, що розтрощив йому голову. Справу зроблено, із закривавленою палицею він сів біля трупа чоловіка, щоб було видно людям. Тепер він точно знав, що це востаннє бачить світ поза стінами в'язниці.

Матір і донька

(مادر و دختر)

Матір вступила в університет, щоб якнайкраще зіграти свою історичну роль у студентському русі. Проте її студентські роки промайнули й вона так і не побила жодного скла, не взяла участь у самозахисті, не вплуталася у сутичку з поліцією. Результатом чотирирічного навчання матері в університеті стало одруження з батьком.

Донька вступила в університет, щоб обрати чоловіка свого життя. Для того, щоб проявити себе перед юнаком, у якого закохалася, вона взяла участь у студентських протестах. Результатом протесту стало усунення її від навчання на два семестри та відрахування хлопця з університету.

Джерела ілюстративного матеріалу

سليماني، بلقيس. (2010). بازی عروس و داماد. مجموعه داستان. چاپ هشتم. تهران: نشر چشمه، ۱۳۸۸، ص ۱۰۲.

Sources

Soleimani, B. (2010). *Game Bride and Groom*. Collection of short stories (8th ed). Češme [in Persian].

Отримано редакцією журналу / Received: 28.06.24

Схвалено до друку / Accepted: 26.11.24

Iryna LEVCHYN, PhD (Philol.), Assist.
ORCID ID: 0000-0002-4371-106X
e-mail: i.levchyn@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

**TRANSLATION FROM PERSIAN INTO UKRAINIAN OF THE TEN SHORT STORIES BY BELGHEIS SOLEIMANI
FROM COLLECTION OF STORIES "GAME BRIDE AND GROOM"**

The publication presents the Ukrainian translation of the ten short stories by the Iranian writer Belgheis Soleimani from collection of stories "Game Bride and Groom" (2007). These ten short stories "Game Bride and Groom", "Grandma's 90th Birthday", "Kiss", "Sincere friend", "Woman orator", "Mother's grave", "Mutual friend", "Honeymoon", "Prison", "Mother and daughter" were translated into Ukrainian for the first time.

K e y w o r d s : *modern Persian literature, contemporary Iranian prose, Belgheis Soleimani, Game Bride and Groom.*

Наукове видання



ВІСНИК

КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

СХІДНІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Випуск 1(30)

Редактор О. Грицаюк

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, відповідної галузевої термінології, власних імен та інших відомостей. Редаколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали.

Opinions, statements, accuracy of the quotations, economic and statistical data, terminology, proper names and other information are made on the responsibility of the authors. The Editorial Board reserves the right to shorten and edit the submitted materials.



Формат 60x84^{1/8}. Обл.-вид.арк. 13,18. Ум. друк. арк. 10,35. Наклад 300. Зам. № 224-11215.
Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № Іф5.
Підписано до друку 23.12.24

Видавець і виготовлювач
ВПЦ "Київський університет"
Б-р Тараса Шевченка, 14, м. Київ, 01601, Україна
☎ (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 58; (38044) 239 31 28
e-mail: vpc@knu.ua; vpc_div.chief@univ.net.ua; redaktor@univ.net.ua
<http://vpc.knu.ua>
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02